

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE TARIM
POLİTİKALARINDA DEVLET ÇİFTLİKLERİNİN ROLÜ
VE FİZİKİ MEKÂNA ETKİSİNİN İRDELENMESİ**

LÜLEBURGAZ SARMISAKLI ÇİFTLİĞİ ÖRNEĞİ

Şehir Plancısı Burcu ARACI

**FBE Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Emre AYSU (YTÜ)

İSTANBUL, 2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÇİZELGE LİSTESİ	viii
ÖNSÖZ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	2
1.2. Tezin Kapsamı	3
1.3. Tezin Yöntemi	5
2. KURAMSAL ÇERÇEVEYİ OLUŞTURAN BİLEŞENLER	7
2.1. Tarım, Tarım Politikaları	7
2.2. Tarım-Sanayi İlişkisi	8
2.3. Çiftliklerin Oluşumu	9
2.3.1. Çiftlik İşletme Merkezi ve Düzenlenmesi	11
2.4. Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler	12
3. TÜRKİYE’DE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI, KIRILMA NOKTALARI, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE KISITLAYICILAR	14
3.1. Tarım Politikalarına Etki Eden Kırılma Noktaları	15
3.2. Cumhuriyet Yakın Dönem Öncesi Tarımsal Politikalar	18
3.2.1. Kurumsal Düzenlemeler	21
3.2.2. Mekansal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Yaklaşımlar	21
3.3. Cumhuriyet Dönemi Tarımsal Politikalar	22
3.3.1. Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu	26
3.3.2. Kurumsal Düzenlemeler	28
3.3.3. Kamusal Mekân Yaratma Çabaları	31
3.4. Çok Partili Sisteme Geçişte Tarımsal Politikalar Dönemi	37
3.4.1. Kurumsal Düzenlemeler	40
3.4.2. Mekansal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Yaklaşımlar	42
3.5. Neo-liberal ve Günümüz Tarımsal Politikalar Dönemi	43
3.5.1. Kurumsal Düzenlemeler	47
3.5.2. Mekansal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Yaklaşımlar	48
3.6. Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler	52
4. TARIM POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE ORTAYA ÇIKAN DEVLET DEVLET ÇİFTLİKLERİNİN FİZİKİ MEKANA ETKİSİ VE MEKANSAL ÖRGÜTLENMESİ	58
4.1. Kuruluş Amacı	59
4.1.1. Devlet Çiftliklerine Atatürk’ün Bakış Açısı (Devletçilik İlkesi)	60

4.2.	Devlet Çiftliklerinin Tarihsel Süreç İçindeki Değişim ve Dönüşümü	62
4.2.1.	Cumhuriyet Dönemi Öncesi	63
4.2.2.	Cumhuriyet Dönemi	65
4.2.3.	1950 Yılı Sonrası	74
4.2.4.	1980 Yılı Sonrası	80
4.3.	Devlet Çiftliklerinin Yerleşim Kriterleri, Yerleşimle Olan İlişkisi ve Etkileri	84
4.3.1.	Ekonomik ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi	95
4.3.2.	Devlet Çiftliklerinin Mekansal Organizasyonu	96
4.3.3.	Mekan Organizasyonunda Sosyo-Kültürel Değerlerin Rolü	98
4.4.	Devlet Çiftliklerini Destekleyen Yasalar ve Süreç İçerisindeki Değişim	100
4.5.	Tarımsal Eğitim ve Devlet Çiftlikleri Arasındaki Mekansal İlişki	107
4.6.	Yurtdışı Politikaları ve Devlet Çiftlikleri Modelinin, Türkiye'de Uygulanan Politikalar ile Karşılaştırılması	111
4.7.	Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler	114
5.	SARMISAKLI ÇİFTLİĞİ ÖRNEK ALANINDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARININ FİZİKİ MEKANA VE ÜRETİM İLİŞKİLERİNE OLAN ETKİLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	117
5.1.	Sarmısaklı Çiftliği Konumu/ Çevre İlişkileri	118
5.2.	Kuruluş Amacına İlişkin Değerlendirme	122
5.2.1.	Kurumsal Düzenlemeler	123
5.3.	Sarmısaklı Çiftliği Mekansal Örgütlenme	124
5.3.1.	Çiftlik Yerleşkesi	126
5.3.2.	Mülkiyet İlişkileri	132
5.3.3.	Barınma	134
5.3.4.	Sosyal-Kültürel Donanım	139
5.4.	Üretim İlişkilerinin Değerlendirilmesi	142
5.4.1.	Çevre Köyler ile Olan Etkileşim	145
5.4.2.	Sanayi ile Olan Etkileşim	146
5.5.	Plan Kararlarına İlişkin Eleştiriler	148
5.5.1.	1/100.000 Ölçekli Trakya Çevre Düzeni Planı Bağlamında Değerlendirilmesi	149
5.5.2.	1/25000 Ölçekli Kırklareli Çevre Düzeni Planı Bağlamında Değerlendirilmesi	151
5.5.3.	1/5000 Ölçekli Başbakanlık Özelleştirme İdaresi'nin Hazırladığı Nazım İmar Planı Bağlamında Değerlendirilmesi	153
5.5.4.	1/1000 Ölçekli Başbakanlık Özelleştirme İdaresi'nin Hazırladığı Uygulama İmar Planı Bağlamında Değerlendirilmesi	158
5.6.	Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler	162
6.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	164
	KAYNAKLAR	168
	EKLER	172
	EK-1 Mülakat Çalışması Örneği	173
	EK-2 Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı	178
	EK-3 Danıştay 6. Daire İmar Planlarını Durdurma Kararı	179
	ÖZGEÇMİŞ	180

KISALTMA LİSTESİ

A.O.Ç	Atatürk Orman Çiftliği
DB	Dünya Bankası
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DÜÇ	Devlet Üretim Çiftliği
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KİK	Kamu İktisadi Kuruluşu
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TSKB	Tarım Satış Kooperatifleri Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1 İdeal Cumhuriyet Köyü planı	33
Şekil 3.2 Antalya Halk Evi bina cephesi	34
Şekil 3.3 Hasanoğlu Köy Enstitüsü	35
Şekil 3.4 Karabük Demir Çelik İşletmeleri	35
Şekil 3.5 Gökhöyük Devlet Çiftliğinden görünüm.....	36
Şekil 4.1 1923-1950 Yılları arasında kurulan devlet ziraat işletmelerinin ülke genelinde yoğunluk haritası.....	86
Şekil 4.2 1923-1950 Yılları arasında kurulan zirai kombinelerin ülke genelinde yoğunluk haritası	87
Şekil 4.3 1923-1950 Yılları arasında kurulan hara, inekthane ve aygır depolarının ülke genelinde yoğunluk haritası.....	87
Şekil 4.4 1923-1950 Yılları arasında kurulan şeker fabrikalarına ait tohum üretme çiftliklerinin ülke genelinde yoğunluk haritası	88
Şekil 4.5 1923-1950 Yılları arasında kurulan devlet çiftliklerinin yoğunluk haritası	88
Şekil 4.6 1950-1980 Yılları arasında devlet üretme çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı	90
Şekil 4.7 1950-1980 Yılları arasında hara ve inekhanelerin ülke genelinde dağılımı	91
Şekil 4.8 1950-1980 Yılları arasında şeker fabrikalarına ait tohum üretme çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı	91
Şekil 4.9 1950-1980 Yılları arasında devlet çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı	92
Şekil 4.10 1980'den Günümüze devlet mülkiyetinde olan devlet çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı	92
Şekil 4.11 1923-2010 Yılları arasında kullanımı ve işletme biçimi değişen devlet çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı	93
Şekil 4.12 Yapılaşmış çevre baskısı altında kalan devlet çiftlikleri	94
Şekil 4.13 Polatlı genel görünüm	96
Şekil 4.14 Gökhöyük genel görünüm	96
Şekil 4.15 Gözlü genel görünüm	96
Şekil 4.16 Baltacı genel görünüm	96
Şekil 4.17 Dalaman idari bina görünüşü	97
Şekil 4.18 Polatlı idari bina görünüşü	97
Şekil 4.19 Ceylanpınar konut birimi	97
Şekil 4.20 Karacabey konut birimi	97
Şekil 4.21 Ceylanpınar işçi lokali	99

Şekil 4.22	Dalaman cami görünüşü.....	99
Şekil 4.23	Koçaş spor faaliyetleri.....	99
Şekil 4.24	Karacabey çocuk parkı	99
Şekil 4.25	Gökhöyük yemekhane.....	100
Şekil 4.26	Koçaş kantin.....	100
Şekil 4.27	1967 Yılında Gökhöyük Sinemasında konser etkinliği.....	100
Şekil 4.28	Teknik ziraat okulları, köy enstitüleri ve devlet çiftliklerinin ülke genelindeki dağılımı	110
Şekil 4.29	Kibbutz yerleşkesi genel görünüm	112
Şekil 5.1	Marmara Bölgesi'nin Türkiye içindeki yeri.....	118
Şekil 5.2	Trakya Alt Bölgesi'nin Marmara Bölgesi içindeki yeri.....	118
Şekil 5.3	Kırklareli ilinin çevre ilişkileri	119
Şekil 5.4	Lüleburgaz ilçesine komşu ilçeler	119
Şekil 5.5.	Lüleburgaz belde ve köylerinin Sarmısaklı Çiftliği'ne göre konumu.....	120
Şekil.5.6	Sarmısaklı Çiftliği Meriç-Ergene Havzası'nda konumu.....	121
Şekil 5.7	Trakya Alt Bölgesi sınır kapıları	125
Şekil 5.8	Sarmısaklı Çiftliği ulaşım olanakları.....	126
Şekil 5.9	Sarmısaklı Çiftliği yerleşkesi	127
Şekil 5.10	Sarmısaklı Çiftliği vaziyet planı.....	128
Şekil 5.11	Sarmısaklı Çiftlik yerleşkesinde yapılması planlanan revizyon çalışması.....	131
Şekil 5.12	Sağmal inek ahırının cephe görünüşü	132
Şekil 5.13	Hububat silolarından görünüm.....	132
Şekil 5.14	Buzağı ve doğum ahır cephe görünüşü	132
Şekil 5.15	1950 Yılında memur evleri	135
Şekil 5.16	Sarmısaklı Çiftliği lojman sınıflaması.....	136
Şekil 5.17	Sarmısaklı Çiftliği konut dokusu	137
Şekil 5.18	Memur evleri plan şeması	138
Şekil 5.19	Memur evleri cephe görünüşü.....	138
Şekil 5.20	Sarmısaklı Cami	139
Şekil 5.21	Sinema ve lokanta yapısının değişen kullanım türü	140
Şekil 5.22	Lokal yapısı cephe görünüşü.....	140
Şekil 5.23	Revir binası	141
Şekil 5.24	Ekilebilir arazilerden görüntüler	143
Şekil 5.25	Sarmısaklı Çiftliği domuz yetiştiriciliği	144
Şekil 5.26	Sarmısaklı Çiftliği arı kovanları.....	144
Şekil 5.27	Sarmısaklı Çiftliği civar köyler ile oluşturulan mekansal ilişki.....	145

Şekil 5.28	Sarmısaklı Çiftliği'nde sanayi ilişkisinin mekansal örgütlenmesi	147
Şekil 5.29	Süt ve süt mamülleri fabrikası.....	147
Şekil 5.30	Yem fabrikası	148
Şekil 5.31	Lüleburgaz ilçesi sanayi tesislerinin dağılımı	148
Şekil 5.32	2009 Onanlı Trakya Altbölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planında Trakya'da var olan devlet çiftliklerinden biri olan Sarmısaklı Devlet Çiftliği	149
Şekil 5.33	1/25.000 Ölçekli Kırklareli Çevre Düzeni Taslak Planında Trakya'da var olan devlet çiftliklerinden biri olan Sarmısaklı Devlet Çiftliği	152
Şekil 5.34	Tarımsal Niteliği 1. Derece Korunacak Alanlarda yapılaşma koşulları	152
Şekil 5.35	Sarmısaklı Çiftliği 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı	155
Şekil 5.36	Sarmısaklı Çiftliği 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı	159
Şekil 5.37	Öneri entegre tesis alanı ile mevcut yapıların mekansal konumları.....	161

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 3.1 Cumhuriyetten günümüze bazı tarımsal göstergeler	16
Çizelge 3.2 1900'lerde Osmanlı tarımı için bazı göstergeler.....	19
Çizelge 3.3 Toplam nüfus, kırsal nüfus, ve kırsal nüfusun toplam içindeki payı	23
Çizelge 3.4 Devletçilik dönemi tarımsal kurumsallaşma	29
Çizelge 3.5 Tarım politikalarında kısıtlayıcılar, önlemler, çözüm önerileri	54
Çizelge 4.1 Osmanlı döneminde kurulan haralar	64
Çizelge 4.2 Osmanlı döneminde kurulan örnek tarlalar	65
Çizelge 4.3 Cumhuriyet dönemi kurulan haralar.....	66
Çizelge 4.4 Cumhuriyet dönemi kurulan inekhane ve aygır depoları	67
Çizelge 4.5 Cumhuriyet dönemi kurulan devlet ziraat işletmeleri	68
Çizelge 4.6 Cumhuriyet dönemi kurulan zirai kombinalar	70
Çizelge 4.7 Cumhuriyet dönemi kurulan şeker fabrikalarına ait şeker çiftlikleri	73
Çizelge 4.8 1950-1980 Yılları arasında Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğü'ne bağlı devlet çiftlikleri	74
Çizelge 4.9 1950-1980 Yılları arasında hara ve inekhaneler	76
Çizelge 4.10 1950-1980 Yılları arasında şeker fabrikalarına ait devlet çiftlikleri	78
Çizelge 4.11 1980 Yılından günümüze devlet çiftliklerine ait bilgiler	81
Çizelge 4.12 Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan süreçte devlet çiftliklerindeki değişim	82
Çizelge 4.13 Köy enstitülerinin ülke genelindeki dağılımı ve etki alanı	109
Çizelge 5.1 Lüleburgaz İlçesi arazi varlığı sınıfsal dağılımı	121
Çizelge 5.2 Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin kurumsal düzenlemeler	123
Çizelge 5.3 Sarmısaklı Çiftliği arazi varlığı.....	126
Çizelge 5.4 Sarmısaklı Çiftliği'nde yapılara ait bilgiler.....	129
Çizelge 5.5 Sarmısaklı Tarım İşletmesi, gayrimenkul devri – satışları.....	135
Çizelge 5.6 Ekili alanların yüzölçümlerine göre oranı	146
Çizelge 5.7 TOB ve TAB temel farklar.....	150
Çizelge 5.8 Sarmısaklı Çiftliği 1/5000 ölçekli nazım imar planı öneri alan kullanım dağılımı	155

ÖNSÖZ

Ekonomisi tarıma bağı olan ülkelerde tarım politikaları önemli bir yere sahiptir. Tarımsal gelişmenin ve örgütlenmenin sağlanması ülkede uygulanan tarım politikalarının yönlendirilmesi ile gerçekleşmektedir. Türkiye’de tarımın gelişmesinde devlet çiftlikleri ana tarımsal örgütlenme modelinin başlangıcını oluşturmuştur. Cumhuriyet’in kuruluş yılından itibaren günümüze kadar olan süreçte, iktidara gelen hükümetlerin uyguladıkları tarım politikaları nedeniyle günümüzde devlet çiftliklerinin değişimi sözkonusudur. Tam bağımsız ekonomik kalkınma için Atatürk’ün ilkelerinden biri olan Devletçilik ilkesinin başarılı yerel uygulamalarından biri kabul edilen devlet çiftliklerinin önemi günümüzde yeterince vurgulanmamıştır.

Bu çalışmada; Cumhuriyet döneminden günümüze kadar olan süreçte, Türkiye’de uygulamaya konulan tarım politikalarında devlet çiftliklerin rolü, fiziki mekan dağılımının ortaya çıkarılarak mevcut durumlarının araştırılması amaçlanmıştır. Devlet çiftliklerinin yerleşim kriterleri ve yerleşime olan etkileri, yerel ve bölgesel kalkınmaya olan etkisi, sosyo-kültürel değerlerin rolü ve çiftlik yerleşkelerinin sahip olduğu mekansal örgütlenmeye vurgu yapılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinde beni yönlendiren, çalışma aşamasında benden desteğini esirgemeyen, değerlendirmeleri ile çalışmamı bu aşamaya getiren danışmanım sayın Prof.Dr. Emre AYSU’ya, iki yönlü düşünmeyi bana öğreten sevgili babam Ömer ARACI’ya, her koşulda yanımda olmayı tercih eden sevgili dedem Ömer ARACI ve babaannem Şerife ARACI’ya manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Sarper ÖZGÜR’e, destekleri ile yanımda olan dostlarım Pelin ÖZTÜRK ve Güneş AYDIN’a, ve tüm çalışma arkadaşlarıma içtenlikle teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmanın ana amacı, cumhuriyet döneminden günümüze kadar olan süreçte kurulmuş olan ve devlet tarafından işletilen çiftlik yerleşkelerinin, değişen tarım politikalarındaki rolü, Türkiye haritasında oluşturduğu mekansal dağılımlarının ortaya çıkarılarak, mevcut durumlarının araştırılması, bölgesel ve yerel kalkınmaya olan etkileri, tarihsel süreç içerisindeki değişimlerin kentsel, sosyo-kültürel ve fiziki mekana etkilerinin ortaya çıkarılmasıdır.

Devletçilik dönemi oluşturulan devlet çiftlikleri sadece tarımsal gelişmenin ve örgütlenmenin sağlanması amacıyla inşaa edilmiş bina grupları olmaktan öte anlamlar taşımaktadır. Oluşturulmakta olan yaşam çevreleriyle bunlara paralel toplumsal ve kültürel dönüşümlerin sağlanmasında devlet çiftlikleri büyük katkılar sağlamıştır. Devletçilik dönemi kurulan tarımsal yerleşkeler, kurumsal olma özelliği ve konut, sosyo-kültürel vb. değerleri biraraya getirerek daha sonraki devlet işletmeleri için örnek oluşturacak mekânsal ve toplumsal bir model oluşturmuştur. Ancak günümüzde devlet çiftlikleri oluşturduğu mekânsal ve yerel kurgu içindeki önemini kaybetmektedir. Bu bağlamda, tam bağımsız ekonomik kalkınma modelinin tabanını oluşturan devlet çiftliklerinin sahip olduğu mekân organizasyonun ve kent planlamasındaki öneminin irdelenmesi, çalışmanın başlıca hedefi olmaktadır.

Toplam altı bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde; çalışma konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmiştir. İkinci bölümde, tarım, tarım politikaları, tarımın sanayi ile olan ilişkisi, çiftlik yerleşkeleri kavramlarına kısaca değinilmiştir. Üçüncü bölümde, devlet çiftliklerinin kurulmasında en önemli etkiye sahip olan Türkiye’de uygulanan tarım politikalarına değinilmiş ve tarım politikalarındaki önemli kırılma noktaları saptanarak devlet çiftlikleri üzerindeki etkisi yorumlanmıştır. Dördüncü bölümde, bir önceki bölümde incelenen Türkiye’de uygulan tarım politikalarının devlet çiftlikleri üzerindeki rolünün irdelenerek, kuruluş amaçları, yerseçim kriterleri, Türkiye’de oluşturduğu mekansal dağılım, sosyo-kültürel değerleri, değişen yasa ve yönetmeliklerin etkileri, yurtdışında uygulanan devlet çiftlikleri modellerinin karşılaştırılmasına değinilmiştir. Beşinci bölümde, önceki iki bölümde incelenen değer ve parametrelerin sorgulanması amacıyla, seçilen bir örnek alan üzerinde daha önce devlet çiftliğinde çalışmış personel ile mülakat görüşmeleri ve gözlemler yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Noktasal ölçekten üst ölçeğe kadar geniş perspektifte alana yapılacak her tür ve ölçekteki müdahaleden ülke bütününe nasıl etkileneceği ortaya konmuştur. Altıncı bölümde ise sonuç ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Devlet çiftlikleri konularında yayınlanmış yerli yabancı birçok kaynak taranarak hazırlanan ve kavramsal ve kuramsal çerçevede ele alınan çalışma ile Lüleburgaz Sarmısaklı Çiftliği örneği aracılığıyla çok çeşitli açılımları olan ve geniş perspektifte ele alınması gereken Devlet Çiftlikleri konularında yapılacak çalışmalar için bir başlangıç kaynağı oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarım Politikaları, Devlet Çiftlikleri, Atatürk, Tarımsal Kalkınma, Yerel Tarımsal Örgütlenme Modeli, Sarmısaklı Çiftliği.

ABSTRACT

The main aim of this study is to introduce that, the changing agricultural policies the role/affect of state farm operating by the government established in the process of the republican period to the present day, to discover layout on the Turkey map and to search the state of play and the effects to the regional, local development, socio-cultural and physical effects of the changes in the process of history.

The state farms that established in the statism period, sustain other meanings from being building groups established for agricultural development and to be organized. They supplied the communal and cultural changes to parallel about the environment that they formed. The farm campuses that established in the statism period made up a sample about to combine institutionalization characteristics and dwelling, socio-cultural etc. values that formed a space and communal model. But nowadays state farms are losing their values about the condition and local construct. In this context, the main aim of this study is to examine the state farms' importance in the urban planning and space organization that form the basis of independent economical development model.

The study consists of six chapters. Introduction deals having totally study topic, objective and comprehension and method are specified. In the second section, agriculture, agricultural policies, the relation of the agriculture with industry, farm campuses concepts are subjected on shortly. In the third section, agricultural policies which applied to Turkey, are specified to the most important effect on to be established state farm, controversies, contrasts and challenges are determined on agricultural policies and its effects on state farms are commented. In the fourth section, role of the agricultural policies on the government farms were explicated, and its established aims, space choosing criteria, the space distribution in Turkey, socio-cultural values, effects of changing law and regulations and the examples of models comparison that have in place in abroad are mentioned. In the fifth section, for inquiring the values and parameters are analyzed in the two anterior section, on the choose sample area ,observations and interviews made with the employees that worked before in the farm and the affects of point scale to larger scale changes have been presented in a wide perspective showing how the county would be affected. The last section is the sixth and the conclusion section of the study. Last section includes assessments of the concepts in the study within the scope of the dissertation.

With the help of the resources that are local and foreign that has been found about state farmlands the study of Lüleburgaz Sarmısaklı Farm is presented so it becomes a very valuable starting source for to study a wide perspective and great expansions in the field of State Farmland.

Keywords: Agricultural Policies, State Farms, Atatürk, Agricultural Development, Local Agricultural Organization Model, Sarmısaklı Farm.

1. GİRİŞ

İlk insandan günümüze kadar olan süreçte tarım, sanayi ve hizmetler sektörü gibi üretim faaliyetlerinden ayıran evrensel ve kurumsal özellikleri ile birlikte birçok evreden geçerek günümüzdeki yapısına ulaşmıştır. Tarımın evrensel özellikleri ekonominin gelişme düzeyinden bağımsız olarak gözlenmiş, ancak doğal koşullarla ilgili olduğu için de her ekonomide geçerli olmuştur. Tarımın ayrıcı özellikleri toplumsal ve kurumsal nitelikte ekonominin gelişme düzeyine göre değişmiştir. (Kazgan, 2003)

Tarım tarihi insanlık tarihi ile başlamaktadır. Bu nedenle, tüm tarihsel kanıtlar üzerinde tarımın izi dolaşmaktadır. Ancak, bu izler bize sınırlı da olsa tarımın evrimsel gelişimi hakkında bilgi vermektedir. Ülkemizde en yakın düzenli kayıtlara Osmanlı İmparatorluğu döneminde rastlanmaktadır. Osmanlıdan günümüze kadar olan süreçte, devlet yönetiminin belirlediği tarım politikalarında farklılıklar yaşanmıştır. Tarım ve tarımda yer alan kurum ve kuruluşlar günümüze kadar farklı organizasyon şeması içerisinde yer almış ve çok sık aralıklarla değişikliklere uğramıştır.

Toplayıcılık ve avcılık ile başlayan tarımsal faaliyetler, teknoloji ve bilginin kullanıldığı uzmanlaşmış planlı işletmeciliğe kadar birçok değişim göstermiştir. Ortaçağda başlayan ferdi mülkiyetçilik, endüstri devrimi ve tarımda modern tekniklerin kullanılması, kooperatifleşme hareketleri, devlet destekleri ile oluşturulan kurumsal yapının değişimi, tarımsal üretim fazlalığından kaynaklanan sorunlar ve uluslararası ticaret anlaşmalarının koyduğu kısıtlarla tarım tarihsel bir değişim süreci yaşamıştır. Bu süreç, tarımın birincil sektör olma özelliğini kaybederek devam etmesine yol açmıştır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004).

Tarım politikalarındaki değişimler, kentlerin gelişme süreçleri içerisinde tarım alanlarının yokedilmesine neden olmuştur. Böylelikle, tarım topraklarının başka kullanım fonksiyonlarına dönüşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Devletçilik dönemi oluşturulan, Türkiye’de tarımsal gelişmenin ve örgütlenmenin sağlanması amacıyla ortaya çıkarılan tarım modeli, tarihsel süreç içerisinde işlevini kaybetmiştir. Tarım modelinin temel eksenlerinden birini oluşturan ve ekonomisi tarıma bağlı olan ülkelerde devlet merkezli modernizm anlayışıyla kurulan devlet çiftlikleri de bu gerilemeden etkilenecek günümüzde ki yapısına kavuşmuştur. Oysa tam bağımsız ekonomik kalkınma için yerel uygulama modellerinin sürekliliği büyük önem taşımaktadır.

Atatürk ilkelerinden biri olan devletçilik ilkesinin başarılı yerel uygulamalarından biri olarak kabul edilen devlet çiftliklerinin kentsel planlamada önemi yeterince vurgulanmamıştır.

Devlet çiftlikleri sahip olduğu fiziki mekân organizasyonu, sosyo-kültürel olanakları, kurulma amaçları ve tarımla uğraşan kesimin eğitilmesi açısından önemi ile kurulduğu bölgede kalkınmanın sağlanması açısından bölgenin önemli yapıtaşlarından biridir.

Çiftlik yapıları denildiğinde yeni bir yaşam tarzının, kültürün topluma tanıtılmasının ve yayılmasının araçları akla gelmektedir. Devlet çiftlikleri modern tarımın ortaya çıkardığı modernist toplumsal dönüşümlerin ortak mekânı olarak kabul edilmektedir.

1.1. Tezin Amacı

Türkiye kalkınmasında endüstriye geçilirken tarım endüstrisinin kullanılması gerektiğini, böylelikle dışa bağımlı olmayan bir endüstri geliştirilmesinin mümkün olduğu Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemle vurgulanmıştır. Böylece ekonomik bağımsızlığın temelini oluşturacak tarım sektörü, dört temel ekseniden oluşan bütüncül bir anlayışla oluşturulmuştur. Buna göre topraksız köylü toprak sahibi yapılacak (toprak reformu), modern tarım teknikleri ve girdi kullanımını ve verimli üretim yollarını kamu çiftlikleri önderliğinde öğrenecek (devlet çiftlikleri), köylü ürettiğinin katma değerine sahip çıkacak (kooperatifler) ve (köy enstitüleri) aydınlanma projesinin unsurları olacaktır (Rütter ve Köylü, 2006).

Türkiye'deki tarım modeli, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün '*halkın efendisi köylüdür*' söylemi altında gerçekleştirilen modernleşme çalışmaları ve tam ekonomik bağımsızlık ardında mekânsal devrimler barındıran bir harekettir (Rütter ve Köylü, 2006). Bu kapsamda, Anadolu topraklarında inşa edilen devlet çiftlikleri ve üretim alanları, çiftlik yapılarıyla, halkın modern tarım teknikleri ile tanışması, tarımda en verimli üretim sisteminin oturtulması ve tarımın sanayi ile tam ilişki içerisinde olması kimliği tanımlanmıştır.

Her çiftlik, konut alanıyla, çiftlik içerisindeki yönetim yapıları ve işlikleri ile ulus-devlet oluşumunu, modern tarım tekniklerini, girdi kullanımını ve verimli üretim yollarını öğretme hedefini gerçekleştirmek için hem fiziksel hem de eylemsel olarak yönetimin denetiminde şekillendirilmiştir.

Ancak, Cumhuriyet ilanından günümüze kadar, Türkiye'nin tarımsal yapısındaki değişimde, dönüm noktalarını genellikle belirli iktisadi politika değişiklikleri ya da iktisadi krizler belirlemiştir. Tarihsel süreç içerisinde tarım politikalarında devlet çiftliklerinin rolü ve önemi sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Günümüzde geline nokta ise tarımsal kalkınmanın bel kemiğini oluşturan devlet çiftliklerinin özelleştirilerek oluşturulan toplumsal dönüşümlerin ortak mekânının yok edilmesidir. Bu olumsuzluklar Türkiye'nin birçok kent ve kasabasında gözlenmektedir. Bu yokoluşun etkileri tarımsal gelişme yanında devlet çiftliklerinin sahip

olduğu mimari ve mekânsal belleği yitirecektir. Yitirilecek olan bu bellek, aynı zamanda halen içinde yaşadığımız, bir parçası olmakla övündüğümüz Cumhuriyet'in belleğidir. (Asiliskender, 2008)

Çalışmanın bütününde; Cumhuriyet döneminden günümüze kadar kurulmuş ve devlet tarafından işletilen devlet çiftliklerinin mevcut durumunun araştırılması, bölgesel ve yerel kalkınmaya olan etkileri, tarihsel süreç içerisinde değişen yasalar ve tarım politikaları ile birlikte değişiminin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda, devlet çiftliklerinin yerseçim kriterleri ve yerleşime olan etkileri, sosyo-kültürel değerlerin rolü ve çiftlik yerleşkelerinin sahip olduğu mekansal örgütlenme irdelenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne bağlı olarak kurulan Lüleburgaz Sarmısaklı Devlet Çiftliği örnek çalışma alanı olarak seçilmiştir. Tez kapsamında Sarmısaklı Devlet Çiftliği'nde günümüze kadarki süreçte yapılan uygulamalar irdelenecek olup, fiziki mekân organizasyonu ve bugüne kadar hazırlanmış imar planı çalışmaları değerlendirilecektir. Tarım politikalarının mekânsal kimliğini ortaya koyan, bu mekânın algılanıp anlamlandırılmasında önemli potansiyele sahip olan Sarmısaklı Çiftliği ve diğer devlet çiftliklerinde gelecekte uygulanacak politikalar, plan ve projeler için tezin bir rehber olması düşünölmektedir.

1.2. Tezin Kapsamı

Bu tez çalışmasında; devlet çiftliklerinin tarihsel gelişim süreçleri, mevcut durumları, mekânsal dağılımları, yerel kalkınma ve bölgesel kalkınmadaki etkileri saptanmıştır. Lüleburgaz Sarmısaklı Çiftliği örneği ile noktasal ölçekten üst ölçeğe kadar geniş perspektifte alana yapılacak her tür ve ölçekteki müdahaleden ülke bütünüünün nasıl etkileneceği ortaya konulmuştur.

Tez çalışmasında; Sarmısaklı Çiftliği ve diğer çiftliklerin tarım politikaları içerisindeki yeri, kamusal mekan modelinin oluşturulmasındaki etkileri üzerine fiziki, ekonomik, sosyo-kültürel ve mekan organizasyonun değişimi üzerine bir değerlendirmeyi kapsamaktadır.

Bu bağlamda tarım politikalarının süreç içerisindeki değişimleri ve devlet çiftliklerinin günümüzdeki algı ve anlamının tarifenmesi üzerinde durulmaktadır. Devlet çiftliklerinin tarifenmesinde değişen ekonomik politikalar, tarım politikalarındaki uygulamalar kısıtlayıcılar ve çözüm önerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir çalışma yapılmıştır.

Bu kapsamda konu altı (6) bölümde ele alınmıştır. Birinci bölüm tez çalışmasının giriş bölümünü oluşturmaktadır; çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında genel bir değerlendirmeyi kapsamaktadır.

Gelişme bölümünün başlangıcı olan ikinci bölümde kavramsal çerçevedeki çalışmalardan; tarım, tarım politikaları, teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan toplu üretim ilişkileri, çiftlik kavramlarının tanımları ile teknoloji ile birlikte değişen üretim biçimlerinin büyük ölçekli tarımsal üretim ve sanayi arasındaki bağlantıları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; tarihsel süreç içerisinde tarım politikalarında uygulamalar, kısıtlayıcılar ve çözüm önerileri irdelenmiştir. Tarım politikalarına etki eden kırılma noktaları ve mülkiyete ilişkin değerlendirmeler tarihsel sürecin bölümlerini oluşturmuştur. Türkiye'nin tarım politikalarına etki eden iktisadi, politik ve siyasi kırılma noktaları ele alınarak tarihsel süreç dört alt başlık olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar; cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin devraldığı çökmüş ekonomik bir yapı olarak tanımlanan cumhuriyet yakın dönem öncesi tarımsal politikalar dönemi, cumhuriyetin kurulmasıyla yeni iktisadi politikalar ve devletçilik döneminin ortaya çıktığı cumhuriyet dönemi tarımsal politikalar, 1950'li yıllarda çok partili döneme geçişle birlikte Marshall yardımları ile tarımda mekanizasyonun başlaması ile çok partili sisteme geçişte tarımsal politikalar dönemi, son olarak 1980 yılında yeni ekonomik dünya düzeni olarak ortaya çıkmış olan neo-liberal politikaların benimsendiği, serbest piyasa ekonomisinin desteklendiği ve tarımda ciddi anlamda yapısal değişikliklerin olduğu neo-liberal ve günümüz tarımsal politikalar dönemidir.

Dördüncü bölümde tarımsal politikalar çerçevesinde ortaya çıkan devlet çiftliklerinin kurulma amaçları, yerseçim kriterleri ve konumlandığı yerleşime olan etkileri, mekansal örgütlenme, tarımsal eğitim ile olan mekansal ilişkisi, fiziki ve sosyo-kültürel değerlerin rolü, tarihsel süreç içerisindeki değişimleri, ekonomik ve bölgesel kalkınmaya etkisi, değişen yasa ve yönetmeliklerin çiftlikler üzerindeki yaptırımları ve etkileri, yurtdışındaki tarım politikaları ile Türkiye'de uygulanan tarımsal politikaların devlet çiftlikleri bağlamında karşılaştırılması irdelenmiştir.

Beşinci bölümde; örnek çalışma alanı olarak seçilen Lüleburgaz Sarmısaklı Çiftliği'nin, konum, tarihsel süreç gelişimi, çiftliğin mekânsal analizi, çiftlik yerleşkesinde barınma ve yaşam kültürü ve kentleşme ilişkileri, çiftlikte yapılan fiziki mekana ilişkin tespitlerin değerlendirilmesi, tarımsal üretim ve sanayi ile olan ilişkisi, çiftlik içerisindeki yapıların mülkiyet, yapı-plan şeması ilişkisi, cephe ve kesit özellikleri, çiftlik yerleşkesinin mekansal

ve toplumsal etkileri, yakın çevre ilişkileri, tarımsal eğitim ile olan ilişkisi, yapılan plan çalışmasına eleştiriler üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Altıncı bölümde ise genel sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır.

1.3. Tezin Yöntemi

Çalışma; literatür ve alan çalışması olmak üzere iki etaptan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında ilk olarak konunun kavramsal ve kuramsal çerçevesi irdelenmiş, kavramsal ve kuramsal çerçevenin sınırları belirlendikten sonra çalışma alanı olarak tanımlanan bölge özelinde gerçekleştirilen analiz ve veri toplama çalışmalar sonucunda elde edilen teorik ve pratik veriler ortaya konmuştur. Bu genel strüktür çerçevesinde çalışmanın farklı etaplarına farklı metodolojilerle yaklaşmıştır.

Tez konusunun kavramsal ve kuramsal çerçevesinin oluşturulmasında da ağırlıklı olarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür çalışması tezin kurgusu ile belirlenen anahtar kelimeler ile araştırılmaya başlanmıştır. Literatür taraması üç (3) bölümden oluşmaktadır. Birincisi, çeşitli kütüphane kataloglarından konu başlıkları ile ilişkili yerli ve yabancı kitap tez, makaleler süreli yayınlardır. İkincisi internet ve dijital veri tabanlarından çeşitli makale tez ve diğer güncel bilgiler, üçüncü olarakda, tez konusu özelinde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Atçılık Daire Başkanlığı, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne bağlı Tarımsal Proje ve Tesisler Dairesi Başkanlığı, Lüleburgaz Belediyesi Planlama Müdürlüğü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile birebir görüşmeler sağlanarak ilgili doküman alınmıştır. Ayrıca daha önce düzenlenmiş olan çalıştay sempozyum seminer vb. toplantılardan çalışmaya girdi sağlanmıştır.

Örnek alan çalışmasının incelemesi iki etapta yapılmıştır. İlk etapta tez kapsamında belirlenen sınırlar içerisinde Sarmısaklı Çiftliği'nin mekan organizasyonuna ilişkin çiftlik yerleşkesinin konut, yönetim birimleri, işliklerin mekansal olarak değerlendirildiği bir tespit çalışması yapılmıştır. Gerçekleştirilen fiziksel tespitler, alan dahilindeki yapı ve arazi kullanımı, mülkiyet düzeni, yapı-parcel ilişkileri, yapıların cephe-kesit özelliklerini kapsamaktadır. Yapılan bu fiziksel analizlerden elde edilen veri tabanı, halihazır haritalarla dijital ortamda ilişkilendirilmiş ve haritalar güncellenmiştir. İkinci etap çalışmasında, Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin geçmiş yıllarda çiftlikde çalışmış 15 kişi ile mekansal-üretim-sanayi-tarımsal eğitim ilişkilerine ilişkin mülakat yapılmıştır. Yapılan mülakat çalışmasında katılımcılar genellikle 1970-2000 yılları arasında çalışmış kişilerden seçilmiştir. Lüleburgaz Belediyesi Planlama Müdürlüğü, Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş. ile çalışma alanı özelinde yapılan plan çalışmaları ve ÇED raporları temin edilmiştir. Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,

planlama IV stüdyosundan alınan Lüleburgaz'a ilişkin anket çalışmaları Sarmısaklı Çiftliği özelinde değerlendirilmiştir.

Son olarak, elde edilen veriler ile kavramsal bölümlerde değinilen kabuller karşılaştırılmış; amaca uygunluk, tarihi süreç sonucunda ortaya çıkan tarım politikaları, bu politikaların yaptırımları sonucu ortaya çıkan mekânsal düzen, üretim ilişkileri, yerleşkenin mekansal ve toplumsal etkileri ve yerseçim kriterleri açısından değerlendirmeler yapılmış ve çeşitli çözüm önerileri geliştirilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVEYİ OLUŞTURAN BİLEŞENLER

Bu bölümde öncelikli amaç tarım politikalarında devlet çiftliklerinin rolünün belirlenmesinden önce devlet çiftliklerinin oluşum sürecinin tanımlanmasıdır. Bu sebeple, kavramların barındırdıkları tarım, tarım politikaları, tarım-sanayi ilişkisi ve çiftlik kavramları incelenmiştir.

2.1. Tarım, Tarım Politikaları

Tarım: “Hayatın idamesi için gerekli, temelde beslenmeye yönelik ihtiyaçların karşılanması veya sanayiye girdi sağlamak için gerekli olan bitkilerin yetiştirilmesi, evcil hayvanlar ve toprağın üretim sürecinde istihdam edilmesiyle ilgili faaliyetlerin tümü” olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Acar, 1997).

Bir başka tanıma göre de tarım (ziraat); “Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, bunların kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanmasını ele alan bilim dalıdır”[10].

Tarım, iki temel üretim dalından oluşur. Bunlar bitkisel üretim ve hayvansal üretdir. Bu iki temel tarımsal üretim dalı ve hatta tanımları arasındaki tek ayrım, kullandıkları materyalin birinde bitki ötekinde ise hayvan materyali oluşudur.

Tarım Politikası: “Tarımın üretim, pazarlama, fiyat teşekkülü ve tarımsal gelirle ilgili tahlillerde, tarımın karşılaştığı çeşitli sorunlara karşılık tekil üreticilerin bunları çözmek için alabilecekleri önlemler yetersiz kaldığı için devlet bir veya diğer şekillerde, bu alanlara müdahale etmiştir. Devletin belirli bir amaçla, bu sorunların çözümü için aldığı önlemlerin tümü, tarım politikasını oluşturur.”(Kazgan, 2003)

Bir başka tanıma göre; ‘Gerek tarımın doğa koşullarına bağılılığı ve kurumsal özellikleri, gerek diğer üretim faaliyetleri karşısındaki durumu, dünyanın hemen her ülkesinde tarımı, ‘çok problemlili’ konuma getirmiştir. Bundan ötürüdür ki, yapısal değişmeden girdi ve ürün piyasalarına kadar, geniş bir alana kamu müdahalesi gözlenir. Oysa, bu kadar yoğun kamu müdahalesi, diğer üretim faaliyetleri için söz konusu olmaz. Kamunun müdahale önlemleri toplamına, ‘tarım politikası’ denir.” (Kazgan, 2003).

Bu tez kapsamında tarım politikası kavramı; devletin yönetiminde bulunan siyasi iktidarların tarımsal üretim biçimi, tarımda kurumsal örgütlenme, tarımsal toprak mülkiyet biçimleri ve tarımsal kuruluşlara yönelik bütün müdahaleleri içeren yasal, kurumsal düzenlemeleri içerecektir.

2.2. Tarım-Sanayi İlişkisi

Sanayi öncesi toplumlarda sermaye birikim kanalları, tarım kesiminde yaratılan katma değer ve bunun üzerinden elde edilen artık değerden oluşur. Böylece sermaye birikim sürecinde tarım kesiminin yeri ve önemi yadsınamaz. Uluslararası ticaret veya sömürgecilik hareketlerinden pay alamayan bir ülkenin dayanabileceği iki temel üretim faktörü toprak ve emektir. Ekonomik kalkınmanın ilk aşamalarında bu iki üretim faktörünün bir araya gelmesi tarım faaliyet dalını oluşturur. Henüz sanayileşme aşamasına ulaşmamış olan toplumlarda tarım kesiminin milli gelir içinde çok önemli bir yer tutması bu açıdan anlamlıdır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Tarımsal hammaddelerini işleyen sanayilerin kurulması tarımın verimliliğinin artmasına bağlıdır. Tarımda verim artışı sağlanarak tarımsal artığın büyümesi, tarım dışı kesimlerde emek gücü kullanımı, ihracat faaliyetlerinin artması, tarımsal hammaddeyi işleyen sanayilerin kurulması gerçekleştirilebilir (Kazgan, 2003).

Tarımsal üretimdeki verimliliğin artması ve ulusal ekonomiye yaptığı katkı, sektörel gelişmeyi sağlayıcı nitelikte olması için sanayi sektörü ile sağlam bir birlikteliğe ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç tarımsal üretimin işlenmesine dönük sanayi sektörünü ortaya çıkarmaktadır. Tarımın sanayileşmesi tarımsal kökenli nihai ürünlerin üretim sürecinin entegre bir yapı kazanmasını da ifade etmektedir.

Tarıma dayalı sanayi tanımı bu noktada önem kazanmaktadır. Tarıma Dayalı Sanayi; “Tarım ürünlerini hammadde olarak kullanıp değişik işlemlerden geçirerek nitelik ve niceliklerini iyileştiren sanayi dalıdır. Tarım ile sanayi sektörünün karşılıklı etkileşiminin gerçekleştiği ve bütünleşmesinin gerekli olduğu bir sanayi dalı. Hammaddesinin büyük bir kısmını tarım sektöründen alan ve tarımsal hammaddelere değişik hazırlama, işleme, muhafaza, ambalajlama ve diğer pazarlama hizmetleri uygulayarak ürünlerin nitelik ve niceliklerini değiştiren imalat sanayinin bir alt dalı” olarak tanımlanabilir [10].

Gelişmiş ekonomide tarımın hammadde satan bir konumdan kurtarılması gerekmektedir. Bunun yolu da gelişmeye koşut olarak tarımsal hammaddenin olduğunca işlenerek tüketiciye ulaştırmasından geçmektedir. Tarım ürünlerinin tümüne yakını pazarlamanın konusu olmalı, pazarlanan tarımsal ürün de olduğunca sanayi ve hizmet kesiminde değerlendirilerek son mamul madde olarak tüketiciye ulaştırılması gerekmektedir (Taraklı, 1996).

Bir başka açıdan; gelişme sürecinin başlangıç aşamasında, tarım kesimi iki kanaldan sanayi kesimin oluşumuna destek verir. Bunlardan birincisi, tarım kesiminin üretim faktörü olarak sanayi kesimini desteklemesidir. İkincisi ise; tarımsal kesim emek ve işgücü olarak da kentsel

alanları desteklemesidir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara yapılan göçler, sanayi kesiminin emek gücü tabanını oluşturur. Tarım kesiminden serbest bırakılan emeğin sanayi kesiminde çekilebilmesi, bu sahada yapılan yatırımlara bağlıdır. Tarım kesimi önemli bir emek kaynağıdır. Sanayileşme aşamasında, tarım kesimi içinde absorbe olmuş olan emek sanayi kesimi için bol kaynak oluşturacaktır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Tarım kesiminin sanayi kesimine vereceği destek sadece girdi sağlamakla sınırlı olmayıp, sanayi ürünlerine pazar olanağı sağlama işlevi görür. Gerek tarımsal girdi gerekse çiftçi grubunun tüketim malları talebi biçiminde oluşabilen piyasa sanayi kesimine güçlü bir pazar işlevi görür.

Öte yandan; tarım kesiminin gelişmesine ilişkin yatırım ölçek ilişkilerine bakıldığında sanayi kesiminden farklı bir yol izlendiği görülebilir. Tarımsal gelişmede kamu yatırımları ve kamu hizmetleri büyük yer kaplamaktadır. Tarımda teknolojik değişmeyi yaratan özellikle biyolojik nitelikteki araştırmaların da, kamu hizmetleri arasında örgütlendiği görülmektedir. İmalat sanayinde dev çaptaki firmalar, kendi araştırmalarını kendi yürütmektedir. Firmaların hem araştırmaların yapılması için gerekli finansman kaynaklarını sağlaması hem de bunların uygulanmasıyla ilgili zamanlamayı seçmesini mümkün kılmaktadır. Oysa tarımda firma ölçeği çok küçüktür. Fon yaratmanın kurumsal dar boğazları vardır. Tarımda teknolojik araştırmaların önemli bölümü kamu hizmeti olarak gerçekleşir (Kazgan, 2003).

Bu tez kapsamında tarımın sanayi ile olan ilişkisi, devlet çiftliklerinin kuruluş amaçlarının açıklanması, üretim ilişkileri, tarımsal örgütlenmeden sanayileşmeye geçişte büyük önem kazanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, tam bağımsız ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için tarım-sanayi birlikteliği savunulmuştur. Devlet çiftlikleri ise büyük ölçekli üretim ilişkilerini pekiştirme ve uygulama da büyük katkılar sağlamıştır.

2.3. Çiftliklerin Oluşumu

Çiftlik kavramı genel olarak insanların bitki ve hayvanları yetiştirip yararlandıkları işletme olarak tanımlanabilir.

Bir başka tanıma göre; “Yasal durumu ne olursa olsun, sahip olduğu, ortakçılık, yarıcılık ya da kiralama şeklinde işlediği arazinin büyüklüğüne bakılmaksızın kendi adına bitkisel üretim yapan ya da küçükbaş veya büyükbaş hayvan besleyen yahut hem bitkisel üretim hem hayvancılık yapan tek yönetim altındaki ekonomik birimdir. Yönetimi bir birey ya da hane halkları; bir kooperatif, şirket ya da devlet kurumu gibi tüzel kişi olabilir” [10].

Çiftlik kompleksleri aynı zamanda alternatif ürün ve pazar ilişkileri kapsamında değerlendirmek faydalı olacaktır. Çiftlik kavramı tanımlanırken, mekansal büyüklük, toprak verimliliği, üretim ölçeği, teknolojik gelişmeler, bitkisel ürün-hayvan yetiştirme bileşimi gibi ölçütleri göz önünde bulundurmak gereklidir. Buna göre çiftlik kavramını modern teknoloji kullanma, sürekli veya mevsimlik işçi çalıştırma ve pazar için üretim yapma kapasitesine göre belirlemek mümkündür (Akşit, 1985).

Bir başka açıdan çiftlik kavramı, tarım arazilerinin pazar için üretim yapma, teknik bilgi, pazar mekanizması ile etkileşim, ürün çeşidi, hayvancılık, gübre kullanımı, makineleşme düzeyi, sermaye miktarı, borçlanma düzeyi, ürünlerin satışından elde edilen brüt gelir miktarı vb. gibi faktörlere de bağlıdır (Akşit, 1985).

Çiftçiliğin gelişim seyrine göre, su kaynaklarının yakınlarında yerleşim yerleri kurulmasıyla insanlar elde ettikleri ürün fazlasını, ellerinde olmayan ürünlerle değiştirmeye başlayınca, çiftçilik gelişmeye başlamıştır (Hall, 1994). Yerleşik bir yaşam biçiminin oluşması, çiftçiliğin en temel koşullarından biridir. Çiftçiliğin ilk yıllarında her bir çiftlik, kendine yetecek kadar ürün sağlamakta ve üretim fazlası olan çok az bir miktarı ticarete kazandırmaktadır (Kahl, 1967).

Teknolojik gelişmeler ile birlikte tarımın makineleşmesi büyük ölçekli çiftliklerin kurulması ve pazara yönelik üretime geçilmesini sağlamıştır. Büyük çiftlik kavramının önemi ise küçük mülk sahibi iken topraklarını kaybedip, büyük çiftliklerde ücret karşılığı çalışan işgücünün sınırlarının çizilmesinden ileri gelmektedir. Çünkü büyük çiftlikler küçük topraklara yayılma süreci ile oluşmuştur.

Tarımsal üretimin modernleşmesi ile birlikte tarımsal kapitalizm ile sanayi kapitalizmi kavramları, tarıma dayalı sanayileşme kavramlarını ortaya çıkarmaktadır. Çiftlikler bu süreç içerisinde sanayi ve ticaret kesimleri ile bütünleşmiş ve bir *agribusiness* örgütlenmesi içinde tarım sanayi, ticaret-sanayi kompleksine dönüşmektedir. Tarım-ticaret-sanayi kompleksi sonucunda oluşan sermaye birikimi, tarımda makineleşmeyi yaygınlaştırmıştır. Tarımda makineleşme sanayi çiftliklerinin oluşumu, pazar bağlantıları, alternatif ürün yetiştirme ve tarımsal kapitalizm ölçütleri, bunun en önemli göstergesidir. Söz konusu ölçütler, aynı zamanda kitlesel üretimin önünü açmıştır (Yılmaz, 2008).

Ancak gelişmekte olan ülkelerin tarıma dayalı sanayileşmeyi gerçekleştirebilmeleri, büyük ölçüde tarımsal kapitalizm, pazar ilişkileri, alternatif ürün, tarımda makineleşme ve çiftliklerin oluşumuna bağlıdır.

Arazi büyüklüğü başta olmak üzere, ürün çeşidi, hayvancılık, teknik bilgi, sermaye, pazar ile etkileşim, çiftlik sınıflamasının temel ölçütleri arasında yer almaktadır. Ayrıca bir çiftliğin modern olup olmadığı, kullandığı teknoloji, sürekli veya mevsimlik işçi çalıştırma ve pazara yönelik üretim yapma kapasitesi ile yakından ilişkilidir. Çiftlik kavramında arazi büyüklüğü ön planda olmasına karşın; çiftliğin modernlik ölçütünde çiftlik büyüklüğü arka planda kalmaktadır (Akşit, 1985).

2.3.1. Çiftlik İşletme Merkezi ve Düzenlenmesi

Çiftlik kavramının tanımından sonra, çiftlik yerleşkelerinde ki yapı düzeni de büyük önem kazanmaktadır. Çiftlik yerleşkelerinde çoğunluğunda işletme merkezi, hem işletme sahibi ve ailesinin yaşama alanı hem de işletmedeki tarımsal faaliyetlerin planlandığı, yürütüldüğü ve kontrol edildiği merkez konumundadır. Bu nedenle işletme merkezlerinin planlanması büyük öneme sahiptir. Çiftlik yerleşkelerinin merkezi tarımsal üretimdeki tüm girdilerin başlangıcı, çıktılarının ise dönüş yeridir (Olgun, 2009).

Tarımsal faaliyetlerde bulunan işletmelerin bu faaliyetlerini istenilen biçimde ve rasyonel olarak yapabilmeleri için işletme merkezinde birbirinden farklı yapı ve tesislere gereksinim duyulmaktadır. İşletme merkezinde konut yanında, işletmenin özelliklerine bağlı olarak bitkisel ve hayvansal üretim yapıları, koruma ve depolama yapıları, alet ve makine yapıları, atölye garaj gibi yapı ve tesisler bulunabilir (Olgun, 2009).

Çiftlik yerleşkelerinin yerseçimi ve düzenlenmesi ilk ve en önemli aşamayı oluşturmaktadır. İşletme merkezi planlayanların amacı, çiftlik yapılarının oluşturduğu bir sistem içerisinde kaynakları, çevresel etkileri ve fonksiyonel gereksinimleri asimile etmektir. Bu bakımdan çiftlik merkezlerinin planlanması uzun süreli bir perspektif gerektirmektedir. Planlama sırasında üretim ve yatırım amaçları yanında işletme yaşayacak bireylerin gereksinimleri de göz önüne alınmalıdır (Olgun, 2009).

Çiftliklerin kurulumunda yerseçim kriterlerinde dikkate alınacak genel özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- **Mevcut yollar ve yollara bağlantı olanakları;** Ana yola yakın konumda tercih edilmesi,
- **İşletme merkezinin araziye göre konumu;** Ana yola ve çiftlik sınırları ortasında yerseçmesi,
- **Topoğrafik koşullar;** çiftlik arazisinin kontrolü ve yeterli drenaj koşullarının sağlanması için işletme merkezi yerinin seçiminin yüksekte olması
- **Su kaynaklarının durumu ve su temini;** içme ve kullanma su kaynağına yakın olması;

- **Elektrik temini;** tarımsal faaliyetlerde mekanik ve elektronik sistemlerin kullanımının yaygınlaşması ve aydınlanma gereksinimlerinin karşılanması açısından elektrik kaynağına yakın noktada yerseçimi,
- **Toprak ve drenaj koşulları;** işletme merkezinin daha az verimli topraklar üzerinde kurulması, doğal drenaj olanaklarına sahip yerlerin tercih edilmesi,
- **Yön ve manzara durumu;** kışın güneşten en üst düzeyde yararlanma, yaz güneşinden korunma açısından arazinin güney veya güneydoğuya eğimli olmasının tercih edilmesi,
- **İklimsel koşullar;** hâkim rüzgâr yönü, güneş etkisi, yağışların dikkate alınması,
- **Atık su ve gübre yönetimine uygunluğu;** yapılardan elde edilecek atıkların uzaklaştırılması, toprak ve su kirliliğine neden olacak tesislerin işletme merkezine yeterli uzaklıkta olması,
- **Komşu işletmelere olan etkisi;** komşu çiftlikler ile arasında ki mesafenin kontrolü, civar çiftliklerde oluşacak koku, toz ve ses kontrolünün yapılması,
- **Yasal düzenlemeler;** kırsal alan gelişimi, ülkesel ya da yöresel kanunlara uygunluğunun tespiti (Olgun, 2009).

Çiftlik yerleşkelerinin düzenlenmesi ve belirlenen yerseçim kriterleri yanında çiftlik merkezinde faaliyet alanlarının düzenlenmesi de büyük önem taşımaktadır. Çoğu çiftlik işletmesinde bulunan faaliyet alanları şunlardır:

- Yaşam alanları
- Hayvansal üretim alanları,
- Bitkisel üretim alanları,
- Ürün koruma, depolama ve işleme alanları
- Alet ve makine koruma ve servis alanları,
- Yakın depolama alanlarıdır. (Olgun, 2009).

Çiftlik yerleşkelerinin planlanması yatırımın büyüklüğüne, hangi yapılara öncelik verileceği, hangi tesislerin kurulacağı kurulacak işletmenin gereksinimine bağlıdır. Ancak konut ve üretim yapıları öncelik taşımaktadır. Çiftliğin doğru planlanması gelecekteki gelişmeleri en doğru biçimde içermelidir.

2.4. Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler

Bu bölümde; tarım, tarım politikaları, tarım-sanayi ilişkisi, ve çiftlik kavramlarına değinilmiştir. Tezin ana konusu olan, Türkiye’de devlet çiftliklerinin mevcut durumlarının araştırılması ve çiftlik yerleşkelerinin fiziki mekan organizasyonunun irdelenmesinde bu kavramsal çerçevenin sınırlarının çizilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü Türkiye’de

uygulamaya geçen devlet çiftlikleri modeli, uygulanan tarım politikaları, Cumhuriyet Dönemi sanayi yatırımları ile yakından ilişkilidir. Ayrıca çiftlik yerleşkelerinin sahip olduğu mekan organizasyonu tarımda ve kırsal toplumda yaşanacak ve yaşanmakta olan toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmektedir.

Tarım politikaları bir ülkede uygulanacak tarımsal modelin ana belirleyicisi olmaktadır. Bu belirleme kriterlerinin amacı, ekonomisi tarıma bağlı ülkelere köylüyü küçük meta üreticiliğinden kurtararak, tarımsal sanayiye girdi veren bir üretici konumuna getirmektir. Küçük meta üreticilikten kurtulmanın en verimli yolu ise büyük üretim yapan işletmelerin varlığının ortaya çıkmasından geçmektedir.

Tarım politikalarının dönüşümü ve bu sürecin kırsal, kentsel ve siyasal yaşama olan etkileri büyük ölçekli üretim yapan çiftliklerin rolünün belirlenmesinde yardımcı olmuştur. Avcılık ve toplayıcılık ile başlayan yaşama serüveni teknolojinin gelişmesi, artan nüfusun beslenme problemlerinin çözümü nedeniyle tarım teknolojisini geliştirerek birim alandan daha fazla ürün almak zorunda kalmıştır. Çiftliklerin kuruluşu ise tarımsal üretimin artışı, iş veriminin artışı, ürün kaybının azalması ve pazarlama etkinliklerinin kolaylaşmasını ve köylünün sosyo-ekonomik açıdan gelişmesine de imkân sağlamaktadır.

Türkiye’de çiftlikler genellikle devlet eliyle yönetilen kamusal mekan modelini temsil etmiştir. Böylece kırsal kesim, bu tarımsal işletmelerin varlığını pratik etme şansı bulmuştur. Köylü için tohumluk ve damızlık ihtiyacını gideren aynı zamanda tarımsal üretim teknikleri ile köylüye eğitim faaliyetleri veren devlet çiftlikleri büyük ölçekli tarımsal üretimin başlamasına neden olmuştur. Günümüzde küçük meta üreticiliğinin, satış veya veraset yolu ile mülkiyeti bölünen tarım topraklarının hakim olduğu tarımsal yapı içerisinde büyük ölçekli tarımsal üretim ilişkileri uygulanması gereken toprak reformuna altlık oluşturmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE UYGULANAN TARIM POLİTİKALARI, KIRILMA NOKTALARI, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE KISITLAYICILAR

Türkiye’de mekânsal planlama süreci, politik-siyasi uygulamalar, demografik dönüşüm ve ekonomik gelişmelerin yarattığı paradigmalardan etkilenecek günümüze ulaşmıştır. Tarihî süreç içerisinde meydana gelen iktisadî politika değişiklikleri ya da iktisadî krizler, mekânsal planlama yaklaşımlarında meydana gelen değişikliklerin yanı sıra tarımsal politikalar üzerinde de etkili olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türk ekonomik yapısının temelini oluşturan tarım politikaları, değişen mekânsal planlama yaklaşımları ile birlikte çözülmesi gereken önemli konular arasında yer almıştır.

Tarımın karşılaştığı sorunlara yönelik tekil üreticilerin bunları çözmek için alabilecekleri önlemler yetersiz kaldığı için devlet, bir şekilde bu alanlara hizmet etmektedir. Devletin belirli bir amaçla, bu sorunların çözümü için aldığı önlemlerin tümü, tarım politikalarını oluşturmuştur. Tarıma devlet müdahalesi, sadece az gelişmiş veya yarı-sanayileşmiş değil, en gelişmiş ekonomilerde de yaygındır. Tarımda devlet müdahalesi ve değişen ekonomik stratejiler, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze dek değişik süreçlerden geçerek devlet kalkınmasının yönünü belirlemiştir. Her ülkede devletin uyguladığı tarım politikası, ülkenin kendine özgü sorunlarının çözümüne yöneliktir (Kazgan, 2003).

Tarıma yönelik politikalar temelde üç amaca dönüktür. Bunlar;

1. Gıda maddelerinin stratejik öncelikli mallar sayılması,
2. Tarımda kişi başı gelirin tarım dışı kesimlerin çok altında olması,
3. Tarımın fiyat- gelir istikrarsızlığını gidermesi olarak belirlenebilir (Kazgan, 2003).

Öte yandan Türkiye toplumunun kendine özgü yapısı da kırsal alanda olacak dönüşümleri oldukça önemli bir düzeye taşımaktadır. Tarım sektörünün Türkiye nüfusu içerisinde ki ağırlığı, kırsal alanın yapısı, Türkiye’nin kapitalistleşme ve modernleşme süreçlerini geç yaşamış bir toplum olması, Türkiye’deki kent-kır ayrımının kendine özgü koşulları ve Türkiye’nin kentleşme problemleri dolayısıyla konu başka pek çok boyutuyla büyük dönüşümlerin entegrasyon sürecinde yaşanacak olmasının altında yatan dinamikleri oluşturmaktadır [5]

Tarımdaki dönüşümler, Türkiye’nin kırsal yapısını olduğu kadar kentsel dokusunu da büyük oranda etkileyecek ve belirleyecektir. Devlet kanalıyla belirlenen tarım politikalarının tarihî süreç içerisinde yaratacağı ekonomik değişimler, demografik dönüşümler ve yeni

yoksullaşma biçimleri bundan sonraki süreçte oluşacak siyasal kültürü, yurttaşlık anlayışını, üretim biçimini nasıl dönüştüreceğine ilişkin önemli ipuçları verecektir.

Türkiye’de uygulanan tarım politikaları, kent toprağının değer kazanması, kır-kent ayrımının belirginleşmesi, çarpık kentleşme ve sanayileşmenin oluşması, tarımsal alanların tahrip edilmesi, demografik yapıdaki dönüşümlerin oluşması, nüfus artışı ve göç problemlerinin ortaya çıkması, çevrenin kirletilmesi, üretim ilişkilerinin değişmesi, kentleşme problemlerinin oluşması gibi konuların da temelini oluşturmaktadır.

3.1. Tarım Politikalarına Etki Eden Kırılma Noktaları

Türkiye’de tarım politikaları, 1920’lerde liberal, 1930’larda devletçi ve sanayileşmeye öncelik tanıyan, 1950’lerde çok partili sisteme geçişle birlikte yeniden liberal politikalara dönücü ve tarıma öncelik veren bir dönemi tanımlarken, 1960’larda planlı kalkınma dönemi ile birlikte beşer yıllık kalkınma planlarının hazırlandığı dönemi tanımlamaktadır. 1970’lerden 1990’lara uzanan dönemde ise istikrar politikaları ve ihracata yönelik stratejilerin eşliğinde yeniden aşırı liberal ve serbest ticaretçi politikalar uygulanmaktadır. (Köymen, 1999)

Ekonomik ve sosyal anlamda hâlâ merkezi bir yer işgal eden tarım sektörü, siyasal iktidarların izlediği politikalar nedeniyle bugün önemli bir bunalımla karşı karşıyadır. Tarihsel süreç içerisinde tarım politikaları ekonominin değişen ana dinamikleri doğrultusunda çeşitli kırılma noktalarından geçmiştir. Bu nedenle; tarıma yönelik uygulamalar, kısıtlayıcılar ve çözüm önerileri, Türkiye’de siyasi ve ekonomi tarihinin ana dinamiklerini değiştiren dört dönem altında incelenecektir.

Bunlar;

- 1900-1923: Osmanlı’dan devralınan ekonomik yapı, sınırlı kaynaklar, yenilenme, imparatorluk yönetiminden cumhuriyet yönetimine geçiş,
- 1923-1950: Cumhuriyet’in ilanı, tek partili yönetim, modernleşme, sanayileşme çabaları, ekonomik buhran, devletçilik uygulaması, devlet müdahaleli sanayi üretimi ve sosyal hizmetler, modern planlama yaklaşımları,
- 1950-1980: Çok partili döneme geçiş, değişen ekonomik yapı, hızlı kentleşme, kalkınma planları organizasyonları,
- 1980- Günümüze: Neo-liberal ekonomiye geçiş, kamu hizmetlerinde özelleştirme, kamu yatırımlarının durdurulması, yabancı sermayenin girişi, bilgi ve haberleşme teknolojilerindeki gelişim, üretim biçiminin değişmesi.

TUİK'in 2001 yılında yaptığı çalışmada 'hane halkı iş gücü anketine' bakarak tarımın yıllar içerisinde nasıl değişim ve dönüşüm geçirdiğini görmek mümkündür. (Çizelge 3.1.)

Çizelge 3.1. Cumhuriyetten günümüze bazı tarımsal göstergeler (TUİK, 2001)

Yıllar	Tarımsal İstihdam	Tarımsal İstihdamın Payı (%)	Tarımsal GSMH * (sabit fiyatlarla)	GSYİH'de Tarımın Payı (%)	Tarım GSMH Büyüme Hızı (%)
1923	4.850	90	1.263,5	43,1	27,2
1930	5.605	88	2.525,1	46,8	-3,9
1940	6.699	86	3.890,6	44,8	-1,2
1950	7.939	85	15.760,8	40,9	10,9
1960	8.940	75	26.590,5	37,5	2,3
1970	8.835	64	10.595.792	30,7	2,8
1980	8.960	54	12.287.951	24,2	1,3
1990	9.233	48	13.746.287	16,3	7,0
2000	7.628	36	15.608	13,1	4,0
2001	8.089	37	14.923	13,7	-4,4
2002	7.458	35	15.978	13,8	7,1

*1923-1999 yılları değer Milyon TL
2000-2002 yılları Milyar TL.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında tarımsal istihdam % 90, tarımın GSMH içindeki Büyüme Hızı 27.2 dir. Savaş sonrası emek kıt faktördür. Tarımda emeğin artması ve kuruluş yıllarında tarıma verilen önem ile birlikte tarımın hızlı bir toparlanma süreci geçirmesinin kanıtıdır. 1930'lara gelindiğinde devletçilik politikalarının devreye girmesi ile sanayi yatırımlarının artması, devlet müdahalesi ile birlikte tarımda kurumsallaşmanın sağlanması, tarımda eğitim, üretim gelişmelerinin ve teknolojik gelişmelerin örgütlenmesi nedeniyle tarım kesiminin GSMH içindeki payının artmasını sağladığı söylenebilir. Yine 1950'lerde Marshall yardımları ile birlikte tarımda mekanizasyonun oluşması Tarım GSMH Büyüme Hızının artmasını sağlamıştır. Tarımsal üretimdeki artış toprak genişlemesiyle oluşmuştur. Traktörleşme çayır ve mera alanlarının üretime açılmasına neden olmuştur. Tarım sektörü tarihsel süreç içerisinde büyüme hızı ve GSMH içindeki payının önemli ölçüde düşüşe geçtiği söylenebilir.(Çizelge 3.1.) Bu düşüş, devlet politikalarının tarım üzerindeki uygulamalarının bir göstergesidir.

Tarihsel süreç içerisinde, tarımsal kesimin günümüzdeki yapısına ulaşmasında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınan ekonomik yapı, Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı göçler (mübadele), hükümetlerin hazine arazisi dağıtması, kentleşmenin yarattığı iç göçler, hızlı nüfus artışı, daha önce ekime elverişli olmayan toprakların yeni yatırımlarla kullanıma açılması, meraların tarla arazisine dönüştürülmesi, traktör kullanımının yaygınlaşması gibi karmaşık sosyoekonomik süreçler etkili olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, cumhuriyet yönetimi tarımı geliştirebilmek için üç aşamalı bir program uygulamıştır. Önce, Osmanlı'dan devralınan çağ dışı kurumların tasfiye edilmesi, sonra tarıma ilişkin geniş çaplı bir kurumsallaşma gerçekleştirilmesi, fiyat politikaları ve dış ticaret koruması yoluyla desteklenmesidir.

1930'lu yıllarda devletçilik politikalarının devreye girmesi, tarımda Türkiye ekonomisi için önemli başat sektör olan tarım sektörünün geliştirilmesi için kurumsallaşma başlatılmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi tarım kesimini ilgilendiren kanun ve yönetmelikler yürürlüğe girmiştir.

1950'li yıllarda tarımsal destekleme politikasının yaygınlaştırılmış, Marshall yardımları ile birlikte tarımda mekanizasyonun temelleri atılmıştır. Tarımsal mekanizasyon ile birlikte kırsal kesimde açığa çıkan iş gücü kentsel alanlara göçe zorlanmıştır. Demir yolu yatırımlarının oluşturduğu ulaşılabilirlik ve hareketlilik nedeniyle kentsel alan nüfusunda yığılmanın meydana gelmesi, kentlerin birincil problemleri arasında yer alan gecekondulaşma sürecini başlatmıştır (Tekeli, 2009).

1960'lı yıllarda planlı kalkınma dönemi başlatılmış ve devlet müdahalesi azaltılmıştır. 1970'li yıllarda tarımsal destekleme politikasının iyice yaygınlaştırılması ve 1980'lere gelindiğinde neo-liberal politikalar ile birlikte kapitalistleşme süreçlerinin en çetrefil konularından birisi olan "köylülüğün tasfiyesi" sürecinin AB'ye uyum ve küreselleşme süreci içerisinde farklı boyutlar kazanması ve hızlanması dolayısıyla da Türkiye'deki köylülüğün durumuyla ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'nin dış borçlarını ödeyememe durumuna düşmesi sonucu kabul ettiği yapısal uyum programı uygulamasına geçilmesi, devletçilik dönemi tarımsal kurumsallaşmanın tasfiyesi, oluşan yeni kurumlaşmalar ve politikalar tarım sektörünün gündeminden hiç düşmemiştir (Köymen, 1999).

Türkiye ekonomik yapısının temel taşı oluşturan tarım sektörünün değişim ve dönüşümleri mekansal planlama yaklaşımlarını da etkilemiş, belirlenen kırılma noktalarında kır ve kent mekân örgütlenmesinde yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarım ve mekânsal planlama arasındaki ilişkinin çözümlenebilmesi için iktisadi gelişme ve kapitalizm

bağlamında tarımsal yapıların nasıl ele alınacağı, tarımın bu üçgen içindeki yeri, üretim ilişkileri ve ekonomik gelişme kavramlarından ne anlaşıldığı gibi soruların cevabının verilmesi gerekmektedir. Türkiye’de yaygın olarak kabul edilen yaklaşım, ekonomik gelişme, sanayileşme ile özdeşleştirilmesidir. Tarım kesimi kendi içyapıları ve bu yapıların dönüşümün açısından değil, esas olarak sanayi kesimindeki birikim ve büyüme sürecine katkısı açısından ele alınmaktadır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Sanayileşme sürecinin yapacağı katkı tarım kesimine yaklaşmanın temeli olarak kabul edilince bu katkının ne olduğu, hangi süreçlerle ve hangi araçlarla sağlanacağı ya da tarımsal artığın tarım dışına nasıl aktarılacağı tarım politikalarının en önemli maddelerini oluşturmaktadır.

İktisadi gelişmeyle birlikte, tarım kesiminin ekonomi içindeki öneminin azalması, buna karşılık sanayi ve daha genel olarak tarım dışı kesimlerin toplam ve istihdam içindeki paylarının artması beklenmektedir. Bu süreç içinde tarım, sanayi kesimine emek, ürün ve sermaye birikimi için gerekli fonları sağlamaktadır. Devletin tarım kesimine karşı izlediği politikalar da bu bağlamda önem kazanmaktadır (Toprak ve Pamuk, 1988).

3.2. Cumhuriyet Yakın Dönem Öncesi Tarımsal Politikalar

Kapitalizm öncesinde, Osmanlı’nın kendine özgü toprak ve mülkiyet rejimi üzerinde bir tarım politikasının oluşturulması pek çok başka zorluğu da beraberinde getirmektedir. Devletin toprak mülkiyetine sahip olması emeğin devlet tarafından mekânda kontrolünü sağlarken, sürgün yoluyla da emeğin yer değiştirmesinin devlet tarafından planlanabilmesine, toprağın ve emeğin rasyonel kullanmasına imkan sağlamaktadır.

16 yy. Osmanlı toplumunda yerleşim yerleri arasında, başkent, bölgesel merkezler, pazar şehirleri, köyler ve göçebeler şeklinde bir kademelenme görülmektedir. 16 yy. da Osmanlı İmparatorluğu’nun feodal düzenin teknolojik imkanları içinde oldukça bütünleşmiş; fakat gelişimini koruyan ve içinde kademeli olarak bütünleşmiş bölgelerden meydana gelmiş, bölgeler arasında önemli coğrafik farklar bulunmamasına rağmen pek fazla gelişme farkları bulunmayan bir mekânsal yapıya sahip olduğu gözlenmiştir.

Osmanlı toplum yapısında 17. ve 18. yy.’da görülen çözülme kendisini mekân organizasyonunda da göstermiştir. Endüstrileşmiş toplum olgusuna geçilemediği için bu olguya uygun mekân organizasyonu da oluşmamıştır. Batıdaki keşifler nedeniyle ipek yolu üzerinde olan değişiklikler devlet gelirlerinin azalmasına buna karşın giderlerdeki artış toprak rejiminde değişikliklere neden olmuştur. Nüfusun artışı, toprak rejiminin değişmesi, kaynak

ve nüfus dengesinin bozulmasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılmasının durması da sürgün yoluyla dengenin sağlanmasını ortadan kaldırmıştır. Teknolojinin sabit kalması da dengenin yeniden oluşmasını önlemiştir. Bu çözülme süreci sonucunda büyük köyler parçalanarak bölgenin en emin, en uç, en sarp kısımlarına doğru çekilmiştir. 17. yy.da kırsal yerleşme düzeninde meydana gelen bu oluşumun etkileri öncelikle tarım alanında gerilemelere ve bazı yerlerde tamamen yok olmasına neden olmuştur (Quataert, 2008).

19. yy'da Avrupa endüstrileşmiş ve kendine pazar aramaya başlamıştır. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde dış etkiler artarak 1740 kapitülasyonları ve özellikle 1838 yılında İngiliz Ticaret Anlaşması'ndan sonra, açık pazar haline gelmesini sağlamıştır.

Sanayide olan çökme nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nun batı pazarlarına açılması geleneksel ticaret yollarının fonksiyonlarının değişmesi ile mekân organizasyonunda önemli değişimler olmuştur. Böylece Anadolu şehirleri 16. yy. feodal dönemin üretim fonksiyonlarını ve coğrafik ihtisaslaşmalarını kaybederek yalnızca dağıtma ve toplama fonksiyonları olan ticaret kentleri haline gelmişlerdir (Quataert, 2008).

Osmanlı devletinin son dönemlerinde tarım sektörü çok yüksek bir paya sahiptir. Tarım; üretim ve istihdam alanı olarak tek hakim sektördür. Osmanlı Devleti'nde gelirin büyük bir kısmı savaş ganimetlerinden ve tarımdaki aşar vergisinden sağlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı nedeniyle topraklarının ardı ardına kaybedilmesi ve dünyada hızla gelişen sanayiye ayak uyduramaması nedeniyle tarımın doğal potansiyeline sahip olmasına karşın yeterli kullanımı sağlanamamıştır.

Tarım kesimi toplam nüfusun yaklaşık %80'ini barındırmakta ve milli gelirin yaklaşık % 55'ini sağlamaktadır. 1900'lerde Anadolu tarımının en büyük özelliği bölgesel farklılıklardır. Doğuda aşiret ve feodal düzen, Ege'de batının el koyduğu en çok bütünleştiği bölge, Trakya'nın sahip olduğu kaliteli tarım toprakları ve Marmara'nın başkent olması nedeniyle emek ve toprak ilişkileri farklılıklar göstermektedir (Çizelge 3.2) (Aysu, 2001).

Çizelge 3.2. 1900'lerde Osmanlı tarımı için bazı göstergeler (Aysu, 2001)

Bölgeler	Emek ve Toprak			Tarımsal Üretimin Bileşimi	Kent Pazarlarının Önemi	Demiryolları
	Toplam Nüfus	İşlenen Alan (Bin Km2)	Kırsal Nüfusun Yoğunluğu Kırsal Nüfus/Km2	Sanayi Bitkileri ve Bağların Payı	Kent Nüfusunun Payı (Yüzde)	1000 Km2'ye Düşen Demiryolu

			İşlenen Alan	(Yüzde)		
	1A	1B	1C	2	3	4A
Makedonya	16,3	4,6	310*	10,9	15*	13,7
Trakya	1,15	4,4	233	11,9	11	
Batı Anadolu ve Marmara	5,2	14,9	220	18,6	37*	8,6
Doğu Karadeniz	1,34	3,7	342	3,2	6	
Adana	0,5	4,7	91	35,1	15	1,7
Orta Anadolu	4,7	19,6	215	6,6	11	2,5
Doğu Anadolu						
Orta Eşik	1,15	5,2	194	10,1	12	
Güney Eşik	0,81	6	101	9,7	20	
* Yaklaşık rakamlar ve notlar ve kaynaklar 1A- 1907-1909'da toplam nüfus, 1B- 1907-1909 toplam işlenen alan, 1C- kırsal nüfus/kilometre kare olarak işlenen alan, 2- toplanan işlenen alan içinde endüstri bitkileri ve bağların payı 3- 1919 nüfusu ile 20.000 den kalabalık kentlerin nüfusu/1907-1909 toplam nüfusu, 4A- 1900'de bin kilometre başına düşen demiryolu uzunluğu km olarak						

Anadolu toprakları demir yolu açılana kadar kapalı bir havzadır. Demir yolu ile tarım ve kentler arasındaki ilişki gelişmiştir. Gelişen ulaşım imkânları toprak ve emeğin üzerinde etkili olmuştur. Böylelikle 19. yüzyıl Osmanlı tarımı dış pazar göstergelerine duyarlı, ülkenin iç ekonomik göstergelerinden kopuk, dış pazar için üretim yapan adacıklardan ve kendi yağıyla kavrulan, geçimlik ekonominin hâkim olduğu geniş bir hinterlandtan oluşmuştur (Toprak ve Pamuk, 1988).

Öte yandan Osmanlı döneminde üretim, çok sınırlı yöreler dışında tamamen öz üretim içi yapılmaktadır. Kırsal nüfusun %80'in üzerinde olması tarımın öz üretimin neden gerekli olduğunun bir kanıtıdır (Aysu, 2001).

1920'lerin Türkiye tarımında, Osmanlı döneminden devralınan mirasın etkileri sürülmeye devam etmektedir. Devralınan sistem, adaletsiz toprak dağılımı ve pazar ekonomisinin gelişkinliği açısından birbirinden çok farklı bölgelerin varlığı gibi özellikleri taşımaktadır. Bölgelerin tarımsal gelişmişlik düzeyleri arasında ki farkın hızlanması 19. yüzyılın ortasından başlayan batının sanayileşmiş ülkeleri ile yapılan serbest ticaret anlaşmalarının eşliğinde gerçekleşmiştir (Köymen; 1999).

1920’li yıllar Türkiye tarımını yabancı bir gözlemci şöyle özetlemiştir. *‘Tarımın iki ana düşmanı, çoğu kez aynı kişide birleşen tefeci ve kasaba eşrafıdır... Köylü çoğunlukla bütün yıl kendine yetecek kadar hububat üretemez kötü hasat durumunda, açlıktan ölmek için maddi yardıma gereksinme duyar. Adeta hiç şaşmaz bir biçimde her ekim mevsiminin başında gerekli tohum ve aletlerden yoksundur. Her defasında toprağını veya genellikle yüzde 35 , yüzde 40 arasında fahiş faizle gelecek hasadını ipotek ettirdiği civar eşrafa başvurur. Sonuçta borçlarını nadiren ödeyebilecek durumda olduğundan tüm bağımsız görünümünü kaybederek zengin komşusunun toprağının işçisi olur böylece eğilim bağımsız köylülüğün kaybolması yönündedir’* Osmanlı İmparatorluğu’nda başat sektör olan tarımın bu durumu Cumhuriyet’in ilk kuruluş yıllarında hızla çözülmesi gereken konular arasında yer almıştır (Köymen; 1999).

3.2.1. Kurumsal Düzenlemeler

Cumhuriyet yakın öncesi dönemde yapılan uluslararası antlaşmalar ve verilen taahhütler tarım politikalarının değişmesine ve dönüşmesine yol açmıştır. Bunların da en önemlileri 1838 yılında imzalanan İngiltere Ticaret Sözleşmesi’dir. Sözleşme ile serbest ticaret akımı sağlanmıştır. Diğer taraftan 1881 yılında kurulan Duyun-u Umumiye İdaresi yabancı sermayeciliğe geçiş hakkı tanımıştır. Böylelikle tarım sektöründe de yabancı sermaye kullanılmaya başlanmıştır.

3.2.2. Mekânsal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Yaklaşımlar

Cumhuriyet yakın dönem öncesi mekânsal planlama ve mülkiyet ilişkilerinin düzenlenmesi açısından en önemli olay 1858 yılında Arazi Kanunnamesi’nin kabul edilmesidir. 1858’de Arazi Kanunnamesi ile toprak üzerinde özel mülkiyete imkân verilmiştir. Bu Osmanlı düzeninin temeli olan toprak rejiminin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Mülkiyet güvence altına alınmıştır (Toprak ve Pamuk, 1988).

1858’de çıkarılan Arazi Kanunnamesi ile köylülerin işledikleri toprak üzerindeki fiili denetimi olanların gücünü de küçük köylüye karşı meşru kılmıştır. Bu kanunname ile devlet toprakta özel mülkiyeti tanımış; toprağın alım satımını serbest bırakmıştır. İlk toprak reformu böylelikle gerçekleşmiştir. Ancak mülkiyet hakkının tanınması ile birlikte eski tımar sisteminin kalıntıları üzerinde çiftliklerin (büyük ölçekli tarımsal işletme) ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarımda meydana gelen büyük ölçekli işletmeler feodalizmden kapitalizme geçiş olarak yorumlanmıştır. Tüm modern toplumları etkileyen bu süreç Osmanlı bağlamında da yaşanmıştır (Keyder, 2009).

Tımar sisteminin çöküşünden sonra kırsal alana yönelik hizmetler filizlenmeye başlamıştır. 18. yüzyılın ortalarına kadar askeri amaçlar için oluşturulmuş olan ve daha sonra da “*hara*” adını alan “*hayvanat ocakları*” ile tarım tekniklerinin köylülere gösterilmesi amacıyla kurulmuş örnek tarlalar dışında başka resmi bir tarımsal örgütlenme görülmemektedir. Hayvanat ocaklarının askeri gereklere yönelik olduğu dikkate alındığında bu oluşumu dahi kamusal tarım örgütü olarak nitelendirmek mümkün değildir (Gürbüz, 1989).

Ziraat Bankası, az sayıda tarım okulu, birkaç numune çiftlik, İttihat ve Terakki’nin çabası ile Batı Anadolu’da oluşturulmaya çalışan kooperatifler, yerel küçük ihraç ürünlerine dönük birkaç banka dışında dikkate değer örgütlenmiş yapılar bulunmamaktadır.

Ayrıca 18. yy. ortalarında tarım kesimi dışında sanayi kesimine yönelik bazı devlet destekli örgütlenmeler görülmektedir. Batıdaki gelişmelerden etkilenerek sanayi kesimine ağırlık verilmesi düşüncesi ile imparatorluk dâhilinde sanayi yerleşkeleri kurulmuştur. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- İzmit Fabrikası; çuha, askeri elbiseler
- İstanbul Defterdar Feshane Fabrikası; çuha, battaniye, kravat
- Basmane Fabrikası; fanila, kumaşlar
- Zeytinburnu Fabrikası; pamuklu yün ve çorap, pamuk
- Hereke Fabrikası; kadife ipekli kumaş, saten
- Beykoz Teçhizat-ı Askeriye Fabrikası; askeri kunduralar, çizmeler, fişeklikler
- Tophane Fabrikası; tüfekler, tabancalar
- Beykoz İncirköy Fabrikası; porselen, cam vs.

Osmanlı İmparatorluğu’nun örgütlediği sanayi ve tarım kesimi, yönetim ve kapitülasyonlar nedeniyle kısa bir süre sonra birçok yerleşke kapanmıştır.

3.3. Cumhuriyet Dönemi Tarımsal Politikalar

İmparatorluk rejiminden Cumhuriyet rejimine geçişle birlikte Osmanlı’nın kendine özgü toprak yapısı ve mülkiyet rejimi, siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. Türkiye ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Cumhuriyet’in ilan edildiği 1920’li yıllarda toplam nüfusun % 75’i kırsal alanlarda bulunmakta, toplam iş gücünün de %90 ‘ı tarımsal alanda istihdam edilmektedir. Yine belirtilen dönemde GSMH’nin % 48’nin tarımdan sağlandığı, ihracatın %84’ünün zirai ürünlerden oluştuğu

düşünüldüğünde adı geçen sektörün önemi açıkça ortaya çıkmaktadır (Çizelge 3.3) (Toprak ve Zafer, 1988).

Kırsal yapının ülke kompozisyonu içerisindeki bu ağırlığı, savaştan yeni çıkmış ve yönetim rejimi değişmiş bir devlet için oluşacak tarımsal krizle baş etme doğrultusunda uygulamaya geçirilecek olan tarım politikalarının önemini daha da arttırmaktadır. Kırsal politika, Türkiye toplumunun çok büyük bir kısmının hayatını doğrudan etkileyen bir etkinlik haline gelmiştir (Toprak ve Zafer, 1988).

Çizelge 3.3. Toplam nüfus, kırsal nüfus, ve kırsal nüfusun toplam içindeki payı (Aysu, 2001)

Yıllar	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Kırsal Nüfus	Kırsal Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%)
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391	75.78
1935	16.158.018	3.802.642	12.355.376	76.47
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701	75.61
1945	18.790.174	4.687.102	14.103.072	75.06

Cumhuriyet, Osmanlı'dan kapitalizm öncesi özelliklere sahip sanayi bitkileri yerine daha çok tahılın üretildiği, geri teknolojinin kullanıldığı bir tarımsal yapıyı devralmıştır. Ülke tarımının geri kalmışlığı, iç pazar darlığına neden olan köydeki feodal kalıntılar, kapitalist özel girişimciliğin gelişmesi önünde ciddi engel teşkil etmiştir. Yeni kurulan hükümet Cumhuriyet'in ilk yıllarında, tarımda devlet girişimlerini örgütleyerek, gelişmekte olan kapitalist ilişkiler ile varlığını sürdürmekte olan feodal kalıntılar arasındaki çelişkilerin keskinliğini gidermeye çalışmıştır (Aysu, 2001).

Cumhuriyet Türkiye'sinin karşılaştığı ilk darboğaz ölçeklerle bağlantılıdır. İmparatorluk Türkiye'sinden cumhuriyet Türkiye'sine geçiş; ölçek küçülmesi, iç ekonomik alanın daralması anlamına gelmektedir. Siyasal ve coğrafi sınırlar farklıdır. Bu farklılık üretim faktörlerinin akışkanlığını sınırlamaktadır. Bölgesel pazarların daralmasına neden olmaktadır. Göçebe, hayvancılık gibi mekân değiştirme gereği duyan üretim faaliyetlerini caydırmaktadır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Bu doğrultuda yeni devletin kuruluşunu takip eden yıllarda, perişan durumda bulunan kırsal alan nüfusunun ekonomik durumunun iyileştirilmesine yönelik çabalara girilmiş ve hizmetler kırsal alana götürülmeye çalışılmıştır. Bu faaliyetlerin bir bölümü altyapıya ilişkin (yol, elektrik, içme suyu vs..) olurken, bir bölümü de sosyal ve ekonomik faaliyetlere (tarımda

makineleşme, hayvan ıslahı, tarımsal destekleme, eğitim vb.) yönelik olmuştur (Baltacı, 2007).

Cumhuriyetin ilk yılları kalkınma açısından en etkili ve süratli kalkınma hareketlerinin gerçekleştirildiği dönem olarak belirmektedir. Bu hareketler kimi zaman yasal düzenlemeler veya idari yapılanmalar şeklinde olurken, kimi zaman da yeni perspektiflerin oluşturulmasına yönelik kongre ve toplantılar düzenleme şeklinde gerçekleşmiştir.

Cumhuriyetin ilanını takiben gerçekleştirilen ilk hamlelerden biri 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi'dir. Toplanan kongrenin '*köycülük*' ve '*köylü efendimiz*' söylemi temel ilkesidir. İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde Türkiye'de tarımın öneminin altı çizilmiş, tarımın geliştirilmesi ve buna bağlı sanayileşme politikalarının güdülmesi yönünde kararlar alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda kırsal kesime büyük yük bindiren aşar vergisi 17 Şubat 1925 tarihinde, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan karar gereği, 552 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır (Baltacı, 2007).

Öte yandan 17 Şubat 1926 yılında kabul edilen medeni kanun Osmanlı'nın kamu arazisi olarak belirlediği alanları özel mülkiyete devredecek toprak reformlarını hazırlamak için ciddi çabalar sarf edilmiştir. Bu çabalar sadece kapitalizme entegrasyonla ilgili olduğu kadar despot devlet anlayışını silmek doğrultusundaki çabalarla doğrudan ilişkilidir. Kabul edilen kanun toprakta özel mülkiyeti ve özel mülkiyet esası üzerine kurulu üretim ilişkilerini pekiştirmektedir (Toprak ve Zafer, 1988).

Tarım teknolojisi alanında tarımın ıslahına dönük kurumlar 1920'lerden itibaren örgütlenmiştir. Devlet çiftlikleri bu zaman içinde geliştirilen başlıca örgütlerdir. Tarıma yönelik girişimler, yasal ve kurumsal düzenlemeler, eğitim ve tarımsal beceri teknolojisi alanındaki gelişmelere karşın, cumhuriyet dönemi sanayi planları ile anılmaktadır. Bu bakış perspektifinde amaç sanayileşmenin ülke bağımsızlığı ile eş anlamlı olmasından kaynaklanmıştır (Kazgan, 2003).

1930'larda iktisat politikalarında sanayileşmeye öncelik verildiği için hükümet pamuk ve şeker pancarı gibi temel sanayi girdilerini desteklemiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda sanayileşme ve üretme yolundaki ilk adım Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı'nın kurulmasıdır. Şeker fabrikalarının kurulması nedeniyle şeker fabrikaları yakınlarında şeker pancarı üretimini desteklemek, civardaki kırsal nüfusa tarıma ilişkin eğitim ve teknolojilerin öğretilmesini sağlamak amacıyla fabrika civar çiftlikleri kurulmuştur. Trakya

bölgesinde ilk şeker fabrikası olan Alpullu Şeker Fabrikası ve civar çiftliği olan Sarmısaklı Çiftliği buna örnek gösterilebilir (Kazgan, 2003).

1930'lu yıllarda ise tüm dünyada ekonomik buhran olarak adlandırılan dönem Cumhuriyet Türkiye'sini de büyük ölçüde sıkıntıya sokmuştur. Ancak 1929 yılı dünya ekonomik buhran döneminde karşılaşılan büyük sorunlara rağmen kalkınmaya özellikle tarımsal kalkınmaya yönelik kararlılık devam etmiştir. Atatürk 1 Kasım 1929'da meclis açılışında yaptığı konuşmasında '*... Tarım enstitülerinin bir an önce kurulmasına çok önem veriyoruz bu yıl tarım kooperatifleri kuruluşuna başlanmış olması bizleri özellikle memnun etmiştir. Bu kooperatifleri ve enstitüleri ülkenin her yanına yaymaktan yanayız...*' diyerek dünyanın yaşadığı ekonomik buhrana rağmen bir yandan tarımsal üretimde eğitimin önemine vurgu yapmıştır (Baltacı, 2007).

Ekonomik bağımsızlığın temelini oluşturacak tarım sektörü, dört temel eksenden oluşan bir bütüncül anlayışla oluşturulmuştur. Buna göre topraksız köylü toprak sahibi yapılacak (toprak reformu), modern tarım teknikleri ve girdi kullanımını, verimli üretim yollarını kamu çiftlikleri önderliğinde öğrenecek (devlet üretme çiftlikleri), köylü ürettiğinin katma değerine sahip çıkacak (kooperatifler), aydınlanma projesinin unsurları olacaktır (köy enstitüleri) (Rütter ve Köylü, 2006).

Tek parti dönemi olarak adlandırılan 1923-1930 yıllarında Türkiye ekonomisi ve tarım kesimi birbirinden farklı üç dönemi yaşamıştır. 1920'li yıllar birbiri ardına gelen savaşlardan sonra Türkiye ekonomisi için bir toparlanma dönemi, Osmanlı döneminden devralınan aşar vergisinin kaldırılması ve 1920'li yılların sonundan itibaren dünya piyasasındaki olumsuz gelişmelerin etkisi altında kalınmasıdır.

1920'li ve 1930'lu yıllarda üretim artışının nedeni araştırıldığında, Anadolu tarımının en önemli özelliklerinden biri ekilebilir toprakların varlığı, buna karşılık emeğin görece kıtlığıdır. Üretim artışlarının bir nedeninin de 1920'lerde başlayan demografik toparlanma olduğu, nüfus artışları sayesinde yeni toprakların üretime açıldığı söylenebilir. 1930'larda Türkiye tarımının kıt kaynağı toprak değil emek ve sermayedir. Demografik toparlanma ve üretim artışı, kentlerdeki sanayileşme stratejisi için çok elverişli bir zemin hazırlamıştır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Ancak 1930 yılında dünyada yaşanan ekonomik buhranın koşulları köylülüğün farklı kesimlerini nasıl etkiledi sorusunun açıklanması gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de devletçiliğin oluşumu ve devletçilik uygulaması 1930 yılı dünya ekonomik buhranı sonrası ortaya çıkmıştır. Ekonomik buhran Cumhuriyet Türkiye'sinde tarım ve sanayi sektöründe

devlet müdahalesini zorunlu kılmıştır. Tarımda ve sanayide devletçilik politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

3.3.1. Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu

Dünya genelinde yaşanan ekonomik buhran, devletin ekonomik hayata müdahalesinin uygulama alanını genişletmiş ve devletçilik ilkesinin benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Dünya iktisadi buhranı ve dünya devletlerinden bazılarının yeni iktisadi politika arayışı içerisinde devletçilik anlayışına yönelmesinin etkisiyle Türkiye’de de 1923 yılından 1932 yılı sonlarına kadar uygulanan liberal ekonomi politikaları yerini devletçi politikalara terk etmeye başlamıştır. 1933 yılından itibaren uygulanmaya çalışılan devletçilik özel kesim ile kamu kesiminin birlikte büyümesi amacı ile daha çok karma iktisat anlayışına yakın bir devletçilik yaklaşımı niteliğinde olmuştur (Bakırcı, 2007).

Bu konuda Atatürk devletçilik kavramını 1931 yılında cumhuriyet halk partisi programında; ‘ *Bizim tatbikini muvafık gördüğümüz mutedil devletçilik prensibi bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini takip eden ve ferdi iktisadi teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan sosyalizm prensibine müstenit kolektivizm, komünizm gibi bir sistem değildir.*’ sözleri ile ilerleyen yıllarda bir devlet politikasına dönüşecek devletçiliğin çerçevesini çizmiştir. Ayrıca programda; ‘ *sanayi alanında milletin çıkarları gerektiği zaman, refah sağlamak için devlet aracılığı kullanılacaktır. Ancak yine de özel teşebbüse izin verilecektir. Hangi alanlarda duruma müdahale edileceği gelişmelere bağlıdır. Böyle bir müdahalenin gerekliliği kararlaştırılırsa ve o alanda özel teşebbüs varsa özel bir yasayla o işin hükümetçe devralınması sağlanacaktır*’ sözleri ile alışlagelmiş devletçilik anlayışından farklı bir sistem uygulayacaklarının sinyallerini vermiştir (Bakırcı, 2007).

1930’lu yıllar Türk ekonomisinde bir dönüm noktası olmuş, liberal dönemin ve buna bağlı olarak izlenen özel sektör ağırlıklı politikanın beklenen hızla kalkınmayı sağlayamaması, yeni arayışları gündeme getirmiş, 1929 dünya ekonomik buhranının da etkisiyle kapalı bir ekonomik politika benimsenmiştir. İşte bu benzeri önemli sebeplerden dolayı, ekonomik politikada bir miktar değişiklik yapılırca daha önce de ifade edildiği gibi devletçilik adı verilen yapı ortaya çıkmıştır.

Bu bakış açısıyla ortaya konulan devletçilik yaklaşımı, ekonomik alanda milli gelirin artması, halkın refahının yükselmesi gibi başarılı sonuçlara ulaşmasına imkân vermiştir. Bu özellikleriyle 1937 yılında 5 ilke yanında 6. ilke olarak anayasaya girmiştir (Bakırcı, 2007).

1930'lu ve 1940'lı yıllar Türkiye'sinde milli gelirin büyük bir kısmı tarım sektöründen, emeğinde yine tarımda istihdam ediliyor olması ve toplam nüfusun büyük oranının kırsal kesimde yaşıyor olması nedeniyle devletçilik uygulamaları her ne kadar sanayi üzerinde yoğunlaşmış olmasına karşın tarım kesimini de ilgilendiren önemli uygulamalar yapılmıştır. Yalnız bu uygulamalar, sanayi kesimindeki gibi açıkça ortaya konulmuş bir plan dokümanı içinde yer almamıştır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Devletçilik dönemi dünya ekonomik buhranı ile başlamış, 1950 yıllarında Marshall yardımları (tarımda mekanizasyon) sonrasında tarımın yeni bir döneme girmesi ile sona ermiştir.

Devletçilik dönemi uygulamaları;

- 1928-1932 yeni bir politika arayış dönemi
- 1933-1939 arasındaki yedi yıl belki de devletçiliğin esas uygulama dönemi
- 1940-1945 arasında altı yıl süren savaş ekonomisi dönemi
- 1946-1948 arasındaki üç yıl ise savaş sonrası geçiş dönemi olarak sınıflandırılabilir.

Bu dönemde izlenen tarım politikalarının amaç ve ilkelerini belirleyen etkenler; Cumhuriyet'in benimsediği dünya görüşü, yaşanan ekonomik buhranın Türkiye'yi izlemek zorunda bıraktığı ekonomik politikalar ve Türkiye'deki tarım kesiminin kendi içyapısıdır.

- Cumhuriyetin benimsediği dünya görüşü; halkçılık ve pozitivist bir bilimcilik
- Yaşamakta olan ekonomik buhran; milli işeyi sağlamak, milli sanayi ihtiyaçları için gerekli hammaddeyi sağlamak ve ihracatı çoğaltarak sanayi kalkınmasının gerektirdiği dış parayı sağlamak
- Tarım kesiminin kendi içyapısı; Osmanlı'dan devralınan küçük ölçekli işletmelerin çokluğu, toprağın parçalanmış olması, mülkiyet düzenindeki sorunlar nedeniyle üretimde negatif etkiler yapmış olması

Devletçilik döneminin en önemli söylemleri, '*kendimize yeten ziraat*' ve tek parti rejiminin benimsediği '*altı ok*¹' söylemleri uygulanacak ekonomik politikaların temelini oluşturmuştur.

Devletçilik döneminin söylemi içinde '*kendimize yeten ziraat*' tanımı, tarımın çeşitlenmesini gerektiğini savunmaktadır. Türkiye'nin iklim ve toprak yapısının çeşitli tarımsal üretime

¹ Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasi programını oluşturan altı ilkeye verilen addır. 1927'de Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, İnkılâpçılık ve Laiklik olarak tanımlanan beş ilkeye, 1931 yılındaki üçüncü parti kurultayında Devletçilik ilkesi eklenerek "altı ok" kavramı benimsenmiştir. Şubat 1937'de yapılan bir anayasa değişikliğiyle altı ok ilkesi TC Anayasasına da eklenmiştir.

olanak vermesine karşın Türkiye tarımı tek yönlü gelişmiştir. Bu tek yönlülük tarla tarımının bağ- bahçe tarımına ve hayvancılığın yeterince gelişmemiş olmasına neden olmuştur.

Devletçilik dönemi, tarımsal örgütlenmenin biçimi belirlendikten sonra başlayan ikinci dünya savaşı dönemi ve sonrası yıllar tarım sektörünün önem kazandığı, sanayileşme ve ulaştırma politikalarına öncelik verildiği yıllar olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yılları ülkede yaygın olarak kıtlık ve açlık koşulları görülmesinde de tarımsal üretimin büyük ölçüde gerilediği söylenebilir. İnsanın temel ihtiyacı olan gıda maddeleri düzeylerinde önemli gerilemeler olmuştur. Bu durum en çok kırsal kesimi ve kentte yaşayan alt gelir grubunu etkilemiştir. Kırsal kesimin savaş koşullarından etkilenmesine rağmen savaş yılları boyunca kırsal alanlardan kentlere doğru veya diğer yönde önemli bir göç eğilimine rastlanmamaktadır (Bakırcı, 2007).

1945’li yıllarda devletin içinde bulunduğu savaş koşulları nedeniyle kırsal kesimden emek yükümlülükleri, para olarak vergilendirme, ve tarımsal ürüne el koyma gibi talepleri olmuştur. Böylece Milli Korunma Kanunu’nun sağladığı yetkiler doğrultusunda, kırsal nüfus, yol yapımı, kömür madenlerinde çalışma, devlet çiftliklerine yakın yörelerde oturan köylülerin devlet çiftliklerinde ücret karşılığında çalışma yükümlülükleri getirilmiştir.

3.3.2. Kurumsal Düzenlemeler

Devletçilik dönemi, kendimize yeten ziraat söylemi altında belirtilen tarımsal ürünün çeşitlendirilmesi amacıyla üretimde iklim ve toprak yapısı farklılaşmasına dayanan bölgesel uzmanlaşmaya gidilmiştir. Bölgesel uzmanlaşma devlet yönetiminde tarımsal kurumsallaşmanın başlangıcı olmuştur.

Devletçilik dönemi tarımında uygulamaya geçilen kurumsallaşma şu dört başlık altında örgütlenmiştir:

1. Tarım kesiminde eğitim ve araştırma faaliyetlerindeki gelişmeler
2. Tarla tarımında ıslah ve mücadele faaliyetlerindeki gelişmeler
3. Bağ ve bahçe tarımı alanında araştırma faaliyetlerindeki gelişmeler
4. Hayvancılık ıslah araştırmaları ve hastalıklarla mücadele faaliyetlerindeki gelişmeler (Çizelge 3.4) (Tekeli ve İlkin, 1999).

Çizelge 3.4 Devletçilik dönemi tarımsal kurumsallaşma*

Örgütlenme Türü	Kurulan İşletmeler	Kuruldukları Bölgeler
Tarım Kesiminde Eğitim ve Araştırma Faaliyetleri	Ziraat Enstitüleri	Ankara
	Orta Kademeli Eğitim	İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, Bursa, Eriklice, Antalya, Diyarbakır
	Teknik Ziraat Okulları	Manisa, Niğde, Konya, Amasya, Hatay
	Köy Enstitüleri	Eskişehir, İzmir, Kırklareli, Kastamonu, Malatya Samsun, Antalya, Kocaeli, Trabzon, Kars Adana, Isparta, Kayseri, Balıkesir, Ankara, Konya, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Aydın, Van
Tarla Tarımında Islah ve Mücadele Faaliyetleri	Devlet Ziraat İşletmeleri	Ankara, Yalova, Silifke, Dört Yol Ve Tarsus, Yozgat, Hatay, Kırklareli, Rize, Nevşehir
	Zirai Kombinalar	Ankara, Konya, Kırşehir, Sivas, Amasya, Samsun, Niğde, Urfa
	Tohum Islah İstasyonları	İstanbul, Yeşilköy, Eskişehir, Sazova, Adapazarı, Kayseri, Antalya, Erzurum, Samsun
	Deneme Tarlaları	Ordu, Çorum, Erzurum, Erzincan,
	Tohum Üretme Çiftlikleri	İstanbul, Yeşilköy, Adapazarı, Eskişehir, Ankara, Antalya, Samsun, Erzurum
	Şeker Çiftlikleri	Kırklareli, Eskişehir, Tokat
Bağ ve Bahçe Tarımı Alanında Araştırma Faaliyetleri	Bahçe Kültürleri İstasyonları	İstanbul, Aydın, Antalya, Çanakkale, Kocaeli, Gazintep, Giresun, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Rize, Malatya,
	Bağ İstasyonları	Tekirdağ, İstanbul, Erenköy, Bilecik, Manisa, İzmir, Çanakkale, Edirne
	Çay Atölyeleri	Rize, Gündoğdu, Uzunyaka, Çayeli
Hayvancılık Islah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri	Haralar	Bursa, Eskişehir, Adana, Malatya, Konya, Samsun
	İnekhaneler ve Aygır Depoları	Tekirdağ, Ardahan, Sivas, Erzurum, Antalya, Tokat, Diyarbakır

*İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in 'Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları' adlı makalesinden derlenmiştir.

Tarım alanında eğitim ve araştırma faaliyetlerinde ki gelişmelerin örgütlenmesi devletçilik döneminde önemli ilk adımların atıldığı yıllar olmuştur. Ekonomik buhran döneminde 01. 07. 1928 tarihinde Halkalı Ziraat Okulu ile orta ziraat okullarının geçici olarak kapatılması tarımda eğitimin örgütlenmesinin önünü kesmiştir. Ancak 1930 yılında ziraat okulları yeniden kurulmaya başlanmıştır. 1930 yılında Ankara'da kurulmuş olan Ziraat Mektebi 16 Haziran 1933 tarihinde Yüksek Ziraat Enstitüsü haline getirilmiş, aynı zamanda Türkiye'de üniversite reformunun yapılmasına olanak sağlamıştır.

1930 yılında orta kademe ziraat eğitim okulları; İstanbul, Bursa, İzmir, Adana'da, yine hayvancılıkla ilgili eğitim veren kurumlar ise Bursa Eriklice, Antalya, Diyarbakır'da

açılmıştır. 1940'lı yıllarda eğitim örgütlenmesine devam edilmiş, Ankara'da tarım alet ve makineleri uzmanlık okulu, Adana'da tarım makinist okulu kurulmuştur. Ayrıca 1943 yılında 4486 sayılı kanunla teknik ziraat ve teknik bahçıvanlık okulları kurulmaya başlanmıştır. Bu okullar köy enstitülerine bir seçenek olarak görülmektedir. Teknik ziraat ve teknik bahçıvanlık okulları, 1943-1947 yılları arasında Manisa, Niğde, Konya, Amasya, Hatay'da beş teknik ziraat okulu açılmış; İstanbul ve İçel'de de iki teknik bahçıvanlık okulu açılmıştır (Tekeli ve İlkin, 1999).

1930'lu yıllarda toplam nüfusunun resmi istatistiklere göre % 76'sı kırsal alanda yaşayan, çalışabilir iş gücünün %86'sı tarımda istihdam edilen ve büyük bir bölümü okuma yazma bilmeyen bir topluluğun kalkınma çalışmalarında eğitimin büyük önem arz etmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu gereklilik 1940'lı yılların kırsal alana yönelik eğitim kalkınması faaliyetlerinden bir diğerini teşkil eden ve sosyal bir kalkınma projesi olan köy enstitüleri projesinin ortaya konulmasına zemin hazırlamıştır. Köy enstitüleri Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde kurulmuştur. Köy enstitüleri kuruldukları il ve çevresindeki birkaç ili etki altına alarak Türkiye'nin tamamına tarımsal eğitimin verilmesini yaygınlaştırmıştır.

Eğitim kuruluşları her ne kadar araştırmaya yönelik kurulursa kurulsun tarımsal araştırmanın sadece bu kuruluşlar elinde yürütülmesine olanak sağlanmamaktadır. Değişik konularda uzmanlaşmış araştırma kuruluşlarına gerek duyulmaktadır. Devlet çiftlikleri, tohum ıslah ve deneme istasyonları, deneme tarlaları, tohum üretme çiftlikleri gibi örgütlenmeler bu doğrultuda ortaya çıkan tarımsal oluşumun bir parçası olmuşlardır (Tekeli ve İlkin, 1999).

3 Haziran 1930 tarih ve 1695 sayılı Kanun, tarım eğitimi alan öğrencilerin devlet çiftliklerinde staj yapmalarına olanak vermiştir. Tarımsal eğitim, tarla ve hayvancılık ıslahına yönelik faaliyet gösteren kurumlarla birlikte örgütlenmiştir. Böylece tarımsal gelişme, eğitim ve pratik arasında bir bağ kurmuştur.

Tarla tarımında ıslah ve mücadele örgütlenmesi ise Mustafa Kemal'in 1925 yılından itibaren kurduğu örnek çiftliklerdir. Bu çiftlikler; Ankara, Yalova, Silifke, Dört Yol ve Tarsus'ta kurulmuştur. Bu çiftliklere daha sonra, Türkgeldi, Midilliçoğlu, Hatay, Turunçgiller, Dalaman Çiftlikleri eklenmiştir.

Diğer gelişme ise, 12 Şubat 1937 tarihinde 3130 sayılı kanunla kurulan zirai kombinalar idaresidir. Zirai kombinalar; Ankara, Konya, Kırşehir, Sivas, Amasya, Samsun, Niğde, Urfa'da kurulmuşlardır. 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu'na dayanarak 477 sayılı koordinasyon kararıyla Tarım Bakanlığı'na boş araziler üzerinde devlet çiftlikleri kurarak işletme görevi verilmiştir. Zirai kombinalar idaresine 3130 sayılı kanun gereğince; makine ve

aletler ile hayvan satın almak, bitki ve hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek, köy kalkınması ile ilgili tüm işleri yapmak yetkileri verilmiştir (Tekeli ve İlkin, 1999).

Teknik ziraat okulları, köy enstitüleri ve devlet çiftliklerinin yerseçimi kriterlerine bakıldığında, birbirine yakın olma ve aynı bölgede kurulma özelliği görülmektedir. Böylelikle eğitim-üretim-yayım faaliyetleri kendi içerisinde bir tarımsal gelişme üçgeni oluşturmaktadır. Okullarda eğitilen öğrenciler devlet çiftliklerinde tarım faaliyetlerinin pratiğini izleme ve öğrenme olanağı bulmaktadır. Böylelikle toprak ve iklim yapısına göre farklılaşan bölgelerin oluşmasına neden olmakta ve geniş bir tarımsal üretim yelpazesi sağlanmış olmaktadır.

Tarımsal örgütlenmenin bir diğer modeli ise Türkiye hayvancılığına büyük katkılar sağlayan haralar, inekthane ve aygır depolarıdır. Hara ve inekhaneler hayvancılık faaliyetleri konusunda hizmet vermiş, hayvancılığın ıslah edilmesi ve geliştirilmesi konusunda katkılar sağlamıştır.

Türkiye’de devletçilik dönemi kurulan Hara, İnekthane ve Aygır Depoları; Bursa, Eskişehir, Adana, Malatya, Konya, Samsun, Tekirdağ, Ardahan, Sivas, Erzurum, Antalya, Tokat, Diyarbakır bölgelerinde yerleşmişlerdir.

Türkiye tarımı büyük ölçüde tahıl ürünlerinden oluşması nedeni ile halk bağ-bahçe kültürleri konusunda yoksun kalmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen bağ ve bahçe kültür istasyonları, ürün çeşitliliğinin artırılması konusunda da başarı sağlanmıştır. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde bağ bahçe kültür istasyonları kurulmuştur.

Öte yandan cumhuriyet dönemi tarımında bir kurumsal düzenleme 1933 yılında hazırlanan ve 17 Nisan 1934 yılında kabul edilerek uygulanmaya başlayan Birinci Sanayi Planıdır (1933-1937). Plan; sanayileşmek, örgütlenmek, sürekli planlama, kooperatifleşerek iktisadi rasyonelleştirme, sanayi iş gücünün yaratılması, iç pazarların geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve korunması amacıyla uygulamaya konulmuştur.

1933 yılı itibari ile 1. Sanayi Planı uygulamaları neticesinde Kamu İktisadi Teşekkülleri kurulmuştur. Bunlar; Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (1935), Ziraat Bankası, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL), Toprak Mahsulleri Ofisi (T.M.O.) (1938), Zirai Kombinalar (1937) ve Tarım Satış Kooperatifleri (TSK) (1935)’tir. KİT’lerin oluşturulmasındaki temel amaç; ekonomik kalkınmanın yanında sosyal kalkınmanın da sağlanması öngörülmüştür.

3.3.3. Kamusal Mekân Yaratma Çabaları

Tarımsal gelişme faaliyetleri ile yürütülen modernleşme projesi, Türkiye’nin hemen hemen her kentinde kamusal mekan olarak karşılığını bulmaktadır. Özellikle 1923-1950 yılları

arasında devlet merkezli modernleşme anlayışı çerçevesinde kamusal mekân modelleri, kentsel, kırsal ve mimari ölçekte değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet yönetimi ile Türkiye sınırları içerisinde modernleşme projesinin doğrudan devleteli ile uygulamaya sokulduğu bilinmektedir. Etkin biçimde işletilmesi hedeflenen modernleşme projesi kamusal mekânın da baştan aşağı dönüştürüldüğü yeni bir devlet düzeninin ortaya konmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda özellikle erken cumhuriyet döneminde (1923-1950) çok sayıda öncü kamusal mekân modeli geliştirilmiştir.

Kamusal mekân modelleri; kentsel-kırsal alanlarda uygulanan, modern iş planlama pratiğinde, ulaşımın örgütlediği kamusalılık ile birlikte demir yolları, istasyon caddeleri, istasyon binalarında, kamusallığın yeni alanı parklarda, köy planlama çalışmaları ile “ideal cumhuriyet köyünde”, yeni bir kültürel mekân modeli olan halkevlerinde, kolektif eğitim modeli oluşturulan köy enstitülerinde, sanayi merkezli kamusalılık örneği olan KİT yerleşkelerinde, tarım- hayvancılık merkezli kamusalılık modeli olan devlet çiftliklerinde görülebilir (Arıtan, 2008).

Devlet merkezli kent planlama pratiği, 1930’lu yıllarda uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya konulan planlama pratiği, organik, geleneksel örüntü biçimini büyük ölçüde tasfiye eden, çok merkezlilik yanında büyük tekil merkezler oluşturan, fonksiyonel planlama mantığını benimseyen, her noktası benzer özelliklere sahip, homojen parselasyon düzenine dayalı yeni rasyonel modernist bir yaklaşımdır.

Modernist planlama pratiğinde, devlet merkezli olma anlayışı hakimdir. Bu nedenle Osmanlı’dan devralınan sadece liman kentlerde gelişen sınırlı dönüşüm ve planlama pratiği kendisini rasyonel, bulvar-meydan-devlet yapıları dizgesi olarak dönüştürmüştür. İlk uygulama alanı Ankara olan yaklaşım, diğer birçok kentin de planlama modelini oluşturmuştur.

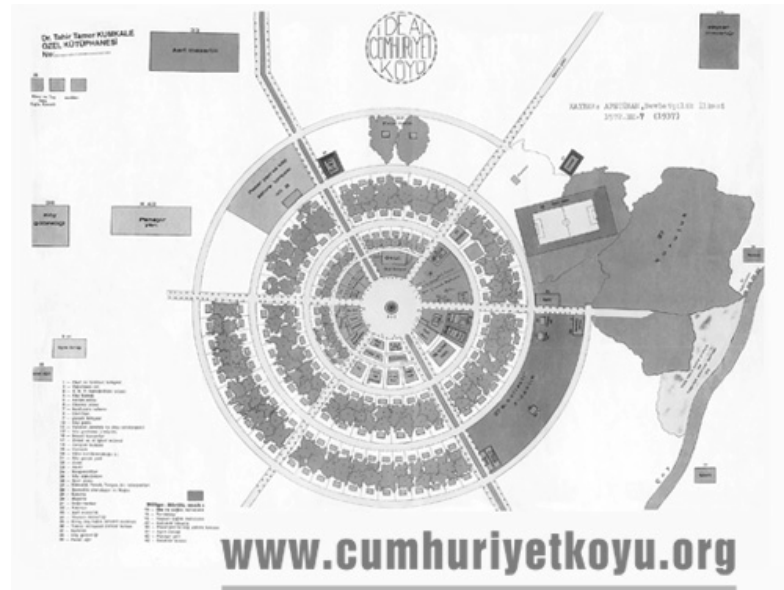
Cumhuriyetin ilk yıllarında döşenen demir yolu hattı azımsanmayacak ölçüdedir. 1923’te 3756 km olan demir yolu uzunluğu 1940’ta 7381 km’ ye ulaşmıştır. Türkiye’yi *demir ağlarla örmek* tek parti döneminin ana ulaşım politikasıdır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Ulaşımın örgütlediği kamusalılık ve demir yolları, istasyon caddeleri, istasyon binaları, 1930’lu yılların Türkiye’sinde başat öneme sahip ulaşım politikalarının ve ülkeyi demir ağlarla örmek hedefinin sembolüdür. Bu bağlamda bölgeleri olası en kısa sürede ve dönemin en hızlı teknolojisi ile birbirine bağlayan, sanayi mekânlarına hammadde, liman kentlerine ihraç edilecek ürünlerini taşıyan demir yolları, erişilebilir bir yaşam kurmanın asıl mekanizmasını oluşturmaktadır. Diğer yandan demir yolları ile gelişen toplu taşıma olgusu

cumhuriyet döneminin geliştirmek istediği kolektif yaşama biçimine de önemli katkılarda bulunmaktadır. İstasyon binaları ile birlikte kentlilerin sosyalleşmek için etkin kolektif mekânlar oluşturma çabası, yeni gündelik pratikler (işe gelip gitme, toplanma, bekleme, bekleme sırasında yeni ilişkiler geliştirme, vb.) yaratan bir kamusalılığı da ülke genelinde yaygınlaştırmaktadır (Arıtan, 2008).

Diğer yandan, birçok kentte açılan kent içi park alanları, kadınlı erkekli paylaşımın olduğu, eşitlikçi özellikler gösteren bir diğer öncü kentsel modelleme örneğidir. Cumhuriyet Türkiye'sinde kişilerin eşit haklara sahip olduğu, kadın ve erkek ayrımının yapılmadığı yeni devlet düzeninde, sınırları belirlenmiş olan, esnek açık alan kullanımı öneren park alanları modernleşmenin hedefleri doğrultusunda atılmış doğru bir adımdır.

Cumhuriyetin kentsel ölçekte geliştirdiği modellemelerin ardından köye ilişkin planlama çalışmaları devletçilik politikaları doğrultusunda rasyonel köy yaşamını öneren, devletin tarımı sanayileştirme politikalarını yaşama geçirmek için belirlenmiş mekânsal yapılanmalar olarak tanımlanabilir. Sözü edilen uygulamaların en önemlilerinden biri İdeal Cumhuriyet Köyü Planı'dır. "İdeal Cumhuriyet Köyü" Planı, kırk üç ana birimden oluşmaktadır. Okul, halk odası, köy konağı, okuma odası, konferans salonu, otel, köy gazinosu, tarım başı, hayvan sağlık korucusu, el işleri müzesi, cami, revir, kooperatif, köy dükkânları, damızlık ahır, mandıra, fenni ağıl, taş/tuğla ocakları ve pazaryeri gibi üniteleri kapsayan bu birimler, köy evleriyle birlikte, merkezî bir meydana çıkan ışınsal yolların arasında kalan alanlarda konumlandırılmıştır. Planın içerdiği birimlere bakıldığında dayanışmacı kolektif bir yaşam düzenini önerdiği görülmektedir (Şekil 3.1) (Arıtan, 2008).

Şekil 3.1 İdeal Cumhuriyet Köyü planı [4]

Erken cumhuriyet döneminde devletin ülke çapında yaygınlaştırdığı öncü kamusal mekân modellerinin bir diğer ayağını da mimari modeller oluşturmaktadır. Yapı grubu ve yerleşke ölçeğinde üretilen kamusal mekân modelleri; halkevleri, köy enstitüleri, devlet çiftlikleri, kit yerleşkeleri olarak sıralanabilir.

Yeni kültürel mekân modelini simgeleyen halk evleri, devlet merkezli, cumhuriyet modernleşmesine özgü kriterleri yansıtan mekânsal örüntü olarak tanımlanabilir. (Fotoğraf 3.2) Ulusçuluğu baz alan tüm mekânları karma kullanıma açan ülke çapında yaygınlaşan halkevleri, medyan, bulvar devlet yapıları dizgesi içinde meydana hakim noktalarda konumlandırılmıştır. Kütüphane, sinema-konferans salonu, gazino, spor salonu, parti binası, misafirhane gibi temel birimlerden oluşmaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 Antalya Halk Evi bina cephesi (İTÜ Dergisi, 2008)

Cumhuriyetin geliştirdiği kamusal mekân modelleri içinde mimari ölçekte kendini gösteren bir diğer örnek de köy enstitüleridir. Köyler için gerekli yetişmiş insan kaynağını elde etmeyi ve bu yolla köy kalkınmasının gerçekleştirilmesini amaçlayan köy enstitüleri kolektif eğitim modelinin öncü mekanlarını oluşturmaktadır (Şekil 3.3). Öngörülen kolektif yolla iş başaran, aydınlanmacı, ulusal kalkınmayı köyden başlatan köy enstitüleri mekânsal düzlemde, tüm öğrenciler tarafından kolektif yolla inşa edilen yatakhane, öğretnenevleri, yemekhane, yönetim odası, derslikler, kütüphane, laboratuvar, atölye, tiyatro-toplantı salonu, çamaşırhane, revir, fırın, kooperatif, ahır-ağıl-kümes, balıkhane, su deposu, havuz, elektrik santrali, bahçeler, tarım alanları, spor tesisleri ve açık hava tiyatrosu gibi birimleri barındırır.

Şekil 3.3 Hasanoğlu Köy Enstitüsü (Arıtan, 2004)

Cumhuriyet modernleşme çabalarının gerçekleştirildiği sanayi merkezli kamusal mekân modellerinden biri de sanayi kuruluşlarına ait KİT yerleşkeleridir. Bu yerleşkeler, Cumhuriyet'in 1930'lu yıllarda I. Beş Yıllık Sanayi Planı doğrultusunda yürürlüğe sokulmuştur. Bu plan aracılığıyla ülkenin dört bir yanında çok sayıda KİT Yerleşkesi açılmıştır. Şeker, tekstil, demir çelik kömür gibi sektörlerde kısa süre içinde yaygınlaşan üretim, sosyalleşme, barınma mekânlarını aynı anda içeren kit yerleşkeleri sanayi merkezli kamusalılığı örgütlemiştir. Geniş araziler üzerinde işlevsel bütünlüğü örgütleyen sanayi yerleşke planları üretimin daha etkin biçimde sürmesine katkıda bulunmak amacı ile sosyalleşme ve barınma mekânlarını da içermektedir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Karabük Demir Çelik İşletmeleri (Toprak, 1988)

Öte yandan, fabrikalarda etkin sosyal mekânlar, eğlenmeye dönük yeni kalıpların öğrenilmesi, yüzme havuzları, tenis kortları gibi tesislerle halkın gündemine yeni, dışa açık spor dallarının sokulması ve konut alanlarının bahçelerinde toplu rekreatif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, Sanayi Yerleşkeleri'nin kolektif yapısına vurgu yapmaktadır. Mülkiyetin devlete ait olması, tüm mekânların kullanım biçimlerinin yerleşke yönetimleri tarafından belirlenmesi ve üstlenilen toplumsal sorumluluk gereği içinde yer alınan kentlere ciddi katkılarda bulunulması da devletçi organizasyonun yerleşkeler üzerinde yarattığı etkileri örneklemektedir (Mimarlık Dergisi, 2008).

Cumhuriyet dönemi tarımsal mekân modelleri bağlamında mimari ölçekte son örnek devlet çiftlikleridir. Devlet çiftlikleri tarım ve hayvancılık merkezli kamusal mekânı tanımlamaktadır. Devletçilik döneminde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin modernleştirilmesi kapsamında devlet çiftlikleri köy planlamaları ve köy enstitüleri gibi çalışmaların dışında gelişmiştir. Devlet çiftlikleri KİT sanayi yerleşkeleri gibi devlet merkezli kamusal mekânsallığı örgütlemektedir. Sanayi yerleşkelerindeki gibi sosyalleşme ve barınma imkânlarının bir arada bulunduğu devlet çiftlikleri, köylüyü üretim konusunda eğitime hedefleri, sanayileşmiş teknikleri kullanan rasyonel tarım-hayvancılık mekânlarını tarif etmektedir.

Ayrıca çiftliklerin kırsal dokuya uygun, tek katlı, kırma çatılı yapıları sade bir estetik dil ile tariflenmektedir. Mülkiyeti tümüyle devlete ait olan çiftliklerin tamamında çok fonksiyonlu bir düzenin benimsenmiş olması, devletin üretime, sosyalleşmeye, eğitime, eğlenceye ya da ikamete ilişkin tüm mekânsal pratikleri kontrol etme yetkisine sahip olmasına yol açmaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 Gökhöyük Devlet Çiftliğinden görünüm (Altun arşivi, 2005)

Sosyal birimlerde yeni yaşam pratikleri (batılı formatlar içinde sinema, tiyatro izleme, yemek yeme, balolar düzenleme, vb.) kadın ve erkeğin ortak kullanımı üzerinde şekillendirilir; konut alanlarında da küçük aileyi temel alan, bahçeli, müstakil ev düzeniyle geleneksel konut mekânsallığı tasfiye edilmiştir.

Devletçilik döneminin modernleşme projesinde gerçekleştirilen kamusal mekân anlayışına genel bir profil çizen tüm bu örnekler hızla yaşama geçirilmiştir. Oluşturulan kamusal mekan modelleri özellikle kolektif yönü, paylaşımcı üretim, eğitim, sosyalleşme, barınma ve eğlencinlen mekanları önerdiği görülmektedir. Cumhuriyet dönemi kurulan bu kamusal mekan modelleri yarattığı açılımlarla bir bütün olarak bugün de etkinliğini sürdürür ve cumhuriyet dönemi yapılarını anlama yönünde de ciddi katkılar sunmaktadır.

3.4. Çok Partili Sisteme Geçişte Tarımsal Politikalar Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasal ve kalkınma yaklaşımları açısından 1950'li yıllar farklı özelliklerin ortaya çıktığı bir dönem olarak belirginleşmektedir. Tek partili yönetim rejimi kendisini çok partili parlamenter sisteme bırakmıştır. Bu durum idari açıdan farklı düşünce ve yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bakırcı, 2007).

1930'lu yıllardan beri devam eden devletçilik uygulaması çok partili sisteme geçiş ile birlikte kendini liberal politikalarla terk etmiştir. 1950 yılında iktidar hükümetinin benimsediği liberal politikalar tarım sektörünü birinci sıraya taşımıştır. 1950 dönemi, devletin zorunlu olmadığı sürece ekonomik hayata müdahale etmediği, özel sektörde girişimciliği arttırmayı ve bazı kamu kurumlarının özelleştirilmesinin teşvik edilmesini amaçlayan bir gelişme dönemi olarak da nitelendirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı yılları sonrasında ABD ve Dünya Bankası, az gelişmiş ülkelerin öncelikli olarak tarım sektörünün modernleştirilmesi gerektiğini ve tarım ürünlerinin ihracatına öncelik tanıyan bir kalkınmanın başarılı olabileceğini savunmaktadır. 1950'li yıllarda ABD yardımı, kalkınma kredileri, ABD'nin kültürel ve siyasi değerlerini taşıyan kimi kurumlarının az gelişmiş ülkelere yer bulması ile bazı sektörlerin modernleşeceği ve kalkınmanın gerçekleşeceği öngörülmektedir (Köymen, 1999).

Az gelişmiş ülkelerin sahip olduğu toprak düzeni ve geleneksel üretim yapıları savunulan modernleşmenin önündeki engeller olarak görülmektedir. Geleneksel kurumların ve toprak düzeninin batı dünyasındakilere benzetilmesiyle kalkınmanın önünün açılacağı belirtilmektedir (Köymen, 1999).

Türkiye bu kalkınma stratejisini benimsemiş ve bu doğrultuda tarıma öncelik vermiştir. Tarıma verilen öncelik sayesinde Marshall planı çerçevesinde tarıma sağlanan kredi ve yardımlar nedeniyle tarımda mekanizasyon çalışmalarına gidilmiştir. Tarımda mekanizasyon hızlı bir traktörleşme süreci ile birlikte tarım kesiminde üretim artışına, bir yandan da tarımsal alanda iş gücü fazlasının oluşmasına neden olmuştur. 1948-1952 yılları arasında Marshall planından alınan pay tarımın makineleşmesi, madencilik, enerji, ulaşım gibi alt yatırımlara harcanmıştır. Tarım fiyatlarının artışı, sermaye birikimlerinin sağlanması, ihracata teşvik, tarımda makineleşme aynı zamanda Türkiye'nin yaygınlaştırılan kara yolları döneminin ana dinamiklerini oluşturmaktadır.

Tarım sektörünün birincil sektör olması ve tarımın makineleşmesi nedeniyle 1950-1953 yılları arasında hızlı bir gelişim göstermiş ve ekim alanı 14.5 milyon hektardan 18.8 milyon hektara çıkmıştır. "Dönem boyunca tarımın ortalama büyüme hızı % 13,2'yi bulmuş ve % 9,2'lik

sınai büyüme hızını belirgin bir biçimde asmıştır. Tarım kesiminin milli hasıla içindeki payı 1946-47 yıllarında ortalaması % 42,0 iken, 1952-53'te bu oran % 45,2'ye çıkmıştır.” (Boratav, 2007).

Makineleşme sonucunda, tarım kesiminin büyüme hızının artmasına karşın demografik yapıda ters yönde değişiklikler meydana gelmiştir. 23 Ekim 1955 tarihinde Genel Nüfus Sayımı'nda Türkiye nüfusu 24.064.763 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de kırsal alan nüfusu toplam nüfusun % 71.21 oluşturmaktadır. (Koraltürk, 2004). 1960'lı yıllarda, kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 68.08 tir. Bu dönemler içerisinde kent nüfusundaki artış kırsal nüfustaki artışın önündedir. Kırsal nüfusun toplam nüfus oranı içerisindeki payı hızla düşmektedir (Koraltürk, 2004).

Tarımsal kesimde ortaya çıkan iş gücü, köylerden kentlere göçün hızlanmasına neden olmuştur. Köylerden kentlere artan göçler yeterli alt yapısı bulunmayan kentlerde çeşitli çevresel ve kentsel problemlere yol açmıştır. Devletin yeterli sanayi programlarının olmayışı nedeniyle açığa çıkan iş gücü, kentlerde kendine uygun iş imkanı bulamaması nedeniyle sağlıksız yaşam koşulları, barınma gereksinimlerinin karşılanamaması gibi problemler ile birlikte kentlerin birincil sorunları haline gelmiştir.

1950'lere damgasını vuran kırsal alanlardan kentlere göç hareketi, toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin meydana gelmesine neden olmuş, kırlarla kentler arasındaki bağları hem güçlendirmiş hem de karmaşıklştırmıştır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Traktörleşme süreci, kırsal kesimi iki farklı yönde etkilemiştir. Bir yandan bir kısım köylülüğün tasfiye olup ücretli işçileşmesine ve kente göçmesine yol açmış; öbür taraftan ürün artışını, ticarileşmeyi ve metalaşmayı olağanüstü canlandırarak köylülüğün diğer kısmının dinamik bir küçük meta üreticileri sınıfına dönüşmesine ve varlığını sürdürmesine yol açmıştır. Ayrıca bu süreç, küçük mülkiyetin kendisini büyük mülkiyete terk edişi üzerinde durulmaya değer bir sosyal olay olarak tanımlanmıştır (Toprak ve Pamuk, 1988).

Cumhuriyetin ilk yıllarında köylülük üzerine başlatılan hareketin merkezinde yer alan küçük üretici köylülüğün kalkındırma anlayışı yerini büyük toprağın ticaretleştirilmesi anlayışına bırakmıştır. İlk yıllardaki, ekonomik, sosyal, kültürel ve altyapı açısından donatılması hedeflenen küçük üretici köylüleri destekleyen politikalar tek parti rejimi ile son bulurken artık köylü ve köylü sorunları da yeni yönetim anlayışı ile birlikte çok farklı boyutlara taşınmıştır (75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999).

Marshall planı çerçevesinde yürütülen ABD yiyecek yardımı, satışı, krediler ve böylece alınabilecek traktörlerin etkisi Avrupa ülkeleri ile 3. Dünya ülkeleri arasında farklılık

göstermiştir. Bir Amerikalı sosyal bilimci Marshall planı sonucu oluşan tarımda mekanizasyonu “*Eğer Marshall planı tarım makineleri tahmin ettiğim gibi köylüyü kente göçe zorlarsa nasıl yaşayabileceğini düşünemiyorum. Hızlı tarımsal makineleşme, hızlı bir sanayileşme ile birlikte yürümezse topraktan koparılan ve başka yerde iş imkânları olmayan halkın önemli bir bölümü için yıkım getirir. Uzun bir dönemde bir denge kurulur demek kolay ama bu arada on binlerce insan ekonominin çarkları arasında ezilip yok olacaktır. Sanayileşme ve tarımın makineleşmesi aynı şeyin iki yüzüdür bana öyle geliyor ki 20. yüzyılın uygarlığının bir ögesini tarım makineleri gibi tek başına az gelişmiş bir topluma sokmak bunu tehlikeli bir yok etme silahına dönüştürür.... Bu makineleri değil dostlarımın düşmanlarımın başına gelmesini bile istemem her şeye rağmen bizim Amerika’daki makineleşmenin evrimi doğal bir süreç izlemişti; Türkiye’nin durumu gibi dışarıdan zorla ve baskıyla dayatılmamıştı.....*” tanımlamış ve Türkiye’deki uygulamaya ilişkin ilginç bir saptama yapmıştır (75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999).

Traktörleşmenin bir diğer etkisi köy orta malı olan çayır ve mera alanlarının ekime açılmasıdır. Mera ve çayırların ekime açılması kırsal kesimde hayvancılık faaliyetlerinde büyük düşüşlere dolayısıyla gelir dağılımının bozulmasına neden olmuştur.

Tarımsal yapılar açısından bir dönüm noktası olan 1950’li yıllar pazar üretiminin yaygınlaşması ve yayılışı, kırsal alanlardan kentsel alanlara göçlerin sağladığı hareketlilik, tarımsal üreticilerin köylülükten küçük meta üreticiliğe geçişi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal dönüşümler daha sonraki ideolojik dönüşümlerin zeminini hazırlamıştır. 1950’li yılların sonuna kadar toprak genişlemesiyle artan tarımsal üretim, 1960’lı yılların ikinci yarısından 1970’li yılların sonuna kadar yerini toprak veriminin artması yoluyla üretim artış sürecine bırakmıştır.

1960’lı yıllar tarım teknolojisinin önem kazandığı yıllar olarak tanımlanmaktadır. ABD ve Avrupa ülkeleri tarımda yeşil devrim teknolojisi dönemine girmiştir. Yeşil devrim teknolojisi Türkiye’de belirli bölgelerde 1965-1975 yılları arasında uygulanmıştır. Yeşil devrim teknolojisi sayesinde çok uluslu şirketlerin Türkiye’de faaliyet göstermesine olanak sağlanmıştır. Çok uluslu şirketler bir nevi, Türkiye’de devlet çiftliklerinde yapılması hedeflenen tarımsal örgütlenmenin görevini üstlenmiştir (Bakırcı, 2007).

1960’lı yıllardan sonraki dönem; kalkınmanın planlı bir yaklaşımla sağlanabileceği düşüncesinden hareketle, beş yıllık kalkınma planları hazırlanması ve buna göre gelişme perspektifleri belirlenmesi nedeniyle planlı dönem olarak tanımlanmaktadır. 1962 yılı sonrasında iktisat politikaları planlama tabanına oturtulmuştur.

1963'ten itibaren 5'er yıllık olmak üzere kalkınma planları hazırlanmaya başlamış ve bunlar yıllık programlarla desteklenmiştir. Kamu için emredici, özel sektör için ise yönlendirici nitelikte olan bu planların günümüzde 9'uncusu hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Planlarda genel anlamda toplum refahının artırılması ve sosyal adaletin sağlanması amaçlanmış, ekonominin karma sistem içinde yürümesi, devletin eğitim, sağlık, ulaştırma, enerji, sulama gibi temel kamu hizmetleri için yatırım yapması, yatırımlarda bölgeler arası denge sağlanması, verimliliği artıracak entansif tarım için yatırımların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Bakırcı, 2007).

Böylelikle 08 Eylül 1962 tarihinde 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı açıklanmıştır. 01 Ocak 1963'de de yürürlüğe girmiştir. Belirtilen çalışmaları koordine etmek ve yürütmek üzere ise; 30 Eylül 1960 tarih ve 91 sayılı kanunla Devlet Planlama Teşkilatı kurularak faaliyetlerine başlamıştır (Bakırcı, 2007).

İktisat politikalarının da planlı döneme geçilmesi ile birlikte tarım politikalarının üretim biçiminde değişiklikler meydana gelmiştir. 1960'lı yıllarda yoğun tarım geçişe hazırlık dönemi olarak tanımlanmıştır. 1970'li yıllarda tarım çok sayıda olumlu etkenin üst üste gelmesiyle teknolojik değişimde ciddi bir atılım yapabilmiş, 1950'li yıllardaki olumlu gidişi tekrarlayabilmiştir. Yeşil devrim'le birlikte kullanımı GOÜ' de yayılan girdiler Türkiye'de de yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde ekili alanda genişleme yerine; üretim artışı tümüyle verim artışından kaynaklanmıştır (Toprak ve Pamuk, 1988).

1970'li yıllarda dünya ekonomisini belirleyen ana dinamikler değişmeye başlamıştır. Liberal politikalar kendisini neo-liberal politikalara bırakmaya başlamıştır. Böylelikle dışa açık büyüme stratejilerine dair söylemler ortaya çıkmıştır. Neo-liberal politikaların etkisi tarım sektörü üzerinde de etkili olmuş, 1973 yılında meydana gelen petrol krizi ile birlikte tarım ürünleri fiyatlarında hızlı düşüşler meydana gelmiştir. Tarım kesimi için yaşanan bu sıkıntı 1980'li yıllarda da artarak devam etmiştir.

3.4.1. Kurumsal Düzenlemeler

Çok partili döneme geçiş ile birlikte tarım kesimi etkileyen önemli kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. 1947 yılında Türkiye iktisadi kalkınma planı çerçevesinde özel sektör eliyle kalkınma ve tarımsal alanda yapılanması öngörülen yatırımlar ön plana çıkmıştır.

Bir diğer kurumsal düzenleme ise tarımsal örgütlenme modelinin en önemli yapılanmasını oluşturan devlet çiftliklerinin yeni bir kurumsal çatı altında toplanmasıdır. 01.03.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı yasa ile devletçilik dönemi kurulan Zirai Kombinalar ve

Devlet Ziraat İşletmeleri'nin birleştirilmesi ile Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kuruma ayrıca sözleşmeler yoluyla özel çiftliklere tohumluk üretilerek satın alma ve dağıtma yetkisi verilmiştir. Böylece çiftçinin tohum, damızlık, fidan ve fide ihtiyaçlarını karşılayacak güçlü kurumlar bir çatı altında toplanmıştır (Tekeli ve İlkin, 1988).

Devlet çiftliklerinin devlet üretme çiftlikleri genel müdürlüğü bünyesinde toplanması ile birlikte 01.04.1950 tarihinde 7472 sayılı Resmi Gazete'de 5659 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu yayımlanmış, çiftliğin özelliği dikkate alınarak 24.03.1950 tarihinde 5659 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu ile Çiftlik, "Atatürk Orman Çiftliği" adı altında Tarım Bakanlığı'na bağlı tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş haline getirilmiştir.

Devlet üretme çiftlikleri genel müdürlüğünün kurulması ve devlet ziraat işletmelerinin bir çatı altında toplanmasına karşın, tarımsal mekanizasyonun etkileri doğrultusunda, tarımsal KİK ve TSKB'ler görevleri ve hedefleri dışında farklı bir yönetim biçimine dönüştürülmüştür. Tarımsal KİK, TSKB'leri Türkiye'de üretmek ve yönetimlerini köylüye devretmek yerine, Marshall Planı'nın öngördüğü tarım politikalarını gerçekleştirmede kullanılmıştır. Marshall Planı'nda öngörüldüğü gibi zirai donatım, TKK ve TSKB'leri çok uluslu şirketlerin traktörünü, tohumluğunu, ilacını, gübresini satmış, Ziraat bankası da çiftçilere zirai krediler vererek çokuluslu şirketlere ait girdilerin satışını kolaylaştırmıştır. Oysa, tarımsal KİT'lerin, KİK'lerin, TSKB'lerin kuruluş amaçları kendi traktörünü, ilacını gübresini, tohumluğunu üretmek olarak tanımlanmıştır. Devlet çiftlikleri amaç dışında kullanılmasına karşın 1950-1960 yılları arasında Devlet Üretme Çiftlikleri, Haralar, İnekhaneler ve Şeker Çiftliklerinin sayısında artış meydana gelmiştir.(Aysu, 2001). 1950'li yıllarda Türkiye'de halen faaliyette olan devlet işletmeleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

A- Ziraat ve Orman İşletmeleri:

1- Zirai Kombinalar Kurumu

a) 12 çiftlik işletmesi

b) 1 fabrika

2- Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu

a) 9 çiftlik işletmesi

b) 1 şarap fabrikası

c) 1 çay fabrikası

d) 5 satış mağazası

B- Türkiye Şeker Fabrikaları:

1- Alpullu Şeker Fabrikası

2- Eskişehir Şeker Fabrikası

3- Turhal Şeker Fabrikası

4- Uşak Şeker Fabrikası (Türkiye İktisat Kongresi, 1948)

1950’li yıllarda kurumsal düzenlemeler bağlamında bir diğer gelişme ise Tarımsal örgütlenme modelinin bir diğer yapılanması olan köy enstitülerinin 4 Şubat 1954 tarihinde 6234 sayılı yasa ile kapatılmasıdır.

Köy enstitülerinin kapatılması, devlet çiftliklerinin başka amaçlarla kullanılması devletçilik dönemi tarımsal politikalar sonucunda oluşturulan tarımsal örgütlenme modelinin 1950’li yıllardan itibaren yapısal olarak dönüşüm sürecine girdiğinin bir kanıtıdır. Tarımsal mekanizasyon sürecinin ortaya koyduğu yeni tarım politikaları, Cumhuriyetin kuruluş yılları itibari ile ana politikaların ideolojisini oluşturan ‘*köylü milletimizin efendisidir*’ söyleminin başka boyutlar kazanmasına neden olmuştur.

3.4.2. Mekansal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Yaklaşımlar

1950’li yıllar sonrasında mekânsal planlama ve mülkiyete ilişkin yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Tarımda sağlanan mekanizasyon demografik yapıda önemli değişimlere neden olmuş, 1950 yılından itibaren iç göçlerin artmasına neden olmuştur. Kırsal kesimin kentlere göçü ile birlikte kentlerde yeterli altyapının bulunmaması, açığa çıkan iş gücünün kentlerde yeni yoksullaşma biçimlerini oluşturmaya başlaması, düşük gelir grubunun kentlerde barınma gereksinimlerinin karşılayamaması nedeniyle kentleşme problemlerini ortaya çıkarmıştır. Barınmaya duyulan ihtiyaç kentlerde arsa spekülâtörlerinin oluşmasına neden olmuştur. Kentleşme problemleri birçok sosyal ve kültürel sorunu da beraberinde getirmiştir.

Öte yandan, tarımda mekanizasyonun yarattığı etkiler sonucunda, planlı kalkınma döneminde kalkınma planlarının temel politikaları, kırsal nüfusun kırdaki tutulması ve kırsal göçün önlenmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda tarım kent, ikinci kalkınma planında merkez köy, dördüncü kalkınma planında ise köy kent kavramları ortaya çıkmıştır. Ancak kalkınma planlarında bu tür yaklaşımlar başarı ile uygulanmamıştır. Kırsal ve kentsel alana yönelik bölgesel planlama (Doğu Marmara) ve kırsal planlama (A.O.Ç.) çalışmaları başlamıştır.

1950’lerde ki makineleşme süresince mera ve çayırların özel mülkiyete geçmesinde yardımcı olmuştur. Meralar sürülerek toprakların ekim alanlarının doğal sınırına ulaşmasına neden olmuştur Öte yandan 1950’li yıllardan itibaren tarımsal örgütlenme modelinin bir örneği olan Atatürk Orman Çiftliği arazisinin belirli bir kısmının satılmasına ilişkin kanunlar yayımlanmıştır. Bu kanunlar aşağıda liste olarak verilmektedir.

- 05.02.1954 tarihinde 8626 sayılı Resmi Gazete’de 6238 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Arazisinin 8070 Dekarının Satılması Hakkında Kanun
- 24.04.1957 tarihinde 9593 sayılı Resmi Gazete’de 6947 Sayılı Atatürk Orman Çiftliği Arazisinden (1.148.576) Dekarının Satılması Hakkında Kanun
- 06.06.1959 tarihinde 10224 sayılı Resmi Gazete’de 7310 Sayılı Atatürk Orman Çiftliği Arazisinden 725 Dekarının Satılması ve Evvelce Mübadele Edilmiş Olan Bir Kısım Arazinin İlgili Şahıslara Ferağının İcrası Hakkında Kanun
- 26.06.1976 tarihinde 15628 sayılı Resmi Gazete’de 2015 Sayılı Atatürk Orman Çiftliği Arazisinden 167 Dönüm 500 Metrekarelik Kısımının Ankara Belediyesine Satılması Hakkında Kanun

Belirli tarihler arasında yayımlanan kanunların amacı Atatürk Orman Çiftliği’nin başka amaçlarla kullanılmasının önünü açmaktadır.

3.5. Neo-liberal ve Günümüz Tarımsal Politikalar Dönemi

Batı ülkelerinde 1970 yılında giderek ağırlık kazanan neo-liberal politikalar, 1980 yılından sonra Türkiye’de de etkili olmaya başlamıştır. 1980 yılından itibaren devlette merkeziyetçi dönemi terk edilmiş ve yetkiler uluslararası dolaşımdaki sınırlı sermayeyi kendine çekmeye çalışan yerele devredilmiştir. Merkezisizleştirme, yönetim, bölgesel kentler, sivil toplum örgütleri gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Dünya ölçeğindeki küresel sermaye akışkanlık kazanıp ulus ötesi arayışlarını yoğunlaştırma süreci başlamıştır. Fordist üretimden postfordist üretim biçimine geçiş dönemine girilmiştir. Bu doğrultuda özelleştirme sanayisizleştirme politikaları kabul görmeye başlamıştır. Birikim süreçleri üretimden finans sektörü ve kentsel rantlar gibi yeniden üretim alanlarına kaymıştır. Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşların da baskılarıyla korumacı politikalardan vazgeçilmiş ve ulusal ekonomi dışarıya açılmaya başlamıştır (Yörür, 2008).

1980 yılında Türkiye ikameci sanayileşmeye dayalı politikaların yerine ihracata dayalı ekonomik büyüme politikalarını benimsemiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde ve 1979’da IMF’ye

verilen mektup çerçevesinde IMF ile işbirliği yapılarak uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirleri bu doğrultuda önemli bir başlangıç olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde '24 Ocak Kararları' olarak bilinen ekonomik istikrar tedbirleri Türkiye ekonomisinin yönelişini belirlemiştir.

Bu tedbirlerin temel prensipleri şunlardır;

- 1) Ekonomik idarede karar bütünlüğünün sağlanması.
- 2) Enflasyonun kontrol altına alınması.
- 3) Yeni yatırımlara nazaran mevcut atıl kapasitenin tam kullanımına öncelik verilmesi.
- 4) İhracatın artırılması.
- 5) Tasarrufların artırılması ve yönlendirilmesi.
- 6) Özel yabancı sermayenin teşviki.

24 Ocak 1980 kararları 12 Eylül 1980 askeri darbe ile uygulamaya geçilmesi mümkün olmuştur (75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999).

Devletin fonksiyonlarının küçülmesi ve özelleştirme çalışmalarıyla devlet merkeziliğini minimuma indirmeyi amaçlayan neo-liberal yaklaşım, uluslararası kuruluşlarla sürdürülen yapısal uyum programlarıyla günümüze kadar devam etmiştir. Bu doğrultuda 1985 yılında Dünya Bankası desteğiyle "Özelleştirme Ana Planı" hazırlanmıştır.

Özelleştirmeye yönelik ilk düzenleme ise 1984 yılında kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı kanundur. (Aysu, 2001).

1980 yılı neo-liberal politikaları tarımın tasfiyesi düşüncesiyle, tarım sektöründe çeşitli biçimlerde yapısal değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu dönüşüm tarımın örgütlenme biçiminden, sosyal düzenine, teknolojiden piyasa düzenine kadar çok boyutlu bir değişim sürecidir. 24 Ocak 1980 tarihli ekonomik istikrar programının yürürlüğe girmesiyle birlikte iktidardaki hükümetlerin tarım kesiminde yaklaşımında bir değişiklik ortaya çıkmıştır. Tarıma karşı "koruyucu ve düzenleyici" tarım politikalarının yerini piyasa koşullarını esas alan politikalar almıştır. Tarımdan kopan nüfusun önemli kesimi yeni üretim alanlarından biri olan hizmetler sektörüne yönelmeye başlamıştır. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde, tarımsal kesimin GSMH içindeki payı %18'lere düşmüştür (Toprak ve Pamuk, 1988).

Kamunun tarım sektörüne yönelik işlevlerinin zayıflatılması, 1984 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın yeni bir yapıya dönüştürmüştür. 1980'li yıllarda tarımın yapısında meydana gelen değişiklikler 1990 yılı için ciddi bir tehlikeyi ortaya çıkarmıştır. Türkiye tarım ürünü ihracatçısı olmaktan çıkıp tarım ürünü ithalatçısı konumuna dönüşmüştür (75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999).

1990 yılı uluslararası kapitalin egemenliğine sancılı geçiş evresi olarak tanımlanabilir. 1990 yılları sonrasında tarım politikalarının yönelişini, dönemin dünya koşullarından gelen belirleyiciler, Türkiye'deki genel ekonomik politikalar ve dönemin ana dinamikleri, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve taahhütler, kurumsal düzenlemeler ve mekânsal planlama ve mülkiyete ilişkin düzenlemelerin yönünü belirlemiştir.

Türkiye'de genel ekonomik politikalar ve dönemin ana dinamiklerini yaşanan ekonomik krizler ve dünyadan gelen dış dinamikler belirlemiştir. Tarıma ilişkin DTÖ Anlaşması tarım sektöründeki devlet müdahalesini en aza indiren bir politika benimsemiştir. Bu dönem içerisinde tarıma ilişkin destekleme politikaları arttırılmıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerinin gelişmesi nedeniyle tarımsal yapıların AB tarımsal yapı ve politikalarına uyumlu hale getirilmesi istenmiştir.

Tarımsal üretim ve gıda sanayinde uluslararası sermayenin rolü büyüme başlamıştır. Türkiye'nin önce gelen yerli sermayesi ile çokuluslu şirketlerle ortaklıklara giderek gıda sanayi, gıda pazarlaması, sebze ve meyve işletmeciliği gibi çok büyük ölçekli alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Böylelikle ekonomide liberalleşme, yönetimde yerelleşme, siyasal yaşamda demokratikleşme süreçlerine ve söylemlerine girilmiştir. Tarımın bacasız sanayi ile olan birlikteliği gündeme gelmiştir (Yörür, 2008).

1994 yılında Dünya Bankası ile yapılan sözleşme dolayısıyla 27 Kasım 1994 tarihli 4046 Sayılı Özelleştirme Yasası olarak kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Ayrıca 6 Mart 1995'de Gümrük Birliği Antlaşması yapılmış ve tarım ürünleri itibarıyla gümrük indirimi taahhütleri verilmiştir (Aysu, 2001).

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren AB Gümrük Birliği Antlaşması ile gümrük duvarları kaldırılmıştır. Tüm yapılan bu anlaşmalar tarımın serbestleşmesini ve devlet yönetimindeki tarımsal yapının ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

1990'lı yılların sonrasında oluşan demografik yapıya bakıldığında, 1997 nüfus tespiti sonuçlarına göre kırsal nüfus 22 milyon civarında olup Türkiye payı içerisinde % 35'tir. 1950'li yıllardaki % 80'lik kırsal nüfustan, % 35'lere bir düşüş görülmektedir (75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999).

2000’li yıllara gelindiğinde, Batı Avrupa ve ABD gibi gelişmiş ülkeler köylülüğü büyük ölçüde tasfiye etmiştir. Kentleşme süreçlerini tamamlamıştır. Nüfusun büyük kısmını sanayi ve hizmetler sektörüne aktarmıştır. Ancak kapitalistleşme sürecini geç yaşayan Türkiye gibi çevre ülkeler köylülük ilişkilerini çözmeden bu sisteme dahil olma durumunda kalmışlardır. Merkez kapitalist ülkeler dünyaya endüstriyel ürünleri üretmek hâkim olmaya çalışırken, çevre ülkeler doğal kaynaklarını ve tarımsal ürünlerini pazarlayarak sisteme dâhil olmaya çalışmışlardır.

Gıda sektöründeki sermaye yatırımları artmıştır. Gıda sektöründeki uluslararası sermayeli firma sayısı 1947–80 arasında 6 iken 1996’da 204’e çıkmıştır (Yörür, 2008).

Küresel rekabet ön plana çıkmış, finans ve gayrimenkul sermayesinin ön plana çıktığı sanayisizleşme dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Devletin küçültülmesi, dünya ile bütünleşme, serbestleşme, özelleştirme, yerelleşme, yönetim, küreselleşme, demokratikleşme söylemleri daha sık kullanmaya başlanmıştır.

20. yy. başlarında tarıma müdahale yöntemleri değişmeye başlamıştır. 1999 yılında IMF-Dünya Bankası ile yapılan Stand By Anlaşması ve bu kapsamda verilen niyet mektupları uygulanmakta olan tarım politikalarında değişiklikler öngörmektedir. Yapılan anlaşmanın yapısal reform başlığı altında tarımda desteklerin kaldırılarak, piyasa ekonomisi koşullarının geçerli sayılmasıyla kamu kaynakları üzerindeki baskının azaltılması, tarımsal politikaların uluslararası pazara göre biçimlendirilmesi, yeni sanayi ürünlerine pazar açılması, tarımsal nüfusun azaltılması, tarımdaki istihdamın azaltılması hedeflenmektedir.

Bu hedefler doğrultusunda IMF Türkiye politikalarına verdiği direktifler aşağıda maddeler olarak sıralanmıştır.

1. Destekleme kapsamını daraltmak
2. Devlete ait destekleme alımı yapan kurumları azaltmak
3. Tarımsal KİT’lerin özelleştirilmesi
4. Tarımsal kredi faizlerini yükseltmek
5. Çiftçilere doğrudan gelir desteğine geçiş (1.3.2000 tarih ve 2000-267 sayılı kararname) (Aysu, 2001).

IMF direktifleri sonucunda tarımda özelleştirmeler artmaya ve kamu yatırımları azalmaya başlamıştır. Kamu elinde tarımda yaratılmış olan tarım pazarlarını düzenleyici kurumlar ya

özelleştirilmeye ya tasfiye edilmeye tabi tutulmaya zorlanmıştır. Böylelikle devletin tarıma götördükleri çeşitli altyapı hizmetleri de özelleştirme yoluyla yabancı sermayeye açılmıştır.

Dünya çapında GOÜ' de süren bu temizlik işlemi, teknolojik gelişmeler ile birlikte uygulamaya giren yeni tarım devriminin artırdığı verim, giderek düşen tarım maliyetleri, demografik dönüşümde nüfusun giderek azalması ve bir yandan büyüyen tarım fazlalarının çözümü için bu üretim alanlarının daraltılması, tarım üretimi yerine bu alanların çevre düzenlemesi, rekreatif amaçlı kullanım, ormanlaştırma vb, kullanım fonksiyonlarının değişmesi ile birlikte üretim amacı dışına çekilmesi yoluyla kendi üreticilerine verilen mali destekler olarak tanımlanabilir (Kazgan, 2003).

1980 sonrasında tarım politikalarının dönüşümü Türkiye'de sadece köylülerin bu duruma nasıl geldikleri değil, bugünkü kentleşmenin dinamiklerini anlamaya da yarayacaktır.

3.5.1. Kurumsal Düzenlemeler

Neo-liberal politikaların ortaya çıkması ile birlikte, Türkiye'nin yaptığı anlaşma ve verdiği taahhütler sonucunda 28.05.1986 tarih 3291 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kanunda, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir. Özelleştirme konusunda yürütme mercii, "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu" olarak belirlenmiştir. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurumu'nun yürütme organını oluşturması özelleştirilecek KİT'lerin daha sonra ne amaçlarla kullanılacağı ya da nasıl bir dönüşüm geçireceği hakkında birçok soruyu gündeme getirmektedir.

1980 yılı itibari ile özelleştirme kapsamına alınan KİT'ler şunlardır:

1. 20.05.1992 tarih ve 92/3088 Sayılı kararla Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) özelleştirme kapsamına alındı ve 1993–1998 yılları arasında özelleştirildi
2. 1992 yılında Yem Sanayi Türk A.Ş.' nin özelleştirilmesine karar verildi. İsmi de Yem Sanayi ve Ticaret A.Ş. olarak değiştirildi
3. 19 Ocak 1992'de yeni ekonomik istikrar önlemleri açıklandı. TEK, TEKEL, PTT, TCDD, TMO ve kamu bankaları dışındaki KİT'lerin özelleştirilmesi öngörüldü
4. 18.08.1998 tarih ve 98/58 Sayılı karar ile TÜGSAS-İGSAŞ (Türkiye Gübre Sanayi Anonim Şirketi) Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından özelleştirme kapsamına alındı.

5. 22.03.1993 tarih ve 93/2 Sayılı Yüksek Planlama Kurulu'nun kararı ile Et ve Balık Kurumu "Et ve Balık Ürünleri A.Ş." ismiyle özelleştirildi
6. 24.12. 1999 tarihli Yüksek Planlama Kurulu'nun kararı ile TİGEM özel sektöre açıldı.
7. 18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu ile; TEKEL'in özelleştirme planının hazırlanacağı, özelleştirme kapsamındaki tüm büyük şirketlerin satılmasına ilişkin hazırlık çalışmalarının 2002 yılında tamamlanacağı, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'i özelleştirme çalışmalarının süreceği taahhüdü verildi.
8. 9.Kalkınma Planında (2007–2013); "TEKEL'e ait sigara fabrikaları ile ÇAYKUR' ait çay fabrikalarının ve TÜRKŞEKER' e ait şeker fabrikalarının önümüzdeki yıllarda özelleştirileceği belirtilmiştir (Yörür, 2008).

Bir başka açıdan, Türkiye'de tohumculuğun ilk yasal temelinde 1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından özel sektör tohum firmalarına sermaye transferinin teşviki yönünde alınmış olan karar ile birlikte kendi tohumluğunu ve damızlığını devlet çiftliklerinin üretim ve dağıtım hinterlandı daralmıştır. Kısa zamanda tohum firma sayısı 3'den 60'a çıkmıştır. (Tümay, 1998).

1980 yılı sonrasında yapılan kurumsal düzenlemelerden biri de 19.10.1983 tarihinde çıkarılan 2929 sayılı yasa ile Devlet Üretme Çiftlikleri ile Hara ve İnekhanelerin birleştirilmesiyle Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) kurulmasıdır. Devlet çiftlikleri bir çatı altında toplanmış olmasına karşın, 1982 yılından itibaren özel tohum firmalarının artışı nedeniyle kapsamı daraltılmıştır.

3.5.2. Mekânsal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Yaklaşımlar

1980 yılı sonrasında değişen ekonominin ana dinamiklerinin etkileri mekânsal planlama yaklaşımlarında da etkilerini göstermiştir. DB ile Türk hükümetinin arasındaki tarımsal kredi anlaşmalarının yapılması nedeniyle anlaşma kapsamında kırsal kalkınma projelerinin yapım süreci daha da hızlanmıştır.

1982 yılında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Kanunda belirtilen maddeler gereği turizm alanı merkezlerindeki devlet ormanı sayılan arazilerin 49 yıllığına tahsis edilmesi gündeme gelmiştir. Yine 28.04.1983 tarih 18031 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kamu arazilerinin turizm yatırımlarına tahsisi hakkında yönetmelik yayımlanmıştır. Yayımlanan yönetmelik birçok orman, tarım arazisinin üzerinde turistik tesis yapılmasına olanak tanımıştır (Yörür, 2008).

Öte yandan 1988 yılında yapılan bir araştırmaya göre çevresine zarar verebilecek sanayilerin %87'si en verimli tarım topraklarının ve kıyıların olduğu bölgelerde konumlandığı tespit edilmiştir. Tarım politikalarının neo-liberal politikalar ile dönüşümü, verimli toprakların yok olmasına neden olmuştur.

1990'lı yıllara gelindiğinde devletin kamuya ait tarım alanlarına müdahalesi yasallaşmıştır. Hazineye ait Tarım Alanlarının Satışı Hakkında Kanun ve Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır. Yayımlanan kanunlar ve yönetmelikler düşük verim nedeniyle birinci sınıf topraklar dahil tarım dışı kullanıma açılmasına yardımcı olmuştur. Düşük tarımsal getirisi yüzünden üretici topraklarını (turistik tesisler, iskan alanları, sanayi/enerji tesisleri/ yol yapımı vb.) gelen talep sonucu satmaya başlamıştır (Kazgan, 2003).

19.02.1995 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, topraksız veya yeterli toprağı olmaması nedeniyle 31.12.2002 tarihinden önce kendisine kiralanan tarım arazisini talep etmeleri halinde taktir edilecek bedel üzerinden doğrudan satışını sağlamaktır. Kanunun çıkmasının ardından, 24.12.1999 tarihli Yüksek Planlama Kurulu'nun kararı ile TİGEM özel sektöre açılmıştır.

1990 sonrasında neo-liberalizm, sermayenin akışkanlığı, özelleştirme ihaleleri, borsa, arazi ve gayrimenkul spekülasyonu ikileminde çıkarılan kanun ve yönetmeliklerle devlet çiftliklerini özel sektöre devretmeye başlamışlardır. Köylülerin hızla kentlileştirilmesi, küçük meta üretici köylülüğün yerine, büyük ölçekli tarım işletmelerinin geçmesi gerektiği savunulmaktadır.

26.08.1998 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan tarım alanlarının tarım dışı gaye ile kullanılmasına dair yönetmelik, tarımsal sanayi yatırımları, entegre hayvancılık, su ürünleri yetiştirme ve işleme, entegre sebze meyve işleme, entegre orman ürünlerini ve tarım yatırımlarında ise tohumculuk ve seracılık yatırımlarını kapsamaktadır. İyi nitelikli tarım arazilerinin genel maksatları dışı kullanımındaki maddelere ilaveten, yabancı sermaye ile desteklenen ihracat ağırlıklı teknoloji yatırımları ifadesiyle çokuluslu şirketlerin I. ve II. Sınıf tarım arazileri yok etmelerine yol açmıştır. Belirtilen yönetmelik daha sonra iptal edilmiştir [6].

Türkiye tarımının diğer önemli bir sorunu olarak tanımlanan verimli toprakların sürekli tarım dışı arsalara dönüşmesine ilişkin Ziraat Mühendisler Odası Çalışması Raporu'na göre; 1977-1997 yılları arasında 450.000 ha. tarım toprağı tarım dışı amaçlarla kullanılmıştır. Türkiye toprakta rezervi kalmayan 19 ülkeden biri konumuna düşmüştür. Trakya'da e-5 karayolu için 1990 yılında 25.000 ha yok olmuştur (75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999).

Öte yandan; 2000 yılından itibaren biyoteknolojinin (tıp, kimya gibi alanlardaki etkileriyle birlikte) tarım ve tarıma dayalı sanayilerdeki etkileri de başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere dünya çapında ortaya çıkmaya başlamıştır. Tarım ürünleri fiyatlarından ürünlerin niteliklerine, tarım ürünleri dünya ticaretinin coğrafi dağılımından tarıma dayalı sanayilerin yapısına kadar çok değişik ve yaygın bir alanda köklü değişimler meydana gelmiştir (Toprak ve Pamuk, 1988).

09.01.2002 tarihinde 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu kabul edilmiştir. Kanun kapsamında yatırımları teşvik etmek, yabancı sermaye girişinin artırılmasını sağlamak üzere endüstri bölgelerinin kurulması hedeflenmiştir. Kanunda özel olarak ayrılan ihtisas endüstri bölgeleri kapsamında ki 4b maddesine göre; *İleri teknoloji kullanılması, araştırma ve geliştirmeye imkan tanınması şartıyla, bilişim teknolojisi, tıp teknolojisi ve tarımsal endüstri de dahil, ihtisas endüstri bölgeleri oluşturulabilir.* ibaresi ile tarımın endüstrileşmesinin yasal zemini hazırlanmıştır.

23.10.2008 tarihinde 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nun 26/a maddesinde yapılan değişiklik sonucunda, Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri'nin tanımı yapılmıştır.

- Madde 26/a göre; "Tarım ve sanayi sektörünün entegrasyonunu sağlamaya yönelik tarıma dayalı sanayi girdisini oluşturan bitkisel ve hayvansal üretimin ve bunların işlenmesine yönelik sanayi tesislerinin yer alabileceği ve ilgili mevzuatı uyarınca öngörülen biyogüvenlik tedbirlerine uyulması şartıyla Tarıma Dayalı İhtisas OSB kurulabilir. Bu bölgelerin yer seçimi, kuruluşu, imar planı onayı, faaliyeti, işleyişi ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulacak ayrı bir yönetmelik ile belirlenir."

2009 yılında Sanayi Bakanlığı tarafından Tarıma Dayalı İhtisas Organize Bölgeleri Yönetmeliği yayımlanmıştır. Yönetmelikte; Tarıma dayalı ihtisas organize sanayi bölgesi: Tarım ve sanayi sektörünün entegrasyonunu sağlamaya yönelik tarıma dayalı sanayi girdisini oluşturan bitkisel ve hayvansal üretimin ve bunların işlenmesine yönelik sanayi tesislerinin yer aldığı mal ve hizmet üretim bölgesi olarak tanımlanmıştır.

Yönetmeliğin uygulaması, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı birlikte yürütmektedir. Yönetmelik, 8/1/1985 tarihli ve 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 9/8/1991 tarihli ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 18/4/2006

tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu ile 12/4/2000 tarihli ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununun 26/A maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Yönetmeliğin belirlediği yerseçim kriterleri arasında, bitkisel üretim faaliyeti yapacak TDİOSB'ler için alanının en az 500 dekar olması, su deposu, alet ekipman deposu, bitki koruma ürünleri deposu, ön soğutma ünitesi ve soğuk hava deposu, ürün işleme tasnif ve ambalajlama ünitesi, işletme binası, laboratuvar binaları gibi işletme tesisleri vb. için TDİOSB alanının en fazla % 10'unun kullanılması ve geriye kalan % 90'lık alanda ise her bir sera işletmesinin sahip olacağı arazi büyüklüğünün en az 10 dekar olması ve işletmelere ayrılan sera parsel büyüklüğünün de en az 3 dekar olacak şekilde planlanması şartları aranmaktadır. Hayvancılık konusunda ise kurulacak olan sanayi bölgesinin tarım alanlarına yakın olması ve Ayrıca hayvan başına sulu tarım arazide 1,5 dekar, kuru tarım arazisinde de 3,5 dekar yem bitkisi ekim alanının planlaması şartı aranmaktadır.

Tarıma Dayalı Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği'nde, kurulacak olan sanayi tesislerinin hangi derecede tarım toprağı üzerinde kurulması gerektiğine ilişkin bir kısıtlayıcı önleme rastlanmamaktadır. Tarımsal sanayi bölgeleri verimli tarım alanları üzerinde kurulması, tarım ile sanayi arasındaki birlikteliğini sağlamaktadır. Ancak sanayi bölgelerinin tarım topraklarına bir süre sonra nasıl zarar vereceğı yada zararın nasıl engelleneceğı yönetmelikle açıklanmamıştır

Devletçilik dönemi tarımsal örgütlenmenin en önemli ayağını oluşturan devlet çiftliklerinin kendi yerleşkesi içindeki üretim olanakları kullanılmak yerine, özel sektöre bu konuda teşvik sağlanmıştır. Ayrıca 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşvikine Yönelik Kanun çerçevesinde kalkınma öncelikli illerde Sanayi Bakanlığı, Tarıma Dayalı Organize Sanayi Bölgeleri'ni kurmak amacıyla hazineye ait alanları veya şahıs üzerindeki alanları kamulaştırarak bedelsiz olarak yatırımcıya hibe etmektedir.

Tarıma dayalı organize sanayi bölgeleri tarım ve hayvancılığın üretimden tüketime giden yolu kolaylaştıracak pazar olanaklarının, tarımsal üretime girdi vermeye yönelik firmaların, depolayan, işleyen ve ileten tesislerin konumlandığı yer olarak tanımlansa da, 1.-2.-3. sınıf tarım toprakları içerisinde tüm alt bölgeye yayılmış bir tarımsal sanayi ekolojik sisteme ileride ne tür zararlar getireceğı hesaba katılmamıştır. Uygulama yönetmeliğı yatırımcılar konusunda bir kısıtlama getirmemesi nedeniyle yabancı girişimcilerin bu bölgelerde büyük oranda söz sahibi olması endişe verici olacaktır.

3.6. Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler

Bu bölümde; Erken Cumhuriyet Dönemi'nden Günümüze kadar olan tarihsel süreç içerisinde tarım politikalarının kırılma noktaları, uygulamalar, çözüm önerileri, kısıtlayıcılar, kurumsal ve mekansal düzenlemelere değinilmiştir.

Tarım, tarihsel süreç içerisinde önemli kırılma noktaları yaşayarak günümüzdeki yapısına ulaşmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet eliyle yürütülen tarımsal örgütlenme modeli, Türkiye'nin kendi yapısına uygun tarımsal gelişmenin sağlanması için çeşitli kamu kuruluşlarının oluşumu ile desteklenmiştir. Ancak teknolojik gelişmeler sonucunda tarım 1950'li yıllarda hızlı bir makineleşme sürecine girmiştir. Tarımda mekanizasyon, kırdan kente göç hareketini başlatmıştır. Tarımın makineleşmesi ile birlikte 1980'lerden sonra değişen dünya düzeni ile birlikte tarımsal üretim yeni bir kapitalistleşme dalgası içerisine girmiştir (Çizelge 3.5).

1980'lerden sonra Türkiye devletin küçültülmesi, dünya ile bütünleşme, serbestleşme, özelleştirme, küreselleşme söylem ve uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı, kamu yatırımlarının azaldığı, sanayisizleşmenin yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Özelleştirme süreci içerisinde mekansal mülkiyete ilişkin olarak; kamu mülkiyetindeki arazilerin planlama yetkilerine, hazineye ait tarım arazilerinin satış koşullarına, verimli arazilerin amaç dışı kullanımına, köy sınırları içindeki arazilerin yabancılara satışının mümkün kılınmasına, orman ve mera alanlarının azaltılmasına, verimli tarım alanlarındaki yapılaşmaya af getirilmesine dair birçok yasal düzenleme yapılmıştır.

1990 sonrasında ekonomik krizler yaşanmış, siyasi alanda istikrar sağlanamamıştır. Yasal ve kurumsal düzenlemelerle uluslararası anlaşmalar ile tavizlerde bulunulmuştur. Tarım arazilerinin tarım dışı amaçla kullanılmasına olanak veren mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Kırsal alan ve tarım politikaları, kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamada tarımsal üretimi artırmada yeterli olamamıştır.

Bugün Türkiye'de uygulanan politikalarla tarım sektörünün ekonomiye katkısını hafifletmeye, tarımsal destekleri kılmaya ve işgücü açığını hangi alanlara kaydıracağını bilemeyen, tarım arazilerini yapılaşmaya açan politikalar üretilmektedir. Bugün gelinen noktada kıra ve tarıma ilişkin tüm düzenlemelerin kırsal nüfusu göçe zorlayıcı, tarımsal gelişmeyi azaltıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreci ve neo-liberal politikaların, Türkiye'de yeni bir göç dalgası başlatacağı kabul edilmektedir. Günümüzde neo-liberal politikaların tarımsal yapı ve kuruluşlarına dair özelleştirmenin bir an önce durdurulması gerekmektedir. Tarımsal yapı, tarımsal alt bölge modeli oluşturularak

tarımın şirketleşmesini sağlamış, uluslararası şirketlerin söz sahipliğini egemen hale getirmiştir. Kırsal alan planlamasının araçlarının ve politikalarının ivedilikle oluşturulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Neo-liberal politikalardan vazgeçip Cumhuriyet dönemi oluşturulması hedeflenen ülkenin kendi pratiklerine özgü politikaların üretilmesi ve uygulanması gereklidir (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5 Tarım politikalarında kısıtlayıcılar, önlemler, çözüm önerileri

Period	Politik ve Sosyal Düzenlemeler	Genel Tarım Politikası Tartışmaları		Dünya (Avrupa/USA)
1838-1920 Cumhuriyet, Yakın Dönem Öncesi	Kapitalist Üretim Biçimi, Modernleşme Çabaları	- Kırsal nüfus % 80 üzerindedir. - Cumhuriyet yakın öncesi dönem küçük köylü tefeci elinde ve muhtaç haldedir. 1843 yıllardan itibaren osmanlı devletinde KİT statüsünde işletmeler mevcuttur. 1858 de çıkarılan arazi kanunamesi ile devlet toprakta özel mülkiyeti tanımaktadır. İlk toprak reform olarak tanımlanabilir. - İngiltere Ticaret Sözleşmesi ile serbest ticaret akımı sağlanmıştır. 1860 larda başlayan ve 1990'lara doğru hızlanan yabancı sermaye yatırımları, demiryolları, fenerler, ve limanlar yapılmaktadır - Osmanlı toplumu duraklama ve gerileme dönemindedir.	Problemler - Batı sanayi devriminin etkisiyle gerileme, - Teknolojik gelişmelerin uygulanmaması - Üretim sınırlı yöreler dışında tamamen öz tüketim 1920 yılların başına kadar gıda maddelerinin ithali - Yabancı sermaye ile kurulan reji şirketi ile bütün üretimine tekelci ayrıcalıklar tanınması, 1920 yıllarında Lozan Anlaşması gereği yeni dünya rekabetine karşı tarım sektörünü korumaması - Zorunlu serbestçi politikalar I. Dünya Şavası'nda tarımsal işgücünün azalması üretim düşüp iaşenin sıkıntısının başlaması.	Aşırı üretim fazlalarının oluştuğu 1920'ler dünyasında Avrupa ülkeleri yeni dünya rekabetine karşı tarım sektörlerini korumaya çalışmaları
1838- Ticaret Sözleşmesi				
1858- Arazi Kanunnamesi				
1881- Duyun-u Umumiye'nin Durumu				
1883- Reji Şirketi				
1920-1950 Cumhuriyet Dönemi	Türkiye Cumhuriyet'inde Endüstrileşme Çabaları Devletçilik Dönemi Modernleşme	- Çağdışı Osmanlı kurumlarının tasfiye edilmiştir. - Osmanlıdan alınan sorunlu tarım politikaları ve üretimi devr alınmıştır. 1920'lerden itibaren çağdışı kurumların adım adım tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. - Osmanlı miri toprak sisteminden vazgeçilmiştir. Reji idaresinin imtiyazına 1926 yılında son verilmiştir (dışa bağımlı devlet politikasının önü kesilmiştir.) - Yeni kurumsallaşma 1920 lerde başlamış ve tarımda verimin artışına öncelik verilmiştir. - Aşar kaldırılmıştır. - Tarımda bağımsız örgütlenmenin yolunu açan KİT, KİK ve TSKB kuruldu. Devlet örnek çiftlikleri, tarım okulları ve istasyonları kurulup buralarda alet ve makineler kullanılarak çiftçiye örnek olmaya çalışmıştır. - Reji kaldırıldı yerine tekel kuruldu 1920-1930' larda toprak reformu konusunda yoğun çalışmalar ve toplantılar yapılmıştır. (İzmir iktisat kongresi).1930 larda iktisat politikalarında sanayileşmeye öncelik verilmiştir Devlet sanayi yatırımları Anadolu kentlerinde uygulamaya geçmiştir 1937 de T.C. Ziraat Bankası kamu kuruluşuna dönüştürülmüştür. - Halk evleri kurulmuştur.1937 den beri devletçiliğin bir bütün olarak gevşetme politikasında sürdü. Devlet müdahaleciliği özel sektöre zarar vermesine özen gösterildi. Tarımsal eğitime önem verildi. Köy enstitüleri, ziraat mektepleri kurulmuştur.		1930-1935 Büyük dünya buhranı - Büyük Bunalım en çok sanayileşmiş şehirleri vurmuş, bu kentlerde bir işsizler ve evsizler ordusu yaratmıştır. - Tarım ürünü fiyatlarındaki %40-60'lık düşüş, çiftçileri ve kırsal bölge nüfusunu kötü etkilemiştir
1925 Şeker Fabrikalarının Kurulması				
17 Şubat 1925 Tarihli 552 Sayılı Kanunla Aşar Vergisinin Kaldırılması				

1927 Sanayi Teşvik Kanunu (1942 Yılına Kadar Uygulamaya Geçilememiştir)		
1926 Türk Medeni Kanunun Kabulü		
1930 Büyük Dünya Buhranı		
1935 Tarım Satış Kooperatifleri		
12.07. 1937 Tarih 3130 Sayılı Kanunla Zirai Kombinalar		
1938 Devlet Ziraat İşletmeleri Kuruluşu		
1938 Toprak Mahsülleri Ofisi		
1940 Milli Koruma Kanunu		
1940 Köy Enstitüleri		
1941-1944 II. Dünya Savaşı		
1942 Yılında Varlık Vergisi Çıkarıldı		
1944 De Bretton Woods Anlaşması Türkiye’de Katıldı		
1945 Toprak İşleri Genel Müdürlüğü		
1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu		
1945 İller Bankası		
1950-1980 Çok Partili Döneme Geçiş,	1960-1980 Arası Karma Ekonomi, Denetimli Ekonomik Politikası	• 1950 yeniden liberal tarıma öncelik tanınan bir dönemdir. • Kapitalist sistem kendisini modern dünya olarak tanımlamaktadır. Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında modern dünya ile gerçekleştireceği savunulmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin dış ticaret ve yabancı sermaye girdisini serbestleştirmesi ve bu alandaki engellerin kaldırması amaçlanmaktadır. • Tarımda modernleşme Marshall yardımları • 2. dünya savaşı sonrasında büyük devrim yaşanmıştır. 1. Teknolojik devrim, 2. demografik devrim • 1973 yılında çıkarılan toprak ve tarım kanunu (bölgesel nitelikte bir atılımdır ancak işlerlik kazanamamıştır.) • 1960 sanayileşme öncelik tarımsal destekleme politikaları sürdürülürken ülke ekonomisini koruyan önlemler alınmıştır. • 1960 yaygın tarım teknolojilerinden yoğun tarım teknolojisine geçiş yıllarıdır. • Sanayi önceliği olmasına rağmen bu dönemde tarımsal destekleme politikaları sürdürülmüştür. • 1960 larda ülke ekonomisi ve tarım dış rekabete karşı korunmaktadır. Bölgesel planlama ve kırsal planlama (A.O.Ç.) çalışmaları geliştirilmiştir. Devletçiliğe karşı olunmasına rağmen sermayenin güçsüzlüğü nedeniyle yeni KİT lerin kurulmasına devam edilmiştir. • Kırdan kente göç, • Hızlı kentleşme sonrası kent problemleri, yetersiz altyapı, • 1948- 1955 arası dönemde atıl verimli toprakların üretime açılması • 1950lerdeki makineleşme süresince mera ve çayırın özel mülkiyete geçmesinde yardımcı olması • Meralar sürülerek topraklara ekim alanları doğal sınırına ulaşması • Köy enstitülerinin kapatılması • ABD-Avrupa gibi gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yönelmesi • ABD büyük üretim gücüyle dünya pazarlarına tutunma çabaları • Ülke pazarlarına sıkı koruma önlemleri • AT’ın tarıma büyük mali destekleri • 1960 yeşil devrim • 1970 dünyada ekonomik depresyon • Petrol krizi

1950-1960 Plansız Gelişme ve Yönetim					
1950- Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Kuruldu					
1952 Et Balık Kurumu					
1954 Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü					
1956 Yem Sanayi					
1960 Planlı Kalkınma Dönemi					
1970 Politik Kaos					
1980 Neoliberal Politikalar	Küreselleşme, Sanayisizleştirme	24 ocak 1980 IMF ekonomik istikrar kararları uygulanmıştır. - Dünya pazarlarında daralma meydana gelmiştir - Neoliberal politikaların devleti küçültme anlayışı hakimdir. - Demografik dönüşümde nüfusun giderek azalması üretim alanlarının daraltılması tarım üretimi yerine bu alanların çevre düzenlemesi, ormanlaştırma vb amacıyla üretim dışına çekilmesi yoluyla kendi üreticilerine verilen mali destekler - DB ile yapısal uyum anlaşmaları imzalanmıştır. - Koruyucu ve düzenleyici devlet tavrı değişmiştir. - Çok parçalı toprak düzeni için gerekli miras hukukunun yapılmaması 1980-2000 yılları arasında istikrar ve yapısal uyum programları kitlerin ve tarım politikalarının tasfiyesi - Özelleştirme programları	Problemler; 12 eylül askeri darbesi - Küreselleşme politikalarının devreye girmesiyle kamu eliyle tarımda yaratılmış olan tarım pazarlarını düzenleyici kurumlar özelleştirilmeye yada tasfiye edilmeye tabi tutulmaya zorlanması - Devletlerin tarıma götördükleri çeşitli altyapı hizmetlerinin özelleştirme yoluyla yabancı sermayeye açılması 1980 den sonra tarımda teknolojinin ilerlemesine dönük sabit sermaye yatırımlarının yarıdan çoğunun kamu tarafından desteklenmesi sona ermiştir. 1. Sınıf toprak tarım arazisini düşük tarım getirisi nedeniyle tarım dışı kullanıma açılması (turistik tesis, iskân alanları sanayi enerji sektörü)	- Postmodernizm - Küreselleşme projeleri - Ekonomik değişimler - Uluslararası ticaret artışı - Bilgi teknolojilerinde devrim - Bio genetik devrim ABD özel şirketlerinin eliyle gerçekleştirilmesi DTÖ çerçevesinde hakları sıkı biçimde korunan patente bağlanması - Şirket karları maksimumlaştırılırken buluşları yayabilmek amacıyla dış dünyadaki yerli kamusal kurumların yerini almak istemesi - AB eğitimde faaliyetlerine ağırlık vererek teknolojik gereklerine uygun tarımsal nüfus azalmasını gerçekleştirme çabaları - Büyük genetik devrim Japonya ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde artık nüfusun mutlak bir gerilemeye girmesi - Bacalı sanayi gelişmekte olan ülkelere kaydırma - Tarımda Dayalı Sanayi Bölgeleri oluşumu - Tarım organize bölgesi, tarımsal alt bölge kavramlarının ortaya çıkışı - Kırsal planlama, havza planlama yaklaşımlarının gündeme gelmesi	
		1974-1981 Petrol Krizi			
		1980- IMF Ekonomik İstikrar Programları			
		1984- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının Yeni Yapıya Dönüştürülmesi			
1984 - Kamuya ait Hara ve İnekhaneler ile DÜÇ birleştirilip ve TİGEM ortaya çıkışı					

1990	Küreselleşme, Sanayisizleştirme	• Dışa bağımlı politikalar nedeniyle atıl duruma gelen tarım sektörü, • Destekleme kapsamının daralması • Liberal politikalarla dış ticareti özendirmek • Tarımsal kredi faizlerinin yükseltilmesi	
1995- GATT- Uruguay Round (1986 başlayıp 1993 yılında sonuçlanmıştır. 1995 yılında yürürlüğe girmiştir.)			
1995 yıllarında Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan anlaşmalar			
1 Ocak 1996 Gümrük Birliği Anlaşması			
1999 yılında IMF ile yapılan Stand By anlaşması			
2000	Avrupa Birliğine Katılım Entegrasyon Süreçleri, Küreselleşme	• Tarımda serbest piyasa ekonomisi geçerlidir. • Doğrudan gelir desteği • Kamusal kurumlarca desteklenen tarım tesislerinin yabancı sermayelerce işletmeye verilmesi • Devlet, sosyal niteliğinden uzaklaştırılması, devlet-yurttaş ilişkisi yerine tüketici ilişkisi oluşturulması ve yurttaşın devletle bağı, en alt düzeye indirilmesi • Ulaştırma şirketlerin söz sahipliği • Tarım alt bölge modeli oluşturularak tarımın şirketleşmesi	Problemler; • Tigem ,2002 yılı itibarı ile özelleştirilmektedir • Tarımsal kredi faizlerinin yükselmesi • 2000 li yılların başında IMF, DB dayatmaları tarımın kurumsal yapısını çökertme yolunu açması • Tarım ürünü ithalatçısı ülke konumunda olması • 2000 li yıllara gelindiğinde kadastro çalışmalarının henüz tamamlanmamış olmaması
2000- Doğrudan Gelir Desteğine geçiş			
2001- Yeni Şeker Yasası			
2002- Endüstri Bölgeleri Kanunu			
2006- Tarım Kanunu			
2009- Tarıma Dayalı İhtisas Organize Bölgeleri Yönetmeliği			
2010- Tarımsal Alt Bölge- Tarım Organiza Bölgesi (Trakya Çevre Düzeni Planı)			

4. TARIM POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE ORTAYA ÇIKAN DEVLET ÇİFTLİKLERİNİN FİZİKİ MEKANA ETKİSİ VE MEKÂNSAL ÖRGÜTLENMESİ

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devlet eliyle yürütülen modernleşme projesi Türkiye'de hemen hemen her kentte ve kırsal yapıda kamusal mekan olarak karşılığını bulmaktadır. Kamusal mekân yaratma çabaları kuşkusuz sadece kentlerde değil, kırsal kendine özgü içyapısı dikkate alınarak tarım ve hayvancılık alanlarının modernleştirilmesi kapsamında da uygulanmıştır.

Tarım ve hayvancılık alanında modernleşme çabaları, köy enstitülerinde, tarım/hayvancılık üretimini temel alan devlet çiftliklerinde kamusal mekân olarak karşılığını bulmuştur. Türkiye'nin demografik yapısında ki kırsal nüfusun ağırlığı nedeniyle devlet çiftlikleri tarımın gelişimi modernleşme çabası içerisinde ana dinamiği oluşturmuştur. Devlet çiftliklerinin üretim, sosyalleşme, barınma mekânlarının bir arada bulunması modernleşme pratiklerinin en etkili biçimde rasyonelleşmesini sağlamıştır.

Devletçilik dönemi oluşturulan devlet çiftlikleri, sınai amaçla inşa edilmiş bina grupları olmaktan öte anlamlar taşımaktadır. Oluşmakta olan yaşam çevreleriyle bunlara paralel toplumsal ve kültürel dönüşümler açısından da bakmak gereklidir.

Türkiye'de kalkınmanın en önemli ana dinamiğini oluşturan tarımın modernleşmesi, ülkenin bitkisel/hayvansal üretiminin zenginleştirilmesi, köylüye modern tarım tekniklerinin öğretilmesi yolu ile sağlanır. Bu doğrultuda büyük ölçekli üretim yapan, sanayileşmiş teknikleri kullanan, çiftçiye modern tarım tekniklerini öğreten mekan gereksinimine ihtiyaç vardır. Devlet çiftlikleri bu mekân gereksinimi karşılamakta en önde yer alır.

Bu doğrultuda ekonomisi tarıma bağlı olan ülkelerde devlet çiftlikleri önemli bir yere sahiptir. Tam bağımsız ekonomik kalkınma için yerel uygulama modellerinin sürekliliği büyük önem taşımaktadır. Atatürk ilkelerinden biri olan devletçilik ilkesinin başarılı yerel uygulamalarından biri olarak kabul edilen devlet çiftliklerine bakış açısı Türkiye'de süreç içerisinde değişen tarım politikaları ile farklı boyutlar kazanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde kapsamı daraltılmış, kullanım fonksiyonu değiştirilmiş, yerli ve çok uluslu şirketlere satışı gündeme gelmiştir.

Devlet çiftliklerine ilişkin stratejiler, müdahale biçimleri ve koruma kullanma dengesinin nasıl kurulacağı büyük önem taşımaktadır. Devlet çiftliklerinin yerseçim kriterleri ve bu kriterlerin süreç içerisinde farklı boyutlar kazanması devlet çiftliklerinin kullanım fonksiyonları, üretim biçimleri ve mekânsal örgütlenmesinde büyük değişikliklere neden olmuştur. Kent

merkezinden uzakta hazineye ait boş araziler üzerinde kurulmuş olmalarına karşın günümüzde kentsel dokunun gelişimi ile baskı altında kalmıştır. Devlet çiftliklerinin kullanımında aslına uygun işlevlendirme stratejilerinin yerini küreselleşme ile birlikte kentsel rantın yüksek olduğu bölgeler haline dönüşmüştür. ‘*Günün koşulları*’ gerekçesiyle arazi parçalanmasına ve tarihsel köklerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Tezin bu bölümünde; devlet çiftliklerinin kuruluş amaçları, yerseçim kriterleri, tarımsal eğitim ile olan ilişkisi, süreç içerisinde uygulanan yasa ve yönetmeliklerin çiftlikler üzerinde ki mekânsal etkileri değerlendirilmiştir.

4.1. Kuruluş Amacı

Devlet çiftlikleri iklime ve topraga uygun her türlü tarımsal ürünün bir düzen içerisinde, planlı programlı olarak, bilimsel bilgi kullanılarak üretildiği, toplu zirai üretime dönük kamu işletmeleridir. Türkiye’de modern tarım işletmeciliğinin yayılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Devlet çiftliklerinin ilk kuruluş amacı ‘*Gelişen şartlar içinde yurt çiftçisinin tohumluk, fidan, fide ve damızlık hayvan ihtiyacını karşılamaktır.*’ Devlet çiftlikleri yaklaşık 382 bin hektar arazi varlığına sahip olup, aynı zamanda Atatürk ilkelerinden *Devletçilik* ilkesinin başarılı yerel uygulamalarından biri olarakda kabul edilebilir. Devlet çiftlikleri, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın ve Türkiye ziraat rejimin destekleyicisidir. Bölgesel ve kırsal gelişmenin sağlanmasında yol gösterici ve eğitici kamu işletmeleridir (Rütter ve Köylü, 2006).

Türkiye tarımında küçük meta üreticiliğinin hakim olması, tüm araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önünde engeldir. Tarımda tüm araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin teknolojiyi getirecek kurumsallaşmanın devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Devletin Cumhuriyet’in ilanından sonra uyguladığı tarımsal örgütlenme modelinde kamu işletmeciliği görülmektedir. Türkiye’de ki devlet üretme çiftliklerinde olduğu gibi, bu kamu girişimlerin amacı, çiftçilere iyileştirilmiş tohum, damızlık hayvan gibi girdileri sağlamak, yeni üretim teknolojilerini öğretmektir. Bunların amacı piyasaya ürün arz etmek değildir; dolayısıyla sanayi yâda hizmetler alanındaki amaçlarından farklı amaçlarla kurulmuşlardır. Tarımda kamu girişimciliği, üretim alanında değil de ürün pazarlaması alanında görülmektedir (Kazgan,2003).

4.1.1. Devlet Çiftliklerine Atatürk'ün Bakış Açısı (Devletçilik İlkesi)

Atatürk, Türkiye gerçeğinde tarımın temel niteliğinin ve tarım kesiminin ağırlığını doğru değerlendirerek, ülkenin temelini köylü ve çiftçilerin oluşturduğunu ve köylü ve çiftçinin üzerinde dikkatle durulması gerektiğini vurgulamaktadır. Atatürk milli ekonominin temelini tarım olduğu, tarımsal kalkınmaya büyük önem verilmesi gerektiğini, köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar bu amaca yayılmayı kolaylaştıracağını her fırsatta dile getirmiştir. Fakat bu çok önemli işi amacına ulaştırabilmek için ilk önce ciddi etütlere dayalı bir tarım politikası tespit etmek ve onun için de, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir tarım rejimi kurmak gerektiğini, Türkiye ekonomisinin temelini tarımın oluşturduğunu, Türkiye kalkınmasında endüstriye geçilirken tarım endüstrisinin kullanılması gerektiğini söylemektedir. Böylelikle dışa bağımlı olmayan bir endüstri geliştirilmesi gerektiğini Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemle vurgulamıştır.

1922 yılında Atatürk, *"Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete hak kazanan ve lâîk olan da köylüdür. T.B.M.M. Hükümeti'nin izleyeceği yol bu temel yönde olmalıdır"* sözleriyle savunmasını desteklemiştir (Rütter ve Köylü, 2006).

Atatürk tarıma ve çiftçilere verdiği önemi çeşitli kongrelerde ve açılışlarda dile getirmiştir.

Bu kongre ve açılışlara kronolojik sırayla bakıldığında:

1. 1 Mart 1922 yılı 3. Toplanma açılışı,
2. 17 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresi,
3. 16 Mart 1923 Adana çiftçileri ile yapılan konuşma,
4. 18 Mart 1923 Tarsus çiftçileri ile yapılan konuşma,
5. 1 Kasım 1924 II dönem 2. Toplantı yılı açılışı,
6. 1 Kasım 1937 V. Dönem 3. Toplantı yılı açılışıdır.

Atatürk zirai kalkınmanın gelişmesi için uygulanması gerekli ziraat rejiminde önemli yer alabilecek noktaları; *"Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle, bölünmez bir mahiyet alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lazımdır."* (Özbek ve Balaban, 1981)

“Memleketi; iklim, su ve toprak verimi bakımından bölgelerine ayırmak icabeder. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları, verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurmak gerekir” (Özbek ve Balaban, 1981).

“Bugün devlet idaresinde bulunan çiftliklerin ve bunların içindeki türlü ziraat- sanayi kurumlarının bir kısmı; ziraat hayat ve faaliyetlerinin bütün sahalarında her türlü teknik ve modern tecrübelerini tamamlamış olarak bulundukları bölgelerde en faydalı ziraat usul ve sanatlarını yaymaya hazır bulunmaktadır. Bu bakanlık için, büyük kolaylıklar temin edecektir. Ancak gerek mevcut olan gerek bütün memleket ziraat bölgeleri için yeniden kurulacak ziraat merkezlerinin, sekteye uğramandan tam verimli faaliyetlerini; şimdiye kadar olduğu gibi, devlet bütçesine ağırlık vermeksizin kendi gelirleriyle kendi varlıklarını idare ve gelişmesini temin edebilmek için, bütün bu kurumlar birleştirilerek geniş bir işletme kurumu teşkil olunmalıdır.” sözleriyle 1 Kasım 1937 V. Dönem 3. Toplantı yılı açılış toplantısında vurgulamaktadır (Özbek ve Balaban, 1981).

Ekonomik bağımsızlığın temelini oluşturacak tarım sektörü, dört temel ekseninden oluşan bir bütüncül anlayışla oluşturulmuştur. Buna göre topraksız köylü toprak sahibi yapılacak (toprak reformu), modern tarım teknikleri ve girdi kullanımını ve verimli üretim yollarını kamu çiftlikleri önderliğinde öğrenecek (devlet çiftlikleri), köylü ürettiğinin katma değerine sahip çıkacak (kooperatifler), ve aydınlanma projesinin unsurları olacaklardır (köy enstitüleri). Böylelikle Atatürk tarımın geliştirilmesi için Devlet Çiftlikleri önemini vurgulamak amacıyla 1937 yılı Haziran ayında meclise yazdığı mektupla çiftliklerini hazineye bağışlamıştır. Atatürk’ün çiftlikleri 1925 yılından beri tarımda yeniliklerin uygulatılması ve yaygınlaştırılmasında kullanılmıştır.

Atatürk’ün Hazineye bıraktığı söz konusu çiftliklerle, arazi miktarları şöyledir:

- ▶ Atatürk Orman Çiftliği -102.000 dekar,
- ▶ Yalova Baltacı-Millet Çiftliği -11.500 dekar,
- ▶ Tarsus Piloglu Çiftliği - 8.500 dekar,
- ▶ Silifke-Tekir-Sövalye Çiftliği - 12.000 dekar
- ▶ Hatay-Dörtyol-Karabasamak ve Turunçgiller Bahçesi - 18.000 dekar dır.

Türkiye Cumhuriyeti’ne bağışlanan toplam alan 102.000 dekadır. Günümüzde bu sayılanlardan yalnızca Ankara’daki Çiftlik, arazi varlığındaki önemli kayıplara rağmen

varlığını koruyabilmiştir. Atatürk Orman Çiftliği'nin günümüze kadar ulaşmış toplam alanı 33.500 dekadır (Sönmez, 1998).

4.2. Devlet Çiftliklerinin Tarihsel Süreç İçindeki Değişim ve Dönüşümü

Devlet çiftliklerinin tarihsel süreç içerisinde bir kolu Osmanlı imparatorluğuna diğer kolu da cumhuriyetimizin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tarımsal araştırma ve geliştirme faaliyetleri kapsamında tarla tarımı, bağ- bahçe tarımı ve hayvancılık alanında çeşitli çalışmalara başlanmıştır. Belirlenen faaliyetler kapsamında devlet çiftlikleri Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde kurulmaya başlanmıştır.

Türkiye'de devlet çiftliklerinin kuruluşu Osmanlı Dönemi ile başlamaktadır. İlk önceleri askeri amaçlarla kurulan, daha sonra Osmanlının gerileme döneminde hayvancılık faaliyetlerini geliştirmek amacı faaliyet gösteren haralar, 18 yy. sonralarına doğru tarımın örgütlenmesi, modern tarım uygulamalarının bütün bölgeye götürebilmesi için kurulan örnek çiftlikler ve tarlalar Osmanlı dönemin de ki kamusal işletme modelleridir.

Cumhuriyet dönemi kurulan devlet çiftlikleri, Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü, Devlet Ziraat İşletmeleri, Zirai Kombinalar İdaresi, Hara ve İnekhaneler bünyesinde yönetilmektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devlet çiftlikleri, kırsal kesimin tohumluk ve damızlık ihtiyacının karşılanabilmesi ve tarımsal kalkınmanın gelişimi açısından büyük önem kazanmıştır. Hayvancılık faaliyetlerinin gelişimi ve köylünün damızlık ihtiyacının karşılanabilmesi için yeni devlet rejim ile birlikte Osmanlıdan devralınan haralara yenileri eklenmiştir. Öte yandan Tarım Bakanlığı bünyesinde inekhaneler kurulmaya başlanmıştır. Tarımda teknolojinin olmaması nedeniyle cumhuriyetin ilk yıllarında at yetiştiriciliği, işgücü olarak kullanılması açısından önemlidir.

Tarla tarımında araştırma-deneme-tohum üretmedeki ilk örgütlenme şeker fabrikalarının örgütleyiciliğinde şeker pancarı üretimine verilmiştir. Şeker fabrikalarının şirketlerce kurulmaya başlanmasıyla, hem bu fabrikalar için yeterli miktarda şekerpancarının yetiştirilebilmesi hem de köylülerin özendirilerek bu ürünün yetiştirilmesinin öğretilmesi amacıyla fabrika çevresinde civar çiftlikleri denilen yerleşkeler kurulmuştur (Toprak ve Pamuk, 1988).

Tarla tarımında ki ikinci gelişme ise, Zirai Kombinalar İdaresi'nin kurulmasıdır. Zirai kombinaların amacı oluşturacağı bir zirai makina ve araç parkı ve zirai mücadele ilaçlarıyla

köylülerin ekim, nadas, ve harmanına yardım ederek tarlalarında tarımsal mücadele yaparak çiftçileri modern tarıma alıştırmaktır.

Diğer taraftan Atatürk tarafından hazineye bağışlanan çiftliklerin kuruluşuna uygun yönetilmesi ve örnek işletme olarak sürekliliğinin sağlanması için tarımsal bir devlet teşekkülünün kurulması gerekmiştir. Bu amaçla, 13.01.1938 tarihli 3308 sayılı kanunla “Devlet Ziraat İşletmeleri” kurulmuştur.

1950’li yıllara gelindiğinde, 5433 sayılı kanun ile 3780 sayılı kanuna göre faaliyette bulunan Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmeleri verimi artırmak, üretimi çeşitlendirmek ve ürün kalitesini yükseltmek amacıyla birleştirilerek Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

1980’li yıllarda ise, devlet üretim çiftlikleri 233 sayılı KHK uyarınca Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü adıyla yeniden organize edilmiştir. Devlet Üretim Çiftliği ve Hara arazileri varlıkları birleştirilerek TİGEM altında toplanılmıştır. 1994 yılına kadar Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT) olarak faaliyet göstermiş bu yıldan sonra da İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) olarak yeni bir statüye kavuşmuştur.

Osmanlı döneminden günümüze ulaşmış olan devlet çiftlikleri süreç içerisinde farklı boyutlar kazanmıştır. Uygulanan tarım politikaları ile devlet çiftliklerinin bir çoğu özelleştirilmiştir. Bazı çiftlikler ise kullanım fonksiyonları değişmiştir. Üretim kapasitesi ve kapsamı daraltılmış arazi varlığı gitgide küçülmüştür. Rekreatif amaçlı kullanılan kamusal mekana dönüşmüştür. Bununla birlikte 1980 sonrası uygulanan neo-liberal politikalar nedeniyle kamu işletmeciliği yerini özel sektöre devretmiştir.

Uygulanan tarım politikaları sonucunda ortaya çıkan devlet çiftlikleri örgütlenmesinin değişimi ve dönüşümü Türkiye tarım tarihinin kırılma süreçleri bağlamında, alt başlıklar olarak incelenecektir.

4.2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi

Cumhuriyet dönemi öncesinde tarımsal örgütlenme modeli haralar ve örnek tarlalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Haralar, ordunun ve sarayın iase ihtiyacını karşılamak ve at yetiştirmek üzere Osmanlı Devleti’nin ilk yıllarında kurulmuştur. Haraların kurulması Osmanlı Devleti kuruluş yıllarına denk gelir. Çiftlikat-ı Hümayun adı ile kurulan haralar, Bursa’da Karacabey, Eskişehir’de, çifteler, Elazığ’da Sultansuyu ve Adana’da Çukurova harasıdır. İlk kuruluşlarında haraların toplam büyüklükleri 300-400 bin hektarı bulurken Osmanlı Devleti’nin güç kaybetmesiyle 45 bin hektara kadar gerilemiştir (Çizelge 4.1) (Sönmez, 1998).

19.yy. başlarında haralar ordunun ve sarayın iâşe ihtiyacını karşılamak amacının yanında çöken hayvancılık faaliyetlerine destek vermek amacı ile damızlık yetiştirmek üzere kullanılmıştır.

Çizelge 4.1 Osmanlı döneminde kurulan haralar#

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	KuruluşYeri	Çiftlik Geçmişi
Karacabey	1300	Çiftlikatı Hümayun	Bursa	1300 yıllarında Osmanlı Sultanı Orhan Gaziye Kayınpederi Köse Mihal tarafından hediye edilen arazide kurulmuş olup, zamanla etraf araziler de satın alınarak “Çiftlikat-ı Hümayun” adı ile ordunun binek atı, keçe vb. hayvansal ürün ihtiyaçlarını karşılama görevini Cumhuriyet dönemine kadar sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda ve 1926 yılında çıkarılan 867 sayılı Kanunla İşletme Karacabey Harası adıyla Ziraat Vekaletine verilmiş ve İşletme 1983 yılında çıkarılan 60 sayılı Kanun Hükmündeki Karamame ile Kamu İktisadi Teşekkül Statüsünde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü oluşturulmuş, Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü adı almıştır.
	1926	Hara		
	1983	Tigem		
Anadolu (Çifteler)	1815-1908	Çiftlikatı Hümayun	Eskişehir	Çiftlikatı hümayun 1815'te kurulmuştur. 1908 yılında Meşrutiyetin ilanından sonra çiftlik kaldırılmıştır. 1910 yılında Aziziye Harası kurulmuştur ve 1918 yılına kadar devam etmiştir. I.Dünya savaşı olumsuzlukları sebebiyle kapatılmıştır. 1923 yılında elde kalan damızlıklar, Mahmudiye'ye nakledilerek faaliyete tekrar başlanılmıştır. 1924 yılında Çifteler Harası kaldırılmıştır. 1930 yılında Aziziye'de dokuzoluk mevkiinde inekhane inşa edilerek, 1934 yılında Çifteler Harası tekrar kurulmuştur. Çifteler Harası 08-06 1984 tarihinde çıkarılan K.H.K.(Kanun Hükmünde Karamame) ile TİGEM'e bağlanarak Çifteler Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almış, 13-11-1986 tarih ve 388 sayılı Genel Müdürlüğümüz Yönetim Kurulu kararı ile Anadolu Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır
	1910-1918	Hara		
	1934	Hara		
	1984	Tigem		
Sultansuyu	1865	Çiftlikatı Hümayun	Malatya	1849 yılında Elazığ valisi tarafından sivil işletme olarak kurulmuştur. 1865 yılında ordunun at ihtiyacını karşılamak üzere; Sultansuyu Çiftlikatı Hümayunu olarak yeniden yapılanmıştır. 1908 yılında Çiftlikatı Hümayun kapatılarak hazineye devredilmiş 1915 yılında, halen hara merkezi olan araziye kırsalı ve civarındaki 500 dekarlık arazide bir tay deposu kurulmuş ve ilk defa Hara ismini almıştır. Bu kuruluş 1924 yılında feshedilerek yerine Topçu alayı kurulmuştur. 1928 yılına kadar hizmetini sürdüren topçu alayı. kaldırıldıktan sonra; Doğu ve orta Anadolu vilayetlerinin, at ıslahı ve aynı zamanda çöl karakterine sahip saf kan Arap atı yetiştirmek, bu suretle ülke atlarının kan değişikliğini sağlamak, aynı zamanda ordunun ihtiyacı olan hafif süvari bineği atı yetiştirmek amacıyla yüksek vekiller heyetinin 29 Temmuz 1928 tarih ve 6943 sayılı karamamesi ile Sultansuyu Harası kurulmuştur. 1984 yılında TİGEM bünyesine alınarak faaliyetlerine devam etmiştir.
	1928	Hara		
	1984	TİGEM		
Çukurova	1898-1910	Çiftlikatı Hümayun	Adana	1898 Yılında Anavarza Çiftlikatı Hümayunu Askerisi adı altında 880.000 dekar arazi üzerinde kurulmuştur. Ordunun ihtiyaç duyduğu atların yetiştirilmesi konusunda çalışan İşletme, 1910 yılında kapatılmıştır. 1930 yılında Milletvekilleri heyetinin kararı ile 80.000 dekar arazi üzerinde yeniden hara olarak kurulmuştur. 1983 tarihinde 42.840 dekar araziyle işletme TİGEM.'e bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. Önceleri Kamu İktisadi Kurumu statüsünde olan kuruluş, 27.11.1984 tarihinde çıkan 4046 Sayılı Kanunla İktisadi Devlet Teşekkülü Statüsünde faaliyetlerine devam etmektedir
	1930	Hara		
	1984	Tigem		
	1984	Tigem		

18.yy. sonlarında tarımsal örgütlenmeye ilişkin ikinci gelişme örnek tarlaların kurulmasıdır. Tarla tarımının geliştirilmesi, ziraat eğitiminin yayılması, modern tarım tekniklerinin köylüye öğretilmesi amacı ile örnek tarla modeli geliştirilmiştir. Örnek tarlalar okul-çiftlik kompleksi olarak ortaya çıkmıştır. Örnek tarlalar ziraat kuramı ve uygulamasıyla ilgilenen tam zamanlı devlet destekli öğrenciler için eğitim merkezleri olarak hizmet vermektedir. Okul

kompleksine bitişik çiftliklerde toprağın deneysel işlenmesi, modern makinelerin kullanılması için hizmet vermiştir. Tarla kompleksi bir kaç bina, personel için barınma mekânları, ahırlar, sundurmalar ve bunları çevreleyen ekim alanlarından oluşmaktadır. Ziraat okullarına ilâştirilmiş örnek çiftlikler aynı zamanda çiftçiye tohum dağıtımını yapmaktadır. Ancak bu kurumların öncelikli amacı eğitimidir. Tarla komplekslerinin yerseçimi birçok üreticinin haberdar olmasını sağlamak amacı ile vilayet merkezleri civarında ya da yöre nüfusunun toplandığı yerlerde kurulmuştur. Tarlalar böylelikle şehir pazarlarına gelen çiftçiler tarafından görülmektedir. Örnek tarlaların zirai mahsulleri öşür vergisinden muaftır (Çizelge 4.2) (Quataert, 2008).

Çizelge 4.2 Osmanlı döneminde kurulan örnek tarlalar

Kurulduğu Yer	Tarih
Adana	1888
Ankara	1898
Bursa	1891
Edirne	1881
Halkalı(İstanbul)	1847
İzmir	-
Selanik	1889
Sivas	1888

Kurulan örnek tarla modeli 1. Dünya Savaşının yaklaşması ve yeterli öğretim kadrosunun bulunmaması nedeniyle kapanmıştır. Kapanış yıllarına ilişkin bilgiye rastlanmamıştır.

4.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet'in kuruluş ile birlikte Osmanlı'dan alınan tarımsal yapının iyileştirilmesi amacıyla tarımsal örgütlenmeye büyük önem verilmiştir. Tarımsal örgütlenme ile öncelikle köylünün eğitilmesi ve kalkınması amaçlanmıştır. Diğer taraftan devletin belirlediği sanayi faaliyetlerinin gelişmesi için üretimi yaygınlaşan sanayi bitkilerinin yetiştirilmesi gerekmektedir. Cumhuriyet dönemi yeni bir boyut kazanan tarımsal örgütlenme devlet eliyle yürütülen devlet çiftliklerinin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Atatürk'ün Cumhuriyetin kuruluş yıllarında çeşitli kongrelerdeki söylemleri bu zorunluluğu destekler niteliktedir. Tarımsal örgütlenme modeli, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine ilişkin hizmet veren devlet çiftliklerinde ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet dönemi kurulan devlet çiftlikleri dört kurum altında faaliyet göstermiştir. Bunlar:

1. Haralar ve İnekhaneler

2. Devlet Ziraat İşletmeleri
3. Ziraai Kombinalar İdaresi
4. Şeker Çiftlikleri'dir.

Cumhuriyet dönemi hayvancılık alanında faaliyet gösteren devlet çiftlikleri hara ve inekhanelerdir. Hayvancılık faaliyetlerinde damızlık yetiştirme büyük önem kazanması nedeniyle iklim ve toprak özelliklerine uygun hayvan yetiştirmek üzere mekan örgütlenmesi gereksinimine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, hara ve inekhanelerin kurulmasına neden olmuştur. 1924 yılı itibari ile başlayan örgütlenme 1940'lı yıllara kadar devam etmiştir.

Osmanlı döneminde adları Çiftlikat-ı Hümayun olan 4 harada ordunun ihtiyaç duyacağı atlar yetiştirilmekte iken Cumhuriyet döneminde 6 harada at yetiştirme ve ıslah çalışması yapılmaya başlanmıştır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3 Cumhuriyet dönemi kurulan haralar

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	KuruluşYeri	Çiftlik Geçmişi
Karacabey	1926	Hara	Bursa	Bkz. Çizelge 4.1
	1983	Tigem		
Sultansuyu	1928	Hara	Malatya	Bkz. Çizelge 4.1
	1984	Tigem		
Çukurova	1930	Hara	Adana	Bkz. Çizelge 4.1
	1984	Tigem		
Anadolu (Çifteler)	1934	Hara	Eskişehir	Bkz. Çizelge 4.1
	1984	Tigem		
Konya	1934	Hara	Konya	1914-1934 yılları arasında Konya Valiliği İl Özel İdaresine bağlı olarak 'Numune Çiftlik' adı altında kurulan işletme, 23.06.1934-14.12.1984 tarihleri arasında ise Tarım Bakanlığı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Yetiştirme (Hara) ve Araştırma (Zootečni) Kurumu şeklinde faaliyetlerine devam etmiştir. 14.12.1984-31.12.1986 tarihleri arasında, TİGEM'e bağlı üretim işletmesi, daha sonra da Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun kararı ile 01.01.1987 tarihinden itibaren, aynı arazi üzerinde Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ve Bahri Dağdaş Milletlerarası Kışlık Hububat Araştırma Merkezi Müdürlüğü olarak iki Enstitü şeklinde çalışmalara devam edilmiştir. Tarım ve Köyışleri Bakanlığı'nın 10.06.2002 tarihindeki olurları ile iki Enstitü birleştirilerek "Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü" adı altında çalışmalarını sürdürmektedir.
	1984	Tigem		
	1987	Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü		
	2002	Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü		
Karaköy	1946	Hara	Samsun	1946 yılında mali yönden Malatya Sultansuyu Harasına bağlı olarak kurulmuş tur. 1949 yılında Karaköy Harası adıyla Ziraat Vekâletine bağlı olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Daha sonra Tarım Bakanlığı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü ve bir süre Sun'î Tabi Tohumlama ve Nesil Kontrol Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır 1984 yılında çıkan kanun hükmünde Kararname ile bir Kamu İktisadi Teşekkülü olarak Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Karaköy Tarım İşletmesi Müdürlüğü ismini almıştır .
	1984	Tigem		

Hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla kurulan devlet çiftliklerine ilişkin mekânsal örgütlenmenin bir diğer türü cumhuriyet dönemi kurulan inekhanelerdir. Tarım bakanlığınca,

İnanlı, Kazova, Boztepe, Göle’de Dört inekhane, Ilıca ve Uzunyayla ve Diyarbakır’da üç aygır deposu kurulmuştur (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 Cumhuriyet dönemi kurulan inekhane ve aygır depoları

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	KuruluşYeri	Çiftlik Geçmişi
İnanlı	1930	İnekhane	Tekirdağ	İnanlı Tarım İşletmesi, Aygır Deposu ve İnekhane Olarak 1930 yılında kurulmuştur. 20.06.1983 tarihinde yayınlanan 60 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne bağlanmıştır. İnanlı Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır. 06.12.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1983	TİGEM		
Göle	1936	İnekhane	Ardahan	15.09.1936 gün ve 1 sayılı kararname ile 1936 yılında Doğu Anadolu Hayvancılığını İslah amacı ile kurulmuştur. 1984 yılına kadar Veteriner Zootekni Araştırma Kurumu Müdürlüğü adı altında Genel Bütçe, İnekhane Müdürlüğü adı altında olmak üzere 2 kuruluş halinde faaliyet göstermiştir. 08.06.1984 tarih ve 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri hakkında Kanun Hükmünde Kararname Hükümlerine tabi olan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerine devam etmiştir. 10.11.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1983	TİGEM		
Kazova	1938	İnekhane	Tokat	1938 yılında Kazova İnek hanesi ismi ile kurulan işletme 1983 yılından sonra TİGEM bünyesindeki 38 tarım işletmesinden biri olarak yer almıştır. 03.10.2003 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1983	TİGEM		
Boztepe	1942	İnekhane	Antalya	Boztepe İnekhane’si adı altında 1942 yılında kurulmasına karar verilmiştir. 1946 yılında temeli atılmış, 1949 yılında çalışmalarına başlamıştır. 1983 yılına kadar çalışmalarına aynı statüde devam etmiştir. 20.05.1983 gün ve 60 sayılı K.H.K.ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak Boztepe Tarım İşletmesi Müdürlüğü adı altında çalışmalarına devam etmektedir.
	1983	TİGEM		
Diyarbakır	1928	Aygır Deposu	Diyarbakır	Mustafa Kemal Atatürk 1928 yılında Dicle Nehri kenarında bin dönümlük bir arazi aldirarak 32 atlık aygır deposu yaptırmıştır. Diyarbakır aygır deposu günümüzde nasıl el değıştirdiği konusunda bilgiye rastlanmamıştır.Aygır deposu halen Dicle Üniversitesi kampusunda atıl vaziyette durmaktadır.
Uzunyayla	1930	Aygır Deposu	Sivas	Sivas’ta kurulan aygır deposuna ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Devlet planlama teşkilatı tarafından 1966 yılında yatırım programlarında yer almıştır. Aygır deposu, su anda arsa halinde ilçe mezarlığı ile Ulu Camii yolu üzerinde sıkışık bir haldedir. Ulu Cami çevre restorasyonu sırasında yol çalışması içerisinde kalmıştır.
Ilıca	1930 (Tahmini)	Aygır Deposu	Erzurum	1975 yılına kadar aygır deposu olarak kullanılmıştır. 1975 yılından sonra aygır deposunun nasıl el değıştirdiği bilinmemektedir.

Kurulan inekhane yerleşkelerinin yanı sıra, devlet ziraat işletmeleri çiftlikleri, zirai kombinalar ve şeker fabrikaları çiftliklerinde de hayvancılığın geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

Devlet çiftliklerinin kuruluşuna ilişkin ikinci gelişme, cumhuriyetin ilk yıllarında devlet ziraat işletmelerinin kurulmasıdır. Devlet Ziraat İşletmeleri modern tarım tekniklerinin uygulanması, tarımsal sanayinin geliştirilmesi ve bu konularda çiftçilere önderlik ve öğreticilik yapması amacıyla, Atatürk’ün kendisine ait çiftlikleri bağışlamasıyla kurulmuştur [8].

Savaştan yeni çıkmış hemen hemen hiç ciddi örgütlenmiş bir sanayi yapısı olmayan ülkelerin kuvvet ve servet kaynağı toprak ve ziraattır gerekçesiyle ziraatta kalkınmaya önem verilmiştir. 1925 yılında Ankara’da orman çiftliğinden başlayarak Anadolu’nun çeşitli

yerlerinde çiftlikler kurulmuştur. Çiftlikler genel ziraat, hayvancılık, sanayi ve ticaret teşkilatlarıyla bütünlük oluşturmuşlardır. Çiftlikler bulundukları bölgelerde ilgililer için iyi bir örnek ziraat eğitimi yapan kurumlar için laboratuvar ziraat eğitimi almak isteyenler içinde iyi bir okul olmuştur. Atatürk aynı zamanda halka gezecek ve dinlenecek yerlerin çiftlikler olmalı düşüncesiyle 1937 yılında hazineye bağışlanmıştır. Atatürk tarafından hazineye bağışlanan çiftliklerin kuruluşuna uygun yönetilmesi ve örnek işletme olarak sürekliliğinin sağlanması için tarımsal bir devlet teşekkülünün kurulması gerekmiştir. Bu amaçla, 13.01.1938 tarihli 3308 sayılı kanunla “Devlet Ziraat İşletmeleri” kurulmuştur. Kanun gereği Orman çiftliği de işletmeye devredilmiştir.

Atatürk’ün Hazineye bıraktığı söz konusu çiftliklerle, arazi miktarları şöyledir:

- 1- Atatürk Orman Çiftliği-52.000 dekar
- 2- Yalova Baltacı ve Millet Çiftliği- 11.500 dekar
- 3- Tarsus Piloğlu Çiftliği- 8.500 dekar
- 4- Silifke-Tekir-Şövalye Çiftliği-12.000 dekar
- 5- Hatay-Dört Yol-Karabasamak ve Turunçgiller Bahçesi- 18.000 dekar

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'na daha sonra Yerköy'de Midilliçoğlu, Kırklareli'nde Türkgeldi, Dalaman, Hatay Çiftlikleri, Rize Çay Fabrikası, Nevşehir Şarap Fabrikası eklenmiştir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5 Cumhuriyet dönemi kurulan devlet ziraat işletmeleri

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	Kuruluş Yeri	Çiftlik Geçmişi
Turunçgiller	1938	Ziraat İşletmeleri	Hatay	07-01-1938 tarih ve 3308 sayılı kanunla kurulan “ Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna” bağlanmıştır. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu bünyesinde bir müddet “Karabasamak Çiftliğine” bağlı işletme olarak yürütülmüş ve 1944 narenciye tesisine başlanarak 1946 yılında tamamlanmıştır. Aynı yıldan (1944) itibaren ise işletme müdürlüğü şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Daha sonra 01-03-1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı kanunla “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü” bünyesinde yer almıştır. İşletme 1984 yılından bu yana 233 sayılı “Kanun Hükmünde Kararname” kapsamı içerisindeki “Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne” bağlı işletme müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürürken 27.02.2006 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Hatay	1938	Ziraat İşletmeleri	Hatay	Hatay Tarım İşletmesi Müdürlüğü 13 Ocak 1938 tarih ve 3807 sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Kanunu'na göre 26 Şubat 1941 tarihinde Reyhanlı mal sandığının devrettiği Cemiyet-i Akvam (Birleşmiş Milletler) Muhacirlerine ait 6500 da araziye istimal ederek faaliyetine başlamıştır 01.03.1950 yılında 5433 sayılı kanunla Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır İşletme 20.05.1983 tarihinde 60 sayılı K.H.K. ile TİGEM (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü) bağlanarak faaliyetlerini sürdürmektedir.
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		

Midilliçoğlu	1938	Ziraat İşletmeleri	Yozgat	Midilliçoğlu Devlet Çiftliği 1938 yılında devlet ziraat işletmeleri kurumuna bağlı olarak kurulmuştur. 1949 yılında Midilliçoğlu çiftliğinin 43.321 da. arazisi aynı bölgede bulunan Çiçekdağı Devlet Çiftliği'ne katılmıştır. 09/ 08/ 1951 Tarih ve 13505 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Midilliçoğlu İşletmesi'nin 29.412 da. arazisi göçmenlere, 16.000 da. lık Sekili İşletmesi ise topraksız köylülere dağıtılmıştır. Geriye kalan 16.375 da. arazi Çiçekdağı Devlet Çiftliği'ne bırakılmıştır.
Dalaman	1938	Ziraat İşletmeleri	Muğla	1938 yılında Atatürk' ün vasiyeti doğrultusunda Ziraat Vekaletine bağlı Devlet İşletmeleri Kurumuna devredilen çiftlik; 1950 yılından sonra Devlet Zirai İşletmeleri Kurumu'nun Zirai Kombinalarla birleşmesi ile Dalaman D.Ü.Ç. olarak görevine devam etmiştir. 28.10.1983 tarih ve 18205 sayılı mükerrer sayılı gazete de yayınlanan 955 sayılı K.H.K. ile D.Ü.Ç. ile İnekhane ve Haralar birleştirilerek Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kurulmuştur. Halen Dalaman Tarım İşletmesi Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Baltacı	1929	Çiftlik	Yalova	Çiftlik 1929 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuştur. 1937 yılına kadar bizzat kendileri tarafından işletilen çiftlik bütün varlıkları ile birlikte 11.6.1937 tarihinde millete bağışlanmış, 1957 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (D.Ü.Ç.) bünyesine alınmıştır. 20.6.1983 tarihinde yayınlanan 60 sayılı kanun hükmündeki kararname ile D.Ü.Ç. Genel Müdürlüğü, Hara ve İnekhaneler yeni bir organizasyon ile birleştirilerek Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) olmuştur. 1984 yılında çıkarılan 233 sayılı kararname ile Atatürk Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır.
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Türkgeldi	1936	Devlet Tohum ve Örnek Çiftliği	Kırklareli	1936 Yılında Hacı Sadık ve İzzet bey adlarındaki şahıslardan satın alınarak Devlet Tohum ve Örnek Çiftliği adı altında kurulmuş ve bu kuruluş 1938 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. 1938 yılında Devlet Ziraat İşletmeleri bünyesinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 01 Mart 1950 tarihinde 5433 sayılı Kanunla Devlet Üretme Çiftliklerinin kurularak Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmelerinin birleştirilmesi nedeniyle faaliyetlerine D.Ü.Ç. olarak devam etmişlerdir. Devlet Üretme Çiftlikleri de 2929 sayılı Kanunu değiştiren 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ana statüsü 14.12.1984 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) adı altında faaliyetlerine devam etmektedir.
	1938	Devlet Ziraat İşletmesi		
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Karabasamak	-	Devlet Ziraat İşletmesi	Hatay	Atatürk tarafından 1937 yılında hazineye bağışlanmıştır. Çiftlik hakkında kamu kuruluşlarından bilgi alınamamıştır.
Tekir	1925	Çiftlik	Mersin	Silifke'de 1925 yılında kurulan çiftlik, Atatürk'ün 1936 yılında tarımsal kooperatifçilik konusunda yoğun faaliyetlerde bulunmasıyla Merkezi Tekir Çiftliği olmak üzere bir tarım kredi kooperatif kurmak üzere girişimde bulunulmuştur. Çiftlik aynı zamanda bölge ziraat okulu olarak kullanılmıştır. 1955'den sonra köy ilkokulu olarak kullanılmış ancak daha sonraki yıllarda yapıların gerekli bakımı yapılamayınca çökerek yıkıldığını söylenmiştir. 2 bin 790 metrekarelik binanın mülkiyetinin İl Özel İdare Müdürlüğü'ne aittir. İl Genel Meclisi'nin kararı ile restorasyon amacıyla Atayurt belediyesi adına geçici süre ile tahsis edilmiştir.
	1936	Kooperatif Binası, Bölge Ziraat Okulu		
	1955	Köy Okulu		
Piloğlu	1926	Çiftlik	Mersin	Çiftlik hakkında kamu kuruluşlarından bilgi alınamamıştır.
Millet	1929	Çiftlik	Yalova	1929 yılında kurulan Millet Çiftliği 1937 yılında Atatürk tarafından hazineye bağışlanmıştır. 1960'lı yıllarda çiftlik araştırma enstitüsü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde bu kullanımına devam etmektedir. Millet Çiftliğinin bir kısmı 1945 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gerekçesi ile kişilere dağıtılmıştır. Ayrıca Araştırma Enstitüsü'nün Nadir Yolu doğusunda bir tarım arazisi 1997'de (Tarım Sitesi) olarak Yalova İl Tarım Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir Tarım Sitesi olarak ayrılan alan günümüzde hastane alanı olarak kullanılmaktadır. Millet Çiftliği 1/25 000'lik Yalova Çevre Düzeni Planında "Süs Bitkileri Fuar Alanı" olarak belirlenmiştir.
	1961	Atatürk Bahçe Kùltürleri Merkez Araştırma Enstitüsü		
Şövalye	1926	Çiftlik	Mersin	Çiftlik hakkında kamu kuruluşlarından bilgi alınamamıştır.
Atatürk Orman Çiftliği	1926	Çiftlik	Ankara	1926 yılında kurulan A.O.Ç. 1938 yılında Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 24.03.1950 yılında çıkarılan 5659 sayılı kanunla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı tüzel kişiliğe sahip bir kamu kurumu olarak teşkilatlandırılmıştır. Günümüzde arazi yapısındaki küçülmelere rağmen faaliyetine devam etmektedir.
	1938	Devlet Ziraat İşletmesi		
	1950	Atatürk Orman Çiftliği		

Devlet çiftliklerinin kuruluşuna ilişkin üçüncü gelişme, Zirai Kombinalar İdaresi'nin kurulmasıdır. Kuruluş amacı, oluşturacağı bir zirai makine ve araç parkı ve zirai mücadele ilaçlarıyla köylülerin ekim, nadas ve harmanına yardım ederek tarlalarında tarımsal mücadele yaparak; çiftçileri modern tarıma alıştırmaktır. Zirai kombinalar, 1937 yılı 3130 sayılı Kanun'a dayanarak, Ankara, Konya, Kırşehir, Sivas, Amasya, Samsun, Niğde, Urfa'da kurulmuşlardır. Ayrıca 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu'na dayanarak 477 sayılı koordinasyon kararıyla Tarım Bakanlığı'na boş araziler üzerinde devlet çiftlikleri kurarak işletme görevi verilmiştir. Zirai kombinalar İdaresi 1.674.150 dönümlük boş alanlarda 13 işletme kurmuştur (Çizelge 4.6) (Toprak ve Zafer, 1988).

Çizelge 4.6 Cumhuriyet dönemi kurulan zirai kombinalar

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	Arazi Miktarı (Da.)	Kuruluş Yeri	Çiftlik Geçmişi
Bala	1942	Zirai Kombina	45.000	Ankara	1942 yılında bugünkü İşletmenin bulunduğu arazilere "Bala Grup Amirliği" adı altında ilk İşletme kurulmuştur. Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun 5433 sayılı kanun gereğince birleşmesinden sonra "Bala Grup Amirliği" 01 Mart 1950 tarihinden itibaren "Bala Devlet Üretim Çiftliği" adı altında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Tarım ve Tarıma dayalı Sanayinin ihtiyacı olan temel mal ve hizmetleri üretmek amacıyla 20.06.1983 tarihinde yayınlanan 60 sayılı K.H.K. ile Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ile Hara ve İnek haneler yeni bir organizasyonla birleştirilmiş ve daha sonrada 08.06.1984 tarihinde 233 sayılı K.H.K. ile Kuruluşu yeniden düzenlenerek "Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Halen İşletmemiz "Bala Tarım İşletmesi Müdürlüğü" adı altında faaliyetini sürdürmekte iken 10.10.2008 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1950	DÜÇ			
	1983	TİGEM			
Polatlı	1942	Zirai Kombina	191.000	Ankara	1942 yılında "Polatlı Gurubu" adı altında step karakterindeki hazine arazileri üzerinde kurulmuştur. Daha sonra 01.03.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı Kanunla kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Polatlı Devlet Üretim Çiftliği adı altında faaliyetlerini 08.06.1984 tarihine kadar başarılı bir şekilde sürdürmüştür. Bu tarihte çıkarılan 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Devlet Üretim Çiftlikleri ile Hara ve İnekhaneler birleştirilerek TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Kurulmuş ve İşletme Polatlı Tarım İşletmesi Müdürlüğü ismini almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Altınova	1942	Zirai Kombina	300.000	Konya	1942 yılında Gözlü Ziraat işletmesine bağlı olarak açık işletme şeklinde hizmete giren Altınova, bedeli değerinde çiftçiye arazi sürmekle işe başlamıştır. 1945 yılında Başkuyu Zirai kombinası olarak ilk mahsulünü hasat etmiştir. 1 Mart 1950 tarih ve 5433 sayılı kanunla kurulmuş bulunan D.Ü. Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmış ve Altınova Devlet Üretim Çiftliği adını almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Malya	1942	Zirai Kombina	280.000	Kırşehir	Malya Devlet çiftliği (Müdürü: Cemil Cahit Esinoğlu'nun anlatımı) : "Kırşehir iline bağlı olup, 1942 yılında (Yerköyü gurubu) adı altında kurulmuş bir işletmedir 1946 yılında, bir Devlet Çiftliği haline getirilen Malya Devlet Çiftliği'nin adı MALİYE kelimesinden gelmektedir İşletme 01.03.1950 yılında yürürlüğe giren 5433 Sayılı Kanunla kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanarak Malya Devlet Üretim Çiftliği adını almıştır. 1984 Yılında çıkarılan 399 Sayılı KHK. Doğrultusunda Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kurulmuş Devlet Üretim Çiftlikleri bu kuruluşa bağlanmıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			

Gözlü	1942	Zirai Kombina	287.000	Konya	1942 yılında Gözlü Grup Amirliği Zirai Kombinası adı altında 3780 sayılı Milli Koruma Kanununun 43. Maddesi hükümlerine göre açık ziraat işletmesi olarak kurulmuştur. 1950 yılında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu ile birleşerek Ziraat Vekaletine bağlı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün teşkilinde " Gözlü Devlet Üretim Çiftliği" olarak memleket tarımına hizmet için yeniden organize edilmiştir. 20.06.1983 tarihinde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı Tarım İşletmesi haline dönüştürülmüştür
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Ceylanpınar	1943	Zirai Kombina	364.000	Şanlıurfa	Ceylanpınar Tarım işletmesi müdürlüğü 1943 yılında zirai kombinalar Şanlıurfa Grup Amirliği'ne bağlı olarak kurulmuş; 1950 tarihinde Devlet Üretim Çiftliği ve 1984 yılında Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Ceylanpınar tarım işletmesi müdürlüğü adını almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Çiçekdağı	1944	Zirai Kombina	25.000	Kırşehir	İşletme ; 1942-1944 yıllarında Zirai Kombinalar bünyesinde 24.010 da. arazi üzerinde kurulmuştur. 7/6/1950 Tarih ve 5433 sayılı Kanunla Devlet Üretim Çiftlikleri faaliyete geçince Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ile Haralar ve İnek Haneleri birleştirip Kamu İktisadi Kuruluşu haline dönüştüren 233 sayılı K.H.K. ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesinde Çiçekdağı Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır. Faaliyetlerini 1984 yılından itibaren Kamu İktisadi Kuruluşu olarak sürdürmektedir. 24.11.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir. Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Koçaş	1938	Devlet Ziraat işletmesi	24.170	Niğde	İşletme 1938 yılında Niğde'de bulunan Devlet Ziraat İşletmeleri Grup Amirliği'nce Koçaş tepe mevkiinde kurulmaya başlamış olup, 1941 yılında kuruluşunu tamamlayarak 1944 yılında Teknik Ziraat Okulu kurulmuş, bu okul orta dereceli seviyede çeşitli isimler altında çalışmalarını 1983 yılına kadar sürdürmüştür. 1950 yılında çıkarılan 5433 Sayılı Yasa ile kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınarak Koçaş Devlet Üretim Çiftliği olarak Türk tarımına önderlik ve öğreticilik yapmıştır. 1984 yılında Tarım Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının yeniden organizasyonu neticesinde aynı alanlarda çalışmalarını yürüten Hara ve İnek Haneler ile Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğü'nün, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) adı altında 2929 Sayılı Kanun uyarınca yeniden teşkilatlandırılarak 233 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile Kamu İktisadi Kurumu haline getirilmiştir Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
	1941	Zirai Kombina			
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Özden (Konuklar)	1943	Teknik Tarım Okulu	48.249	Konya	İşletmede, 1943 yılında Özden Teknik Tarım Okulu açılır. Buna paralel olarak Zirai Kombine haline getirilmiştir. DÜÇ olana kadar İşletme Özden Çiftliği olarak adlandırılmıştır. 01.03.1950 tarihin ve 5433 sayılı kanunla kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlı Konuklar Devlet Üretim Çiftliği olarak faaliyetini devam ettirir.1951 yılında Zirai Alet Makine Kullanımı ve Tamir-Bakımı üzerine eğitim veren Makinist Okulu açılır. Bu okullar 1983 yılına kadar faaliyetlerini sürdürür sonra Çumra İlçesine taşınır. Konuklar Devlet Üretim Çiftliği, 20.06.1983 tarih ve 60 sayılı K.H.K. ile kurulan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü(TİGEM)'in bünyesine katılır. Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
	1944	Zirai Kombina			
	1950	DÜÇ			
	1970	(Kısmi) Su ürünleri Gen. Mtd.			
	1984	TİGEM			
Gelemen	1944	Zirai Kombina	24.170	Samsun	Gelemen Devlet Üretim Çiftliği 1943 yılında 378 sayılı Kanunla Zirai Kombinalara bağlı Gelemen Çiftliği olarak kurulmuştur. Arazi bu yıllarda bataklık, kumsal ve ormanlık özelliklerini taşıyordu. Bataklıkların kurutulması ve orman açması işlemlerinden sonra 1950 yılında 5433 sayılı kanunla Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. 24.11.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Gökhöyük	1944	Zirai Kombina	26.741	Amasya	İşletme 20/11/1944 yılında çiftlik olarak kurulmuş ve Zirai kombinalar kurumuna verilmiştir. Daha sonra 1950 yılında kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınmıştır. Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Keykubat	1944	Zirai Kombina	12.000	Kayseri	Keykubat çiftliği Kayseri'de 1944 yılında kurulmuştur. Çiftliğin geçmişine ait bilgiya rastlanmamıştır. Çiftliğin nasıl el değiştirdiği bilinmemektedir. Çiftlik 1970 yılı sonrasında DPT'nin verileri kullanılarak el değiştirdiği tahmin edilmektedir.

Ulaş	1945	Zirai Kombina	45.000	Sivas	1944 yılında zamanın Tarım Bakanı Şevket Raşit HATİPOĞLU, Prof. Dr. Kazım KÖYLÜ, Zirai Kombinalar Reisi Şevket SARI ve Reis Yardımcısı Remzi AYÖZGER' in inceleme ve çalışmaları neticesinde Zirai Kombinalar adı altında kurulmuştur. 01.03.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı Teşkilat Kanunu ile Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu birleştirilerek tüzel kişiliğe haiz katma bütçeli ve döner sermayeli Devlet Üretme Çiftliği haline getirilmiştir. 1984 yılında da Haralar ve İnekhaneler ile Devlet Üretme Çiftlikleri bir çatı altında toplanarak TİGEM adını almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Alparslan	1949	Zirai Kombina	64.000	Muş	İşletme 1949 yılında Zirai Kombinalar tarafından kurulmuş, daha sonra 1950 de Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine bağlanmıştır. 1984 yılından itibaren de D.Ü.Ç Genel Müdürlüğü Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü adını alınca İşletmenin adı da Alparslan Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			

Zirai kombinalar idaresine verilen görevler aşağıda maddeler olarak sıralanmıştır.

1. Makine ve aletler satın almak
2. Hayvan satın almak
3. Gerekli organizasyonlar kurma, memur v.s. istihdam etmek
4. Bitki hayvan hastalıkları ile mücadele etmek
5. Köy kalkınması ile ilgili bütün organizasyonlara katılmak, köylünün katılımını sağlamak

Öte yandan, Zirai Kombinalar İdaresi'ne bağlı devlet çiftlikleri II. Dünya savaşında kent ve köyde ki nüfusun temel besin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Üretilen hububat ürünleri nedeniyle açlık, sefalet gibi sosyal sorunlara çözüm olmuştur. Savaş sonrasın da ise, köylünün tohumluk ve damızlık ihtiyacının karşılanması bakımından önemli görevler üstlenmiştir.

İnönü 1936 yılında yaptığı bir konuşmada ilk etapta 1000 zirai kombinanın tesisi, köy enstitülerinin açılması ve Anadolu'nun 12 su bölgesine ayrılarak şimdiki Devlet Su İşleri'nin temellerinin atılması konusunda mücadele vereceklerini söylemiştir. Ancak köy kalkınmasının ve tarımı modernleştirmenin dayanaklarından biri olan kombinalar bu sayıya hiç ulaşamamıştır. 1000 zirai kombina yerine sadece 14 zirai kombina kurulabilmiştir. Zirai kombinaların kurulduğu 1945'li yıllarında Hollanda'da 437 ve Danimarka'da 425 makine merkezi faaliyet göstermiştir. Söz konusu ülkelerin tarımlarının gelişmesinde büyük payları olmuştur (Aysu, 2001).

Devlet çiftliklerinin örgütlenmesinde 4. Gelişme şeker çiftliklerinin kurulmasıdır. Şeker pancarının yeni bir bitki olması ve sanayinin başarısı pancarın üretilmesinden geçmesi nedeniyle şeker fabrikaları ile üreticilerin sıkı sıkıya bir ilişki içerisinde olması gerekmektedir. Şeker fabrikalarını işleten şirket için belirli düzeyde üretimin garanti edilmesi gerekmektedir. Bunun için iyi tohum geliştirilmesi tarımsal mücadelenin örgütlenmesi ve

tarımsal yayım tekniklerini kullanarak çiftçinin tarım tekniklerini geliştirme konusunda daha duyarlı olması gerekmektedir.

Tarla tarımı araştırma- deneme- tohum üretimindeki örgütlenmeye son örnek şeker fabrikaları örgütleyiciliğinde şeker pancarına verilmiştir. 1925 yılında anonim şirket eliyle kurulmaya başlanan fabrikalar için gerekli şeker pancarının yetiştirilmesi hemde köylülerin özendirilerek bu ürünün yetiştirilmesinin öğretilmesi amacıyla şirket tarafından fabrika civar çiftlikleri kurulmuştur. Uşak, Alpullu, Eskişehir ve Turhal fabrikalarının kurulmasından sonra Türkiye şeker sanayinin rasyanolizasyonu için 1935 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. yönetimi altında bir araya getirilmiştir. Tohum üretimi için 1925 yılında Kırklareli’nde Sarmısaklı Çiftliği, 1935’de Eskişehir’de Eskişehir Çiftlikleri, Turhal’da Turhal Çiftliği kurulmuştur. Bunlara ek olarak 1935’de Çatma 1940’da Kazanasmaz, 1941’de Atabey Çiftliği kiralanarak eklenmiştir (Çizelge 4.7) (Toprak ve Pamuk, 1988).

Çizelge 4.7. Cumhuriyet dönemi kurulan şeker fabrikalarına ait şeker çiftlikleri

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	Kuruluş Yeri	Arazi Miktarı (da.)	Çiftlik Geçmişi
Sarmısaklı	1925	TŞFAŞ.	Kırklareli	17.646	Sarmısaklı Çiftliği Lüleburgaz ilçesinin batısında 17.619 dekar arazi üzerine kurulmuştur. Sarmısaklı çiftliğindeki hayvancılık faaliyetleri 2003 yılında Tigem’e devredilmiştir. Sarmısaklı Tarım İşletmesine ait 17 bin 619 dekar arazi; Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun 01/12/2005 tarih, 2005/133 sayılı kararı ile özelleştirme programına alınmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun 18/09/2007 tarih ve 2007/55 sayılı kararı ile; Sümer Holding A.Ş.’ne ait Sarmısaklı Tarım İşletmesi taşınmaz hisselerinin Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş.’ye satılmasına karar verilmiş ve 02/11/2007 tarihinde ilgili tapu sicil müdürlüğü nezdinde alıcı firma adına tapu tescil işlemleri tamamlanmıştır.
	2005	Sümer Holding A.Ş			
Eskişehir	1935	TŞFAŞ.	Eskişehir	3.387	1935 yılında kurulan, Şeker Fabrikaları bünyesinde ki Eskişehir Çiftliği 1991 yılında faaliyetlerine son verilmiştir. 1992 yılında Çiftliğe ait 1.5 ha. alan Eskişehir Belediyesi’ne satılmıştır.
Turhal	1935	TŞFAŞ.	Tokat	612	-
Çatma	1935	TŞFAŞ.(Kıralık)	Eskişehir	4.126	15 yıl süre ile kiralanmıştır.
Kazanasmaz	1940	TŞFAŞ.(Kıralık)	Amasya	2.764	16 yıl süre ile kiralanmıştır.
Atabey	1941	TŞFAŞ.(Kıralık)	Amasya	6.577	15 yıl süre ile kiralanmıştır.

Şeker Çiftlikleri kapsamında en büyük arazi genişliğine sahip olan Sarmısaklı Çiftliği’dir. Sadece Sarmısaklı Çiftliği, Fabrika yerleşkesi içerisinde yer almamıştır. Kendisine ait yerleşkesiyle tarımın ekolü haline gelmiştir.

Türkiye’nin 1925’lerde tohum ıslah istasyonları kurmakla başlayan örgütlenme arayışı, 25 yıllık bir gelişim sonunda, tarım pratiğini etkileyebilecek bir ölçeğe ulaşmıştır. Cumhuriyet döneminde kurulan devlet çiftliklerinin sayısı 45’dir.

4.2.3. 1950 Yılı Sonrası

II. dünya savaşı sırasında devletçilik dönemi kuruluşları saldırıya uğramasına karşın devlet çiftlikleri övgü konusu olmuştur. Çiftlikler savaş döneminde hububat sıkıntısını hafifletmekte rol oynamıştır. Ayrıca önceleri açık işletme düzeni ile kurulan birçok devlet çiftliğinin binaları, işlikleri, atölyeleri 1950’li yıllarda yapılmıştır.

1950 yılı itibari ile çiftliklere yeni işlevler tanımlanmıştır. Köylünün çözölemeyen sorunu tohumluk ve damızlık sorunu, bu güçlü kuruluşlar eliyle çözülmek istenmiştir. Tohum istasyonlarının elit tohumları zirai kombinalar yolu ile dağıtılsa bu gereksinmenin büyük kesimi karşılanabilecektir. Devlet ziraat işletmeleri ile kombinaların birleştirilmesi bu gereksinme oranı daha da yükselecektir. Bu gerekçeyle 1 Mart 1950 tarihinde 5433 sayılı kanunla iki kurum birleştirilerek Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Çizelge 4.8) (Toprak ve Pamuk, 1988).

Çizelge 4.8 1950-1980 Yılları Arasında Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğü’ne bağlı devlet çiftlikleri

Adı	Yıl	Bağlı Oluğu Kurum	Çiftlik Geçmişi
Alparslan	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Altınova	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Atatürk (Baltacı Çiftliği)	1957	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.5
	1984	TİGEM	
Ceylanpınar	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Dalaman	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.5
	1983	TİGEM	
Gökhöyük	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Gözlü	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Hatay	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.5
	1984	TİGEM	
İğdır	1953	DÜÇ	İşletme, İğdır Devlet Üretim Çiftliği adıyla 1953 yılında Aras ve Karasu nehri arasındaki dil bölgesini (yasak bölge) değerlendirmek için kurulmuş, daha sonra Büyük ve Küçük Ağrı Dağları arasında kalan yasak bölge arazisinin de yayla olarak çiftliğe devredilmesiyle bugünkü arazi varlığına ulaşmıştır 1984 yılında Haralar ve İnekhanelerin Devlet Üretim Çiftlikleri ile birleşmesi neticesinde, Kamu İktisadi Kuruluşu olarak Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı “Kâzımkarabekir Tarım İşletmesi Müdürlüğü” adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir. 1994 yılında “İktisadi Devlet Teşekkülüne” dönüştürülmüş olup, görevini bu statüde devam ettirmektedir
	1984	TİGEM	
Konuklar (Özden)	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1970	(Kısmi) Su Ürünleri Gen. Müd.	
	1984	TİGEM	
Koçaş	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Malya	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Polatlı	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Tahirova	1957	Tahirova Türk - Alman Örnek Tatbikat Çiftliği	İşletme 1957 yılında 6963 sayılı kanun ve 9252 sayılı yönetmelikle Türk – Alman Hükümetlerinin başarılı tarımsal üretim metotlarını Türk çiftçisine kendi çalıştığı alanda göstermek amacıyla, Almanlarla 20 yıl sürdürülen ortak faaliyetler 1977 yılında son bularak, bu tarihten itibaren Türk Hükümetine devredilen İşletme, Devlet Üretim

	1977	DÜÇ	Çiftlikleri Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyetlerine devam etmiştir. 1983 yılından itibaren günümüze dek Kamu İktisadi Kuruluşu statüsünde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Tahirova Tarım İşletmesi Müdürlüğü" unvanı ile faaliyet göstermektedir.
	1984	TİGEM	
Türkgeldi	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.5
	1984	TİGEM	
Ulaş	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Bala	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Çiçekdağı	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Gelemen	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.6
	1984	TİGEM	
Gökçeada	1967	DÜÇ	1964-1966 yıllarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından istimlak edilen araziler üzerinde Bakanlar Kurulunun 10.01.1967 gün ve 6/7567 sayılı kararı ile Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Gökçeada Devlet Üretme çiftliği olarak faaliyetine devam etmiştir.1984 yılında 233 sayılı K.H.K.ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Gökçeada Tarım İşletmesi adını almıştır. 09.11.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1984	TİGEM	
Turunçgiller	1950	DÜÇ	Bkz. Çizelge 4.5
	1984	TİGEM	

1950 yılında Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğü bünyesinde 21 devlet üretme çiftliği bulunmaktadır. 1950 'li yıllardan sonra Tahirova, Iğdır, Gökçeada Devlet Üretme Çiftlikleri kurulmuştur. 1950 sonrası devlet çiftliklerinin artış hızı cumhuriyet döneminde kurulan çiftliklere oranla düşüktür. Öte yandan cumhuriyet döneminde kurulan Devlet Ziraat İşletmeleri kurumuna bağlı Karabasamak, Piloğlu, Şövalye Çiftliklerinin akıbeti hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Çiftliklerin nasıl el değiştirdiği bilinmemektedir. İlgili resmi kuruluşlar tarafından çiftliklerin akıbeti hakkında bilgi alınamamıştır. Bir varsayıma göre; bu çiftlik arazilerinin 23 kez el değiştirdiği söylenmektedir [2]. Diğer bir varsayıma göre; Piloğlu, Şövalye ve Karabasamak Çiftliklerine ait araziler 1945 yılında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kapsamında çiftçiye dağıtılmıştır [2].

1950'li yılları Cumhuriyet Dönemi kurulmuş olan Tekir, Millet, Midilliçoğlu Atatürk Orman Çiftliği'nde değişimlere rastlanmıştır. Tekir çiftliği 1936 yılında Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda, Tekir çiftliğinde bir Tarım Kredi Kooperatifi kurulmuş ve bir bölge tarım okulu açılmıştır. Bünyesinde bulunan ziraat okulu ile birlikte 1955 yılından itibaren köy ilkokulu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde çiftlik içerisinde ki yapıların bakımsız kalması nedeniyle harabeye dönmüştür. Çiftlik atıl durumdadır. Millet çiftliği ise, 1960'lı yıllarda Çiftlik Araştırma Enstitüsü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde bu kullanımına devam etmektedir. Millet çiftliğinin bir kısmı 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gerekçesi ile kişilere dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca Araştırma Enstitüsü'nün Nadir Yolu doğusunda bir tarım arazisi 1997'de (Tarım Sitesi) olarak Yalova İl Tarım Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. Tarım Sitesi olarak ayrılan alan günümüzde hastane alanı olarak kullanılmaktadır. Millet çiftliği 1/25 000'lik çevre düzeni planında "Süs Bitkileri Fuar Alanı" olarak belirlenmiştir. 1950'li yıllarda arazi varlığı parçalanmış çiftlik

yerleşkelerinden biride Midilliçoğlu Çiftliği'dir. 1949 yılında Midilliçoğlu Çiftliği'nin 43.321 da. arazisi aynı bölgede bulunan Çiçekdağı Devlet Çiftliği'ne katılmıştır. 09/ 08/ 1951 Tarih ve 13505 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de Midilliçoğlu İşletmesi'nin 29.412 da. arazisi göçmenlere, 16.000 da.'lık Sekili İşletmesi ise topraksız köylülere dağıtılmıştır. Geriye kalan 16.375 da. arazi Çiçekdağı Devlet Üretim Çiftliği'ne bırakılmıştır.

Atatürk'ün hazineye bağışladığı çiftliklerden biride günümüzde arazi varlığı giderek küçülmüş olan Atatürk Orman Çiftliği'dir. Atatürk Orman Çiftliği, arazide bulunan ve Ankara'nın havasını bozan bataklığı kurutarak burada orman yetiştirilmesi, hububat cinslerinin ıslahı, halka tanıtılması ve dağıtımı elde edilen tarım ürünlerinin işlenerek değerlendirilmesi, iklim koşullarına uygun yerli ve yabancı meyve türlerinin bölgede yaygınlaştırılması, bilimsel tarım yöntemlerinin halka benimsetilmesi için kurslar düzenlemesi, üretilen tarım ürünlerinin doğrudan halka satılması yoluyla tarımda ticaret ve kooperatifleşmenin önemini halka gösterilmesi, ideal bir tarım işletmesinin nasıl olması gerektiğinin halka gösterilmesi, Ankara halkının temiz hava alma ihtiyacını karşılamak üzere rekreatif amaçlı yer olarak geniş koruluk ve orman alanı yapmak amacı ile kurulmuştur. 1938 yılında devlet ziraat işletmelerine kanunların belirlediği esaslar doğrultusunda devredilmiş devlet ziraat işletmelerinin 28.02.1950 tarihinde kapatılması üzerine 01.03.1950'de yürürlüğe giren Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Atatürk orman çiftliği 24.03.1950 yılında çıkarılan 5659 sayılı kanunla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı tüzel kişiliğe sahip bir kamu kurumu olarak teşkilatlandırılmıştır (Mumcu, 2002).

1950 yılı ve sonrasında hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi amacı ile kurulan hara ve inekhanelerin kurumsal kimliklerinde bir değişiklik olmamıştır. Hara ve inekhane yerleşkeleri 1950 yılı sonrasında da kullanımına devam etmiştir. Hara ve inekhaneler 1984 yılı sonrası kurulan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9 1950-1980 Yılları arasında hara ve inekhaneler

Adı	Bağlı Olduğu Yıl	Bağlı olduğu kurum	Çiftlik Geçmişi
Anadolu	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.1
	1984	TİGEM	
Boztepe	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.4
	1984	TİGEM	
Çukurova	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.1
	1984	TİGEM	
Karacabey	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.1
	1984	TİGEM	
Karaköy	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.4
	1984	TİGEM	

Kumkale	1951	Hara ve İnekhaneler	Çanakkale	İşletme, 1860 yılında Ali Bey Çiftliği olarak kurulmuş daha sonra veraset yoluyla İngiliz madam Cavler'te intikal etmiştir. 1937 yılında ise askeri saha ilan edilerek alay kurulmuştur.1937-1951 yılları arasında askeriye kalan arazi 1951 yılında Tarım Bakanlığına devredilmiştir. Bu tarihten itibaren Kumkale İnekhanesi olarak hayvancılık ve tarım faaliyetlerini sürdürmüştür. 1984 yılında Haralar ve İnekhanelerin Devlet Üretme Çiftlikleri ile birleşmesi neticesinde, Kamu İktisadi Kuruluşu olarak Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Kumkale Tarım İşletmesi Müdürlüğü" adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. 1994 yılında"İktisadi Devlet Teşekkülüne" dönüştürülmüştür. İşletme, Uzun Süreli Kiralama çerçevesinde 10/5/2006 tarihinde 30 yıl süre ile Kaanlar Gıda San. ve Tic.AŞ'ye kiralanmış, 31/12/2007 tarihinde kiracı firmanın sözleşmeyi tek taraflı olarak fesih etmesi sonucu TİGEM tarafından geri teslim alınarak Kumkale Tarım İşletmesi Müdürlüğü olarak faaliyetlerine yeniden başlamıştır.
	1984	TİGEM		
Sakarya	1961	Hara ve İnekhaneler	Sakarya	1961 yılında Batı Karadeniz Bölgesi Holstein projesinin tatbiki amacıyla Sakarya İnekhanesi olarak kurulmuştur. İlk damızlık nüvesini 1963 yılında Hollanda'dan getirilen 200 inek, 5 baş boğa oluşturmuştur. 08.04.1984 tarihinde 233 sayılı K.H.K ile TİGEM'e bağlanmıştır. Halen K.İ.T(l.D.T) Statüsünde Sakarya Tarım İşletmesi Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.
	1984	TİGEM		
Sultansuyu	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.1	
	1984	TİGEM		
Acıpayam	1956	Hara ve İnekhaneler	Denizli	1956 yılında Veteriner İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak, Veteriner Hekimlerin hayvan yetiştirme ve ıslahı çalışmalarının yapıldığı bir hara olarak faaliyete başlamış, bir yıl sonrada 1957 yılında D.Ü.Ç Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. D.Ü.Ç Genel Müdürlüğünün 1984 yılında Hara ve İnekhanelerle birleşmesi sonunda oluşan TİGEM'e bağlanmıştır. 02.12.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1957	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Altındere	1950	Hara ve İnekhaneler	Van	5623 sayılı Kanunla 23 MART 1950 tarihinde bir yıl Malatya Sultansuyu Harası Müdürlüğüne bağlı olarak "Doğu illeri Altındere Harası" olarak kurulmuş 01.05.1950 tarihinde faaliyetine başlamıştır. 3203 sayılı Kanunun 9.uncu, 904 sayılı kanunun 16. maddeleri uyarınca ve Makamın 11.02.1971 gün ve 338 sayılı Olur'ları ile Altındere Harası bünyesinde Genel Bütçeye bağlı "Veteriner Zooteknik Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. 14.09.2005 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1971	(Kısmi) Veteriner Zooteknik Araştırma Enstitüsü		
	1984	TİGEM		
Göle	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.4	
	1984	TİGEM		
Hafik	1953	Hara ve İnekhaneler	Sivas	1953 yılında 2294 dekar hazine arazisi üzerinde sığır , koyun ve tavuk yetiştirilmesi yanında çevre hayvancılığına hizmet etmek üzere kurulmuş olup, 27.10.1956 tarihinde genel Bütçeli Sığır Islah İstasyonu Müdürlüğü (Veteriner Zootekni Araştırma Kurumu) ve döner sermayeli İnek Hane Müdürlüğü adı altında faaliyete devam etmiştir. 14.12.1984 tarihinde 223 sayılı K.H.K.ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne (TİGEM) bağlanarak Hafik Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır. 11.11.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1956	(Kısmi) Veteriner Zooteknik Araştırm Kurumu		
	1984	TİGEM		
İnanlı	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.4	
	1984	TİGEM		
Kahramanmaraş	1950	Hara ve İnekhaneler	Kahramanmaraş	10.06.1954 tarih ve 4/3075 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla hazine arazisinden arazi tahsisı yapılarak 1955 yılında o zamanki adıyla "İnekhane Müdürlüğü" kurulmuştur. Gelişen teknolojiye uygun yatırım harcamalarının temini yönünde çekilen güçlükler karşısında 1971 yılında Bakan oluru ile İnekhane Müdürlüğü bünyesinde "Veteriner Zootekni Araştırma Kurumu" kurularak bölge hayvancılığının ıslahı görevini yürütmek üzere bir nevi uygulama ve araştırma merkezi haline gelmiştir. 20.03.1984 tarihinde 60 sayılı K.H.K. ile "Devlet Üretme Çiftlikleri" ile "İnekhane ve Haralar" TİGEM çatısı altında birleştirilmiş olup, 30.12.2005 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1971	(Kısmi) Veteriner Zooteknik Araştırma Enstitüsü		
	1984	TİGEM		
Kazova	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.4	
	1984	Tigem		

Konya	1950	Hara ve İnekhaneler	Bkz. Çizelge 4.4
	1984	TİGEM	
	1987	Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü	
	2002	Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü	

1950 yılı sonrasında Acıpayam Altındere, Kahramanmaraş, Kumkale, Sakarya, Hafik İnekhaneleri kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde kurulan, Diyarbakır, Sivas, Ilıca Aygır Depoları ve İnekhaneler 1965 yılı sonrasında el değiştirmiştir. Diyarbakır Aygır Deposu günümüzde Dicle Üniversitesi kampus yerleşkesi sınırları içerisinde kalmıştır. Aygır deposunda bulunan yapılar atıl durumdadır. Sivas'a kurulan aygır deposu ise günümüzde ilçe mezarlığı ve ulu cami yolu üzerinde sıkışık vaziyettedir. Ulu cami restorasyon çalışmalarında yol alanında kalacağı tahmin edilmektedir. 1950 sonrasında 6 inekhane yerleşkesi kurulmuş olmasına karşın cumhuriyet dönemindeki artış hızının altındadır. 1950 yılı itibari ile 16 hara ve inekhane yerleşkesi vardır.

1950 yılı itibari ile Şeker Fabrikaları'na ait devlet çiftlikleri fabrikaların kurulması ile hızlanmıştır. 1951 yılında hazırlanan " Şeker Sanayi'nin Teşvik Programı" ile yeni şeker fabrikaları hızla kurulması dönemine girilmiştir. Diğer taraftan da pancar ekicilerinin teşkilatlandırılması amacı ile tarım kesiminde toplumsal dayanışmanın bir örneği olan kooperatifleşme hareketi başlatılmıştır. 1962 yılında Ankara Şeker Fabrikası ve 1977'de Afyon Şeker Fabrikası'nın kurulması nedeniyle fabrika yerleşkesi civarında tohum üretme çiftliklerinin de kurulmasını zorunlu kılmıştır. Şeker fabrikaları yerleşkesi içerisinde bulunan çiftlikler kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrı bir mekânsal örgütlenmeye dâhil olan çiftlikler incelenmiştir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10 1950-1980 Yılları arasında şeker fabrikalarına ait devlet çiftlikleri

Adı	Yıl	Bağlı Olduğu Kurum	Kuruluş yeri	Arazi Genişliği (da.)	Çiftlik Geçmişi
Sarmısaklı	Bkz. Çizelge 4.7				
Eskişehir	Bkz. Çizelge 4.7				
Turhal	Bkz. Çizelge 4.7				

Ankara	1962	TŞFAŞ.	Ankara	1660	1962 yılında kurulan Ankara tohum üretme çiftliği 1994 yılında kapatılmıştır. Çiftlik arazisi bir süreliğine kiralanmıştır. Daha sonra Ankara Şeker fabrikasına ait 1660 dekar çiftlik arazisi; Özelleştirme Yüksek Kurulunun 30/11/2004 tarih 2004/129 sayılı Kararı ile özelleştirme programına alınmıştır. 13.06.2005 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesine devredilmiştir. Danıştay İdari Dava Dairesi Kurulu'nun 04.05.2006 tarih YD itiraz No:02006/190 sayılı kararı ile yürütmeyi durdurma kararı alınmıştır. Günümüzde arazi üzerinde hiçbir tesis bulunmamaktadır.
Afyon	1977	TŞFAŞ.	Afyon	2715	1977 yılında kurulan Ankara tohum üretme çiftliğine ait hayvansal üretime ilişkin faaliyetler 2003 yılında TİGEM'e devredilmiştir. 13.06.2005 tarihinde Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun kararı ile özelleştirme kapsamına alınmıştır. Afyon tarım işletmesi arazisi 21.02.2006 yılında Maliye Hazinesine devredilmiştir.

1950'li yıllarda devlet çiftliklerinin örgütlenmesi devam etmiştir. Ancak tarımsal yapıların iç dinamiğini oluşturan devlet çiftliklerinin sayısında ki artışa karşın, belirlenen amaç ve hedeflerin dışına çıkmıştır. Devlet çiftliklerinde üretmek ve daha sonra yönetimlerini köylüye devretmek yerine Marshall plan'da öngördüğü tarım politikalarını gerçekleştirmede kullanılmıştır. Marshall Planı'nda öngörüldüğü gibi, devlet çiftlikleri çok uluslu şirketlerin traktörünü, tohumluğunu, satmıştır.

Devlet Üretme Çiftliklerinin ıslah yapan, tohum, fide, fidan üreten bir yapıdan, yabancı şirketlerin tohumlarının ülkemizin koşullarına uyup uymadığını araştıran bir yapıya dönüşmesine yol açmıştır. Devlet Üretme Çiftlikleri özel sektörün ürünlerinin tanıtım ve satışının yapıldığı alanlara dönüşmüştür (Aysu, 2001). Öte yandan birçok devlet çiftliğinin Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çerçevesinde arazi varlığının köylülere dağıtılması gündeme gelmiştir.

Tarımsal örgütlenme modelinin diğer bir örnek yerleşkesi olan 1940 yılında kurulan köy enstitüleri köylüye 'yönetebilme' yeteneği kazandıran, eğitim yöntemiyle Cumhuriyet'in kurduğu tarımda bağımsız gelişmeyi sağlayacak devlet çiftliklerini yönetebilecek çiftçi yetiştirme kaynağı olabilecekken, engellenmiş ve 4 Şubat 1954'te kapatılmıştır [1].

1960 yıllara gelindiğinde planlı dönemin başlaması ile tarım sektörü ikinci plana itilmiştir. Özel sektör yatırımlarının özendirilmesi kamu yatırımlarının gerisinde kalınmasına neden olmuştur. Devlet planlama teşkilatının hazırladığı kalkına planlarında devlet çiftliklerine ilişkin herhangi bir stratejiye rastlanmamıştır. Kalkınma planları, devlet üretme çiftlikleri özelinde devlet çiftliklerini destekleyen yasalar alt başlığı altında ayrıntılandırılacaktır.

4.2.4. 1980 Yılı Sonrası

1980 yılı sonrasında devlet çiftliklerine ilişkin kurumsal yapılanma, devlet üretme çiftlikleri ve inekhaneler ve haraların birleştirmesiyle 1984 yılında tarım işletmeleri genel müdürlüğünün kurulmasıdır. 1984 yılı sonrasında TİGEM'ler; Türkiye sertifikalı tahıl tohumluğunun %80'ini, yem bitkileri tohumluğunun %75'ini üretmektedir. Türkiye damızlık hayvan gereksiniminin %10'nunu karşılamaktadır. Tarımsal Eğitim etkinlikleriyle, hizmet içi eğitim programları düzenleyen, aynı zamanda Ziraat, Veteriner ve başka fakültelerin öğrencilerine staj olanağı sunan başlıca kuruluşlardır. Öte yandan, kırsal kesim yoksul ve işsizlerine yönelik olarak sertifikalı eğitim programları da sunmaktadır. Yayım etkinlikleriyle tarıma bilgi aktarmaktadırlar. Ziraat ve Veteriner Fakültelerinde ve öteki öğretim kurumlarında görevli araştırmacılara materyal ve olanak sağlamaktadırlar. Çiftliklerde yapılan bilimsel çalışmalar sayesinde, birçok bitki çeşidi ve hayvan tipleri üretilmiştir [8].

Bir kısım devlet çiftliklerinin bir çatı altında toplanmasının yanında, 1980 sonrası ekonomi politikalarının değişmesi, neo-liberal politikaların benimsenmesi devlet çiftliklerinin tasfiyesini gündeme getirmiştir. 1980'lerde başlayan bu süreç günümüzde hızla devam etmektedir. 1980 sonrası uygulanan ekonomik istikrar programları ve IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile yapılan anlaşmalar ve taahhütler neticesinde devlet çiftlikleri günümüzde yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Tarım politikalar üzerindeki köklü dönüşüm ve değişimler devlet çiftlikleri üzerinde negatif etkiler yaratmıştır. 1980 yılından günümüze kadar olan süreçte devlet çiftlik yerleşkeleri hızla kapatılmakta yâda özel sektöre devredilmektedir. Cumhuriyet döneminde kurulan çiftliklerin yetkileri görevleri uygulanan politikalar nedeniyle kapsamı daraltılmış ve zarara uğratılmıştır. Devlet çiftliklerinin altyapı yatırımları ihmal edilmiştir. Yine, 1984 yılında, Dünya Bankası'yla yapılan İkraz Anlaşması uyarınca, TİGEM'in faaliyetleri özel sektöre devredilerek, işlevsizleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin Tarım Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması içinde Araştırma Genel Müdürlüğü ortadan kaldırılmış ve tohumculukla ilgili çeşitli deneme işleri başka bir birime aktarılmıştır. TİGEM'deki Ar-Ge çalışmalarından vazgeçilirken, tohumluk ithalatı serbest bırakılmıştır.

1994 yılında devlet çiftlikleri Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olmaktan çıkarılmış, İktisadi Devlet Teşekkülü haline dönüştürülmüştür. Böylece Devlet çiftlikleri kamu hizmeti yapan bir kuruluş olmaktan çıkarılmıştır.

Devlet çiftliklerinin sahip oldukları alanlar ve sahip olduğu potansiyel itibariyle şirketleştirilen Türk tarımında çokuluslu ve yerli şirketler karşısında ciddi bir tehdittir. Yüksek Planlama Kurulu 24.12.1999 ve T-46 sayılı karar ile bir kısım devlet çiftliklerinin

bağlı olduğu TİGEM işletmelerinin % 15-25 TİGEM ortaklığıyla özel sektöre devredilmesi yönünde bir karar almıştır. Karar doğrultusunda TİGEM'e ait işletmelerin yapılacak ortaklık sözleşmeleriyle 10-40 yıllığına yerli yabancı ayrımı gözetmeksizin özel sektöre kiralanması kararıyla önce on, daha sonra yirmiye çıkartılan TİGEM'in işletmeleri özel sektöre açılmıştır.

1980 yılı sonrasında günümüze şeker fabrikalarına ait devlet çiftliklerinin de tasfiyesi gündeme gelmiştir. Şeker çiftlikleri hızla kapatılmış, özelleştirme kapsamına alınmıştır (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11 1980 Yılından günümüze devlet çiftliklerine ait bilgiler

Sayı	Adı	1980		1990		2000		2010	
		Bağlı Olduğu Kurum	Kullanım Türü	Bağlı Olduğu Kurum	Kullanım Türü	Bağlı Olduğu Kurum	Kullanım Türü	Bağlı Olduğu Kurum	Kullanım Türü
1	Alparslan	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
2	Altınova	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
3	Anadolu	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
4	Atatürk	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
5	Boztepe	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
6	Ceylanpınar	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
7	Çukurova	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
8	Dalaman	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
9	Gökhöyük	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
10	Gözlü	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
11	Hatay	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
12	Kazımkarabekir	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
13	Karacabey	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
14	Karaköy	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
15	Koçaş	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
16	Konuklar	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
17	Kumkale	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
18	Malya	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
19	Polatlı	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
20	Sakarya	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
21	Sultansuyu	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
22	Tahirova	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
23	Türkgeldi	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
24	Ulaş	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ
25	Acıpayam	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	ATA SANCAK (2004)	TARIM İŞLETMESİ
26	Altındere	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	HAMDİ ULUKAYA (2005)	TARIM İŞLETMESİ
27	Bala	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	CAN-ET A.Ş. (2008)	TARIM İŞLETMESİ
28	Çiçekdağı	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	İLCİ İNŞAAT (2004)	TARIM İŞLETMESİ
29	Gelemen	TİGEM	TARIM	TİGEM	TARIM	TİGEM	TARIM	KONİ İNŞAAT	TARIM

			İŞLETMESİ		İŞLETMESİ		İŞLETMESİ	(2004)	İŞLETMESİ
30	Gökçeada	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	ELTA ELEKTRİK (2004)	TARIM İŞLETMESİ
31	Göle	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	MERA TARIM (2004)	TARIM İŞLETMESİ
32	Hafik	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	YÖRE TARIM(2004)	TARIM İŞLETMESİ
33	İnanlı	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	KONİ İNŞAAT (2004)	TARIM İŞLETMESİ
34	Kahramanmaraş	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	GÖRPA A.Ş.(2005)	TARIM İŞLETMESİ
35	Manisa	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	ANIZ ZİRAAT HAYVANCILI K SANAYİ (2005)	TARIM İŞLETMESİ
36	Turunçgiller	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	AYKAN MOTOR (2006)	TARIM İŞLETMESİ
37	Kazova	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	TİGEM	TARIM İŞLETMESİ	DİMES A.Ş. (2003)	TARIM İŞLETMESİ
38	Sarmısaklı	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	SÜMER HOLDİNG A.Ş (2005) ZİYA ORGANİK TARIM İŞLETMELERİ (2007)	TARIM İŞLETMESİ
39	Eskişehir	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	ESKİŞEHİR BELEDİYESİ (1992)	ATIL	ESKİŞEHİR BELEDİYESİ	ATIL
40	Ankara	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2005)	ATIL
41	Afyon	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	TŞFAŞ	ÇİFTLİK	MALİYE HAZİNESİ (2006)	ATIL
42	Atatürk Orman Çiftliği	A.O.Ç. Gen. Müd.	Çiftlik	A.O.Ç. Gen. Müd.	Çiftlik	A.O.Ç. Gen. Müd.	Çiftlik	A.O.Ç. Gen. Müd.	Çiftlik

1980’li yıllarda TİGEM ve TŞFAŞ bünyesinde işletilen 41 çiftlik yerleşkesi vardır. Atatürk Orman Çiftliği ise, 1950 yılında sahip olduğu tüzel kişiliği ile günümüze kadar gelmiştir. 2000 li yıllara gelindiğinde Türkiye’nin benimsemiş olduğu ekonomi politikaları doğrultusunda 13 çiftlik yerleşkesi kiralanmıştır. TŞFAŞ bağlı çiftlikler ise özelleştirme kapsamında satışları yapılmıştır. 2000’li yıllarda şeker fabrikalarına ait çiftlik yerleşkesi kalmamıştır. Günümüzde 25 devlet çiftliği yerleşkesi mevcuttur. Ancak Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nün 24.09.2010 tarihinde yapacağı ihale doğrultusunda Alparslan, Kumkale ve Sakarya Tarım İşletmeleri de uzun süreli olarak kiraya verilecektir.

Aşağıda hazırlanmış Çizelge 4.12’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar olan süreçte kullanım fonksiyonu veya yönetim biçimi değişikliğe uğramış devlet çiftlikleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 4.12 Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar olan süreçte devlet çiftliklerindeki değişim.

Sayı	Adı	1920-1950	1950-1980	1980-2000
		Fonksiyon	Fonksiyon	Fonksiyon
1	Konya	Hara	Hara	- Tigem (1984) - Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü (1987)

				Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü (2002)
2	İnanlı	İnekhane	İnekhane	- Tigem (1984) - Koni İnşaat (2004)
3	Göle	İnekhane	İnekhane	- Tigem (1984) - Mera Tarım (2004)
4	Kazova	İnekhane	İnekhane	- Tigem (1984) - Dimes A.Ş. (2003)
5	Diyarbakır	Ayır Deposu	-	Dicle Üniversitesi (2010)
6	Uzunyayla	Ayır Deposu	- Ayır Deposu (1966) - Belirsiz (1966-1980)	Yol Alanı (2010)
7	Ilıca	Ayır Deposu	- Ayır Deposu - Belirsiz (1975-1980)	-
8	Turunçgiller	Devlet Ziraat İşletmesi	Devlet Üretim Çiftliği	- Tigem (1984) - Aykan Motor (2005)
9	Midilliçoğlu	- Devlet Ziraat İşletmesi - Çiçekdağı Çiftliğine devir (1949)	- Sekili İşletmesine devir (1951) - Çiçekdağı işletmesine devir (1951) - Topraksız köylüye devir (1951)	-
10	Karabasamak	Devlet Ziraat İşletmesi	-	-
11	Tekir	- Çiftlik (1925) 'Kooperatif Binası ve Bölge Ziraat Okulu'(1936)	Köy İlkokulu (1955)	- Köy İlkokulu (1980) - İl Özel İdare (2010)
12	Piloğlu	Çiftlik (1926)	-	-
13	Millet	Devlet Ziraat İşletmesi	- Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü (1960) - Topraksız köylüye devir	- Tarım İl müdürlüğü (1997-kısmi) - Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü (2010) - Hastane Alanı (2010)
14	Şövalye	Devlet ziraat işletmesi	-	-
15	Bala	Zirai Kombina	DÜÇ	- Tigem (1984) - Can-Et A.Ş. (2008)
16	Çiçekdağı	Zirai Kombina	DÜÇ	- Tigem (1984) - İlci İnşaat (2004)
17	Gelemen	Zirai Kombina	DÜÇ	- Tigem (1984) - Koni İnşaat (2004)
18	Keykubat	Zirai Kombina	- DÜÇ (1950) - Belirsiz (1970)	-
19	Sarmısaklı	Tohum Üretim Çiftliği	Tohum Üretim Çiftliği	- Tohum üretim çiftliği (1980) - Sümer holding A.Ş. (2005) - Ziya organik tarım işletmesi (2007)
20	Eskişehir	Tohum Üretim Çiftliği	Tohum Üretim Çiftliği	- Tohum üretim çiftliği (1950) - Eskişehir Belediyesi (1992)
21	Turhal	Tohum Üretim Çiftliği	-	-
22	Kazanasmaz	Tohum Üretim Çiftliği (Kiralık)	-	-
23	Çatma	Tohum Üretim Çiftliği (Kiralık)	-	-
24	Atabey	Tohum Üretim Çiftliği (Kiralık)	-	-
25	Gökçeada	-	Devlet Üretim Çiftliği	- Tigem (1984) - Elta Elektrik (2004)
26	Acıpayam	-	Hara	- Tigem (1984) - Ata Sancak (2004)
27	Altındere	-	Hara	- Tigem (1984) - Hamdi Ulukaya (2005)
28	Hafik	-	İnekhane	- Tigem (1984) - Yöre Tarım(2004)
29	Kahramanmaraş	-	İnekhane	Tigem (1984)

				• Görpa A.Ş.(2005)
30	Ankara Şf	-	Tohum Üretme Çiftliği	• Tohum Üretme Çiftliği (1980) • Ankara Büyükşehir Belediyesi (2005)
31	Afyon Şf	-	Tohum Üretme Çiftliği	• Tohum Üretme Çiftliği (1980) • Sümer Holding A.Ş. (2005) • Maliye Hazinesi (2006)

Günümüzde 31 devlet çiftliği yerleşkesi değişim geçirmiştir. Bazı çiftlikler uzun süreli kiralama kapsamında kiralanmış, bazıları özelleştirme yüksek kurulunun kararları doğrultusunda satılmıştır. Atatürk'ün 1937 yılında hazineye bağışladığı çiftliklerin akıbeti bilinmemektedir. Atatürk'ün hazineye bağışladığı çiftliklerden sadece A.O.Ç., TİGEM'e bağlı Baltacı Çiftliği, ve Araştırma Enstitüsü olarak kullanılan Millet Çiftliği günümüze kadar ulaşmıştır. Devlet Çiftliklerinin bölgeler kapsamında değerlendirilmesi yerseçim kriterleri adı altında incelenecektir.

4.3. Devlet Çiftliklerinin Yerseçim Kriterleri, Yerleşimle Olan İlişkisi ve Etkileri

Cumhuriyet döneminde yeni kurulan devlet işletmelerinin arazi seçim ve dönemin mekânsal stratejisi yeni bir boyut kazanmıştır. Yeni kurulan devlet işletmelerinin yerseçimindeki ölçütler, ulus devlet oluşumunun sosyo-mekânsal stratejisinin bir parçası olarak incelenebilir.

Tarık Şengül, ulus devletin mekânsal stratejisini üç önemli alanda izlenebileceğini belirtmiştir. (Şengül, 2001).

Bunlar; ilk olarak Başkent'in İstanbul'dan Ankara'ya taşınması, ikinci olarak kamu iktisadi teşebbüslerinin yerseçimi, son olarak da Anadolu'ya ağırlık veren iletişim ve ulaşım ağının oluşumudur.

1930'larda devlet işletmelerinin yerseçiminde özellikle etkili olan Ankara'nın başkentlik kararıyla başlayan ulus devletin topraksallaşmasından ayrı düşünülemeyecek olan ulusal kalkınma stratejisidir. Bu doğrultuda ilke adım ülkenin politik merkezini değiştirmek olmuştur. Başkent'in dışarıdan gelecek etkilere karşı korunması ve tam bağımsızlık gibi o dönemde ön plana çıkan politik hedefler öncelikle dünya ekonomisine bağımlı Avrupa ülkeleri tarafından siyasi ve askeri olarak baskı altına kolayca alınabilen İstanbul'un Osmanlı başkenti imajından kurtarmak hedeflenmiştir. Dahası bu kararla kozmopolit bir kültürel yapıya sahip olan İstanbul'un ve onun temsil ettiği değerlerin, ulusal burjuvazi ve onun oluşturacağı modern yaşam tarzıyla yer değiştirmesi hedeflenmiştir. Yeni başkent'in batı tarzına ve normlarına uygun bir yaşamla diğer kentlere de örnek olması planlanmıştır. Ankara'nın başkentlik kararı aynı zamanda ülkenin sosyo-ekonomik yapısının yeniden

düzenlenmesinde de olanak sağlayacaktır. Buradaki niyet merkez-çeper ayrımının kaldırıldığı, bölgelerarası farklılıkların en aza indirildiği, bütünleşmiş bir iç pazar ve ulusal ekonomi kurmaktır (Şengül, 2001).

Devlet işletmelerinin yerseçimi kararlarını teknik gereklilik ve siyasal tercihlerin bir bileşimi olarak değerlendirmek ve bunun ötesinde çevrelerine olan etkileri üzerinde odaklanmak daha doğru olacaktır. Devletçi dönemdeki devlet işletmelerinin çevreden yalıtılmış ve bütünsel olarak tasarlanmış birer koloni özelliği gösterdiğini bilinmektedir. Bu yerleşimlerin kapalı, yalıtılmış ve bütünsel tasarımlar olmanın ötesinde bulundukları coğrafyanın tamamında etkili olma niyetini açıkça açığa vurmaktadır. (Doğan, 2009).

Cumhuriyet döneminde benimsenen mekânsal stratejiler ve yerseçim kriterleri kuşkusuz devlet çiftliklerinin yerseçimi üzerinde de etkili olmuştur.

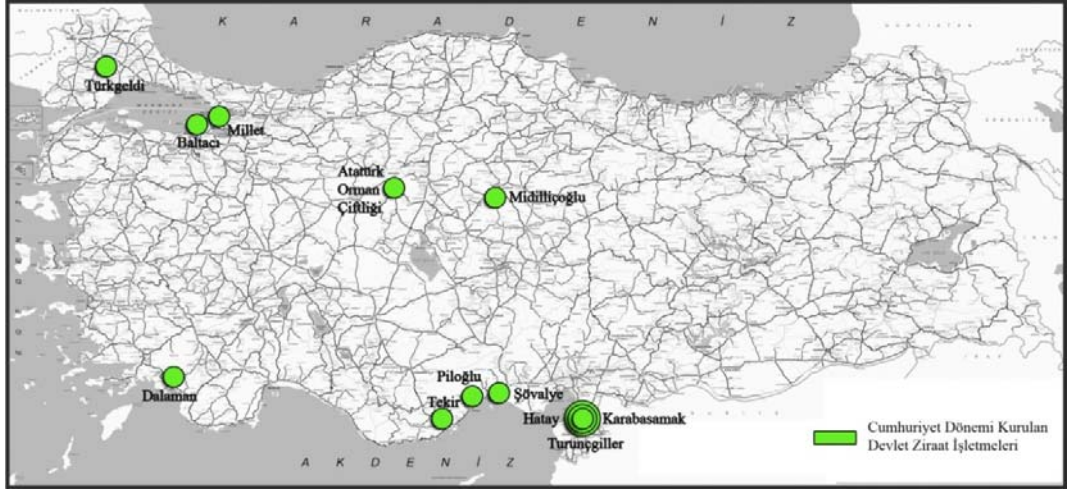
Erken cumhuriyet döneminde devlet otoritesinin belirlediği ve ülke çapında yaygınlaştırılan özgün bazı mimari modellemelerin bir kısmını devlet çiftlikleri oluşturmaktadır. Devlet çiftlikleri devletin yönlendiriciliğini ve belirleyiciliğinin etkin biçimde hissedildiği yapısal örüntü türüdür. Örgütlenme biçimi belirli bir mekânsal yapılanma modeline oturan, temelleri tarım ve besi üreticiliğine dayanan tarımsal yerleşimler cumhuriyetçi mimarinin ürünleridir. Cumhuriyet döneminde, tarım ve besi üreticiliğine dayalı yerleşimler 1940'lara kadar tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Aynı zamanda, tarımsal yerleşkeler, tarımsal toplulaştırma ve devlet tarım teşkilatı çatısı altında yer almıştır. 1950 ve 1984 yılları arasında bu yerleşkeler devlet üretim çiftlikleri adı altında hizmet vermiştir. Daha sonra, 1984 de, tüm bu kurumlar Tarım Bakanlığı çatısı altında toplanmıştır (Aritan, 2008).

Ülkenin birçok bölgesine yayılmış, temel amaçları kaliteli tohumlar üretmek, modern tekniklerle besi hayvancılığı yapmak, ürünlerini piyasaya makul fiyatlarla sunmak ve insanları eğiterek ülkesel ölçekte tarımsal gelişme sağlamak olan tarımsal yerleşkeler bu amaçlara ulaşmada kompleks mekansal bir organizasyonu oluşturmuştur. Üretimi, sosyal yaşamı ve aynı zamanda konut yerleşimini içeren bu yerleşkeler, bu genişletilmiş özerk mikro yerleşim modelinde, kırsal ölçekte, bünyelerindeki farklı potansiyellerle Cumhuriyet modernizasyon projelerine hizmet vermiştir.

Cumhuriyet döneminde, tarım teşkilatı çatısı altında toplanan yerleşkeler, tarla tarımında, devlet ziraat işletmeleri, zirai kombinalar, besicilik alanında ise haralar, inekhaneler ve aygır depoları olarak sıralanabilir.

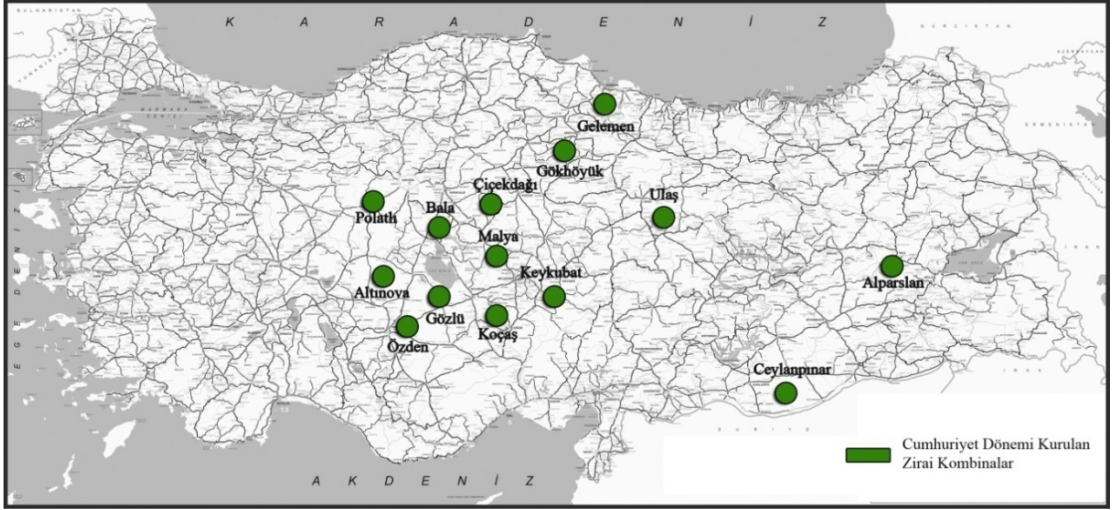
Devlet Ziraat İşletmeleri'ne bağlı devlet çiftliklerinin yerseçiminde bölgesel kriterler değerlendirilmemiş olup genellikle, tarıma elverişli olmayan alanların ıslah edilerek modern

tarım tekniklerinin kullanılması ile köylüye bu tekniklerin öğretilmesi amacıyla kurulmuştur. Ayrıca kurulan çiftliklerde küçük ölçekte kurulan ürünlerin işletilmesine yönelik tesisler bulunmaktadır. Devlet Ziraat İşletmeleri, Cumhuriyetin mekansal stratejileri doğrultusunda ülkenin genellikle orta Anadolu kesiminde ve batısına doğru bir yayılım göstermiştir.(Şekil 4.1) kurulan çiftliklerde bölgenin özelliklerine göre ürün çeşitliliği sağlanmaya çalışmıştır. Örneğin Piloğlu’nda hububat ve hayvancılık öne çıkarken, Dört Yol’da portakal bahçeleri dikkat çekmektedir.

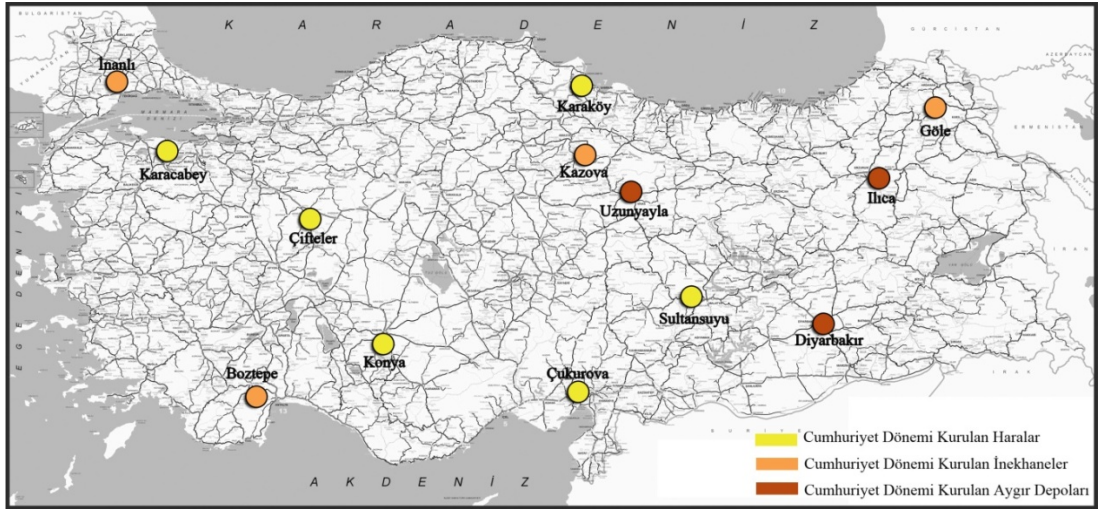
Şekil 4.1 1923-1950 Yılları arasında kurulan devlet ziraat işletmelerinin ülke genelinde yoğunluk haritası

Zirai kombinalara bağlı devlet çiftlikleri genellikle Ankara ve yakın çevresindeki illerde konumlanmıştır. Zirai kombinaların yerseçim kriterinde, Ankara’nın merkez olması düşüncesi yatmaktadır. Öte yandan zirai kombinalar İstanbul, Bursa gibi baskın Osmanlı kimliğine sahip kentler yerine modernleşme hareketini başlatmak için Anadolu’da yerleşmiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için Anadolu toprakları fiziksel çevrede ve mekânsal ölçekteki bu seçim için uygun koşullara ve sınırsız bir alana sahiptir. Ankara’nın yeni başkent olması ve kentsel ölçekte Osmanlı’dan devralınan değil hedeflenen modern kimliğe göre yoktan var edilmesi hedeflenmiştir. Aynı yaklaşımla Anadolu’da Türkiye adı altında sosyal ve toplumsal yaşamın her alanında yeniden yapılandırılmıştır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 1923-1950 Yılları arasında kurulan zirai kombinaların ülke genelinde yoğunluk haritası

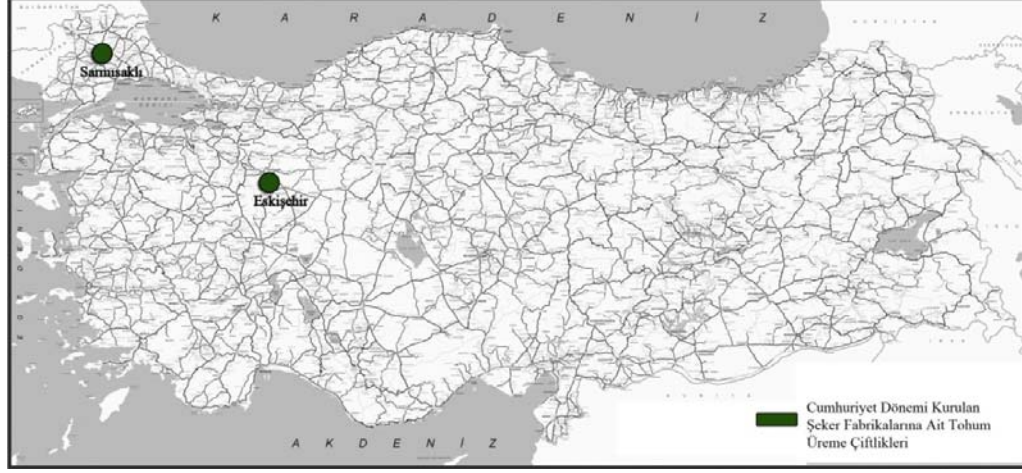
Devlet çiftliklerinin bir diğer örgütlenme teşkilatı olan haralar, inekhane ve aygır depoları, ülkenin her bölgesinde hayvancılık faaliyetlerinin yaygınlaşması düşüncesiyle homojen bir dağılım göstermiştir. Hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesi amacıyla kurulan devlet çiftlikleri ülkenin hemen hemen her bölgesinde yerleşmiştir (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 1923-1950 Yılları Arasında kurulan hara, inekhane ve aygır depolarının ülke genelinde yoğunluk haritası

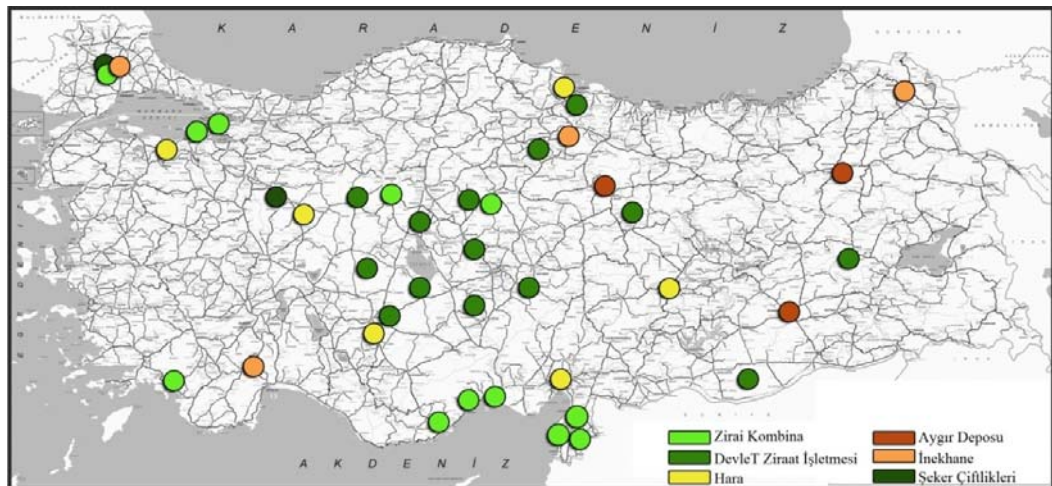
Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayinin geliştirilmesi amacıyla şeker fabrikalarının kurulması şeker fabrikaları civarında tohum üretme çiftliklerinin kurulmasını gerektirmiştir. Çünkü tarımsal hammaddeye dayalı üretim yapan şeker fabrikaları hammaddeyi yakın çevreden sağlanması gerekmektedir. Şeker fabrikaların yerleşim kriterleri ona bağlı devlet çiftliklerin yerleşim kriterlerini de etkilemiştir. Sanayi yapıları genellikle hammadde gerektirmesi, hammaddenin çabuk bozulması, taşıma güçlüğü vb. nedenlerle hammaddeye yakın kurulmak zorundadır. Öte yandan demiryolu aracılığı ile üretilen mamul maddenin ülke içindeki

pazarlanması sanayinin gelişme göstermesinde etken olması nedeniyle şeker fabrikalarına bağlı şeker çiftlikleri genellikle ülkenin kolay erişilebilirlik (Tren yolu, vb) özelliklerine sahip bölgelerinde kurulmuştur (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 1923-1950 Yılları arasında kurulan şeker fabrikalarına ait tohum üretme çiftliklerinin ülke genelinde yoğunluk haritası

1923-1950 yılları arasında kurulan devlet çiftliklerinin ülke genelindeki toplam dağılımına bakıldığında devlet çiftliklerinin genellikle Anadolu da yoğunlaştığı görülmektedir. Öte yandan ülkenin doğusunda bir kaç merkezde konumlanmış olan devlet çiftlikleri doğu bölgesinin az çok merkezi bir yerde bulunması ve her birinin bu özelliklere göre ziraat ve hayvancılık faaliyetlerinin merkezleştirilmesi istenmiştir. Trakya'nın sahip olduğu toprak özellikleri nedeniyle Trakya bölgesinde birbirine yakın bölgelerde sanayinin, tarımın ve hayvancılığın gelişmesi konusunda bir tarımsal sanayi- tarım- hayvancılık birlikteliği doğrultusunda üçgen örgütlenme modeli oluşturulmuştur. Günümüzde hala Trakya tarım dayalı sanayi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini içeren yeşil bir dokudan oluşmaktadır (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 1923-1950 Yılları arasında kurulan devlet çiftliklerinin yoğunluk haritası

Çiftliklerin kurulumunda oluşturulan harita kadar yerseçiminde oynayan kriterlerde önemlidir. Devlet çiftliklerinin yerseçimleri rastlantısal olmamıştır. Devlet çiftliklerinin yerseçim kriterleri değerlendirildiğinde topografya iklim gibi doğal eşikler önemli ölçüde etken olduğunu söylemek mümkündür. Kurulan çiftlik yerleşkeleri üretim yapılabilmesi için genellikle düz alanlarda konumlandırılmıştır. Aynı zamanda devlet çiftlikleri yerleşkeleri yerseçimi kuruluş amacı ile bağlantılıdır. Atatürk'ün 1937 yılında yaptığı bir açılış konuşmasında “*Bugün devlet idaresinde bulunan çiftliklerin ve bunların içindeki türlü ziraat-sanayi kurumlarının bir kısmı; ziraat hayat ve faaliyetlerinin bütün sahalarında her türlü teknik ve modern tecrübelerini tamamlamış olarak bulundukları bölgelerde en faydalı ziraat usul ve sanatlarını yaymaya hazır bulunmaktadırlar. Bu bakanlık için, büyük kolaylıklar temin edecektir. Ancak gerek mevcut olan gerek bütün memleket ziraat bölgeleri için yeniden kurulacak ziraat merkezlerinin, sekteye uğramandan tam verimli faaliyetlerini; şimdiye kadar olduğu gibi, devlet bütçesine ağırlık vermeksizin kendi gelirleriyle kendi varlıklarını idare ve gelişmesini temin edebilmek için, bütün bu kurumlar birleştirilerek geniş bir işletme kurumu teşkil olunmalıdır.*” Sözlere çiftliklerin ülke genelindeki yerseçim kriterlerinin ana amacını özetlemektedir (Özbek ve Balaban, 1981).

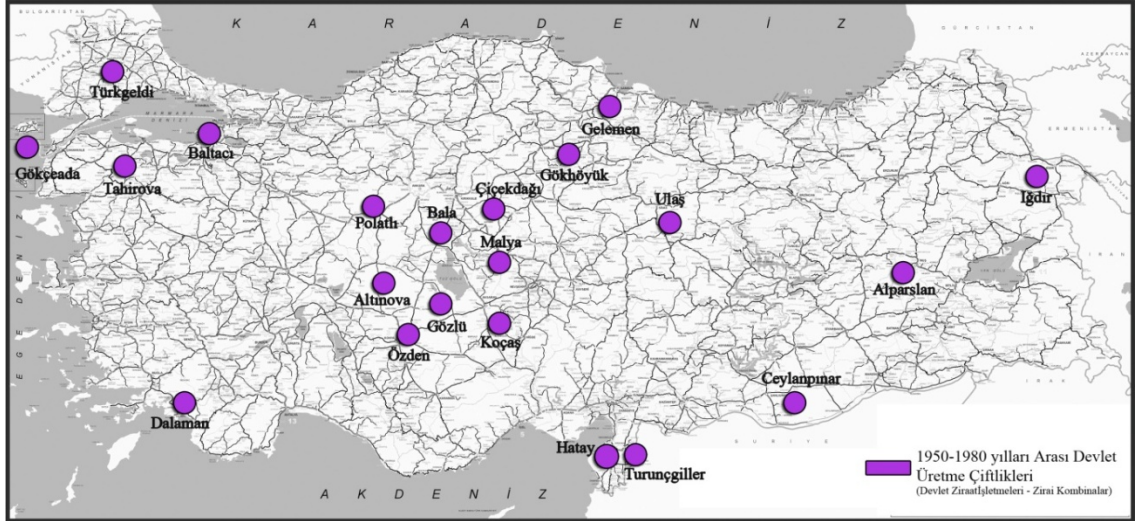
Bu bilgiler doğrultusunda yerseçim kriterlerinin genel özelliklerini ortaya çıkarmak mümkündür. Bunlar;

1. Devlet ait araziler üzerinde konumlanması
2. Köylünün kullanmadığı boş arazilere kurulması
3. En az 2-3 il için bölge merkezi konumunda olması
4. Ulaşım ağına yakın olması, (tren istasyonu vb.)
5. Kent merkezinden uzak olması
6. Uzaktan algılanamayan yapıda olması (Nirengi özelliği taşıyamaması)
7. Köy yerleşmesinin çevresinde yer alması
8. Yerleşmeye ve yöresel özelliklere göre belirli türden üretim etkinliklerine uygun olması
9. Mekânsal büyüklükleri minimum yaklaşık 500 hektar civarında olması
10. Geniş bahçe, tarım alanı ve fidanlıklara sahip olmaları olarak sıralanabilir.

Birkaç ilin merkezinde olması özelliği de ülke koşulları düşünüldüğünde büyük önem taşımaktadır. Devlet çiftliklerinin bölge merkezleri denebilecek yerlerde düşünülmesinin

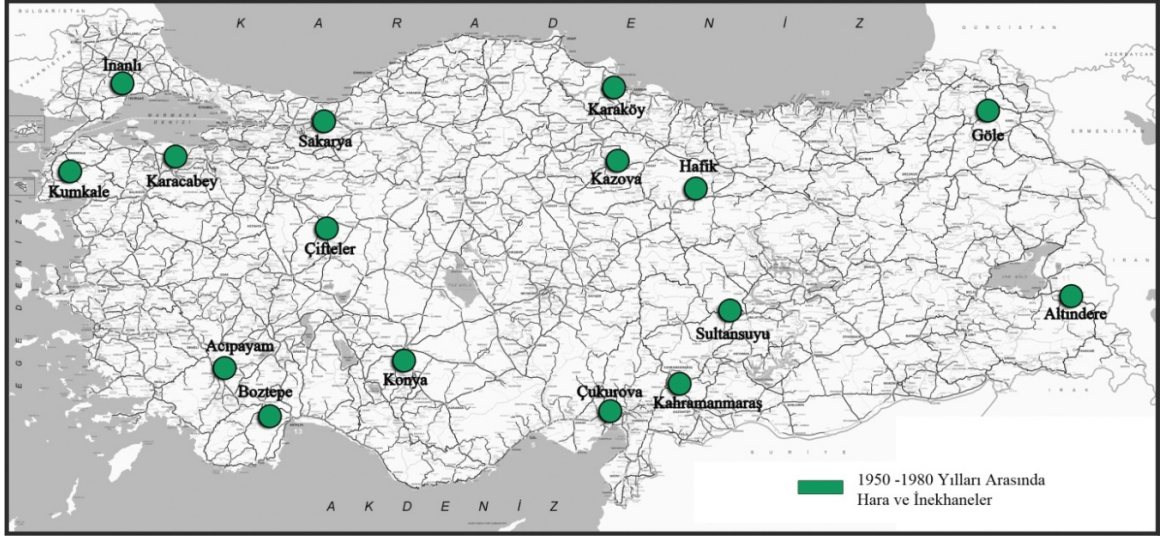
gerçekleştirilecek hizmetin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve hedefler olanaklar arasındaki dengesizlik gibi etkenler bakımından yerinde olduğu belirtilebilir. Belirtilen yöresel koşullara göre değişebilen türden üretim yapımları da devlet çiftliklerinin tarımı modernleştirme ve ürün desenini arttırma ilkesi bakımında anlamlıdır.

1950’li yıllara gelindiğinde devlet üretme çiftlikleri sayısında artış olmasına karşın bazı çiftlik yerleşkeleri fonksiyon değişikliğine uğramış ya da parçalanarak yok olmuştur. 1950- 1980 yılları arasında yeni kurulan devlet üretme çiftlikleri genellikle, cumhuriyet döneminde modernleşme hareketinin Anadolu’ndan başlatılması gerekçesiyle Anadolu’da yoğunlaşmasına karşın, ülkenin batısında ve doğusunda yer seçmeye başlamıştır. 1950-1980 yılları arasında devlet çiftliklerinin yoğunlaşma haritasına bakıldığında Güneydoğu-Güneybatı Marmara Alt Bölgesinde ve Batı Anadolu bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 4.6).

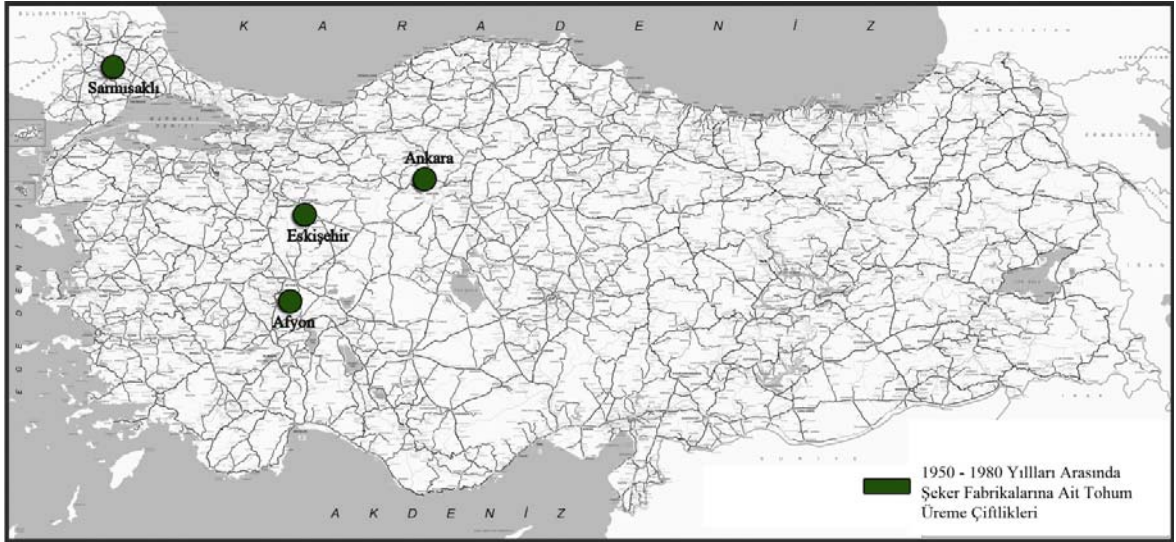
Şekil 4.6 1950-1980 Yılları arasında devlet üretme çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı

1950 yılı sonrasında kurulan hara ve inekhaneler ülkenin batısında ve doğusunda yer seçmiştir. Ancak 1950-1980 yılları arasında hara ve inekhanelerin yerseçim kriterlerinde bir değişiklik olmamıştır. Hara ve inekhaneler ülkenin genelinde homojen bir dağılım göstermiştir (Şekil 4.7).

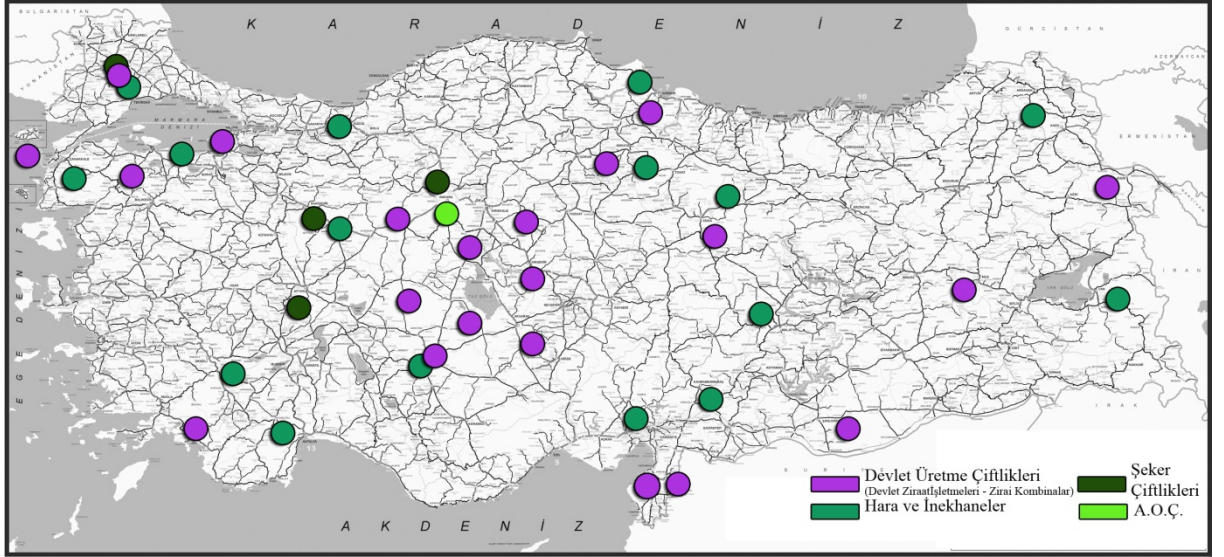
Şekil 4.7 1950-1980 Yılları arasında hara ve inekhanelerin ülke genelinde dağılımı

1950-1980 yılları arasında şeker sanayide olan gelişmeler nedeniyle şeker fabrikalarının sayısı artmıştır. Buna bağlı olarak Afyon ve Ankara Tohum Üretme Çiftliği kurulmuştur. Yeni kurulan şeker çiftliklerinde yerseçimi yine ülkenin Batı Anadolu kesiminde olmuştur (Şekil 4.8).

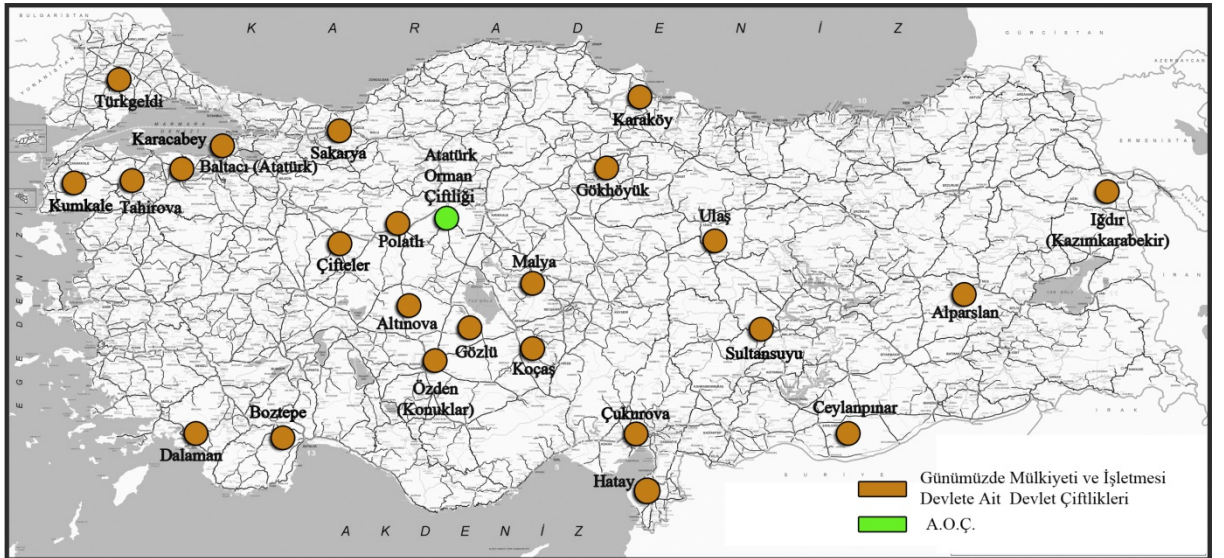
Şekil 4.8 1950-1980 Yılları arasında Şeker Fabrikalarına Ait Tohum Üretim Çiftliklerinin Ülke Geneline Dağılımı

Devlet çiftliklerinin 1950-1980 yılları arasında ki dağılımına bakıldığında ülkenin Batı Anadolu ve Marmara bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye'nin Hatay ve çevre illerinde ki yoğunlaşma 1950- 1980 yılları arasında azalmıştır. Türkiye'nin doğu kesimindeki yoğunluk aynı kalmıştır (Şekil 4.9).

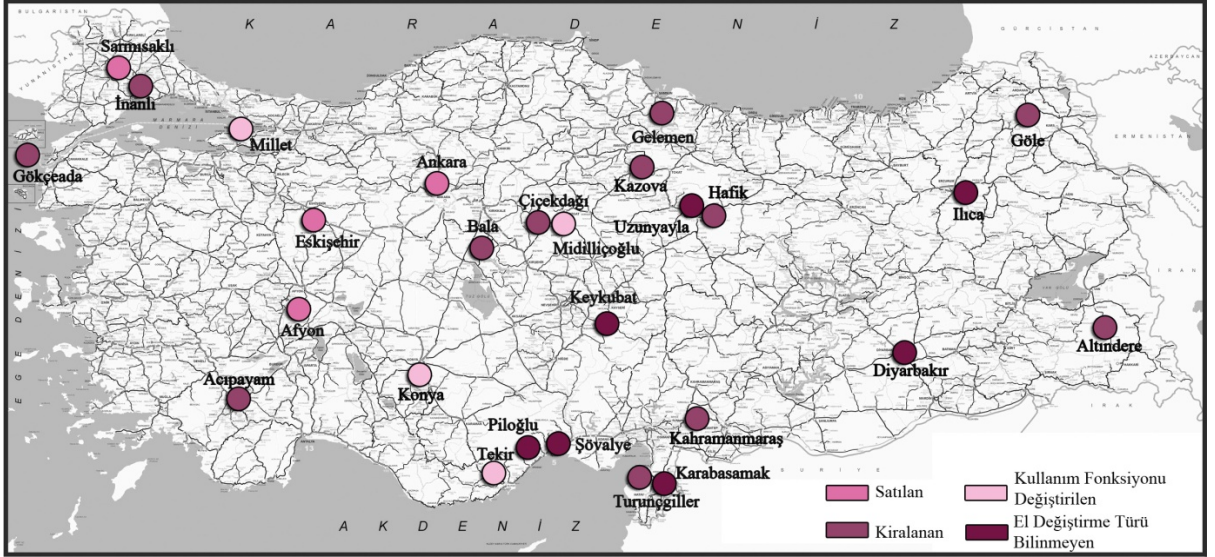
Şekil 4.9 1950-1980 Yılları arasında devlet çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı

1980’li yıllardan günümüze kadar olan süreçte devlet çiftliklerinin el değiştirdiği ve ülke genelindeki yoğunluğunun azaldığı görülmektedir. 2010 yılı itibariyle devlet mülkiyetinde olan devlet çiftliklerinin sayısı 25’dir. Trakya bölgesinde oluşturulan üçgen tarımsal örgütlenme modeli, Orta Anadolu bölgesinde ki yığılma parçalanmıştır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 1980’den Günümüze devlet mülkiyetinde olan devlet çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı

Aşağıda gösterilen haritada (Şekil 4.11) cumhuriyet döneminden itibaren kullanımı ve işletme biçimi değişen devlet çiftliklerinin dağılımı gösterilmektedir. Şeker fabrikalarına ait tohum üretme çiftlikleri şeker fabrikalarının özelleştirme kapsamına alınması nedeniyle hepsi satılmıştır. Hayvancılık faaliyetlerinin gelişimi için kurulan inekthane ve aygır depoları kullanımı değişmiş, birçoğunda uzun süreli olarak özel sektöre kiraya verilmiştir. Günümüzde devlet mülkiyetinde olan birçok çiftlik yerleşkesinin özel sektöre satışı gündemdedir.

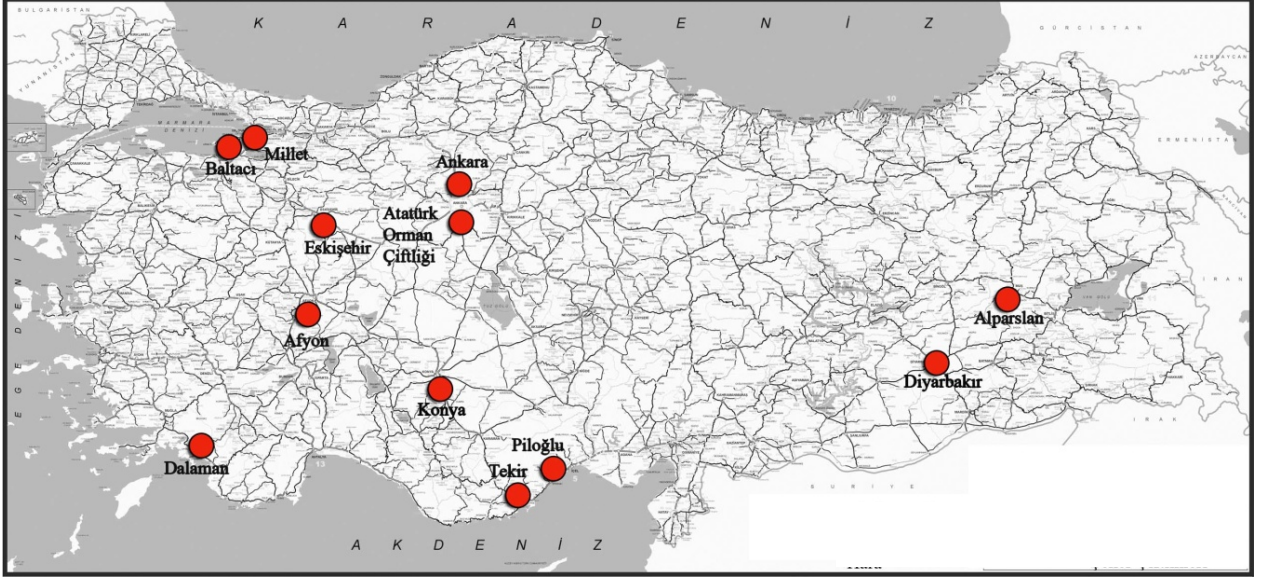

Şekil 4.11 1923-2010 Yılları arasında kullanımı ve işletme biçimi değişen devlet çiftliklerinin ülke genelinde dağılımı

Bir başka açıdan; devlet çiftliklerinin yerseçim kriterlerin de belirtilen kent merkezinden uzak alanlarda kurulması günümüzde farklı boyutlar kazanmıştır. Kentlerin gelişmesi nedeniyle Üretim mekânları ve çiftlik yerleşkelerinin kent merkezinde kalmasına neden olmuştur. Çiftlik yerleşkeleri ana ulaşım arterlerine yakınlığı büyük kullanılabilir bir yapı ve açık alan stokuna sahip olması ve kentlerin sayılı kamusal alanlarına olan ulaşım kolaylığı nedeniyle kentsel dönüşüm ve koruma projelerinin odak noktası haline gelmiştir

Kentsel toprağın değer kazanması çiftlik yerleşke ve üretim alanlarının sahip olduğu arazi varlığını çeşitli spekülatif amaçlarla baskı altında bırakmıştır. Günümüzde devlet çiftliklerinin bulundukları geniş topraklar, kentler genişlerken, kentsel doku içerisinde kalmış ve çok değerlenmiştir; bunları ucuza kapatabilenler araziye cari piyasa fiyatı ile satıp kentsel inşaat alanına dönüştürerek kar etmeyi tercih etmişlerdir. 1980 sonrası özelleştirme politikaları çerçevesinde satın alan yerleşkeler çalıştıramamıştır. Tesisler ortada kalmış, kapanmış yada belediyeler tarafından yönetimi üstlenilmiştir (Kazgan, 2003).

Günümüzde kentsel doku içerisinde kalan devlet çiftlikleri Şekil 4.12’de gösterilmektedir.

Şekil 4.12 Yapılaşmış çevre baskısı altında kalan devlet çiftlikleri

Şekil 4.12’de görülen çiftlikler bazı kamu kurumların baskısı altındadır. Dalamanda bulunan devlet çiftliği sahip olduğu turizm potansiyeli nedeniyle Turizm Bakanlığı tarafından baskı altındadır. Turizm ve gelişim bölgesi olarak planlanarak yapılaşmaya açılması istenmektedir. Ankara’da ve Eskişehir’de bulunan şeker çiftlikleri belediyenin talepleri sonucunda belediye bünyesine geçmiştir. Bu alanların nasıl değerlendirileceği açıkça ortaya konmamıştır. Öte yandan Yalova’da bulunan Baltacı Çiftliği yine belediye yönetimi tarafından istenmektedir. Baltacı Çiftliği’nde sahip olduğu arazi varlığı ve bulunduğu bölgenin özellikleri doğrultusunda üniversite alanı olarak kullanılması talebi gündemdedir. Çiftliklerin arazi varlığı ve mülkiyetin devlete ait olması nedeniyle günümüzde genellikle üniversite kampus yerleşkeleri olabilecek potansiyel alanlar olarak görülmektedir. Alparslan Çiftliği karşısında bulunan yüksek okul ve Diyarbakır harasının Dicle Üniversitesi sınırı içerisinde bulunması bu savı desteklemektedir.

Ayrıca günümüzde devlet çiftliklerinin arazi varlığı gitgide küçülmektedir. Arazi varlığının küçülerek devlet çiftliklerinin yok olması, verimli tarım topraklarının yapılaşmış çevrenin bir parçası olarak dönüşümünü sağlayacaktır. Devlet çiftliklerinin bulunduğu bölgelerde, üst ölçekli ve alt ölçekli planlar kapsamında devlet çiftliklerine ilişkin stratejiler, müdahale biçimleri ve koruma kullanma dengesinin nasıl kurulacağı henüz belirlenmemiştir. Çiftliklerin etrafında ki yapılaşmış çevrenin gelişimi devlet çiftlikleri üzerinde ki baskıları azaltacak şekilde yönlendirilmemiştir.

Bir başka açıdan; devlet çiftliklerinin kuruluş amaçları Türk köylüsüne tohumluk ve damızlık ihtiyacının karşılanması ve köylüye gerekli tarımsal eğitimin verilmesidir. Kent dokusunun gelişmesi ve bazı devlet çiftliklerinin kent dokusu içerisinde kalması nedeniyle çiftliklerin

kullanım fonksiyonlarında bazı değişikliklere neden olmuştur. Üretime yönelik faaliyetlerin yerini, kentlinin kullanabileceği rekreatif amaçlı açık alanlar almıştır. Yapılan planlarda çiftlikler yeşil alan kademelenmesi içerisinde gösterilmektedir.

4.3.1. Ekonomik ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

Kalkınmaya temel olarak gösterilen tarımsal kalkınma ile ekonomik bağımsızlığa ulaşma konusunda en önemli aşamalarda devlet üretme çiftlikleri örnek yerel kalkınma modeli olarak gösterilebilir. Devlet üretme çiftlikleri bölgesel ölçekte bölgenin potansiyelleri değerlendirilerek ortaya çıkarılan ürün deseni ve bu ürün deseninin nasıl işletilmesi ve üretilmesi konusunda eğitici bir kamu işletmeleri olarak desteklenmelidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarıma verilen önem ile birlikte çağdaş tarıma geçisin gerekliliği savunularak tarımsal kalkınmanın ekonomik bağımsızlığı sağlayabileceği savunulmaktadır. Böylelikle tarımsal endüstrinin geliştirilmesi sağlanmaktadır. Tarımsal endüstrinin sağlanması için 1926 yılında şeker ve dokuma fabrikaları açılarak ulusal endüstrilerin öncüleri olarak işletilmeye başlanmıştır [8].

Bir başka açıdan; stratejik kaynakları ve yeraltı zenginliklerini elinde bulundurma ile ancak dünya devletleriyle rekabet edilebilir. Yerli sanayi ve üretimin korunarak temel stratejik ürünlerin devletin elinde geliştirilmesi ekonomik bağımsızlığı güçlendirebilecek bir ekonomik yaklaşımdır. Devlet üretme çiftlikleri yerli ve bölgesel üretimin sağlandığı tarımsal işletmelerdir. Bu özelliklerinden dolayı stratejik önemi olan ve korunması ve geliştirilmesi gereken alanlar olup üzerinde önemle durulmalıdır. Tarım kesiminin kalkınması, tarımda oluşacak artı istihdamın kırdan kente göçünü önleyecektir. Böylelikle kurulan devlet çiftlikleri, tarımsal üretimde yakın çevresindeki merkezlere istihdam olanağı sağlamaktadır.

Tarımla uğraşan nüfusun eğitilerek daha verimli ve bilinçli üretim yapabilmelerine olanak sağlayan devlet çiftliklerinde yaratılan istihdam, demografik yapıyı her bölgede homojen bir yapıya kavuşturmaktadır. Ancak günümüzde gerekli tarımsal kalkınmanın sağlanmaması ve devlet çiftliklerine gerekli önem verilmemesi nedeniyle tarımla uğraşan kesimin toprakları veraset ya da satış benzeri yollarla mülkiyeti bireylerde olan tarım alanları bölünmekte ve küçülmektedir. Bölünen ve küçülen tarım alanları üretimi verimli hale getirmemektedir. Bu nedenle tarımda açığa çıkan işgücünü ekonomik bağımsızlığını sağlamak amacıyla kırdan kente göçe zorlamıştır.

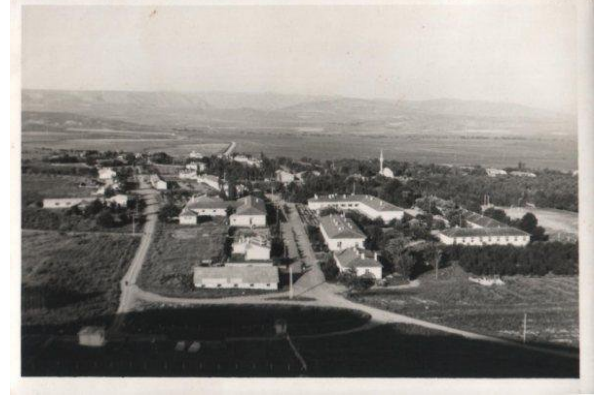
4.3.2. Devlet Çiftliklerinin Mekânsal Organizasyonu

Devlet çiftliklerin sahip olduğu mekân organizasyonu ülke genelinde oluşturduğu harita kadar büyük önem taşımaktadır. Yaratılan mekân organizasyonu belirli karakteristiklere ve mimari özelliklere sahiptir. Uygulanan mimari karakteristik özellikler halkın modernizasyon ideolojisini güçlü bir şekilde somutlaştıran unsurlardır. Bu çerçevede ilk olarak tüm yerleşkelerin büyük arazilere ihtiyaçlarından dolayı tarımsal alanlara oturduğu söylenebilir. Yerleşkeler genellikle yapılaşmış çevreden ve ana yol arterinden görünmez yapıdadır. Bu sayede yerleşkeler çevreleriyle ekonomik ve sosyal düzeyde çok daha güçlü ilişkiler geliştirmiş ve çevreleriyle mimari düzeyde daha az sembolik ve endirekt ilişkiler kurmuştur (Arıtan; 2008).

Mekansal örgütlenme bağlamında devlet çiftlikleri; genel olarak, barınma yapıları, yönetim yapıları, depolar, küçük ölçekli üretim atölyeleri, sinema, revir, cami, kantin, fırın, tiyatro, lokal, yemekhane, misafirhane, ahır/ağıl/kümes, elektrik santrali, spor tesisleri, çocuk bahçesi, bahçe/tarla/koruluk/tarım alanları gibi bölgelerden oluşmaktadır (Şekil 4.13, Şekil 4.14, Şekil 4.15, Şekil 4.16).

Şekil 4.13 Polatlı genel görünüm
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.14 Gökhöyük genel görünüm
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.15 Gözlü genel görünüm
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.16 Baltacı genel görünüm
(Altun Arşivi,2005)

Devlet çiftliklerinin sahip olduğu mekânsal çeşitlilik ile ulusal ölçekte tarımsal gelişimi sağlamaya çalışmışlardır. Yerleşik dokudan bağımsız olarak örgütlenen çiftlik yerleşkeleri barınma, üretme, sosyalleşme fonksiyonlarına göre şekillenmiştir. Mimari açıdan çiftlik yerleşkelerinde, genellikle yönetim binaları merkezde, onu çevreleyen tarımsal üretime ilişkin yapı grupları, barınma birimleri, sosyalleşmeye ilişkin yapı grupları bulunmaktadır. Merkezde bulunan yönetim binası (Şekil 4.17, Şekil 4.18) ile sosyo-kültürel aktivitelerin yapıldığı yapı grupları bir meydan ile ayrılmaktadır. Yerleşke girişlerinde ki kontrol noktası ve yerleşke içerisindeki yollara bağlanan meydan formu stratejik gücü temsil ederken aynı zamanda yönetim şeklini de belirlemiştir (Arıtan; 2008).

Şekil 4.17 Dalaman idari bina görünüşü
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.18 Polatlı idari bina görünüşü
(Altun Arşivi,2005)

Bütün mekânsal kullanımlarda toplumsal ve esnek kullanım baskındır. Memur ve işçi evleri daha esnek ve homojendir. Geleneksel yaklaşım yerine, az katlı yapılar halinde dışarıya açılan bahçeli kullanım mevcuttur (Şekil 4.19, Şekil 4.20). Konut dokusu, basit çizgiler, tek katlı, kırma çatılar üzerine oturan modern çizgiler ile birleştirilmiştir. Barınma birimlerinde kamusal alanla ilişki kuran girişler, bahçeler ve iç mekân uzantıları bu yapıların halkın kamusal hayatla olan sıkı birliğini göstermesi bakımında önemlidir

Şekil 4.19 Ceylanpınar konut birimi
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.20 Karacabey konut birimi
(Altun Arşivi,2005)

Mekânsal bazda yerleşkedeki barınma birimleri, halkın genel ölçekte yenilikçi ve misyoner modernizasyon anlayışını simgelemektedir. Hatta yerleşkelerde gerçekleşen mekansal iletişim, esnek ve sıkı yönetimden uzak bir manzara sunmaktadır. Barınma yapılarının çiftlik yerleşkeleri içerisinde bulunması sosyo kültürel aktivite ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Kent merkezinden uzak noktada kurulan çiftlik yerleşkelerindeki sosyo-kültürel ihtiyaçların giderilmesi, çiftlik yerleşkesi içerisinde bu aktivitelere dönük yapı gruplarının örgütlenmesi ile giderilmiştir. Çiftlik yerleşkelerinde kentsel dokuda olması gerekli donatı yapıları mevcuttur. Donatı yapıları aynı zamanda tarım yerleşmesi içerisinde kültürel ve sosyal faaliyetlerinde önemli bir yer kapladığını göstermiştir.

Günümüzde barınma, üretim, sosyal aktivitelere ilişkin yapılar tarihi belge niteliği kazanmıştır. Devlet çiftlikleri mimari açıdan korunması gerekli kültür varlıklarıdır. Çiftliklerin sahip olduğu düşünce biçimi ve uygulama ilkeleri ile cumhuriyet dönemine ışık tutan ve örnek alınabilecek kültürel miras olarak tanımlanabilir. Özelleştirme politikaları sonucunda tasfiye edilen bu kültürel miras yeterince korunmamıştır. Bazı devlet çiftliklerine ait binaların çoğunun yıkıldığı geriye kalan yapıların ise bakımsızlık nedeniyle harabeye döndüğü görülmektedir. Bu ekolojik olarak nitelendiren sürdürülebilir yaşam tarzına uygun geniş bahçe tarım alanları ve fidanlıklar üzerinde yapılaşmaya gidilmesi, kırsal mekanın gelecekte yapılaşmış çevrenin bir parçası olacağı açıktır. Bu duruma, Sarmısaklı Tohum Üretme Çiftliği, Ankara Tohum Üretme Çiftliği örnek olarak verilebilir.

4.3.3. Mekan Organizasyonunda Sosyo-Kültürel Değerlerin Rolü

Cumhuriyet döneminde kurumsal yapılar yeni bir toplumsal düzeni temsil etmenin ve bunun oluşmasına katkıda bulunmanın yollarını aramaktadır. Devletçilik döneminde kurulan sanayi ve tarımsal yerleşimler kurumsal olma özelliğini ve konut işlevini bir araya getirerek daha sonraki devlet işletmeleri için örnek oluşturacak mekânsal ve toplumsal bir model oluşturmuşlardır. ‘Devlet işletmelerinin her biri bulundukları yerler memleketin içinde uzak yerlerinde birer şehir halindedir parkları, lojmanları eğitim müessesleri, toplu yaşama ve spor hayatının bütün tesisleri rahat ve konforlu hayat düzeniyle, eşleri demokratik memleketlerde dahi görülmeyen uygar tesislerdir’ (Bilgin, 1998).

Devletçilik dönemi oluşturulan devlet çiftlikleri sınaî amaçla inşaa edilmiş bina grupları olmaktan öte anlamlar taşımaktadır. Oluşmakta olan yaşam çevreleriyle bunlara paralel toplumsal ve kültürel dönüşümler açısından bakmak daha doğrudur. Devlet çiftlikleri kapalı bir topluluğu barındıran tamamen yalıtılmış fiziki çevreler olarak düşünülmemesi gerekir. Bu tarımsal yerleşkeler kuruldukları bölgelerde bugün dahi hissedilen kültürel ekonomik ve

toplumsal yönde olumlu etkileri olmuştur. Devlet çiftliklerinin üstlendiği görev sadece tarımsal gelişmeyi sağlamasının yanında sosyal ve kültürel yaşamı değiştirebilecek toplumsal yaşamı organize etmektir. Salt üretim birimi olarak ele alınmak yerine toplumsal oluşum olarak ele almayı ve yönetmeyi amaçlamıştır. Geleneksel olanı modernle bütünleştirmeyi amaçlayan tarımsal yerleşkeler, topluma çağdaş üretimin nasıl olacağını göstermiş, sahip olduğu barınma birimleri ise konut ve sosyal mekânın modern bir kırsal örneği olarak değerlendirilmiştir. Revir, cami, lokal gibi temel ihtiyacı karşılayacak birimler ve sosyal amaçlı mekanlar sinema, spor alanları ile birlikte inşa edilen tesisler yardımıyla çevresini hedeflenen modern yapılı fiziki çevre kimliğine göre şekillendirme hareketine girdiği söylenebilir (Doğan, 2009).

Şekil 4.21 Ceylanpınar işçi lokali
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.22 Dalaman cami görünüşü
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.23 Koçaş spor faaliyetleri
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.24 Karacabey çocuk parkı
(Altun Arşivi,2005)

İşçilere ve çalışanlara yemekhanelerde ücretsiz yemek verilmesi devlet çiftlikleri tarafından uygulanan sosyal politikanın en önemli parçalarından biridir. Özellikle de ikinci dünya savaşının görece kıtlık ortamında beslenme yardımları daha da önemli bir rol oynamıştır. Bir diğer sosyal mekân, devlet çiftliklerinde çalışanların ihtiyaçlarının satışı sağlayan kantindir.

Kantin yapısı iki işlev bakımından önemlidir. Hem çalışanların gıda ihtiyacının karşılandığı hem de sosyalleşmenin yaşandığı bir mekandır.

Şekil 4.25 Gökhöyük yemekhane
(Altun Arşivi,2005)

Şekil 4.26 Koçaş kantin
(Altun Arşivi,2005)

Sahip oldukları sinema yapıları ise yine sosyalleşmenin önemli bir parçasıdır. Sinema yapıları sadece film gösterimi için değil çeşitli günlerde organize edilen konser, tiyatro vb. etkinliklerin sergilendiği mekândır. Öte yandan sosyal amaçlı fiziki çevrenin kadın- erkek nüfusun birlikte kullanımı demokratikleşme yolunda ilerleyen yeni cumhuriyet yönetimine katkıda bulunmaktadır.

Şekil 4.27 1967 Yılında Gökhöyük Sinemasında konser etkinliği
(Altun Arşivi,2005)

4.4. Devlet Çiftliklerini Destekleyen Yasalar ve Süreç İçerisindeki Değişim

Cumhuriyet'in ilanının izleyen yıllarda devletin tarıma ilişkin hedefleri kendi eliyle uygulamaya koyma çabası tarımsal örgütlenmenin temelini oluşturmuştur. Bu çaba da kuşkusuz en önemli enstrüman devlet çiftlikleridir. Devlet çiftliklerinin uygulamasına ve yönetimine ilişkin yasa ve yönetmelikler, Türkiye'nin izlediği ekonomik politikalar nedeniyle günümüzde önemli bunalımla karşı karşıyadır. Devlet çiftlikleri hızla tasfiye edilmektedir.

Devlet çiftliklerine ilişkin uygulanan yasa ve yönetmeliklerin değişimi, örgütlenen fiziki mekân üzerinde çok boyutlu etkileri vardır. Devlet çiftliklerinin tasfiyesi tarihi dokuların, mekânların ve belgelerin yok olmasına neden olmuştur. Bu belgelerin belki de tarihin akışını yönlendirecek belgeler olabileceği ihtimali de vardır.

Cumhuriyet dönemi ve sonrasında devlet çiftliklerine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin bir kronolojisi hazırlanmıştır. Bu kronoloji oluşturulurken dönemler itibariyle Neriman Yörür'ün 2008 yılında hazırlamış olduğu 1980 Sonrası Tarım Politikalarının Kırsal Alandaki Yapısal Dönüşüm Üzerine Etkileri: Aydın-Dalama Örneği konulu doktora tez çalışmasından yararlanılmıştır.

1923–1949 Dönemi

1. 1924 yılı başlarında Tarım Bakanlığı kuruldu.
2. 05 Nisan 1925 tarihinde Şeker Fabrikasının Kurulmasına İlişkin Kanun TBMM'de kabul edildi
3. 05 Mayıs 1925 tarihinde Ankara Atatürk Orman Çiftliği'nde ilk çalışmalara başladı.
4. 22 Aralık 1925 tarihinde Alpulu Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı
5. 1925 yılında tohum ıslah istasyonları kuruldu
6. 26 Kasım 1926 tarihinde Alpulu Şeker Fabrikası işletmeye açıldı
7. 17 Aralık 1926 tarihinde Uşak Şeker Fabrikası işletmeye açıldı
8. 1928 yılında 498 sayılı Zirai Birlikler Kanunu çıkarıldı ve Ziraat Enstitüsü kuruldu.
9. İklim ve toprak özelliklerine uygun hayvan yetiştirmek üzere 1924'te Karacabey harası kuruldu. Buna 1928, 1929 ve 1934 yıllarında Sultansuyu, Çukurova, Çifteler ve Konya haraları kuruldu.
10. 1928 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Okulu ve Ziraat vekâleti kaldırıldı
11. 1933 yılında Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü kuruldu
12. “1933 senesinden başlanarak, 1. Sanayi Planı uygulamaları neticesinde; Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) kuruldu.. Bunlar; Türkiye Seker Fabrikaları A.S. (1935), Ziraat Bankası, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL), Toprak Mahsulleri Ofisi (T.M.O.) (1938), Zirai Kombinalar (1937) ve Tarım Satış Kooperatifleri (TSK) (1935)'dir. Ülke sorunlarının ortaya çıkardığı müesseseler olan KİT'lerin oluşturulmasındaki temel amaç; ekonomik kalkınmanın yanında sosyal kalkınmanın da sağlanabilmesi olarak öngörülmüştür. Tarımsal KİT'ler ve KİK'lerin kurulmasıyla, şekeri, sigarayı, üretim girdisi olan traktör, ilaç, gübre ve tohumluğu Türkiye'de üretmek, üreticilerle teknik hizmet vermek ve

- desteklemek, sonra bu kuruluşların yönetiminin çiftçiye devredilmesi hedeflenmektedir” (Yörür, 2008).
13. 12 Şubat 1937 tarihinde 3130 sayılı kanunla Ziraî Kombinalar İdaresi kuruldu. “Kurulusunda amacı, oluşturacağı bir ziraî makine ve araç parkı ve ziraî mücadele ilaçlarıyla köylülerin ekim, nadas ve harmanına yardım ederek tarlalarında tarımsal mücadele yaparak çiftçileri modern tarıma alıştırmaktır. Ziraî Kombinaların diğer amacı, buğdayın maliyet fiyatını bu yolla düşürmektir” (Tekeli ve İlkin, 1988:49).
 14. 12.2.1937 tarih ve 3130 sayılı kanunla Ziraat Vekaleti’ne bağlı olarak harekete geçen Ziraî Kombinalar İdaresine: makine ve aletler ile hayvan satın almak, bitki ve hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek, köy kalkınması ile ilgili tüm işleri yapmak yetkileri verildi
 15. 04 Şubat 1933 tarihinde Eskişehir Seker fabrikasının temeli atıldı (Koraltürk, 2004).
 16. 05 Aralık 1933 tarihinde Eskişehir Seker Fabrikası işletmeye açıldı (Koraltürk, 2004).
 17. 19 Ekim 1934 tarihinde Turhal Seker Fabrikası işletmeye açıldı (Koraltürk, 2004).
 18. 06 Temmuz 1935 tarihinde Türkiye Seker Fabrikaları Anonim Şirketi kuruldu.
 19. 13.01.1938 tarihinde yürürlüğe giren 3308 sayılı kanunla "Devlet Ziraat İşletmeleri kuruldu" “1938 yılında kurulan Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, deneysel tarım etkinlikleri yanında, yılda birkaç bin demir pulluk ve çeşitli küçük tarım aletleri yapan bazı atölyeleri de işletmeye başladı” (Tezel, 1995).
 20. “II. Dünya Savaşı koşullarında, ciddi hububat açıkları ortaya çıkınca (1940 yılında çıkarılan) 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu’na dayanarak 477 sayılı Koordinasyon kararıyla Tarım Bakanlığı’na bos araziler üzerinde Devlet Çiftlikleri kurarak işletme görevi verildi.” (Tekeli ve İlkin, 1988).
 21. 25.06.1942 tarihinde 5141 sayılı Resmi Gazete’de Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu yayımlandı.
 22. 24.07.1943 tarihinde 5464 sayılı Resmi Gazete’de 4486 sayılı Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları Kanunu yayımlandı.

1950-1980 Dönemi

23. 06 Temmuz 1949 tarihinde Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Kanunu çıkarıldı.
24. 01.03.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı yasa ile Devlet Üretim Çiftlikleri kuruldu (Tekeli ve İlkin, 1988). “Bu kuruma ayrıca sözleşmeler yoluyla özel çiftliklere tohumluk üretilerek satın alma ve dağıtma yetkisi verildi. Böylece çiftçinin tohum,

- damızlık, fidan ve fide ihtiyaçlarını karşılayacak güçlü bir kurum ortaya çıktı (Tekeli ve İlkin, 1988).
25. 01.04.1950 tarihinde 7472 sayılı Resmi Gazete’de 5659 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu yayımlandı.
 26. 13 Eylül 1953 tarihinde Amasya ve Konya Seker Fabrikalarının temeli atıldı.
 27. 05 Mayıs 1953 tarihinde Milli Korunma Kanunu yürürlükten kaldırıldı.
 28. 4 Şubat 1954 tarihinde Köy Enstitüleri kapatıldı.
 29. 05.02.1954 tarihinde 8626 sayılı Resmi Gazete’de 6238 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Arazisinin 8070 Dekarının Satılması Hakkında Kanun yayımlandı.
 30. 24.04.1957 tarihinde 9593 sayılı Resmi Gazete’de 6947 Sayılı Atatürk Orman Çiftliği Arazisinden (1.148.576) Dekarının Satılması Hakkında Kanun yayımlandı.
 31. 06.06.1959 tarihinde 10224 sayılı Resmi Gazete’de 7310 Sayılı Atatürk Orman Çiftliği Arazisinden 725 Dekarının Satılması ve Evvelce Mübadele Edilmiş Olan Bir Kısım Arazinin İlgili Şahıslara Ferağının İcrası Hakkında Kanun yayımlandı.

1980-2010 Dönemi

32. “Türkiye tohumculuğunda yasal bazda ilk gelişme 1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nca özel sektör tohum firmalarına sermaye transferinin teşviki yönünde alınmış karardır. Bu sayede özel tohum firmalarının kurulması teşvik edildi” (Açıkgöz, 1997).
33. 28.04.1983 tarihinde 18031 sayılı Resmi Gazete’de Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
34. 27.05.1983 tarihinde 18059 sayılı Resmi Gazete’de 2823 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Mülkiyetindeki Bir Kısım Arazinin Devredilmesine İzin Verilmesi Hakkında Kanun yayımlandı.
35. 1985 yılında Dünya Bankası desteğiyle “Özelleştirme Ana Planı” hazırlandı. “Özelleştirmeye yönelik ilk düzenleme; 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı kanunla getirilmiştir”(Yörür, 2008).
36. “1985’de “yerli ve yabancı ortaklı tohumculuk özel kuruluşlarına devletçe sağlanan teşvikler çok arttı. Tohumluk dış alımı çok kolaylaştırılırken, özel tohumculuk şirketlerince üretilen tohumlukların fiyatları serbest bırakılmış, tohumluk satış

- bedellerine önemli devlet sübvansiyonları getirildi.” Kısa zamanda tohum firma sayısı 3’den 60’a çıktı” (Yörür, 2008).
37. 28.05.1986 tarihinde 3291 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun çıkarıldı. Bu kanunda, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlendi. Özelleştirme konusunda yürütme mercii, “Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu” olarak belirlendi.
 38. Tohumculuğun özelleştirilmesi hibrit tohumun yeni bir uluslar arası meta haline gelmesi ile çakıştı. Türkiye ulus aşırı tohum tekellerinin açık pazarı oldu; Türkiye’de 28 ulus aşırı tohum tekeli üretime başladı. Araştırma lisansına sahip 20 firmadan 18’i ulus aşırı sermayeli ya da ulus aşırı yabancı ortaklara sahiptir” (Yörür, 2008).
 39. 1994 yılında Türkiye DTÖ Tarım Antlaşması’nı imzaladı.
 40. 1994 yılında Dünya Bankası ile yapılan sözleşme metni 27 Kasım 1994 tarihli 4046 Sayılı Özelleştirme Yasası olarak kabul edilerek yürürlüğe kondu.
 41. 28 Mart 1992 tarihli Resmi Gazetede ki kararda özel önem taşıyan konular arasında olan “Tarımsal Sanayi Yatırımları”; entegre hayvancılık, su ürünleri yetiştirme ve işleme, entegre sebze, meyve işleme, entegre orman ürünlerini; "Tarım Yatırımları" ise tohumculuk ve seracılık yatırımlarını kapsamaktadır. Kararnamede her ne kadar özel yatırım konulan arasında Tarımsal Sanayi ve Tarım Yatırımları yer almakta ise de tarım sektöründe öteki sektörlerden farklı olarak uygulanan herhangi bir teşvik yoktur. Ancak mevcut teşvik tedbirlerinden birçoğu oransal ve tutar olarak tarım sektöründe ayrıcalıklı olarak uygulanmaktadır (Yörür, 2008).
 42. 19.02.1995 tarihinde 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun Resmi Gazete’de yayımlandı
 43. 30.07.1998 tarihinde Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Satın Alma –Satma, Yapma-Yaptırma, Kiralama ve Kiraya Verme İşlerine Ait Yönetmelik 23418 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı.
 44. “26.08.1998 tarih ve 23445 Sayılı Resmi Gazete’de Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmeliğin bazı maddeleri değiştirilerek yeniden yayımlandı.
 45. IMF-Dünya Bankası Anlaşmasının Hükümleri 1999 yılı sonunda Uluslar arası Para Fonu ile imzalanan Stand by Anlaşması ve bu kapsamda verilen niyet mektupları, uygulanmakta olan tarım politikalarında önemli değişiklikler öngörüldü. Bunlar, aşağıdaki gibi sınıflandırıldı a) Öncelikle destekleme fiyatlarının “dünya fiyatları”

- düzeyine çekilmesi, ardından girdi ve çıktıya dayalı destekleme sisteminin tümüyle elemine edilerek Doğrudan Gelir Desteği sistemine geçilmesi, b) Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB), (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'nın (TCZB) yeniden yapılandırılması, c) Türkiye Ziraat Donanım Kurumu (TZDK), İstanbul Gübre Sanayi A.S. (İGSAS), Türkiye Gübre Sanayi A.S. (TÜGSAS), Türkiye Seker Fabrikaları A.S. (TSFAS), Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR), TEKEL'in özelleştirilmesi, d) Seker, tütün ve TSKB alanlarında kurulların oluşturulması.
46. 24.12. 1999 tarihli Yüksek Planlama Kurulu'nun kararı ile TİGEM özel sektöre açıldı.
47. 18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu ile; TEKEL'in özelleştirme planının hazırlanacağı, özelleştirme kapsamındaki tüm büyük şirketlerin satılmasına ilişkin hazırlık çalışmalarının 2002 yılında tamamlanacağı, Türkiye Seker Fabrikaları A.S.'i özelleştirme çalışmalarının süreceği taahhüdü verildi (Aysu, 2001).
48. 02.08.2002 tarihinde 24834 sayılı Resmi Gazete'de Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği yayımlandı
49. 25 Temmuz 2003 Tarihli Niyet Mektubu ile; TEKEL ve Türkiye Petrol Rafinerileri A.S.'nin (TÜPRAS) özelleştirilmesine ilişkin ihale duyuruları yapıldığı, TSFS'ye ilişkin kapsamlı bir özelleştirme stratejisinin, Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) tarafından 26 Haziran 2003 tarihinde kabul edildiği bilgisi verildi (Aysu, 2008:254).
50. 26.01.2003 tarihinde 25005 sayılı Resmi Gazete'de Tarım İşletmelerinin Yeterli Tarımsal Varlığa Sahip Olup Olmadığının Tespitine Dair Yönetmelik yayımlandı.
51. Sarmısaklı ve Afyon Devlet Çiftliklerine ait sığırlar 27.06.2003 tarihinde TİGEM'E devredildi. Böylelikle çiftliklerde hayvancılık faaliyetlerine son verildi
52. Sarmısaklı devlet çiftliği 23. 12 2003, 25.08.2004, 08.08. 2005 tarihlerinde satışı gerekçesiyle ihaleye çıkarıldı.
53. 03.10.2003 Tarihinden itibaren Kazanova Devlet Çiftliği kiraya verildi
54. 06.12.2004 Tarihinden itibaren İnanlı Devlet Çiftliği kiraya verildi.
55. 10.11.2004 Tarihinden itibaren Göle Devlet Çiftliği kiraya verildi.
56. 09.11.2004 Tarihinden itibaren Gökçeada Devlet Çiftliği kiraya verildi
57. 11.11.2004 Tarihinden itibaren Hafık Devlet Çiftliği kiraya verildi
58. 24.11.2004 Tarihinden itibaren Çiçekdağı Devlet Çiftliği kiraya verildi
59. 24.11.2004 Tarihinden itibaren Gelemen Devlet Çiftliği kiraya verildi
60. 02.12.2004 Tarihinden itibaren Acıpayam Devlet Çiftliği kiraya verildi
61. Ankara şeker fabrikası çiftlik arazisi 13.06. 2005 tarihinde Ankara Büyükşehir Belediyesine devredildi.

62. Sarımsaklı devlet çiftliği 06.12.2005 yılında Sümer Holding A.Ş. devredildi.
63. 14.09.2005 Tarihinden itibaren Altındere Devlet Çiftliği kiraya verildi
64. 19.11.2005 tarihinde 25998 sayılı Resmi Gazete’de Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Satın Alma-Satma, Yapma-Yaptırma, Kiralama ve Kiraya Verme İşlerine Ait Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.
65. 30.12.2005 Tarihinden itibaren Manisa Devlet Çiftliği kiraya verildi
66. 27.02.2006 Tarihinden itibaren Turunçgiller Devlet Çiftliği kiraya verildi.
67. Afyon tarım işletmesi arazisi 21.02.2006 tarihinde maliye hazinesine devredildi.
68. 9. Kalkınma Planında (2007–2013); “Tekel’e ait sigara fabrikaları ile Çaykur’ ait çay fabrikalarının ve Türkşeker’e ait Şeker fabrikalarının önümüzdeki yıllarda özelleştirileceği belirtildi.
69. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. faaliyetlerini; 4634 sayılı Şeker Kanunu, 233 Sayılı KHK ve Şirket Ana Statüsüne göre yürütmekte olan, sermayesinin tamamı devlete ait bir İktisadi Devlet Teşekkülü olup, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 08/10/2007 tarih, 2007/57 sayılı kararı ile kamu hisselerinin özelleştirme programına alınmasına karar verildi. Böylece Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 08/10/2007 tarihi itibarıyla 4046 sayılı Özelleştirme Kanununa da tabi oldu.
70. 18.9.2007 Sarımsaklı Devlet Çiftliği satıldı.
71. 10.10.2008 Tarihinden itibaren Bala Devlet Çiftliği kiraya verildi.
72. 23.10.2008 tarihinde 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu’nun 26/a maddesinde yapılan değişiklik yapıldı. Kanununda özel olarak ayrılan ihtisas endüstri bölgeleri kapsamında ki 4b maddesine göre İleri teknoloji kullanılması ve araştırma geliştirmeye imkân tanınması şartıyla, bilişim teknolojisi, tıp teknolojisi ve tarımsal endüstri dâhil, ihtisas endüstri bölgeleri oluşturulabilir. İbaresini ile tarımın endüstrileşmesinin yasal zemini hazırlandı
73. 10/11/2009 tarih, 27402 resmi gazete de Tarıma Dayalı İhtisas Organize Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği yayımlandı.
74. 03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu’nun ek 3. maddesi değişikliği yapılmıştır. Ek madde-3; “Özelleştirme programındaki kuruluşlara ait veya kuruluş lehine irtifak ve/veya kullanım hakkı alınmış arsa ve araziler ile özel kanunları uyarınca özelleştirilmek üzere özelleştirme programına alınan arsa ve arazilerin 3621 sayılı Kıyı Kanunu veya 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında kalan yerler dahil olmak üzere genel ve özel kanun hükümleri kapsamında yer alan tüm alanlarda imar planlarını yapmaya ve onaylamaya yetkili olan kurum ve kuruluşlardan görüş

alınarak çevre imar bütünlüğünü bozmayacak her tür ve her ölçekte plan, imar planı değişiklik ve revizyonların müellifi şehir plancısı olmak üzere Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca yapılarak veya yaptırılarak, özelleştirme yüksek kurulunca onaylanmak üzere ve resmi gazetede yayımlanmak suretiyle kesinleşir ve bu Kanunun 8. Maddesinde yer alan ilan ve askıya dair hükümlerden muaf olarak yürürlüğe girer.”

Yukarıda kronolojik olarak sıralanan yasal ve kurumsal düzenlemeler devlet çiftliklerinin günümüzdeki dönüşümünü açıkça ortaya koymaktadır. Cumhuriyet döneminde çiftliklerin kurulmasına destek veren yasa ve yönetmelikler yayımlanırken, 1980 yılı sonrasında devlet çiftliklerinin özelleştirilmesine ilişkin yasal düzenlemeler ortaya çıkmıştır. 1980 sonrasında ki yasal düzenlemeler doğrultusunda 16 devlet çiftliği özelleştirilmiştir. Diğer çiftliklerde özelleştirme kapsamına alınmıştır. 19.02.1995 tarihinde 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun devlet çiftliklerinin özelleştirmesini kolaylaştırmıştır.

Bir başka açıdan, 2010 yılında çıkarılan Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği tarım alanlarına ilişkin yeni bir mekansal boyut kazandırmıştır. Tarıma dayalı organize sanayi bölgelerinde yapılacak uygulamanın bir benzeri devlet çiftlikleri eliyle yapılmaktadır. Devlet çiftlikleri sadece tarımsal üretime değil tarımsal sanayinin de gelişmesine de olanak sağlamaktadır. Atatürk Orman Çiftliğinde bulunan ziraat sanatları tesisleri, bira fabrikası, soda, gazoz ve buz fabrikaları, Sarmısaklı Çiftliğinde bulunan süt mamulleri fabrikası bu savı destekler niteliktedir. Bu nedenle ortaya çıkan yeni mekânsal kavram devlet çiftliklerinin talan edilmesine katkı sağlayacaktır.

3194 sayılı İmar Kanununun 3. Maddesinde yapılan değişiklik, özelleştirilen devlet çiftlikleri üzerinde Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığına her tür ölçekte plan yapma yetkisini vermiştir. Özelleştirme kapsamında olan veya özelleştirilen devlet çiftlikleri, yapılan plan çalışmaları ile mevcut mekan örgütlenmesini kaybedecek ve yeni bir kullanım fonksiyonuna dönüşümü kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca maddede belirtilen planların askı süreçlerine ilişkin yaptırımlardan muaf olması kamusal yararını tehdit eder niteliktedir. Özelleştirme İradesi Başkanlığının her tür ölçekte planı, *başkanlık oluru* gereği ile onaylama yetkisi gelecekte kişisel çıkarlar ve ekonomik koşullar nedeniyle devlet çiftlikleri üzerinde ki baskısını daha da arttıracak ve çiftliklerin dönüşümünü sağlayacaktır.

4.5. Tarımsal Eğitim ve Devlet Çiftlikleri Arasındaki Mekânsal İlişki

Tarımsal gelişmeye ortam hazırlayan faktörlerden bir diğeri tarım yönelik bilgi beceri ve teknik birikimdir. Tarım kesiminde eğitim ve araştırma faaliyetlerinde ki gelişmeler tarımsal

Üretim ve sanayi üretimi için kullanılacak teknolojinin ithal olması yada ülke koşullarında yeniden üretilmesi gereği bakımından önemli bir farklılık göstermiştir. Sanayi kesiminde teknoloji ithal edilebilmesine karşın, tarımda ithal edilememektedir. Dışarıdan ithal olarak getirilen yeni bitki türleri ve hayvan cinsleri olsa bile bunların ülke koşullarında ki deneme istasyonlarında yeniden üretilmesi ile paralel gitmektedir (Kazgan, 2003).

Tarımda eğitim ve araştırma faaliyetlerinin o ülkenin koşullarına uydurulması gerekmektedir. Bir ülkenin modern tarıma geçebilmesinin bir ön şartı tarımsal araştırmayı örgütlenmesi olmaktadır. Tarımsal eğitim ve araştırmanın örgütlenebilmesi içinde yayım kanallarının kurulması gerekmektedir. Devletçilik dönemi eğitim ve araştırma faaliyetleri konusunda önemli ilk adımların atıldığı yıllar olmuştur. (Kazgan, 2003).

Tez kapsamında tarım kesiminde eğitim ve araştırma faaliyetleri konusunda hizmet vermiş Köy Enstitüleri ve Teknik Ziraat Okulları'nın devlet çiftlikleri ile arasındaki mekânsal ilişki irdelenecektir. Cumhuriyet dönemi tarımsal eğitime ilişkin diğer eğitim yapıları kapsam dışı bırakılmıştır.

Cumhuriyet döneminde devlet otoritesinin belirlediği ve ülke çapında yaygınlaştırdığı özgün mimari modellemelerin bir kısmını tarıma ilişkin eğitim veren köy enstitüleri oluşturmaktadır. rgtlenme biçimi ve eğitim programları ile belirli bir mekânsal yapılanma modeline oturan, örnek insan yetiştirmeyi hedeflemiş bir devlet kurumudur. Cumhuriyet döneminde oluşturulan eğitim modeli nüfusun çoğunluğunu oluşturan kırsal kesimin eğitimini ve kırsal alanların, iklim, toprak türü vb. gibi ayrılan bölgelere göre köylerin çeşitli ihtiyaçları için gerekli yetişmiş insan kaynağını elde etmeyi ve bu yolla köy kalkınmasının gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Arıtan, 2004).

Köy enstitüleri insanı ne çıkaran ve her insanın eğitimden pay alması gerektiği üzerinde duran bir yapılanmayı içermektedir. Çünkü eğitim toplumsal olduğu kadar kamusal bir eylem olup, aynı zamanda tarihsel ve kültüreldir. Böyle bir oluşum fırsat eşitliği ve demokratikleşme yönünde atılmış büyük bir adım olarak nitelendirilmektedir. Bu adım sadece bireyin eğitimi değil, endüstrileşme hareketinin henüz başlamadığı cumhuriyet döneminin değişime uygun insan gücü hazırlama politikası içermektedir (Türkoğlu ve Çotuksöken ve Eşme, 2003).

Mekânsal rgtlenme bağlamında köy enstitüleri; genel olarak yatakhane, tuvalet, ğretmen evleri, yemekhane, mutfak yönetim odası, derslikler, kütüphane, laboratuvar, atölye tiyatro toplantı salonu, amaşırhane, açık kapalı yıkanma bölümü, revir fırın, kooperatif, ahır/ağıl/kümes, balıkthane su deposu havuz depolar elektrik santrali,

bahçe/tarla/koruluk/tarım alanları spor tesisleri, uygulama okulu, açık hava tiyatrosu, çocuk bahçesi gibi birimlerden oluşmaktadır (Mumcu, 2002).

Köy enstitülerinin yerleşim kriterlerine bakıldığında, ülke genelinde homojen olarak yayıldığı görülmektedir. 2-3 ilin merkez noktasında yerleşen köy enstitüleri aynı zamanda devlet çiftliklerinde çalışacak kalifiye işçi yetiştirmeyi hedeflemektedir. Köy enstitülerinin kuruluş amaçları, yerleşim kriterleri ve sahip olduğu mekân organizasyonu devlet çiftlikleri ile benzerlik göstermektedir. Ülke genelinde köy enstitülerinin yayılımına bakıldığında devlet çiftliklerine yakın bölgelerde yerleştiği görülmektedir. Bu bağlamda devlet çiftlikleri ile köy enstitüleri arasında ki mekânsal örgütlenme kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca köy enstitülerinde eğitim gören çocuklar devlet çiftliklerinde staj olanağı bularak öğrendikleri bilgiyi pratik etme şansı bulmuşlardır. Köy enstitülerinin ülke genelindeki dağılımı Çizelge 4.13’de görülmektedir.

Çizelge 4.13 Köy enstitülerinin ülke genelindeki dağılımı ve etki alanı (Aydın, 2007)

No	Adı	Bulunduğu İl	Kesimine Giren İller	Kuruluş Yılı
1	Çifteler	Eskişehir	Afyon, Kütahya, Uşak, Konya	1937
2	Kızılçullu	İzmir	Manisa Denizli Aydın	1937
3	Kepirtepe	Kırklareli	Edirne Tekirdağ	1938
4	Gölköy	Kastamonu	Çankırı Çorum Zonguldak Sinop	1939
5	Akçadağ	Malatya	Tunçeli Elazığ	1940
6	Ladik Akpınar	Samsun	Amasya Tokat	1940
7	Aksu	Antalya	Muğla Mersin	1940
8	Arifiye	Kocaeli	Bursa Bilecik İstanbul Bolu	1940
9	Beşikdüzü	Trabzon	Ordu Giresun Gümüşhane Rize	1940
10	Cılavuz	Kars	Artvin Ağrı	1940
11	Haruniye	Adana	Maraş Antep	1940
12	Gönen	Isparta	Burdur	1940
13	Pazaören	Kayseri	Yozgat Kırşehir Niğde	1940
14	Şavaştepe	Balıkesir	Çanakale	1940
15	Hasanoğlu	Ankara	Çankırı	1941
16	İvriz	Konya	Nevşehir Niğde	1941
17	Yıldızeli	Sivas	Erzincan	1941
18	Pulur	Erzurum	Bingöl	1942
19	Ergani	Diyarbakır	Urfa Mardin Bitlis	1944
20	Ortaklar	Aydın	Denizli	1944
21	Erniş	Van	Hakkari	1948

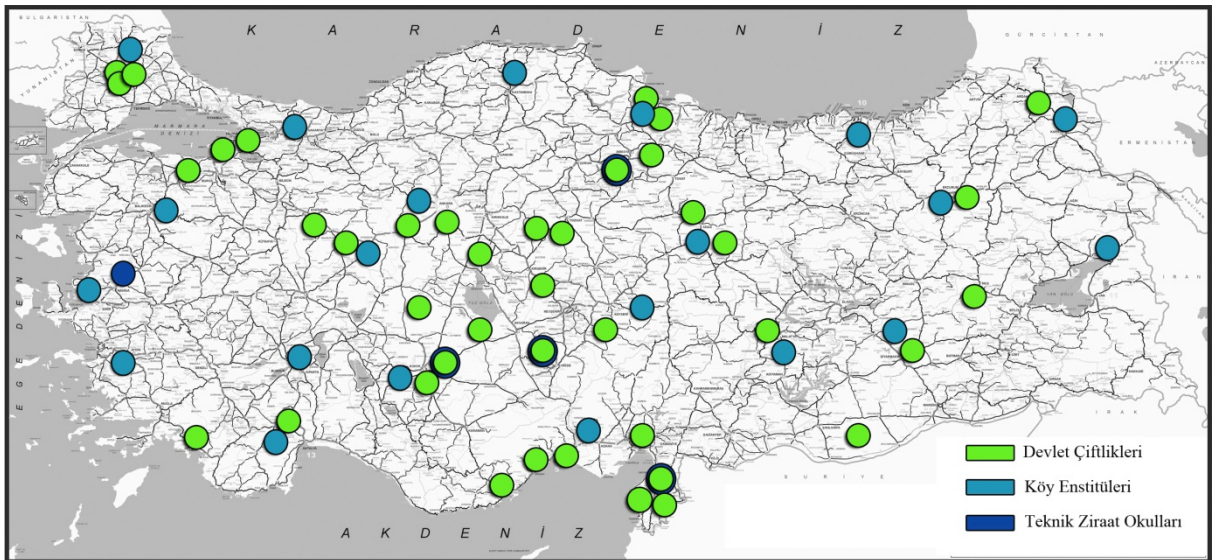
Köy enstitüleri, ilk kez 1937 yılında Eskişehir’de Çifteler köy enstitüsünün kurulması ile kurumsallaşmış ve 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı yasa ile yasallaştırılmıştır. 1937- 1954 yılları arasında faaliyet göstermiş ülkenin her bölgesine yayılan sayısı 21’i bulmuştur. 27

Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı yasayla Demokrat Parti döneminde kapatılmıştır. Günümüzde köy enstitüsü yerleşkelerine ait binaların çoğunun yıkıldığı geriye kalan yapıların ise bakımsızlık nedeniyle harabeye dönüştüğü görülmektedir. Tarımsal gelişimin örgütlenmesi amacı ile atılmış ilk adımlardan olan köy enstitülerinin 7 yıllık süre sonunda kapatılması ile bu başarıyı günümüze kadar taşıyamamıştır.

Tarım kesiminde eğitim ve araştırma faaliyetlerinde ki gelişmelere ikinci örnek, Teknik Ziraat Okulları'nın kurulmasıdır. Teknik ziraat okulları 1943 yılında çıkarılan 4486 sayılı Kanun çevresinde kurulmuştur. Teknik Ziraat Okulları 1940'lı yıllar içerisinde köy enstitülerine bir seçenek olarak görülmüştür.

Teknik ziraat okulları devlet çiftliklerinin bulundukları bölgelerde yerleşmiştir. 1943-1947 yılları arasında Beydere (Manisa), Koçaş (Niğde), Özden (Konya), Gökhöyük (Amasya), Beylikçayı (Hatay Reyhanlı) da 5 teknik ziraat okulu açılmıştır. Koçaş, Özden ve Gökhöyük'de bulunan ziraat okulları çiftlik yerleşkesi içerisinde bulunmaktadır. (Tekeli ve İlkin, 1988).

Eğitim kuruluşları her ne kadar araştırmaya yönelik kuruluurlarsa kurulsun, tarımsal araştırmanın bu kuruluşlar elinde yürütülmesine olanak yoktur. Değişik konularda uzmanlaşmış araştırma konularına gereksinim vardır. Bu gerekçeler ile devlet çiftlikleri ile eğitim kuruluşları arasındaki örgütlenme sağlanmıştır. Devlet çiftlikleri aynı zamanda tarımsal eğitimin verildiği ve pratik edildiği mekânsal gereksinmeyi karşılamaktadır. Aşağıda Şekil 4.28'de teknik ziraat okulları, köy enstitüleri ve devlet çiftliklerinin ülke genelinde ki yayılımı ve mekansal ilişkisi gösterilmektedir.

Şekil 4.28 Teknik ziraat okulları, köy enstitüleri ve devlet çiftliklerinin ülke genelindeki dağılımı

Türkiye genelinde devlet çiftlikleri, köy enstitüleri ve teknik ziraat okulları dağılımına bakıldığında, tarımsal eğitim veren okulların genellikle devlet çiftlikleri yakın çevresinde konumlandığı görülmektedir. Ayrıca 4 devlet çiftliği yerleşkesi içerisinde ziraat eğitimi veren eğitim yapısı bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, başlangıç olarak 45 büyük çiftlik ve bunların parçası olan 45 teknik ziraat okulunun planlanması hedeflenmiştir. Ancak sadece 5 teknik ziraat okulu açılmıştır.

Ayrıca, Teknik ziraat okullarına ilişkin 4486 sayılı Kanun çerçevesinde; ‘‘...Tarım Bakanlığı’nca uygun görülen yerlerde teknik ziraat ve bahçıvanlık okulları ile bu okullara bağlı küçük orta ve büyük öğretim işletmeleri kurar. Bu okullarda örnek öğretim işletmelerinin kurulacağı yerlerde devlet çiftliği veya devlet bahçe işletmesi bulunmaz veyahut bulunup da masada yetiyecek genişlikte toprağı bulunmazsa, bu gayeleri sağlamak üzere tarım bakanlığınca arazi istimlak olunabilir...’’ maddesi devlet çiftlikleri ile teknik ziraat okulları arasındaki mekânsal ilişkiyi tanımlar niteliktedir (Sönmez, 1996).

4.6. Yurtdışı Politikaları ve Devlet Çiftlikleri Modelinin, Türkiye’de Uygulanan Politikalar İle Karşılaştırılması (Kibbutz ve Sovhoz)

Ziraat işletme sistemi bir toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik şartları ile yakından ilgilidir. Her ülkenin kendine özgü tarım politikaları ziraat işletmelerinin yönetim biçimini belirlemiştir. Türkiye gibi bazı ülkelerde de tarımsal örgütlenme devlet çiftlikleri aracılığı ile sağlanmaktadır. Ancak diğer ülkelerde uygulanan devlet çiftlikleri modeli Türkiye’de uygulanmakta olan model ile farklılık göstermektedir. Ülkelerin benimsediğı ekonomik, siyasi, tarım politikaları arasında ki farklılıklar devlet çiftliklerinin, yerseçim kriterleri, büyüklükleri ve üretim ilişkilerini etkilemiştir. Bu bağlamda İsrail’de kurulan Kibbutz yerleşkeleri ile Sovyet Rusya’da 1917 Ekim Devrimi etkisi kurulan Sovhoz yerleşkeleri (Özbekistan) Türkiye’de uygulanan devlet çiftlik yerleşkeleri ile karşılaştırılmıştır.

İsrail’de toprak İsrail vakfına aittir. Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi şahıs mülkiyeti yoktur. İsrail’de çiftçi toprağın kiracısıdır. İsrail’de toprak sistemi üç aşamalıdır. Bunlar; Kibbutz, Maşov ve Maşova’dır. Kibbutz, İsrail’de ortaklaşa kullanılan yerleşim bölgesi olarak tanımlanmaktadır. İlk kibbutz yerleşkesi 1909 yılında kurulmuştur. Bugün 1.000 nüfuslu 250 kadar kibbutz vardır. Bu da İsrail nüfusunun %3’ünü teşkil etmektedir (Şekil 4.29) (Türkdoğan, 2006).

Sovyet Rusya’da devlet mülkiyetindeki tarım işletmeleri olarak bilinen Sovhozlar 1917 Ekim Sovyet Devrimi’nden sonra, Kooperatif mülkiyetini gerçekleştiren kolhozların yanında devlet

iftlikleri olarak kurulmuştur. Sovhozlar, tarım sanayisini gerçekleştiren tarım fabrikaları niteliğindedir. Kuruluş amacı, kırsal kesimde büyük ölçekli kolektif üretimin düzenlenmesi doğrultusunda yol alınabilmesidir [10].

Şekil 4.29 Kibbutz yerleşkesi genel görünüm [10]

Türkiye’de ise cumhuriyet rejimine geçiş ile birlikte tarımsal örgütlenme modeli geliştirilmiş ve ortaya devlet çiftlik yerleşkeleri ortaya çıkmıştır. Kibbutz yerleşkeleri ülkenin sahip olduğu toprak tasarrufu sonucunda, Sovyet Rusya ve Türkiye’de uygulanan model ise yönetim rejimin değişmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak Atatürk Türkiye’de uygulanmasını istediği devletçilik modelinin Sovyet Rusya’da uygulanan modelden farklı olduğunu 1931 yılında CHP açılış programında dile getirmiştir. ‘...Bizim tatbikini muvafık gördüğümüz mutedil devletçilik prensibi bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak milleti büsbütün başka esaslar dâhilinde tanzim etmek gayesini takip eden ve ferdi iktisadi teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan sosyalizm prensibine müstenit kolektivizm, komünizm gibi bir sistem değildir...’, ‘...sanayi alanında milletin çıkarları gerektiği zaman, refah sağlamak için devlet aracılığı kullanılacaktır. Ancak yine de özel teşebbüse izin verilecektir. Hangi alanlarda duruma müdahale edileceği gelişmelere bağlıdır. Böyle bir müdahalenin gerekliliği kararlaştırılırsa ve o alanda özel teşebbüs varsa özel bir yasayla o işin hükümetçe devralınması sağlanacaktır...’ sözleri ile alışlagelmiş devletçilik anlayışından farklı bir sistem uygulayacaklarının sinyallerini vermiştir (Bakırcı, 2007).

Mülkiyet ilişkileri bakımından benzer özellik gösteren her üç devlet çiftliği yerleşkesinde arazi varlığı ve ülke genelinde oluşturduğu yoğunluk farklılık göstermektedir. Her üç devlet

çiftliği yerleşkesinde mülkiyet devletindir. Sovhoz ve Kibbutz yerleşkelerinin kuruluş yılları hemen hemen aynıdır. Türkiye’de devlet çiftlikleri ise dünya ekonomik buhran sonrası uygulamaya geçilen devletçi ekonomik anlayışın benimsenmesi ile birlikte ortaya çıkmıştır.

Devlet çiftliklerinin sahip olduğu arazi varlığı karşılaştırıldığında Kibbutz yerleşkelerin genellikle bir köy alanı büyüklüğünde ve nüfusu 100-2000 arası değişik iskân alanlarına sahiptir. sovhos yerleşkelerinin ise ortalama arazi büyüklüğü 16.300 hektardır; bunun yaklaşık yarısı ekili durumdadır. Her iki yerleşkede arazi varlığı benzerlik göstermektedir. Ancak Türkiye’de kurulan devlet çiftlikleri ortalama 500 ha. arazi varlığına sahiptir. Kibbutz ve sovhos yerleşmeleri büyük arazi varlığı nedeniyle üretim kapasiteleri büyüktür. Ancak üretim ilişkileri Türkiye’de kurulan devlet çiftliklerinden farklıdır. Türkiye’de devlet çiftlikleri tarımsal gelişmenin sağlanması amacıyla Türk köylüsünün tohumluk ve damızlık ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak diğer iki yerleşkede ise üretim tarımsal sanayide kullanılmak üzere tüm köylü ile birlikte yapılmaktadır. Ayrıca Kibbutz yerleşkesinde çeşitli sektörlerde üretim yapan fabrikalar kurulmuştur. Bir başka açıdan, Sovhoz ve Kibbutz yerleşkelerinde amaç kar etmektir. Türkiye’de uygulanan model Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT) altında kar amacı gütmeyen kamu yararı için çalışan işletmelerdir. Ancak 1980 sonrası bu işletmeler Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) altında uygulamaya sokularak kar amacı güden işletmeler haline dönüşmüştür.

Kibbutz yerleşkelerinde çalışan nüfus işçi sınıfı statüsünde köy halkından oluşmakta ve daimi işçi kullanılmaktadır. Türkiye’de ki devlet çiftlikleri ve sovhos yerleşkelerinde ise çalışan nüfus memur ve işçi statüsü olarak ikiye ayrılmaktadır. Traktör ve makine bakımından tam donanımlı, çok sayıda teknisyen, mühendis, tarım ve hayvancılık uzmanının çalıştığı çiftliklerdir. Yöneticileri devletçe atanır ve çiftliğin bağlı olduğu bakanlığa karşı sorumludur.

Farklı ülkelerde bulunan devlet çiftliklerinin sahip olduğu ortaklık sadece mülkiyet değildir. Sosyal yaşamında büyük bir bölümü benzer özellikler göstermektedir. Kibbutz yerleşkelerinde; ortak yemekhaneler; çocuklar için ortak yatakhaneler vardır. Kibbutzlar hemen her zaman eşitliği ön planda tutmuşlardır. Yahudi kültüründe kadın erkek eşitliğinin yerleşmesindeki payları çok büyüktür. Bu durum sovhos yerleşkeleri içinde aynıdır. Türkiye’de kurulan çiftliklerde ise sınıflı amaçla inşaa edilmiş bina grupları olmaktan öte anlamlar taşımaktadır. Devlet çiftliklerinin önerdiği sosyal yaşam aynı zamanda kırsal nüfusa örnek olarak toplumsal dönüşümleri de içermektedir.

Uygulanan tarım politikalarının devlet çiftlikleri üzerinde ki etkileri bağlamında incelendiğinde ise 1980 yılı sonrasında uygulamaya geçen neoliberal politikalardan her üç

çiftlik yerleşkesi de etkilenmiştir. Özbekistan ülkesi bağlamında incelenen sovhoz yerleşkelerinde 1990'ların başında ülkede tarımsal üretim devlet işletmeleri ve kooperatifler tarafından gerçekleştirilirken, 1999 yılından itibaren büyük ölçekli devlet işletmelerinin özelleştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Özbekistan Hükümeti, tarım sektöründe verimliliği arttırmak amacı ile kuruluşları eskilere dayanan sovhoz adı verilen birliklerin arazilerini şirketlere ve çiftçilere dağıtmak şeklinde bir nevi özelleştirmeye gitmektedir. Şirketten kasıt bir sermaye ortaklığı değil, çok sayıda insanın emeğini birleştirdiği kooperatif tarzı kuruluşlardır (Özbekistan Ülke Raporu, 2008).

Kibbutz yerleşkelerinde ise son yıllarda yeniden yapılanma adı altında özelleştirmeler hâkim olmaktadır. Özelleştirme kapsamı ise yerleşke içerisinde bulunan konutlarının satışı ve el değiştirmesi olarak uygulanmaktadır. Bugün iş gücü kaybı ile birlikte Kibbutzlar, İsrail'e göç eden yoksul Yahudilerin topluma adaptasyon adı altında "devlete yük olmamaları" için çalıştırıldıkları yerler olarak değişim göstermiştir.

Türkiye'de ise özelleştirme kapsamına alınan bazı devlet çiftliklerinin satışı olmuş, bazı işletmelerin ise kiralanarak yönetim biçimi değiştirilmiştir. Ancak Türkiye'de çiftçiye toprak dağıtımı beldesiz olarak 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çerçevesinde dağıtımı yapılmıştır. Özbekistan' da bu uygulama 1990 yılı ve sonrasında yapılmaktadır.

4.7. Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler

Erken Cumhuriyet döneminde devlet otoritesinin belirlediği ve ülke çapında yaygınlaştırılan özgün bazı mimari modellemelerin bir kısmını devlet çiftlikleri oluşturmaktadır. Örgütlenme biçimi belirli bir mekansal yapılanma modeline oturan, temelleri tarım ve besi üreticiliğine dayanan tarımsal yerleşimler, ekonomik kalkınmanın temelini oluşturan tarımsal gelişmenin sağlanması ilkesine dayanılarak kurulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk tarımsal örgütlenmenin başarılabilmesi için ülkenin iklim ve toprak yapısına uygun ziraat bölgelerine ayrılması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda devlet çiftliklerinin ülkenin bütününe yayılması ve köylüye modern tarım tekniklerinin öğretilmesi amacıyla çiftliklerini 1937 yılında hazineye bağışlamıştır. 1940'lara kadar yerleşimler tüm Anadolu'ya yayılarak mekânsal karşılığını bulmuştur. Aynı zamanda, tarımsal yerleşkeler, tarımsal toplulaştırma ve devlet tarım teşkilatı çatısı altında yer almıştır. 1950 ve 1984 yılları arasında bu yerleşkeler devlet üretim çiftlikleri adı altında hizmet vermiştir. Daha sonra, 1984 de, tüm bu kurumlar Tarım Bakanlığı çatısı altında toplanmıştır.

Cumhuriyetten günümüze, Türkiye’de uygulanan tarım politikaları devlet çiftlikleri üzerinde yönetim, üretim ve mekân biçimi konusunda etkili olmuştur. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tarım politikaları ile desteklenen, 1950’lerde üretim ilişkileri değişen, 1980’lerde ise tasfiye edilmeye çalışılan yerleşkeler günümüzde sürekliliğini kaybederek ülke ekonomik politikaları, kalkınma planları, üst ve alt ölçekli plan çalışmalarının çözmesi gereken güncel bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Devlet çiftliklerinin yerseçim kriterleri kendine özgü yapısı ile tarım alanları arasında inşaa edilmiş bina grupları olmaktan öte anlamlar taşımaktadır. Kırsal doku içerisinde sahip olduğu mekânsal örüntü, köylünün modernleşmesine destek vererek toplumsal ve kültürel dönüşümü kentten kırsal alana taşımıştır. Üretimi, sosyal yaşamı ve aynı zamanda konut yerleşimini içeren bu yerleşkeler, bu genişletilmiş özerk mikro yerleşim modelinde, kırsal ölçekte, bünyelerindeki farklı potansiyellerle Cumhuriyet modernizasyon projelerine hizmet vermiştir.

Yapılaşmış çevreden uzakta tarım alanları üzerinde yerseçen yerleşkeler günümüzde ise yapılaşmış çevrenin baskısı altındadır. Kentsel toprağın değer kazanması çiftlik yerleşke ve üretim alanlarının sahip olduğu arazi varlığını çeşitli spekülative amaçlarla baskı altında bırakmıştır. Günümüzde devlet çiftliklerinin bulundukları geniş topraklar kentlerin genişlemesi sürecinde kentsel doku içerisinde kalmış ve değerlenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde kentlerdeki nüfus artışı ile planlarda kentlerin gelişim yönünün doğru belirlenmemesi nedeniyle bu alanlar kent ve kentli için hazır kamusal mekân stoku olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle devlet çiftlikleri tarımsal üretim yayım çalışmaları yanında kentliye rekreatif amaçlı kullanım olanağı sunan mekânlara dönüşmüştür. Arazi varlığının küçülerek devlet çiftliklerinin yokolması, verimli tarım topraklarının yapılaşmış çevrenin bir parçası olarak dönüşümüne neden olmuştur.

Kentsel doku içerisinde kalan devlet çiftliklerine üst ölçekli planlarda kuruluş amacı dışında kullanım fonksiyonları öngörülerek baskı daha da artmıştır. Kentsel doku baskısında olmayan çiftlikler ise üst ölçekli planlarda tarımsal niteliği korunacak alan olarak öngörülmüş detaya inilmemiştir. Türkiye’de henüz devlet çiftliklerine ilişkin planlama yaklaşımı geliştirilmemiştir. Devlet çiftliklerinin bulunduğu bölgelerde, üst ölçekli ve alt ölçekli planlar kapsamında devlet çiftliklerine ilişkin stratejiler, müdahale biçimleri ve koruma kullanma dengesinin nasıl kurulacağı henüz belirlenmemiştir. Çiftliklerin etrafındaki yapılaşmış çevrenin gelişimi devlet çiftlikleri üzerindeki baskıları azaltacak şekilde yönlendirilmemiştir.

Oysa devlet çiftliklerinin günümüzde toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamını mekâna yansıtması nedeniyle belge değeri, yapıldığı dönemin tasarım ve mimari anlayışını

yansıtması açısından mimari değer, toplumun gereksinmesinin halen karşılayabilmesi açısından işlevsel ve ekonomik değer taşımaktadır.

1980 sonrası özelleştirme politikaları çerçevesinde satın alınan yerleşkeler çalıştırılmamış, tesisler ortada kalmış, kapanmış ya da belediyeler, üniversiteler ve diğer kamu kuruluşları tarafından yönetimi üstlenilmiştir. Ayrıca özelleştirme çalışmaları ile yerleşkelerin altyapı yatırımları ihmal edilmiş, hazineden kaynak aktarılmamıştır. Böylelikle yerleşkeler zarar ettirilmiştir. Oysa devlet çiftlikleri Türkiye sertifikalı hububat tohumluğunun %80'ini, yem bitkileri tohumluğunun %75'ini üretmek ve Türkiye damızlık hayvan ihtiyacının %10'unu karşılamaktadır. Ayrıca ziraat ve veteriner fakültelerinde görev yapan araştırmacılara, materyal ve olanak sağlamaktadır. Çiftliklerde yapılan bilimsel çalışmalar sayesinde birçok bitki çeşidi ve hayvan tipleri üretilmiştir. Onların özelleştirilmesi, Türkiye'nin tarımsal Ar-Ge etkinliklerine zarar vermiştir ve verecektir.

Özelleştirme politikaları yerine tesislerin sağlıklaştırma çalışmaları yapılmalıdır. Yapılacak sağlıklaştırma çalışması ile tarım kesiminin yeniden kalkınması sağlanabilir, tarımda oluşacak artı istihdamın kırdan kente göçü önlenir. Böylelikle kurulan devlet çiftlikleri, tarımsal üretimde yakın çevresindeki merkezlere istihdam olanağı sağlayacaktır. Tarımla uğraşan nüfusun eğitilerek daha verimli ve bilinçli üretim yapabilmelerine olanak sağlayacak devlet çiftliklerinde yaratılan istihdam ile, demografik yapı her bölgede homojen bir yapıya kavuşturulabilir.

5. SARMISAKLI ÇİFTLİĞİ ÖRNEK ALANINDA UYGULANAN TARIM POLİTİKALARININ FİZİKİ MEKANA VE ÜRETİM İLİŞKİLERİNE OLAN ETKİLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Tez kapsamında; devlet çiftliklerinin yapısının anlaşılması, incelenen değer ve parametrelerin sorgulanması amacı ile örnek alan çalışması yapılmıştır. Sarmısaklı Çiftliği, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte o dönemin ekonomik stratejilerini noktasal ölçekten üst ölçeğe kadar geniş perspektifte alana yapılacak her tür ve ölçekteki müdahaleden ülke bütününe nasıl etkileyeceğini açıkça ortaya koyan bir tarımsal yerleşkedir.

Sarmısaklı Çiftliği tarihsel süreç içerisinde, tarım politikalarının kırılma noktalarından birebir etkilenen örnek çiftlik yerleşkelerinden biridir. Sarmısaklı Çiftliği; ekonomik kalkınma kapsamında, tarımsal örgütlenme, sanayi planları, Cumhuriyet Dönemi mimarlığı kapsamında, yerleşkenin mekânsal örgütlenmesi, modernleşme çabaları, tarımsal eğitim kapsamında, Türk köylüsünün eğitilmesi, modern ziraat tekniklerinin öğretilmesi, toplumsal ve kültürel kalkınmanın sağlanması kapsamında, mekan organizasyonu içerisinde sahip olduğu sosyal ve kültürel mekanlar ile günümüzde cumhuriyet dönemine ışık tutan tarihi mekan niteliğindedir.

Sarmısaklı Çiftliği, tarım politikalarının fiziki mekana ve üretim ilişkilerine olan etkileri bağlamında incelenmiştir. Sarmısaklı çiftliğinin incelenmesinde, kamu kurum ve kuruluşlarında elde edilen veriler, arazi tespit çalışmaları, geçmişte çiftlikte çalışanlar ile yapılan mülakat görüşmeleri, Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir Planlama Bölümü, Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Trakya Kırsal Yerleşmeleri, Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması, kırsal alan anket sonuçlarından yararlanılmıştır.

Kamu kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler ile çiftlik yerleşkesinin Trakya alt bölgesindeki konumu ve çevre ilişkileri tanımlanmış, yapılan plan çalışmalarının üst ölçekten alt ölçeğe fiziki mekâna olan etkilerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Fiziki mekâna ilişkin yapılan arazi çalışması, mülkiyet ilişkilerini, barınma, üretim, donatı ve yönetim yapılarının mekân örgütlenmesini, plan şemalarını, cephe kesit özelliklerini belirlemiştir. Öte yandan, yapılan mülakat görüşmelerinde çiftlik çalışanlarına; çiftlik yerleşkesinde barınma, sosyo-kültürel yaşam, üretim ve sanayi ilişkileri, tarımsal eğitim çalışmaları, kurumsal düzenlemeler, yakın çevre ilişkileri bağlamında sorular yöneltilmiş, verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Kırsal alan anket çalışmalarının sonuçları ise Sarmısaklı Çiftliği'nin yakın çevresindeki kırsal yerleşmelerin üretim ilişkilerinin irdelenmesi kapsamında incelenmiştir.

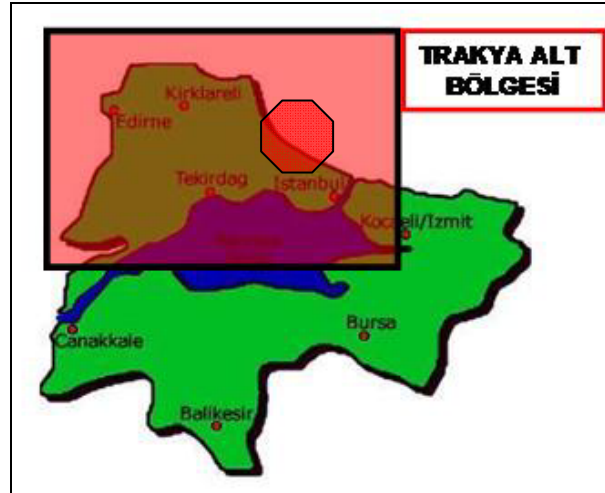
5.1. Sarmısaklı Çiftliği Konumu/ Çevre İlişkileri

Sarmısaklı Çiftliği, Marmara Bölgesi, Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi, Sarımsaklı ve Oklağlı Mahalleri'nde konumlu mülkiyeti Ziya Organik Tarım İşletmeleri adına kayıtlı 71 adet parselden oluşmaktadır (Şekil 5.1).

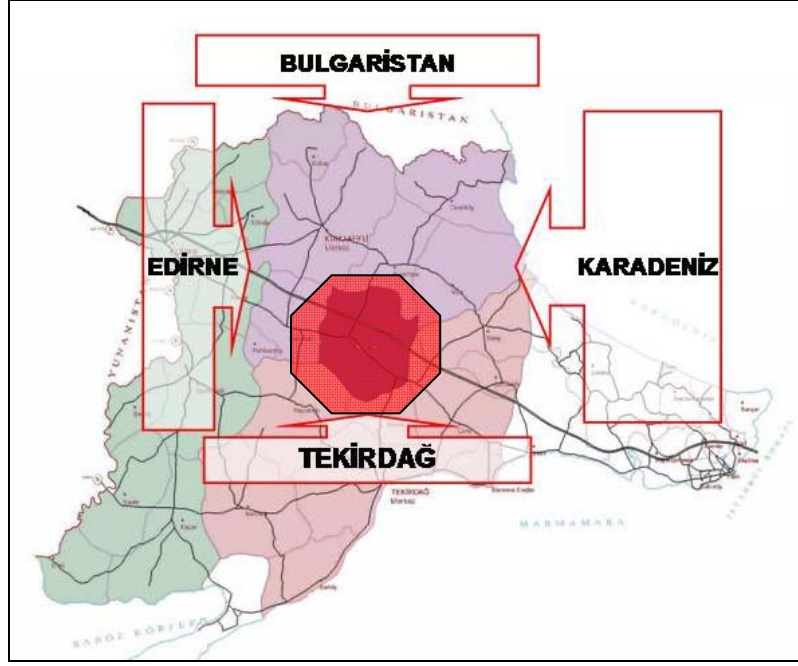
Şekil 5.1 Marmara Bölgesi'nin Türkiye içindeki yeri (Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Analitik Etüt Sonuç Raporu, 2007)

Kırklareli ili, Marmara Bölgesi'nde Trakya Alt Bölgesi'nin kuzeydoğu kesiminde, 41°14' ve 42°00' kuzey enlemleri ile 26°53' ve 28°13' doğu boylamları arasında yer almaktadır (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 Trakya Alt Bölgesi'nin Marmara Bölgesi içindeki yeri (Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Analitik Etüt Sonuç Raporu, 2007)

Kuzeyinde Bulgaristan, güneyinde Tekirdağ ili Saray, Çorlu, Muratlı, Hayrabolu ilçeleri, batısında Edirne ili Uzunköprü, Havsa, Merkez ve Lalapaşa ilçeleri, doğusunda Karadeniz, güneydoğusunda Çatalca bulunmaktadır (Şekil 5.3).

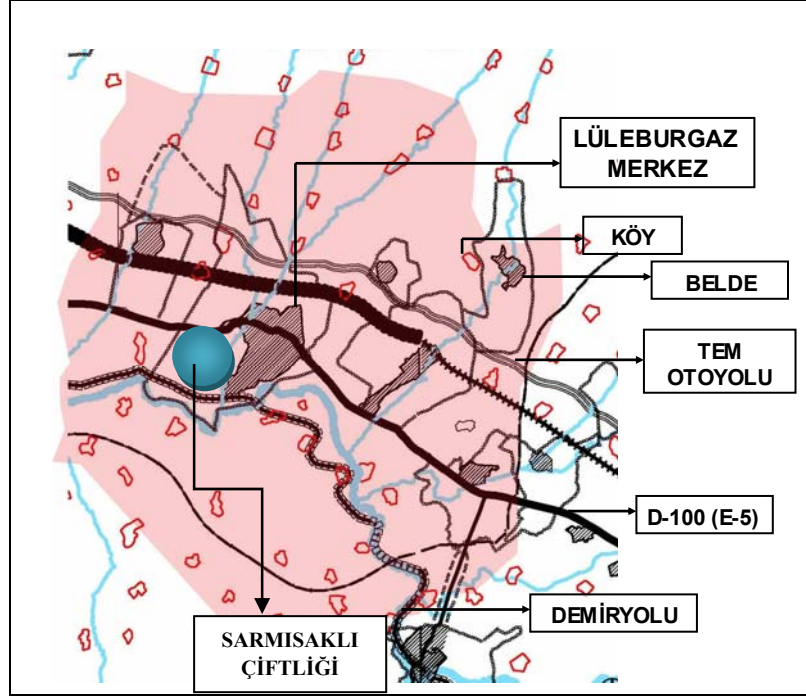
Şekil 5.3 Kırklareli ilinin çevre ilişkileri (Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Analitik Etüt Sonuç Raporu, 2007)

Lüleburgaz ilçesi, Kırklareli ilinin güneyinde bulunmaktadır. Kuzeyinde Pınarhisar, güneyinde Tekirdağ, batısında Babaeski, doğusunda Saray ilçesi bulunmaktadır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 Lüleburgaz ilçesine komşu ilçeler (Ergene Havzası ÇDP)

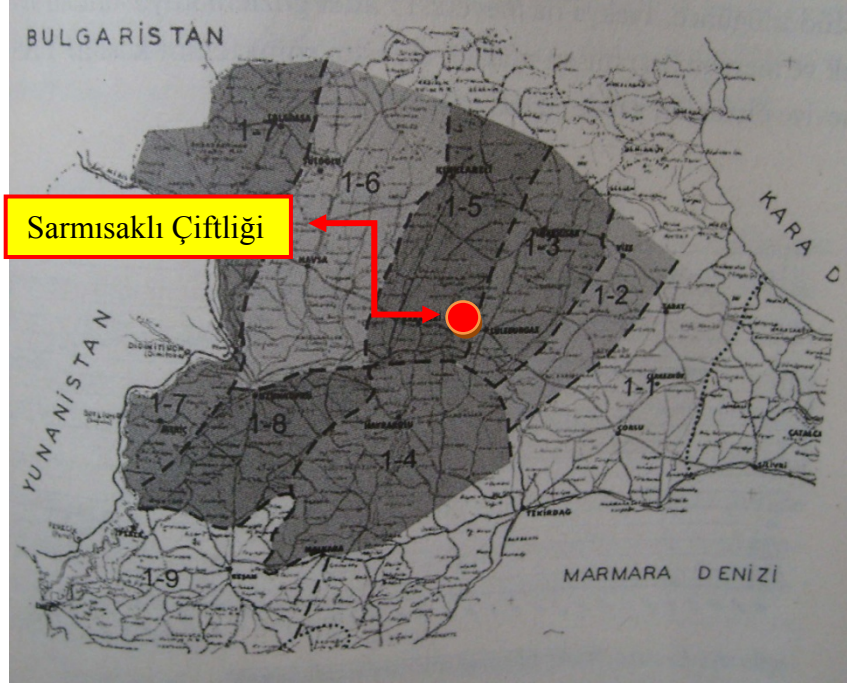
Sarmısaklı Çiftliği'nin konumu, Lüleburgaz ve çevre köy beldeleri arasındaki ilişkileri anlamada büyük önem taşımaktadır. Sarmısaklı Çiftliği'nin kent merkezine ve çevre köy yerleşmelerine erişilebilirlik yönünden merkezi bir nitelik taşıdığı görülmektedir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Lüleburgaz belde ve köylerinin Sarmisaklı Çiftliği'ne göre konumu (Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Analitik Etüt Sonuç Raporu, 2007)

Bir başka açıdan tarımsal örgütlenme modeli olan örnek Sarmisaklı Çiftliği'nin konumu ve çevre ilişkilerini anlamada, Trakya'nın sahip olduğu tarım arazilerinin neden önemli olduğunu anlamak gereklidir. Trakya bölgesinde 40.45^0 - 42.10^0 kuzey enlemleri ile 26.15^0 - 28.15^0 doğu boylamları arasında yer alan 11.325 km drenaj alanına sahip Ergene Havzası yer almaktadır. Trakya alt bölgesi, Meriç ve Ergene Havzası 14.564 km² Kuzey Marmara Havzası 4.105 km² olmak üzere toplam alanı 18.665 km² olan iki alt havzadan oluşmaktadır. Sarmisaklı Çiftliği Meriç-Ergene alt havzalarında kalmaktadır (Şekil 5.1). Ergene havzasında yer alan ekosistemlerin niteliği, Trakya arazilerinin yaklaşık %80'nin tarımsal sit niteliğine sahip tarım topraklarından oluşmasına neden olmaktadır (İnci, 2010).

“Trakya kuzeyde ve güneyde yer alan Yıldız ve Kuru Dağları ile özel bir biyoçeşitlilik ortamına sahiptir. Bu konuda, Türkiye koşullarına oranla da daha zengin mera habidatına ve tarım toprakları olarak Trakya'nın yaklaşık % 74,2'si stratejik ürün olan buğday veriminde Türkiye ve dünya verim ortalamasının üstünde ürün alabilecek tarım topraklarına sahiptir. Ayrıca türkiye ortalama buğday veriminin üzerinde, verim alabilecek potansiyel tarım toprakları da bu değerlendirme içine alırsak, Trakya'nın yaklaşık %81.7'si tarım arazileri ile kaplıdır. Bu durumda Trakya ülkemiz için tarımsal sit konumundadır” (İnci, 2010).

Şekil.5.6 Sarmısaklı Çiftliği Meriç-Ergene Havzası'nda konumu

Bu nedenle Trakya'nın sahip olduğu toprak yapısı dinamik insan gücü, konum ve ulaşım olanakları tarih öncesi dönemden beri günümüze süre gelen verimliliği Cumhuriyet döneminde de dikkate alınarak Alpullu Şeker Fabrikası, İnanlı İnekhanesi, Sarmısaklı ve Türkgeldi Devlet Çiftliği kurulmuştur.

Trakya alt bölgesinde bulunan Kırklareli ilinde ise tarım topraklarının toplamı 451.297 ha. ile %69'unda yayılım göstermektedir. Tarım toprağı niteliğinde olup da doğru kullanılmayan araziler Kırklareli'nde 140.766 ha.dır (İnci, 2010). Kırklareli ili 2001- 2010 dönemi için hazırlanan Tarım Master Planı doğrultusunda Kırklareli ili 3 bölgeye ayrılmıştır. Sarmısaklı Çiftliği'nin konumlandığı Lüleburgaz ilçesi ise 1. Alt Bölge'de yer almaktadır. 1. Alt bölge tarım potansiyeli en yüksek olan alt bölgedir. Lüleburgaz ilçesi arazi kabiliyet sınıflamasına bakıldığında I., II., III., IV ve VII. sınıf tarım topraklarından oluştuğu görülmektedir (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1 Lüleburgaz İlçesi Arazi Varlığı Sınıfsal Dağılımı (Kırklareli İli Tarım Master Planı)

İlçe Adı	Yüzölçümü	I.Sınıf (ha)	II.Sınıf (ha)	III.Sınıf (ha)	IV.Sınıf (ha)	V.Sınıf (ha)	VI.Sınıf (ha)	VII.Sınıf (ha)	VIII.Sınıf (ha)
Lüleburgaz	98.400	21.603	57.271	16.660	2.060	-	-	-	806

Sarmısaklı Çiftliği Lüleburgaz ilçesinde 57.271 ha. II. Sınıf tarım arazisinin yaklaşık 1761,2 ha.'lık (%3) alanını kaplamaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan

1/25.000 ölçekli Arazi Varlığı Haritası'na göre, Sarmısaklı Çiftliği'nin tamamı II. Sınıf kuru tarım arazisi niteliğindedir.

Sarmısaklı Çiftliği'nin konumu Trakya'nın sahip olduğu tarım arazilerinin özellikleri bağlamında değerlendirilmiştir. Tarım topraklarının sınıfı ise, Cumhuriyet dönemi Alpullu Şeker Fabrikası'nın hammadde ihtiyacının giderilmesi ve tarımsal örgütlenmenin sağlanması için kurulan Sarmısaklı Çiftliği'nin konumunu belirlemiştir.

5.2. Kuruluş Amacına İlişkin Değerlendirme

Cumhuriyetin ilk yıllarında şeker pancarının yeni bir bitki olması ve sanayinin başarısı pancarın üretilmesinden geçmektedir. Bu nedenle Şeker fabrikaları ile üreticilerin hammadde üretiminin garanti edilebilmesi için sıkı sıkıya bir ilişki içerisinde olması gerekmektedir. Bunun içi iyi tohum geliştirilmesi tarımsal mücadelenin örgütlenmesi ve tarımsal yayım tekniklerini kullanarak çiftçinin tarım tekniklerini geliştirme konusunda daha duyarlı olması gerekmektedir.

Trakya'da Alpullu Şeker Fabrikası'nın kurulmasından sonra Türkiye'de o zamana kadar bilinmeyen şeker pancarı ziraatının Türk köylüsüne alıştırmak zorunlu hale gelmiştir. Bunun için şeker fabrikasının çalışabilmesi için hammaddenin gerekli miktarda temini için oldukça büyük geniş sahalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle 1925 yılında Alpullu Şeker Fabrikası'nın pancar ihtiyacının karşılanması ve Trakya çiftçisine pancar ziraatını ve özelliklerini göstermek üzere Lüleburgaz civarında Sarmısaklı Çiftliği kurulmuştur.

1925-1928 yılları arasında sadece pancar üretimi yapan çiftlik için şeker fabrikasının hammaddesini teşkil eden pancarın yetiştirilmesinde büyük önemi olan orijinal şeker pancarı tohumu Almanya, Hollanda, Danimarka ve Çekoslovakya gibi Avrupa'nın muhtelif şeker pancarı tohumu yetiştiren ülkelerinden ithal edilmiştir.

Aynı zamanda 1928 yılından itibaren çiftlikte şeker pancarı üretiminin yayılması için tohum üretim işleri de ele alınmıştır. Pancar ziraatının oldukça geniş bir sahada yapılabilmesini teşvik amacıyla 1928 yılında Sarmısaklı Çiftliği'nden başka Türkgeldi Çiftliği'nde devralınmıştır. 1928 yılından itibaren Sarmısaklı ve Türkgeldi Çiftlikleri'nde ülke koşullarına uygun pancar tohumu üretimi çalışmalarına başlanmıştır. Pancar üretimi çiftçi tarafından öğretilip üretilmeye başlanınca, 1936 yılında Türkgeldi Çiftliği Tarım Bakanlığı'na devredilmiştir. O tarihten sonra Sarmısaklı Çiftliği 17.700 dönümlük saha üzerinde çalışmalarına devam etmiştir.

Diğer taraftan, amacı pancar tohumu üretmek olan çiftlikte pancar tohumunun verim emniyetini sağlamak için hayvan gübresini kullanmak zorundadır. Bol iyi vasıflı ve ucuz bir şekilde hayvan gübresinin temini ancak zirai işletmelerinde ihtiyaç duyulan hayvan kadrolarının mevcudu ile sağlanmaktadır. Öte yandan, şeker sanayinin artık ürünü olan pancar küspesi hayvanlara yem olarak kullanılmakta ve hayvanların gelişmesine yarar sağlamaktadır. Bu ikili etkileşim Şeker sanayinin yapmış olduğu hayvancılık sayesinde çiftliğin lüzumlu olan hayvan gübresini temin etmekle birlikte ziraat bünyesinde ilk defa geniş çapta planlı ve rasyonel bir hayvancılık sistemini kurmuştur.

1930'lu yıllarda başlayan hayvancılık ve tarla ziraatı faaliyetleriyle yöre üreticilerine modern tarım tekniklerinin öğretilmesinde ve damızlık hayvan yetiştirilerek hayvancılığın geliştirilmesinde öncülük etmiştir.

5.2.1. Kurumsal Düzenlemeler

Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin 1925 kuruluş yılından itibaren değişen tarım politikaları doğrultusunda birçok kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Çizelge 5.2'de Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin kurumsal düzenlemelerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çizelge 5.2 Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin kurumsal düzenlemeler

Dönem	Bağlı Olduğu Kurum	Yapılan Düzenlemeler	Tarım Politikaları
1923-1950	- İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi (1925) - Türk- Alman Teşebbüsati İktisadiye Türk A.Ş.(1928) - Kleinwanzleben Tohum Türk Anonim Şirketi (1933) - Türkşeker (1935)	1925 yılında çiftlik satın alınmıştır. 1930 yılında pancar ekimi yanında hububat ziraatına ve hayvancılık faaliyetlerine başlamıştır. 1933 yılında tohum üretme çiftliği unvanı almıştır. 1944 yılından itibaren çiftlik binalarının yapımının başlaması - Süt fabrikası ve yem fabrikası 1944 yılında yapılmıştır.	- Tarımsal örgütlenme çabası - Devletçilik uygulaması - Devlet eliyle sanayi yatırımları
1950-1980	Türkşeker	1970 yılı itibari ile çiftliğe ait inşai yatırımlar devam etmektedir. 1970 yılından itibaren şeker pancarı üretimi azalmıştır. 1975 yılında çiftliğin Libyalı yatırımcıya satışı gündemdedir.	- Tarımda mekanizasyon - Tohumculuk Firmalarının Türkiye'ye girişi - Tarımsal İşgücünün Kırdan kente göçü
1980- Günümüz	- Türkşeker - Sümer Holding A.Ş.	1985 yılından itibaren gayrimenkul satışı başlamıştır.	Neoliberal politikaların uygulanması

	(2006) • Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş. (2007)	• 1991 yılında süt fabrikası kullanımına son verildi. • 2003 yılında yem fabrikası kullanımına son verildi • 2003 yılında hayvan varlığı TİGEM'e devredilmiştir. • 23/12/2003, 25/08/2004, 08/08/2005 tarihlerinde ihaleye çıkılmış, ancak alınan tekliflerin muhammen bedelin altında kalması nedeniyle satış gerçekleştirilememiştir. • Sarmısaklı Tarım İşletmesine ait 17 bin 619 dekar arazi; Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 01/12/2005 tarih, 2005/133 sayılı kararı ile özelleştirme programına alınmıştır. • 01.05.2007 tarihli 2007/26 sayılı karar ile Özelleştirme İdaresinin Hazırladığı 1/5000 ve 1/1000 ölçekli plan onaylandı. • 18/09/2007 yılı 2007/55 sayılı özelleştirme yüksek kurulu kararı ile Ziya organik tarım işletmesine satışı gerçekleşmiştir (Ek-2). • Danıştay 6. Daire 2008 yılında imar planlarının yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiş, 07/06/2010 tarihinde imar planları iptal edilmiştir. (Ek-3)	• Küreselleşme • Serbest piyasa koşulları • Devlet işletmelerinin özelleştirilmesi • Tarımsal dayalı ihtisas organize sanayi bölgelerinin oluşması
--	--	---	---

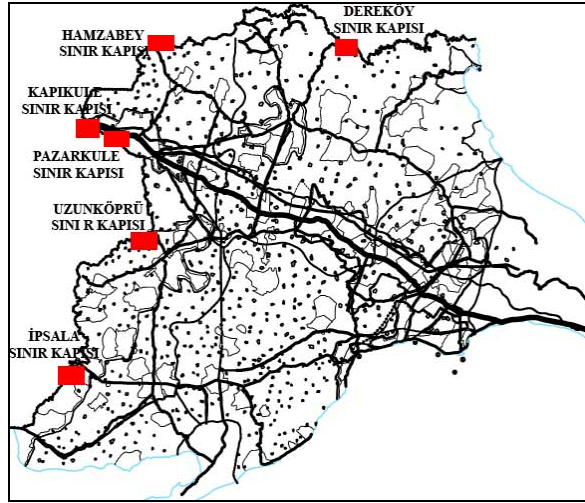
Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin kurumsal düzenlemeler Türkiye'de uygulan tarım politikaları ile paralel gitmiştir. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında şeker sanayinin geliştirilmesi ve tarımsal örgütlenmenin sağlanması için kurulan devlet işletmesi, 1950'li yıllardan sonra özel tohumculuk firmalarının artması nedeniyle pancar tohumu üretimini büyük ölçüde azaltmıştır. 1980 sonrası uygulanan özelleştirme politikaları ile devlet işletmelerinin tasfiyesi gündeme gelmiş ve 2007 yılında çiftliğin özelleştirilmesine neden olmuştur. 2007 yılında özelleştirilmesine karşın doğru bir yaklaşımla yine tarımsal üretime devam edilmesi Sarmısaklı Çiftliği'nin geleceği için akıllıca bir tercih olmuştur.

5.3. Sarmısaklı Çiftliği Mekansal Örgütlenme

1930'lar Türkiye'sinde devletçilik politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkan tarımsal yerleşmelerinden biri olan Sarmısaklı Çiftliği sınaî amaçlarla inşaa edilmiş yapı gruplarından öte anlamlar taşımaktadır. Çiftlik yerleşkesi belirli bir yaşam tarzının ve kültürünün topluma

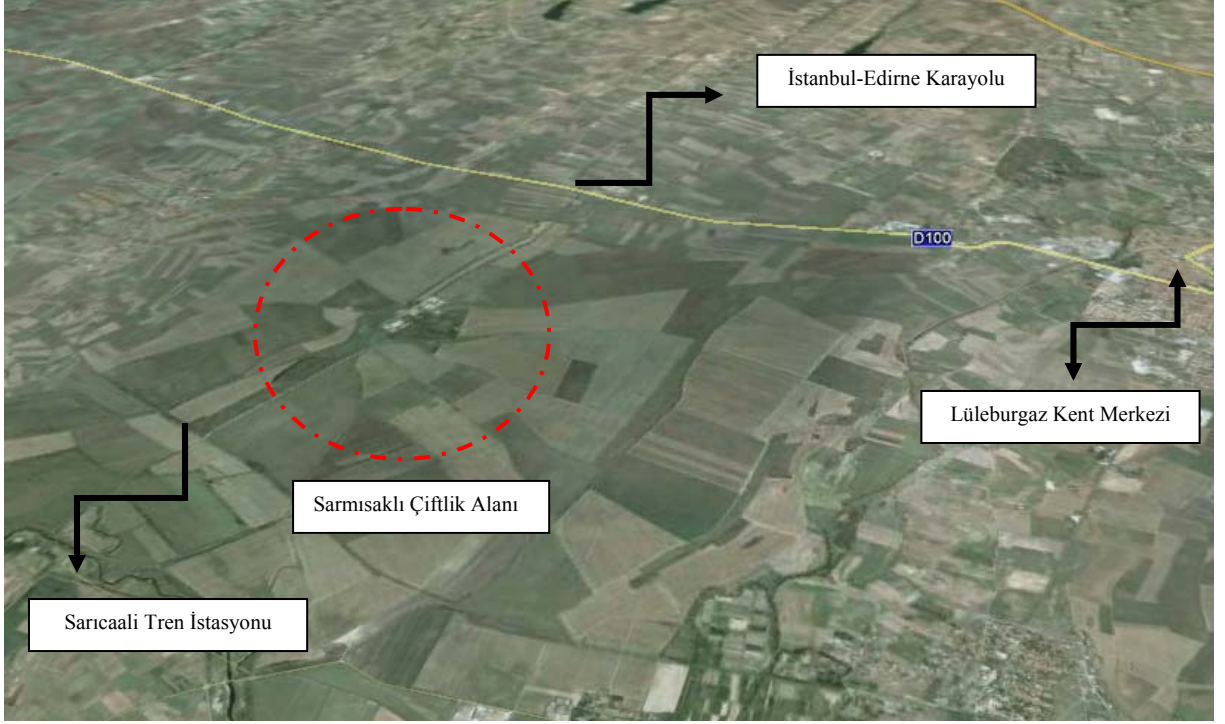
tanıtılmasının ve yayılmasının araçları olarak akla gelmektedir. Sarmısaklı Çiftliği modern tarım ve sanayi yapısının ortaya çıkardığı sınıfsal yapıdan tutunda işyeri ilişkilerine uzanan modernliğin dönüşüm mekanı olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla Sarmısaklı Çiftliği'nin mekan örgütlemesinde salt mekan organizasyonu bağlamında değil oluşmakta olan yaşam çevreleriyle bunlara bağlı toplumsal ve kültürel dönüşümler açısından bakmak daha doğru bir yaklaşımdır. Cumhuriyetin ilanından bu yana değişen tarım politikalarından birebir etkilenen ve bu süreci yaşayan bir tarımsal yerleşke olmanın yanında geçmişten günümüze ciddi anlamda bir ekol'ü tariflemektedir.

1925 yılında ilk kez Türk-Alman ortak yapımı olarak kurulan yerleşke, su, enerji ve hammadde kaynaklarında uygun olanaklara sahip Trakya topraklarında yerseçmesi nedeniyle oldukça önemli avantajlara sahiptir. Trakya'nın Avrupa topraklarına sınır olması ve İstanbul gibi büyük metropoliten alana yakınlığı ile erişebilirlik açısından oldukça stratejik konumda bulunmaktadır. Kolay erişilebilir konumda olması, üretimin ülke ve yurtdışı genelinde nasıl yayılım göstermesi gerektiği konusunda yardımcı olacaktır (Şekil 5.7).

Şekil 5.7 Trakya Alt Bölgesi sınır kapıları (Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Analitik Etüt Sonuç Raporu, 2007)

Sarmısaklı Çiftliği sınırı İstanbul-Edirne karayolunun yaklaşık 600 m güneyinden başlamakta olup, çiftlik sınırları içerisinde Sarıcaali Tren İstasyonu bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminin '*ülkeyi demir ağlarla örmek*' söyleminden yola çıkılarak devlet işletmelerinin kolay erişilebilir noktada bulunması için tren istasyonları vb. gibi ulaşım olanaklarına yakın noktalarda kurulması kriterini destekler niteliktedir (Şekil 5.8).

Şekil 5.8 Sarmısaklı Çiftliği ulaşım olanakları

Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş. tarafından özelleştirme kapsamında satın alınan Sarmısaklı Çiftliği toplam 17619 da. arazi varlığına sahiptir. Toplam 17619 dekar arazinin 17599 dekarı toplu ve etrafı ve çevrili vaziyette olup, değerlendirilmeyen 20 dekar arazi ise işletme dışındadır (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3 Sarmısaklı Çiftliği arazi varlığı

Arazi Türü		Yüzölçümü (da.)	
Tarla Arazisi	Sulu	15116	6600
	Susuz		8516
Çayır ve Mera Arazisi		337	
Orman Arazisi		285	
Park-Bahçe Arazisi		166	
İşletme Tesisleri ve Yollar		1695	
Değerlendirilmeyen Arazi		20	
Toplam		17619	

5.3.1. Çiftlik Yerleşkesi

Cumhuriyet dönemi tarımsal mekân modelleri bağlamında mimari ölçekte Sarmısaklı Çiftliği tarım ve hayvancılık merkezli kamusal mekânı tanımlamaktadır. Bir başka açıdan, Sanayi yerleşkelerindeki gibi sosyalleşme ve barınma imkanlarının bir arada bulunduğu Sarmısaklı

Çiftliği köylüyü üretim konusunda eğitme hedefleri, sanayileşmiş teknikleri kullanan rasyonel tarım-hayvancılık mekanlarını tarif etmektedir

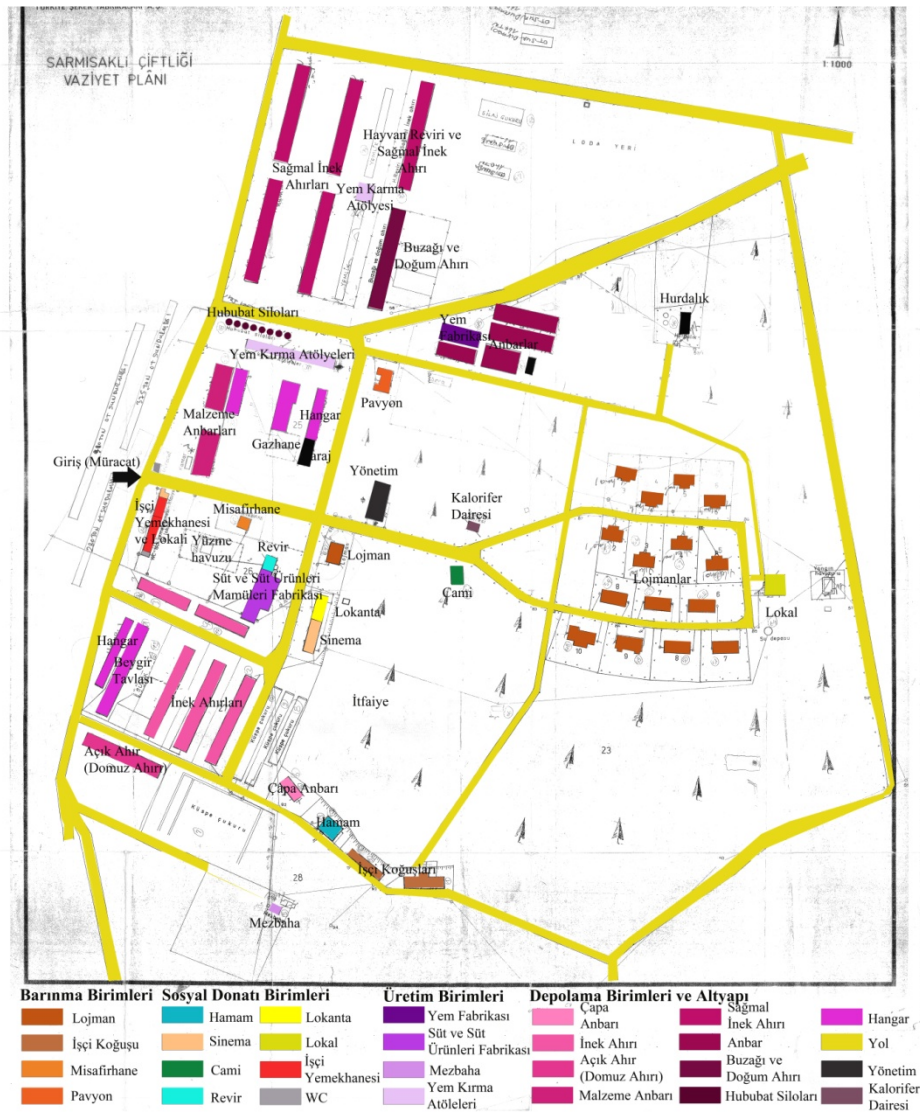
1925 yılında Alpulu Şeker Fabrikası'nın hammadde ihtiyacını gidermek, köylüye şeker pancarı ekimi ve modern ziraat tekniklerinin öğretilmesi amacıyla kurulan çiftlik yerleşkesi ilk kez almanlar tarafından kurulmuştur. Çiftlik yerleşkesi diğer tüm devlet çiftliklerindeki mekân örgütlenmesinde görülen büyük arazilere olan ihtiyacı nedeniyle tarımsal alana oturmuştur. Yerleşkenin mekân merkezi ana ulaşım akslarından görünmeyen yapıda olup, üretim alanlarına kolay erişilebilir ve kontrolünün sağlanması açısından orta noktada konumlanmıştır. Sarmısaklı Çiftlik yerleşkesinin sınırı Kırklareli Pınarhisar Kadastro Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu çalışma temel alınarak belirlenmiştir (Şekil 5.9).

Şekil 5.9 Sarmısaklı Çiftliği yerleşkesi

Sarmısaklı Çiftlik alanı toplam 17.619 dekarlık alana sahip olup, bu alanın yaklaşık 12.000 dekarında yem bitkisi (silaj mısır, dane mısır, yonca, arpa, buğday, ayçiçeği vb.) yetiştiriciliği yapılmaktadır. Çiftlik alanı genel itibarı ile düz bir alana sahip olup, verimli topraklar üzerindedir. Çiftlik alanı içerisinde mevcutta yaklaşık toplam 31.119 m² kapalı alan (yem depoları, idari, barınma birimleri ve sosyal tesisler) tesisler bulunmaktadır.

Sarmısaklı Çiftliği 29 ana birimden oluşmaktadır. Lojmanlar, lokal, hurdalık, işçi koğuşu, hamam, çapa ambarı, sinema, lokanta, süt mamulleri fabrikası, revir, misafirhane, inek ahır, hangar, beygir tavalası, işçi yemekhanesi, mezbaha, garaj, malzeme ambarı, sağmal inek ahır, buzağı ve doğum ahır, yem kırma atölyesi, pavyon, yem fabrikası, ambar, cami, ofis binası, hurdalık, kalorifer dairesi, hububat siloları çiftlik mekanında batı ve güney cepheli olarak yer seçmiştir (Şekil 5.10)

Şekil 5.10 Sarmısaklı Çiftliği vaziyet planı

Çiftlikteki yapılar barınma, sosyal donatı, üretim, depolama, altyapı, yönetim birimleri olarak sınıflanabilir. Çiftlikteki yapılar 1944 yılında yapımına başlanmıştır. Yapılara ait bilgiler Sümer Holding, Gayrimenkul Ekspertiz ve Değerlendirme A.Ş.’nin yaptığı expertiz çalışması ile belirlenmiştir (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4 Sarmısaklı Çiftliği'nde yapılara ait bilgiler (Sümer Holding, Gayrimenkul Ekspertiz ve Değerlendirme A.Ş.)

	Yapı Adı	İnşaatın Türü	Kullanım Sekli	Durumu	Yapım Yılı	Kat Adedi	Zemin Kat Alanı (m ²)	Toplam Alanı (m ²)	Bina Arsa Alanı (m ²)
İDARE BİNALARI	Ofis Binası	Betonarme	İdare Binası	Kullanılıyor	1970	2	724,00	1.448,00	865,00
	Hızır Binası	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1982	1	180,00	180,00	180,00
	Elektrik Santral Binası	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	106,00	106,00	641,00
	Marangozhane	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	48,00	48,00	220,00
	Tamirhane	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	182,75	182,75	182,75
	Demirhane	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	55,00	55,00	292,00
	Yem Kurma Binası	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	34,00	34,00	781,00
	Söthane	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılmıyor	1944	1	426,03	426,03	1.821,10
	Revir Binası	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	98,90	98,90	240,90
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	427,50	427,50	2.239,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	427,50	427,50	2.239,00
	Beygir Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1952	1	449,28	449,28	944,00
	Koyun Ağlı	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılmıyor	1944	1	1.028,80	1.028,80	2.266,40
	Karpit Deposu	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1952	1	9,00	9,00	9,00
	Artezien Binası	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1961	1	4,00	4,00	4,00
	Artezien Binası	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1961	1	4,00	4,00	4,00
	Yem Hazırlama Binası	Betonarme	İşletme Binası	Kullanılıyor	1985	1	880,00	880,00	880,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1976	1	904,50	904,50	4.360,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1976	1	959,00	959,00	4.359,00
FABRİKA VE İŞLETME BİNALARI	Atölye	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	98,00	98,00	390,00
	Ziraat Alet Garajı	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	106,00	106,00	1.494,00
	Ziraat Alet Hangarı	Basit	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	360,00	360,00	2.582,00
	Ziraat Alet Hangarı	Basit	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	560,00	560,00	2.817,25
	Hangar Garajı	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	373,65	373,65	1.100,00
	İtfaiye Garajı	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1945	1	32,40	32,40	141,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	748,23	748,23	3.262,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	748,23	748,23	2.968,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	748,23	748,23	2.388,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	748,23	748,23	2.168,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	748,23	748,23	2.168,00
	Mezbaha	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	31,60	31,60	31,60
	Depo	Basit	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	10,00	10,00	10,00
	Depo	Basit	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	7,40	7,40	7,40
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1944	1	485,00	485,00	4.119,00
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1948	1	812,60	812,60	4.579,25
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1948	1	812,60	812,60	4.579,25
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1948	1	812,60	812,60	4.579,25
	İnek Ahır	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1948	1	812,60	812,60	4.579,25
	Yem Hazırlama Binası	Yığma Kargir	İşletme Binası	Kullanılıyor	1949	1	99,90	99,90	563,00
AMBAR VE DEPO BİNALARI	Loda Yeri	Betonarme	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1982	1	192,00	192,00	192,00
	Loda Yeri	Betonarme	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1982	1	192,00	192,00	192,00
	Loda Yeri	Betonarme	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1982	1	192,00	192,00	192,00
	Loda Yeri	Betonarme	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1982	1	192,00	192,00	192,00
	Kamyon Kantar Binası	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılmıyor	1962	1	44,00	44,00	135,00
	Sellektör Binası	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1966	1	360,00	360,00	720,00
	Gübre Ambarı	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1977	1	486,00	486,00	500,00
	Hububat Ambarı	Prefabrik	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1985	1	687,00	687,00	687,00
	Hububat Ambarı	Prefabrik	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1986	1	687,00	687,00	687,00
	Malzeme Ambarı	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1944	1	124,25	124,25	500,00
	Malzeme Ambarı	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1944	1	443,00	443,00	1.719,00
	Arşiv	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1944	1	57,25	57,25	222,50
	Zahire Ambarı	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1944	1	555,00	555,00	2.024,00
	Mahsul Ambarı	Yığma Kargir	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1944	1	63,14	63,14	274,50
	Koltuk Ambarı	Basit	Amb. Depo. Binaları	Kullanılıyor	1952	1	144,00	144,00	427,00
SOSYAL İŞLERE AİT BİNALAR	Çoban Evi	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılmıyor	1979	1	189,00	189,00	233,80
	Bekçi Kulübü	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılmıyor	1944	1	64,00	64,00	64,00
	Bekçi Kulübü	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılmıyor	1944	1	64,00	64,00	64,00
	Bekçi Kulübü	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılmıyor	1949	1	108,00	108,00	84,00
	Bekçi Kulübü	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılmıyor	1949	1	108,00	108,00	200,00
	Lokal Binası	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1970	1	229,65	229,65	5.304,00
	İşçi Pavyonu	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1944	1	247,00	247,00	1.665,00
	İşçi Pavyonu	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1944	1	187,92	187,92	725,00
	İşçi Pavyonu	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1944	1	187,92	187,92	725,00
	Hamam	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılmıyor	1944	1	188,34	188,34	730,00
	Lokanta Binası (sinema ile)	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılmıyor	1946	1	364,00	364,00	1.500,00
	Hela	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1944	1	28,00	28,00	28,00
	Satış Mağazası	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1944	1	54,75	54,75	212,50
	İşçi Yemekhanesi	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1945	1	314,00	314,00	1.365,00
	Bekçi Kulübü	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1955	1	10,50	10,50	46,50
	Misafirhane	Yığma Kargir	Sosyal Binalar	Kullanılıyor	1983	2	77,26	154,52	760,00

Yapı Adı	İnşaatın Türü	Kullanım Sekli	Durumu	Yapım Yılı	Kat Adedi	Zemin Kat Alanı (m ²)	Toplam Alanı (m ²)	Bina Arsa Alanı (m ²)
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	566,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	214,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	214,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	529,50
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	214,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	541,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	566,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	529,50
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	735,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	505,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	505,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	490,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	490,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	725,00
HİZMET EVLERİ	Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	205,10	205,10	1.520,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	79,62	79,62	660,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	79,62	79,62	660,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	680,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	455,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	605,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	1.210,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	610,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	610,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	680,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	72,00	72,00	725,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	740,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	740,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	745,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	745,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	455,00
Lojman Binası	Yığma Kargir	Hizmet Evi	Kullanılıyor	1944	1	101,25	101,25	735,00
DİĞER TERTİPLER	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Hububat Silosu	Çelik Kont.	Amb. Depo Binaları	Kullanılıyor	1958	24,60	24,60	120,00
	Küspe Çukuru	Taş Duvar	Küspe Çukuru	Kullanılıyor	1946	844,00	844,00	2.110,00
	Küspe Çukuru	Taş Duvar	Küspe Çukuru	Kullanılıyor	1946	535,50	535,50	1.055,00
SU TESİSLERİ	Su Deposu	Çelik Karkas	Su Deposu	Kullanılıyor	1977	19,40	19,40	19,40
	Su Deposu	Çelik Karkas	Su Deposu	Kullanılıyor	1977	20,24	20,24	20,24
TRANSMİSYON YANGIN TES.	Akaryakıt Deposu	Yığma Kargir	Akaryakıt Dep.	Kullanılıyor	1944	114,00	114,00	3.430,00
	Akaryakıt Deposu	Basit	Akaryakıt Dep.	Kullanılıyor	1944	304,00	304,00	304,00
Toplam						31.119,55	117.991,14	

Erken devirde çiftlik yerleşkesine daha yakın ölçekten bakıldığında, belirli servis kaliteleri hakkında bir takım faydalı bilgiler ortaya çıkmaktadır. Çiftlik yerleşkesi mekân organizasyonunda depolama alanları, hayvan barınakları belirli bir bölgede toplanmış, yönetim, sosyal kültürel aktivite mekanları ayrı bir bölgede toplanmıştır. Çiftlik içerisinde ki barınma birimleri, yeşil dokunun yoğunluğunun bol olduğu mekanda toplanmış ve üretim, depolama alanlarından soyutlanmıştır. Mimari açıdan da yönetim binası merkezde, anayolların sonlarında da dış dünyaya bağlanan ve donatı alanlarını oluşturan formlar stratejik gücü temsil ederken, aynı zamanda yönetim şeklini de belirlemiştir. Bütün mekânsal kullanımlarda dünyevi, toplumsal ve esnek kullanım baskındır. Böylelikle Cumhuriyet döneminin moderlenleşme çabaları Sarmısaklı Çiftliği'nde de hissedilmektedir.

Ancak günümüze bu yapıların birçoğu atıl vaziyettedir. Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş.'nin alan üzerinde entegre tesisi yapmayı planlamaktadır. Proje kapsamında kullanılacak olan Sarmısaklı Çiftliği içerisinde toplam 18.000 m² kapalı alan (yem depoları, idari ve sosyal tesisler) sahip mevcutta tesisler bulunmaktadır. Söz konusu bu mevcut tesislerden hâlihazırda

4.000 m²'si yıkılmış olup, 1.000 m² ise yıkılacaktır. Geri kalan 13.000 m²'lik alan ise revize edilerek tekrar kullanılacaktır (Şekil 5.11)(Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği, Süt ve Süt Ürünleri İle Et ve Et Ürünleri Üretim Tesisi Çed Raporu, 2008).

Şekil 5.11 Sarmısaklı Çiftlik yerleşkesinde yapılması planlanan revizyon çalışması

Hayvan barınaklarının birçoğu yıkılmış durumdadır. Kalan hayvan barınaklarından, sağmal inek ahırları ise 600 ton tohumluk buğday ambarı olarak kullanılması planlanmaktadır (Şekil 5.12). Ambarlar ise 1500 ton kapasiteli mahsul buğday ambarı olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.13). Hububat siloları yıkılmıştır. Yerine yeni siloların kurulması planlanmaktadır (Şekil 5.14). Geçmişte malzeme ambarı olarak kullanılan kapalı mekân müze binası olarak kullanılacaktır. Bir başka açıdan, çiftlik yerleşkesi üzerinde yapılacak revizyon çalışmasında konut dokusunu oluşturan bölge içerisinde işçi evlerinin atıl olduğu gerekçesiyle yıkılması planlanmaktadır.

Şekil 5.12 Sağmal inek ahırının
cephe görünüşü

Şekil 5.13 Hububat silolarından görünüm

Şekil 5.14 Buzağı ve doğum ahır cephe görünüşü

5.3.2. Mülkiyet İlişkileri

Sarmısaklı Çiftliği tarımsal yerleşke olması nedeniyle büyük ölçekli tarım topraklarında yer seçmiştir. Mülkiyeti 1925-1928 yılları arasında İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne, 1928-1933 yılları arasında Türk- Alman Teşebbüsatı İktisadiye Türk A.Ş.'ne, 1933-1935 yılları arasında Kleinwanzleben Tohum Türk Anonim Şirketi'ne, 1935-2006 yıllarında kamu kuruluşu olan Türkşeker'e , 2006-2007 yıllarında Sümer Holding A.Ş.'ne ve 2007'den günümüze ise Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş. 'ne aittir.

Sarmısaklı Çiftliği'nin mülkiyeti 1935 ile 2006 yılları arasında devlete aittir. Ancak 1985 yılı sonrasında uygulanan tarım politikalarının da etkisi ise bazı mülkiyetlerin satışı gündeme gelmiştir. 1985 yılından itibaren çiftliğe ait mülkiyetlerin bir kısmı kamu kuruluşlarına, özel şahıslara satışı yapılmıştır. Ayrıca 19.02.1995 tarihinde 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanunun Resmi Gazete'de yayımlanmasının ardından 1995 yılı ve sonrasında özel şahıslara satışında artma görülmüştür (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5. Sarmısaklı Tarım İşletmesi, gayrimenkul devri - satışları

YeriYer	Pafta No	Ada No	Parsel No	Alanı (m2)	Devir Tarihi	Devredilen Kişi - Kuruluş
Kırklareli /Babaeski	5	-	259	356	1985	T.C Karayolları 1.Böl.Md.
Kırklareli / Lüleburgaz	1	2	2	39.872	1987	TEK.Gen.Md.
Kırklareli / Lüleburgaz	2	-	413	4.508	1991	Mehmet Akyüzük
Kırklareli / Lüleburgaz	-	2	120	400	1991	Asım Serdal
Kırklareli / Alpullu	2	-	305	8.633	1998	Alpullu Belediyesi
Kırklareli / Alpullu	26	-	1563	87.800	1998	S.S.Kısmet Yapı Koop.
Kırklareli / Alpullu	25	-	1507	34.000	1999	Yaşam Yapı Kooperatifi
Kırklareli / Alpullu	17	-	2590	750	1999	H.İbrahim Arslan
Kırklareli / Alpullu	17	-	2888	5.160	1999	Zülfikar Kenar
Kırklareli / Alpullu	F18a196	-	1344	85.250	1999	Halil Günerdi
Kırklareli / Lüleburgaz	1-4	1-2-10-19-20-21-22	(E:1) 2-(E:4) 5-(E:1) 3-(E:1) 5-(E:1) 2-(E:1) 8-(E:12) 13	3.182	2003	TEİAŞ Genel Md.
Kırklareli / Alpullu	27	-	2833	42.000	2004	Esat ÖZTEMEL
Kırklareli / Alpullu	26	-	1565	89.700	2004	Esat ÖZTEMEL
Kırklareli / Alpullu	25	-	1506	73.000	2004	Nihat ÖZTEMEL
Kırklareli / Alpullu	11	-	756	79.500	2004	Halil GÜNERDİ
Kırklareli / Lüleburgaz		275-109	5-147	116.181	2005	Bünyamin Tekeli
Kırklareli / Alpullu	25	-	1503	12.800	2005	Esat Öztemel
Kırklareli / Alpullu	F18A-13C-14D-19A-25-27	117-188-137-188-179-145-159	1-2-3-10-16-29-96-1508-3424-2834	571.152	2005	Bünyamin Tekeli

Çiftlik çalışanları ile yapılan görüşmelerde özel şahıslara devredilen çiftlik için işlemesi zor ve aralarda kalmış parsellerin satışa çıkarıldığı belirtilmiştir.

Sarmısaklı Tarım İşletmesi mülkiyeti Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne ait iken özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 01.12.2005 tarih, 2005/133 sayılı kararı çerçevesinde özelleştirme programına alınmış, bu karar resmi gazete'nin 06.12.2005 tarih, 26015 sayılı nüshasında yayınlanmış ve T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi başkanlık makamının 06.12.2005 tarih, 1687 sayılı OLUR'u ile 4046 sayılı kanunun ilgili hükümleri doğrultusunda Sümer Holding A.Ş.'ye devredilmesi kararlaştırılmış olup, 18.07.2006 tarihinde de ilgili tapu işlemleri tamamlanmıştır. 2007 yılında ise Ziya Organik Tarım İşletmeleri'ne belirli bir bedel değerinde devredilmiştir.

Günümüzde 71 adet parselden oluşmakta olan Sarmısaklı Çiftliği'nin en büyük parsel büyüklüğü 396 ha., en küçük parsel büyüklüğü ise çiftlikte mekansal yapılanmanın bir parçası olan marangozhanenin üzerinde bulunduğu 220m²'lik alandır. En büyük parsel büyüklükleri

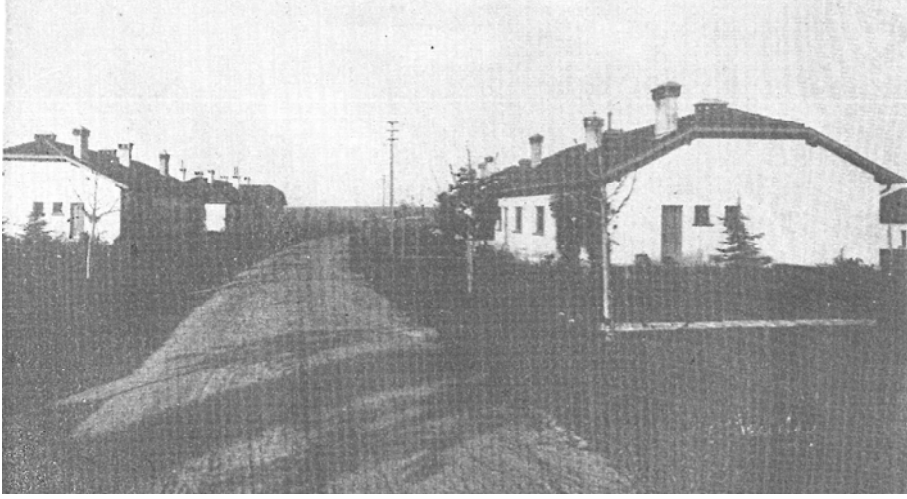
genellikle tarla niteliğinde olan tarım topraklarıdır. Parsel büyüklükleri çiftlik yerleşkesinin mekansal merkezine geldikçe küçülmektedir.

Günümüzde büyük mülkiyetler üzerine oturan tarımsal yerleşkelerin mülkiyet ilişkileri, verimli Trakya topraklarının da ve ülkenin diğer yörelerinde izlendiği üzere veraset yâda satış yoluyla mülkiyeti bireylerde olan tarım alanlarının bölünmesi ve küçülmesi gerçekleşirken anlam kazanmaktadır. İster devlet eliyle, ister özel şirketlerce işletilen çiftliğin sahip olduğu mülkiyet biçimi, tarım alanlarını elden çıkarmakta ve borçlanmalar yüzünden parçalanmış olan bireyler için örnek vazifesi göstermektedir. Büyük ölçekli üretimin sağlanarak tarımsal sanayiye destek olması için mülkiyetin parçalanmaması tarımsal verimin sağlanmasında en önemli faktörü oluşturmaktadır.

Ülkemizin geleceği açısından tarımsal üretim politikaları bağlamında çiftçinin de korunarak bireyleri mülkiyet hakları saklı kalacak şekilde, topraklarını birleştirerek ve şirketleşerek büyük çiftliklere dönüştürmesine teknolojik tarım araçlarında ve diğer girdilerde görülen borçlanarak gereksiz edinmeleri ortadan kaldıran ve tarımla uğraşan bu nüfusun gençlerinin de eğitilerek daha verimli ve bilinçli üretim yapabilmelerine olanak sağlanmalıdır. Bu bağlamda Sarmısalık Çiftliği geçmişten günümüze mülkiyet biçiminin özellikleri doğrultusunda sahip olduğu üretim biçimi ile Trakya çiftçisine örnek olmaktadır.

5.3.3. Barınma

Devlet çiftliklerinde barınma Cumhuriyet döneminde tasarlanan bir idealin bir parçasıdır. Yapıldığı dönemde üretim mekanının onun yaşamına bakışını aydınlayabilecek bir mimari kültürün ürünüdür. Bu yönüyle üretim mekanı çiftlik arazisi içinde aynı zamanda işçinin kabul ettiği, benimsediği fiziksel çevre ve yaşam koşullarına ilişkin ayrıntıyı da içinde saklamaktadır. Memur ve işçi evleri daha esnek ve homojendir. Geleneksel yaklaşım yerine, az katlı yapılar halinde dışarıya açılan bahçeli kullanım mevcuttur. Konut dokusu, basit çizgiler, tek katlı, kırma çatılar üzerine oturan modern çizgiler ile birleştirilmiştir. Barınma birimlerinde kamusal alanla ilişki kuran girişler, bahçeler ve iç mekân uzantıları bu yapıların halkın kamusal hayatla olan sıkı birliğini göstermesi bakımında önemlidir (Şekil 5.15).

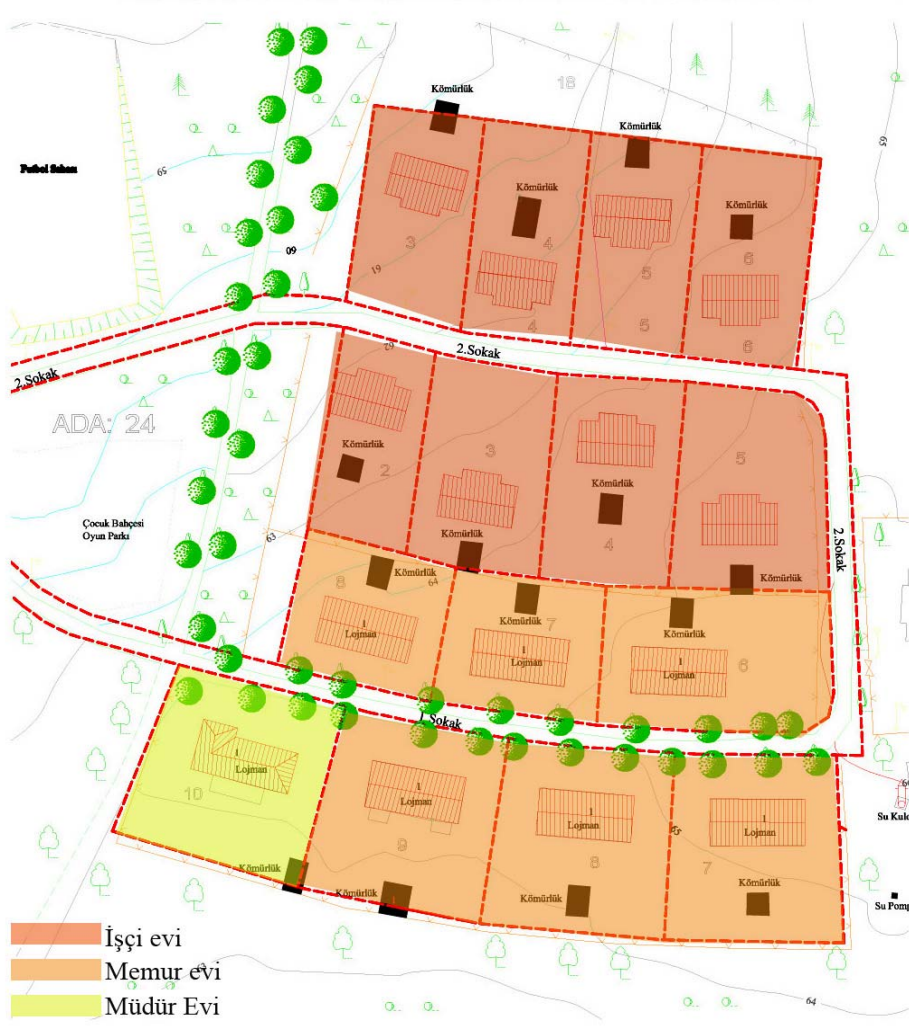

Şekil 5.15 1950 Yılında memur evleri

Sarmısaklı Çiftliği'nde bulunan barınma birimleri çalışanın sağlığını kollamak, verimliliğini arttırmak, üretim biçiminin yarattığı iş gücü talebi ve konut açığı ortamında, işçi üretim mekanına lojman türü ucuz yada ücretsiz konut bağımlı ile emeğin bağımlı kılınması gibi hedeflerin çözümü olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Aynı zamanda barınma mekanları ile birlikte sosyalleşme mekanları (sinema, park, lokal, spor sahaları) ile memur ve çalışanın ailesinin kendisini rahatça yenilemesi olanağı en çoğa çıkarılmakla, böylece üretimin içinde işgücünün verimleştirilmesi ve nitelikli işgücü ile sağlıklı çalışma koşulları sağlanmaktadır (Cengizkan, 2009).

Aynı zamanda konutlar çevresinde yapılan sosyal mekânlar yerleşke ile kurulan ilişkinin güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda Cumhuriyetin ana fikirlerinin bir yansıması olduğu söylenebilir. Kurum çalışanlarını, aileleriyle birlikte kendi tek kimliği altında toplamayı amaçlayan bir organizasyondur. Günümüzde ise barınma, üretim, sosyal aktivitelere ilişkin yapılar tarihi belge niteliği kazanmıştır. Mimari açıdan korunması gerekli kültür varlıklarıdır. Çiftliklerin sahip olduğu düşünce biçimi ve uygulama ilkeleri ile Cumhuriyet dönemine ışık tutan ve örnek alınabilecek kültürel miras olarak tanımlanabilir.

Sarmısaklı çiftliğinde konut dokusunu işçi ve memur evleri olarak gruplamak mümkündür. 1944 yılında yapımına başlanan işçi ve memur lojmanları basit ve nitelikler taşıyan binalardan oluşmaktadır. Memur lojmanları toplam 13 daire ve işçi lojmanları toplam 18 daireden oluşmaktadır (Şekil 5.16).

Şekil 5.16 Sarmısaklı Çiftliği lojman sınıflaması

Kullanıcı türüne göre farklı ve boyut ve biçimlenişlerde inşaa edilen lojmanların boyutları ve konumları burada oturanlar arasında hiyerarşiyi ifade etmektedir. En basit ayrımı müdür lojmanı, memur lojmanı ve işçi lojmanı ayrışmasının kendisini mekânsal olarak ifade etmektedir. Memur lojmanı büyüklüğü yaklaşık 101 m^2 , işçi lojmanı ise yaklaşık 72 m^2 'dir. Yapıların hepsi yığma kâgirdir.

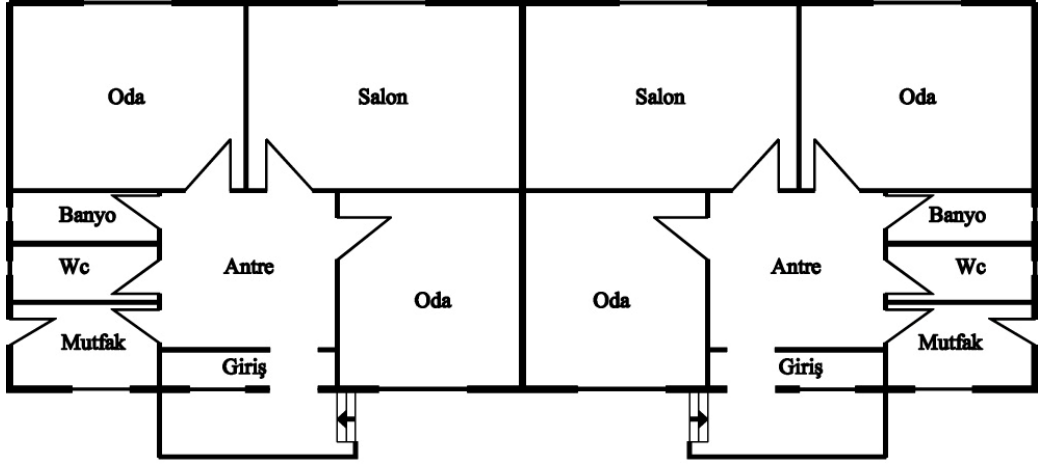
Konut birimleri iki tarafı ağaçlarla çevirili bir iç yolun etrafında dizilmişlerdir. Her konut biriminin önünde yer alan küçük bahçeleri de burada yaşayanların iş dışı zamanlarında ve kendi mülkleri içinde toprakla uğraşma olanağı yaratmaktadır. Konut birimlerinin yaşam mekânları güneye bakmaktadır. Konutlar genellikle parselin ortasında ve birbirinin önünü kesmeyecek şekilde konumlandırılmıştır. Hiç bir konut bir diğerinin yaşam mekanını görmemesiyle de mahremiyet olgusunun dikkate alındığının bir kanıtıdır (Şekil 5.17)

Şekil 5.17 Sarmısaklı Çiftliği konut dokusu

Sarmısaklı Çiftliği'nde yapılan arazi çalışmasında memur evi olarak tanımlanan lojman yapısının plan şeması çıkarılmıştır. Memur evlerinin plan şeması incelendiğinde yapılar ikiz nizam olarak planlandığı görülmektedir. Memur evleri 4 kişilik bir ailenin mekân ihtiyacı karşılayacak büyüklüğe sahiptir. Kırsal alanların konut dokularında karşılaştığımız çok ailelik konut dokusu yerine, minimum koşullarda çekirdek aile yapısına yetecek büyüklükte mekânsal planlama anlayışı hâkim olmuştur. bu anlayış cumhuriyet dönemi sonrasında modernleşme çabaları açısından anlamlıdır.

Memur evleri 2 oda 1 salon olarak tasarlanmış yapı girişinde oluşturulan ara mekânla konut biriminde mahremiyetin kontrolü sağlanmıştır. Aynı zamanda konut girişleri merdivenlerle vurgulanmıştır (Şekil 5.18).

Şekil 5.18 Memur evleri plan şeması

Memur evlerinin cephe özelliklerine bakıldığında basit bir mimari dilin benimsendiği görülmektedir. Cephede simetrik ölçüler kullanılarak her konut birimin açıklıklar belirli bir cephe bütünlüğü içerisinde planlanmıştır. Plan şeması ve cephe özelliklerinin basitliği ile çağın modernist mimari söylemleri ile ilişki içindedir. Bina yükseklikleri bir süreklilik oluşturmuş ve konut doku içerisinde bulunan çok yıllık ağaçlar silueti zenginleştirmiştir.(Şekil 5.19).

Şekil 5.19 Memur evleri cephe görünüşü

Günümüzde konut birimleri müdür evi ve bir memur evinin tadilatı yapılmış, diğerleri ise atıl durumdadır. İşçi evlerinin ise yıkılması planlanmaktadır. Konut birimleri cumhuriyet döneminin devlet yerleşkelerinde ki yaşam mekânların tariflenmesi açısından önemlidir. Konut yapıları yaşam çevreleriyle oluşturdukları bütünlüğün kaybedilmemesi için yapıların tadilat çalışmaları ile yeniden çalışan nüfusunun kullanıma açılması daha doğru bir yaklaşımdır. Yapılacak tadilat çalışmasında yapının genel strüktürüne zarar verecek müdahalelerden kaçınılmalıdır.

5.3.4. Sosyal-Kültürel Donanım

Devlet çiftliklerinin sahip olduğu mekan örgütlenmesi içerisinde sosyalleşme mekan kullanımları her zaman var olmuştur. Yerleşme yüksek bir hayat standardı önermiş ve modern hayatın içinde geliştiği modern çevre sağlamıştır. Modern insanın sahip olması gereken sosyal faaliyetler için olanak tanımıştır. Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde kurulmuş olan çiftlik yerleşkelerinin sahip olduğu sosyo kültürel değerler Sarmısaklı Çiftliği'nde de mevcuttur. Sarmısaklı Çiftliği'nde sinema, lokanta, revir, lokal, cami, hamam gibi sosyal donatı birimlerden oluşmaktadır (Şekil 5.20).

Şekil 5.20 Sarmısaklı Cami

Sarmısaklı Çiftliği'nde sosyalleşme mekânlarının yapım yılı 1944-1970 yılları arasında değişmektedir. Sinema yapısı 1946 yılında kurulmuş ve 1980 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Sinema çiftlik yerleşkesinin merkezinde yerleşmiştir. Yönetim ve diğer alanlara olan yakınlığı nedeniyle yerleşke içerisinde kolay ulaşılabilir konumda bulunmaktadır. Aynı zamanda sinema yapısı balo, müsamere, konser gibi etkinliklere de ev sahipliği yapmıştır. 1975'li yıllarda Sarmısaklı Orkestrası adı altında müzik topluluğu bulunmakta ve özel günlerde çiftlik yerleşkesinde konser etkinlikleri düzenlemektedir. Günümüzde sinema ve lokanta yapısı revize edilerek kullanım fonksiyonu değişmiştir. (Şekil 5.21).

Şekil 5.21 Sinema ve lokanta yapısının değişen kullanım türü

Sarmısaklı çiftliğinde kantin, lokal ve hamam diğer sosyalleşme mekanıdır. Kantin yapısı çiftlik yerleşkesi içerisinde yaşayan nüfusun kişisel ihtiyaçlarının giderildiği mekân olarak tanımlanabilir. Yapılan mülakat görüşmelerinde, kent merkezine alışveriş, gıda ihtiyacı gibi gerekçelerle gitmediklerini tüm ihtiyaçlarını kantinden sağladıklarını belirtmişlerdir. Lokal çalışma dışı saatlerde boş vakitlerin değerlendirildiği sosyalleşme mekânıdır. Yapımı 1970 yılında tamamlanmış olup yaklaşık 230 m² kapalı alana sahiptir. Lokal kadın-erkek kullanıcılara hizmet etmesi açısından bireylerde eşitliğin hâkim olduğu bir ortam sunmaktadır. Günümüzde lokal atıl vaziyettedir (Şekil 5.22). Uygulanması düşünülen entegre tesis projesi ile yıkılması planlanmaktadır. Bir diğer sosyalleşme mekânı hamam yapısıdır. Hamam yapısı 1944 yılında yapılmış, 188m²'lik kapalı alana sahiptir. Mevcutta hamam yapısı yıkılmış durumdadır.

Şekil 5.22 Lokal yapısı cephe görünüşü

Çiftlik yerleşkesinde sağlık ihtiyacının karşılandığı revir binası bulunmaktadır. Revir binasının yapım yılı 1994'tür. Toplam 98 m² kapalı alana sahip revir binası çiftlik çalışanlarına sağlık hizmeti vermektedir. Mülakat çalışmasında çalışanların sağlık sorunları için kent merkezine gitmedikleri, revire haftada iki gün gelen doktor ile görüştiklerini ve Sarmısaklı Çiftliğine ait birde ambulansın bulunduğunu belirtmişlerdir. Günümüzde atıl vaziyette bulunan revir binasının yıkımı planlanmaktadır (Şekil 5.23).

Şekil 5.23 Revir binası

Sarmısaklı Çiftliği'nde rekreasyon ve spor faaliyetlerine ilişkin yüzme havuzu, futbol sahası, çocuk oyun alanları bulunmaktadır. Ayrıca çiftliğin sahip olduğu açık alanlarda düğün organizasyonları düzenlenmektedir.

Sarmısaklı Çiftliği çalışan nüfusu kent merkezi ile ilişkisini koparan, tüm mekânını çiftlik içerisinde geçirmesine olanak veren tüm sosyo-kültürel mekânsal yapılanlara sahiptir. Bu özelliği nedeniyle çiftlik içerisinde oluşan sosyal yaşam dışarıya kapalı, ancak kendine yetebilir durumdadır. Sosyal alanların toplumsal amaçlarla kullanılması modernleşmiş cumhuriyetçiliğin ideolojik olarak gelişmesiyle açığa çıkmıştır. Çiftlik çalışanlarını bir çatı altında toplayarak '*tek aile*' oluşturma çabası içerisinde kişisel ve toplumsal gelişim sağlamaktadır. Devlet çiftliklerinde cumhuriyet döneminin koşullarında sosyal ve kültürel değerlerin sembolü haline gelen sosyal donatı yapıları çiftliğin özelleştirilmesi sonucunda her ne kadar tarımsal işletmeye devam edilse de uygulanacak proje ile yok olacaktır.

5.4. Üretim İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Sarmısaklı Çiftliği'nin üretim ilişkileri, geçmişte çiftlikle çalışmış 15 kişi ile yapılan mülakat çalışmaları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Mülakat sorularında çalışanlara; yetiştirilen ürünler, ürünlerin Türkiye tarımına olan katkısı, kim tarafından hangi koşullarda üretildiği, üretim sonucunda ürünlerin dağıtımı nasıl sağlandığı, hangi yöreler tarafından kullanıldığı, hayvancılık faaliyetleri, hayvancılık faaliyetlerinin Türkiye hayvancılığına olan katkısı, teknolojik gelişmelerin üretime olan katkısı, sanayi ile olan ilişkisi, ürünlerin hangi sanayi kollarında kullanıldığı ve Alpullu Şeker Fabrikası ile olan ilişkiler kapsamında düşüncelerini ve yaşadıkları tecrübeleri paylaşmaları istenmiştir. Alınan cevaplar ile Sarmısaklı Çiftliği'nin bitkisel ve hayvansal üretiminin geçmişte nasıl olduğu ve üretimin çevre köyler ile sanayi kolları arasında ki ilişkisi saptanmıştır.

Sarmısaklı Çiftliği üretim ilişkileri kapsamında Türkiye tarımına ve hayvancılığına öncülük etmiş tarımsal yerleşkelerden biridir. Tarihsel süreç içerisinde tarım politikalarının etkisi ile çiftliğin üretim kapasitesi değişmiş ve günümüzde ki yapısına ulaşmıştır.

1925 yılında kurulan Sarmısaklı Çiftliği'nin ilk amacı aynı tarihlerde kurulan Alpullu Şeker Fabrikası'nın hammadde ihtiyacının giderilmesi ve Trakya çiftçisine şeker pancarı ziraatının öğretilmesidir. 1930'lu yıllardan itibaren şeker pancarı tohumu ve diğer tarla ziraatı konusunda üretime başlamıştır. Trakya bölgesinin toprak yapısına uygun olarak buğday, arpa, ayçiçeği ve şeker pancarı gibi ürünlerin ekimi ve üretimi yapılmıştır. Ayrıca üretilen buğday tohumluk olarak işlenip civar köylünün tohumluk ihtiyacı karşılanmıştır.

1950'li yıllarda tarımda teknoloji çiftlik üretiminde olumlu sonuçlar vermiş ve üretim potansiyelinin artmasına neden olmuştur. Mülakat çalışmasında çalışanların 1960-1970 yılları arasında üretim miktarlarına ilişkin saptamaları şu şekildedir. Yıllık 4000 bin ton buğday, 1500 ton civarında arpa, 750 ton civarında ayçiçeği üretimi ve Alpullu Şeker Fabrikası'na hammadde ihtiyacının bir kısmını karşılamak için şeker pancarı üretimi yapıldığı söylenmektedir. O yıllar içerisinde tarımsal istihdamın çiftlikte 1000 kişiyi bulduğu tahmin edilmektedir. Dönemi itibari ile 1000 kişinin tarımda istihdam edilmesi, Türkiye tarımında oluşturulması hedeflenen örgütlenmenin bir kanıtı niteliğindedir.

1980'li yıllara gelindiğinde neoliberal tarım politikalarının etkisi ile tarımda oluşan sorunlar ve devlet işletmelerinin tasfiyesinin gündeme gelmesi ile birlikte Sarmısaklı Çiftliği'nde de üretim ilişkileri kısmen değişikliğe uğramıştır. 1980 yılı sonrasında şeker pancarı ekimi azalmaya başlamıştır. Böylelikle Alpullu'nun hammadde ihtiyacı yeterli ölçüde sağlanamamıştır. Diğer yandan Şeker pancarı tohumu ise tohumun işlenmesi için Ankara'da

Tohum Islah İstasyonu'na gönderilmesinin kar getirmediği gerekçesiyle üretimi durdurulmuştur. Yine aynı yıllarda çiftlikte sebze meyve üretimin yapıldığı ancak bu üretimin Alpullu Şeker Fabrikası ve çiftlik içinde yaşayan nüfus için iâşe olarak kullanıldığı söylenmiştir.

2006 yılı Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı faaliyet raporunda Sarmısaklı Çiftliği'nde bitkisel üretimin 2004/2005 Ekim ve hasat dönemi için 1725 dekar tohumluk buğday, 5706 dekar ekmeklik buğday, 235 dekar tohumluk arpa, 6132 dekar ayçiçeği, 325 dekar şeker pancarı, 877 dekar hâsıl mısır ve 110 dekar yonca olmak üzere toplam 15116 dekar alanda ekim ve üretim yapılmıştır. 2005/2006 döneminde ise toplam 15116 dekar alanda ürün ekimi planlanmış ve işletmenin özelleştirme programına alınması gerekçesiyle ekimin tamamı gerçekleştirilememiştir. Sarmısaklı Çiftliği'nin kuruluş amacı Alpullu Şeker Fabrikası'nın hammadde ihtiyacının karşılanmasıdır. Ancak 2006 yılı verilerine bakıldığında bu amaçtan saptırıldığı ve Alpullu ile üretim ilişkilerinin koparıldığı görülmektedir (Şekil 5.24).

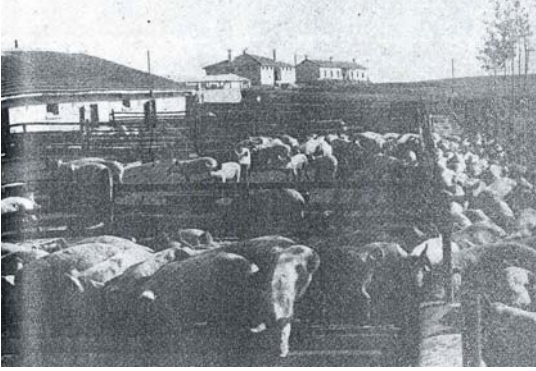
Şekil 5.24 Ekilebilir arazilerden görüntüler

Sarmısaklı Çiftliği'nin özelleştirilmesinin ardından çiftlikte planlanan proje kapsamında üretim ilişkileri değişim göstermiştir. Planlanan proje doğrultusunda 12.000 dekarlık alanda yem bitkileri (mısır, yonca, arpa, buğday ayçiçeği vb.) yetiştiriciliği işlemlerine devam edilecek 360.000 m²'lik kısımda ise entegre tesis alanı olarak ayrılmıştır. Proje işletme aşamasında 310 adet personel görev alması planlanmıştır.

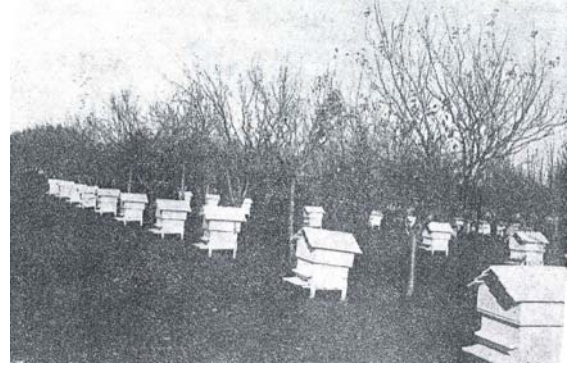
Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin hayvansal üretim ilişkileri değerlendirildiğinde ise, hayvancılık faaliyetlerinin 1930'lu yıllarda başladığı söylenmektedir. Yöre üreticilerine modern tarım tekniklerinin öğretilmesinin yanı sıra damızlık hayvan yetiştirilerek hayvancılığın geliştirilmesine katkı sağlanmıştır. Öte yandan tarımsal üretimle hayvansal üretim arasında ikili bir ilişki vardır. Pancardan elde edilen küspe hayvanlarda yem olarak kullanılmakta, hayvansal gübre ise tarımsal üretimde fayda sağlamaktadır. O nedenle tarihsel süreç içerisinde

hayvancılık faaliyetleri Sarmısaklı Çiftliği'nde her zaman önemle üzerinde durulması gereken konu olarak ele alınmıştır.

1940'lı yıllarda çiftlikte domuz, arı at, inek ve koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. (Şekil 5.25, Şekil 5.26) at yetiştiriciliği henüz tarımda mekanizasyonun sağlanmadan önce tarımsal üretimde işgücü olarak kullanılması büyük önem taşımaktadır. 1946 yılında 1500-2000 kg/baş olan yıllık süt verimi sağlanmaktadır.

Şekil 5.25 Sarmısaklı Çiftliği domuz yetiştiriciliği

Şekil 5.26 Sarmısaklı Çiftliği arı kovanları

1950'li yıllara gelindiğinde mülakat görüşmelerinde alınan bilgiler doğrultusunda tarımda mekanizasyonun sağlanması nedeniyle at yetiştiriciliğinin önemi azaltmış, domuz üretimi ise bitmiştir. 1970'li yıllarda yapılan mülakat görüşmelerinden alınan bilgiye göre yıllık süt verimi 4000-5000 kg/baş olarak artış göstermiştir. Aylık 15 ile 20 büyük baş hayvan Et Balık Kurumu'na kesime gitmektedir. Sarmısaklı Çiftliği ve şeker fabrikasının et ihtiyacı Sarmısaklı'da üretilen hayvansal üretim ile giderilmektedir. Yine 1970 yılı sonrasında hayvan panayırlarının yapıldığı hayvan panayırlarında ise civar köylerde ki köylüye damızlık hayvan satışı yapıldığı söylenmektedir. Düzenlenen hayvan panayırları çiftlik ile köylülerin sosyalleşmesi açısından anlamlıdır.

2001 yılı sonunda ise süt verimi yıllık ortalama 9000-9500 kg/baş yükselmiştir. Bu standartlar Türkiye standartlarının üzerindedir. Ancak 1980 sonrası uygulanan tarım politikaları nedeniyle devlet işletmeleri zarara uğratılmıştır. Hayvansal ve bitkisel üretim Türkiye tarım hayvancılığına büyük katkılar sağlamasına karşın 2003 yılında işletmedeki hayvanların tamamı Türkgeldi Devlet Çiftliğine devredilmiştir. Sarmısaklı çiftliği 2005 yılı faaliyetlerini 475 bin TL. zararla kapatmıştır.

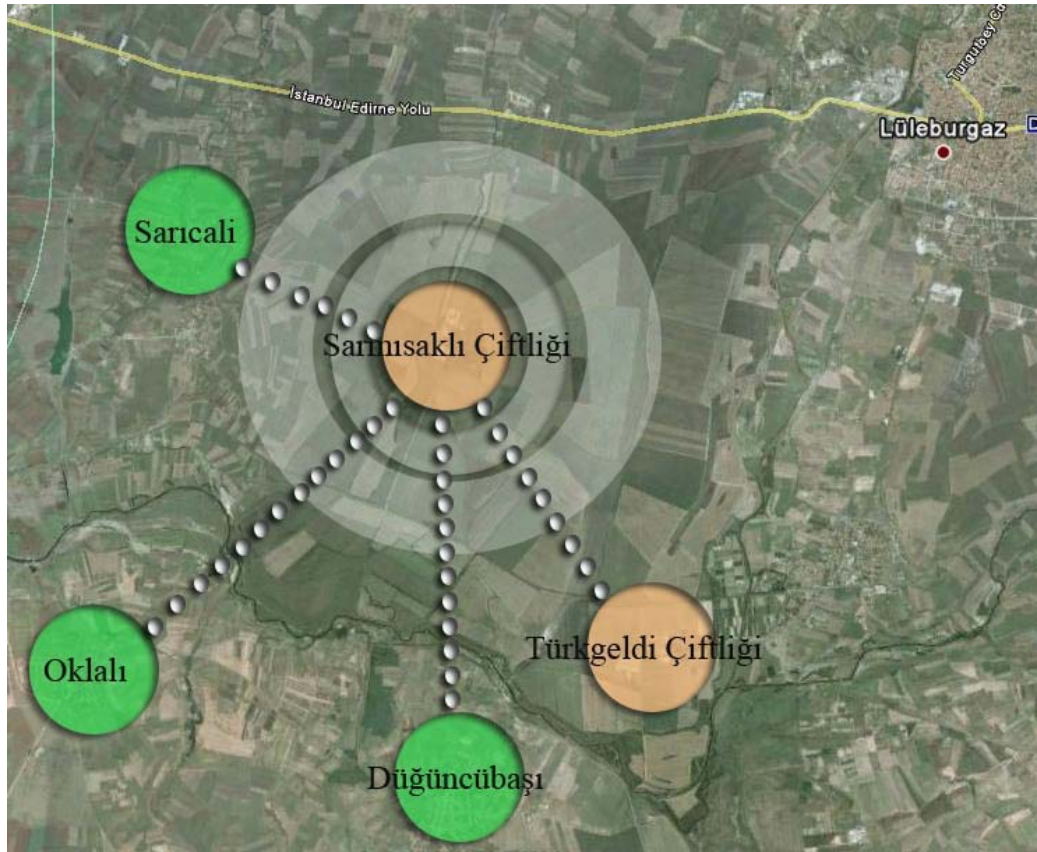
Ancak günümüzde Ziya Organik Tarım İşletmeleri çiftlik üzerinde Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, süt ve süt ürünleri ile et ve et ürünleri üretim tesisi kurmayı planlamaktadır.

Böylelikle çiftlikte hayvancılık faaliyetleri atıl durumundan kurtularak yeniden canlandırılması hedeflenmiştir.

2006 yılı verilerine göre Sarmısaklı Çiftliği'nde, 3 memur, 7 sözleşmeli memur, 10 sözleşmeli yardımcı işletme, 7 daimi işçi 26 geçici işçi olmak üzere toplam çalışan sayısı 53'tür. 1970'lerde istihdamın 1000 kişilere yükselmesi günümüzde ise sadece 53 kişinin istihdam edilmesi düşündürücüdür. Çünkü Sarmısaklı Çiftliği tarımsal istihdamı yerinde tutabilen göçünü önleyebilen bir devlet işletmesi iken artık o özelliğini koruyamamıştır. 1980 sonrası uygulanan tarım politikalarının hedefinde bu işletme zarar ettirilmiştir. Ancak mülakat görüşmelerinin tamamında işletmenin zarar etmediğine inanılmaktadır.

5.4.1. Çevre Köyler ile Olan Etkileşim

Sarmısaklı Çiftliği'nin civar köyler ile olan ilişki çiftliğin kuruluş amaçlarının başında yer almıştır. Amaç köylünün modern tarım tekniklerini öğrenmesidir. Köylünün tohumluk ve damızlık ihtiyacını gidermede büyük rol üstlenmiştir. Yapılan mülakat çalışmalarında Sarmısaklı Çiftliği'nin hangi civar köyler ile ilişkisi olduğu saptanmıştır. Bu köyler Sarıcalı, Düğüncübaşı, Oklalı'dır. Civar köylerin tohumluk ve damızlık ihtiyacının karşılanmasında Türkgeldi Çiftliği ile birlikte çalışmıştır (Şekil 5.27).

Şekil 5.27 Sarmısaklı Çiftliği civar köyler ile oluşturulan mekansal ilişki

Aynı zamanda Sarmısaklı Çiftliği'nin üretilen tohumluklar sadece civar köylere satışı sağlanmamış, üretilen buğday tohumluğunun kalitesi nedeniyle Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nden de talepler olmuştur. Böylelikle Sarmısaklı Çiftliği'nde üretim ülke çapında geniş bir hinterlanda sahiptir. %83'ü tarım alanı olan Lüleburgaz ilçesinde tarımsal işgücünün % 37'si tarımla uğraşmaktadır. Lüleburgaz ekili alan oranı Kırklareli ili, Trakya alt bölgesi, Marmara ve Türkiye ekili alan oranının üstündedir. Lüleburgaz'da orman alanlarının az olması, verimli tarım topraklarının yüksek olması nedeniyle ekili alan oranı %82 çıkmaktadır. Bu oranlar Sarmısaklı Çiftliği'nin önemini daha da arttırmaktadır (Çizelge 5.6).

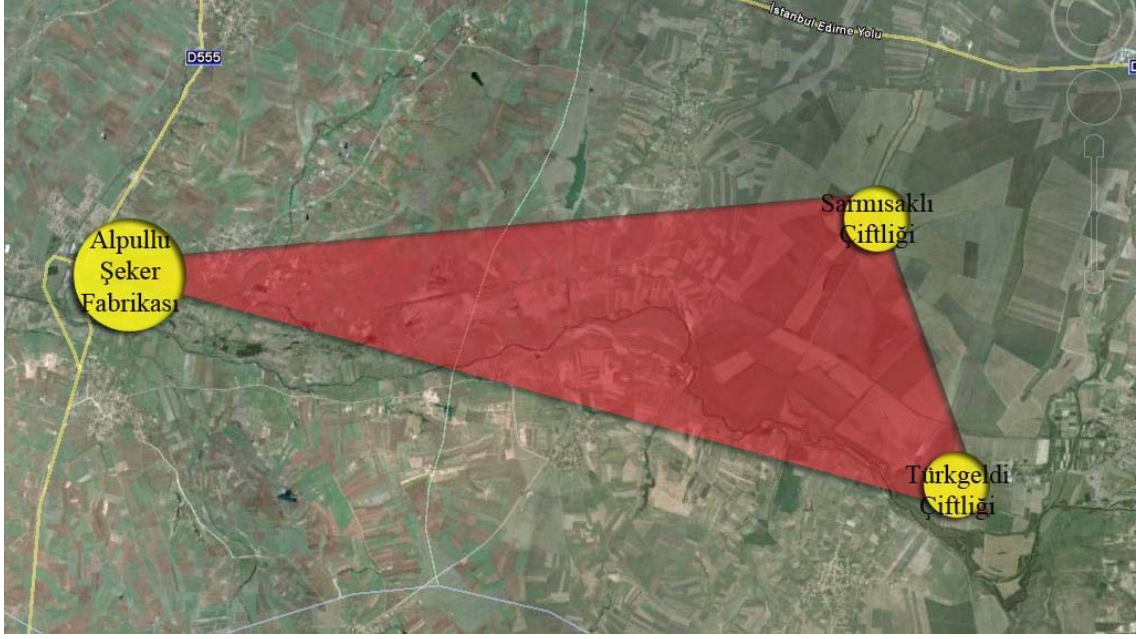
Çizelge 5.6 Ekili alanların yüzölçümlerine göre oranı (Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Analitik Etüt Sonuç Raporu, 2007)

	Ekili Alan	Yüzölçümü(ha)	Oran(%)
Lüleburgaz	80909	98400	82
Kırklareli	257854	647050	40
Trakya	1030895	1.909.065	54
Türkiye	21022000	78.356.238	26

Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Analitik Etüt Sonuç Raporu çalışmaları doğrultusunda yapılan kırsal alan anket çalışmasında çiftçinin tohumluk ve damızlık ihtiyacının devlet çiftliklerinden sağlandıkları tespit edilmiştir. Trakya çiftçisine modern tarım tekniklerinin öğretilmesi ve gerekli tohumluk ve damızlık ihtiyacının sağlanması konusunda Sarmısaklı Çiftliği büyük paya sahiptir. Yapılan mülakat ve anket çalışmaları bu savı destekler niteliktedir.

5.4.2. Sanayi ile Olan Etkileşim

Sarmısaklı Çiftliği, büyük ölçekli üretim sayesinde sanayi kolları ile kuruluş gününden itibaren ilişki içerisinde. Kuruluş amacı, Alpulu Şeker Fabrikası'nın hammadde ihtiyacının giderilmesidir. Bu nedenle fabrikanın yakın çevresinde yer seçmiştir. Kuruluş yıllarında Türkgeldi Devlet Çiftliği ile birlikte çalışmıştır. Sarmısaklı- Türkgeldi-Alpulu arasında üretim üçgeni oluşturulmuştur. Ancak 1936 yılında Türkgeldi Çiftliği Tarım Bakanlığı çatısı altında Devlet Ziraat İşletmeleri kurumuna bağlanmıştır. 1980 'li yıllara kadar şeker pancarı ziraatı ile şeker fabrikasının hammadde ihtiyacını karşılamış olmasına karşın 1980 yılı sonrasında Türkiye'de uygulanan tarım politikaları ile şeker pancarına uygulanan kota sonucunda pancar üretimi azalmıştır. Böylelikle Alpulu ile olan ilişkiler koparılmıştır. 1985 yılı sonrasında ise şeker pancarı tohumu üretiminden vazgeçilmiştir (Şekil 5.28).

Şekil 5.28 Sarmısaklı Çiftliği'nde sanayi ilişkisinin mekânsal örgütlenmesi

Diğer yandan bünyesinde bulundurduğu 1944 yılından itibaren kurulan yem ve süt ve süt mamulleri fabrikaları ile kendi üretimi işleyen bir devlet işletmesi olmuştur. Yapılan mülakatta üretilen peynir, tereyağı gibi süt ürünleri büyük ölçekli gıda sanayi firmalarına satışını yapmış ve İstanbul'da alışveriş merkezlerinde sarmısaklı markası altında piyasaya sürmüştür (Şekil 5.29). Yem fabrikası ise köylünün yem ihtiyacının giderilmesinde büyük rol oynamıştır.

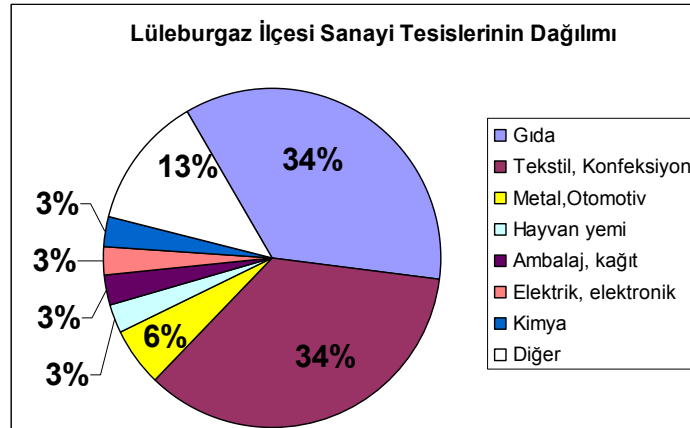
Şekil 5.29 Süt ve süt mamülleri fabrikası

Çiftlik yerleşkesinde üretimin mekânsal karşılığını bulan işletme tesislerinin birçoğu atıl durumdadır. Süt fabrikası 19 yıldır çalışmamaktadır. Yem fabrikası 50 ton/gün, süt fabrikası ise 3 ton/gün pastörize kapasitesine sahiptir. Günümüzde Ziya Organik Tarım İşletmeleri yem fabrikasını tohumluk buğday işleyen tesis olarak kullanmaktadır (Şekil 5.30).

Şekil 5.30 Yem fabrikası

1980 yılı sonrasında gıda sektörünün ön plana çıkmasında Trakya'nın tarımsal üretim açısından zenginliği etkili olmaktadır. Gıda sanayinin içerisinde Lüleburgaz ilçesinin ve bölgenin tarım ürünü olan ayçiçeği, buğday ve sütün değerlendirilmeye yönelik olan bitkisel yağ, süt ürünleri, un ve yem fabrikaları yer almaktadır. Lüleburgaz ilçesi sanayi tesislerinin dağılımına bakıldığında gıda sektörü %34'lük bir orana sahip olduğu görülmektedir (Şekil 5. 31).

Şekil 5.31. Lüleburgaz ilçesi sanayi tesislerinin dağılımı (Kırklareli İli Lüleburgaz İlçesi Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Analitik Etüt Sonuç Raporu, 2007)

Sarmısaklı Çiftliğinde tarımsal üretimden elde edilen ürünlerin genellikle un ve yağ fabrikalarının talepleri doğrultusunda ihale yolu ile satışı yapılmaktadır. Tarımsal sanayiye büyük ölçekli üretim ile hammadde girdisi sağlayan Sarmısaklı Çiftliği genellikle Kırklareli çevresi, Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinden alıcı bulmaktadır.

5.5. Plan Kararlarına İlişkin Eleştiriler

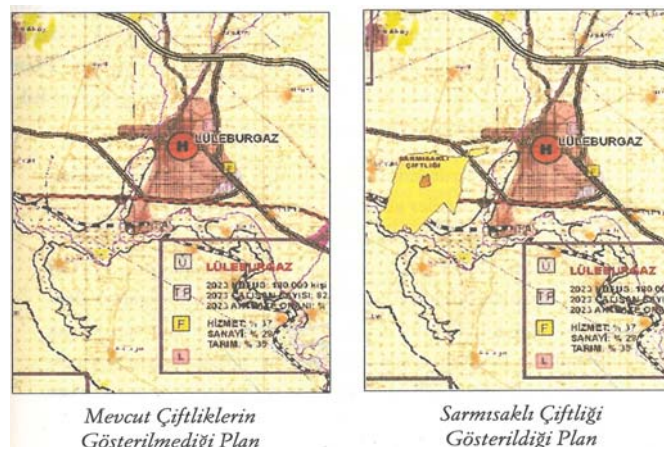
Sarmısaklı Çiftliği arazisi içinde bulunduğu kırsal mekândan bağımsız bir mekânmış gibi ele alınamaz. Kent merkezinden kopuk bir tarımsal işletme durumunda olan çiftliğin öncelikli olarak üst ölçekli planlarda plan kurgusu içerisinde hemen yakın çevresinde bulunan

Lüleburgaz’a ilişkin kararlar ve kentin ne yöne büyüyeceğinin öngörüsü yapılırken çiftliğinde nasıl korunacağına ilişkin kararlar alınması gerekmektedir. Üst ölçekli planlarda kullanım fonksiyonun ne olacağına karar verildikten sonra da çiftlik arazisinin kendi içerisinde nasıl tasarlanacağı, kullanılacağı ve işletileceği sorusunun üzerinde önemle durulmalıdır. Bu doğrultuda Sarmısaklı Çiftliği’ne ilişkin üst ölçekten başlayarak alt ölçeğe kadar inen planlama çalışmaları incelenerek değerlendirilmiştir. Planlama çalışmaları Sarmısaklı Çiftliği’ne gelecekte ne tür müdahalelerin yapılacağını açıkça ortaya koymaktadır.

5.5.1. 1/100.000 Ölçekli Trakya Çevre Düzeni Planı Bağlamında Değerlendirilmesi

Sarmısaklı Çiftliği’nin de içerisinde bulunduğu 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı 13.07.2004 onay tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonraki tarihlerde yapılan plan çalışmasında revizyona gidilerek 24.08.2009 tarihinde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanarak 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Revizyon Planı askıya çıkarılmıştır.

Trakya alt bölgesinde Sarmısaklı, Türkgeldi ve İnanlı tarımsal üretim çiftlikleri olmak üzere 3 adet devlet çiftliği yer almaktadır. Ancak 1/100.000 ölçekli planlarda bu çiftlikler “*Tarımsal Niteliği Korunacak Alan*” kapsamında kalmaktadır. Cumhuriyet döneminden kalan yapıları ile Sarmısaklı Çiftliği özelleştirilmiş, İnanlı Çiftliği kiralanarak yönetim biçimi değiştirilmiştir. Ancak bu iki çiftlik tarımsal faaliyetlerini yönetim biçimleri değişmesine rağmen sürdürmeye çalışmaktadır. Türkgeldi Çiftliği halen TİGEM bünyesinde çalışmakta olmasına karşın sıkıntılar vardır. Alpullu Şeker Fabrikası’nın özelleştirilmesi gündemdedir. Tüm bunlara rağmen tarihi belge niteliğinde Trakya tarımına ve hayvancılığına büyük katkılar sağlamış olan devlet çiftliklerine 2009 yılında onaylanan planda yer verilmemiştir (Şekil 5. 32).

Şekil 5. 32 2009 Onanlı Trakya Altbölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planında Trakya’da var olan devlet çiftliklerinden biri olan Sarmısaklı Devlet Çiftliği (İnci,2010)

2009 yılında onaylanan revizyon planında büyük ölçekli tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayiye ilişkin yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar tarımsal organize bölgeleri ve tarımsal alt bölgeleridir. 2009 planında 2004 Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı'nda bulunmayan ve kırsal kesimin geliştirilmesine ilişkin iki bölge plan lejantında plan kararlarında ve plan uygulama hükümlerinde yer almaktadır. Tarımsal alt bölgeler 19 adet ve tarımsal organize bölgeler 12 adet kurulacaktır. Amacı tarımsal üretim ve toprak kullanım verimliliğini artırmak, tarımsal nüfusun yerinde kalmasını sağlamak olarak tanımlanmıştır.

1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu'nda, Tarımsal Organize Bölgeleri (TOB); ülkemiz kırsal kalkınma stratejileri yönünde, 02.11.2005 tarihinde Tarım ve Köy işleri Bakanı ile Sanayi ve Ticaret Bakanı tarafından imzalanmış olan protokol ile; 23.10.2008 tarihinde, kabul edilen Tarımsal Organize Bölgelerinin (Tarıma Dayalı İhtisas OSB), Organize Sanayi bölgeleri Kanunu'nda yer almasına yönelik; "Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (84562-26 ya ek 26/A maddesi) çerçevesinde oluşturulacak bölgeler, Tarımsal Alt Bölgeler (TAB): Tarımsal Alt Bölgeler; Sanayi fonksiyonlarının kesinlikle yer almayacağı, tarım ve hayvan yetiştiriciliğini destekleyen, hububat, meyve, sebze üretimi için uygun tarım alanları, meralar, mantarcılık, orman ürünleri, sebze ve çiçek yetiştiriciliği için seralar, depo veya soğuk hava deposu, mandıra vb sadece 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nun 3. maddesinde tanımlanan "tarımsal amaçlı yapılar" fonksiyonlarını barındıran alanlar olarak ifade edilmektedir (Çizelge 5.7).

Çizelge 5.7 TOB ve TAB temel farklar (1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu, 2009)

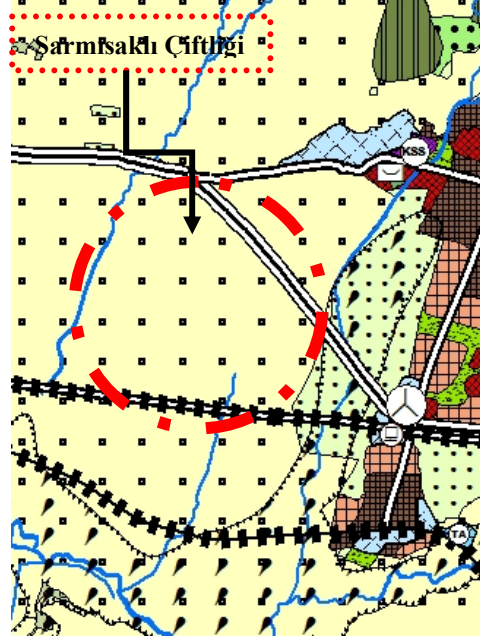
	TOB (Tarımsal Organize Bölge)	TAB (Tarımsal Alt Bölge)
Fonksiyonlar	● Tarıma dayalı ihtisas OSB (TOPLAM TOB ALANININ %10u) ● tarımsal üretim ve ürün işleme faaliyetleri, ● tarım alanları, ● ürün borsası, ● tarımsal eğitim merkezleri, ● tarımsal Ar-Ge ve laboratuvar, ● tarımsal araç-gereç parkları, ● arıtma tesisleri, ● seralar, ● mantarcılık, ● otlaklar, ● pazarlama hizmet...vb	● tarımsal üretim ve ürün işleme faaliyetleri, ● tarım alanları, ● ürün borsası, ● tarımsal eğitim merkezleri, ● tarımsal Ar-Ge ve laboratuvar, ● tarımsal araç-gereç parkları, ● arıtma tesisleri, ● seralar, ● mantarcılık, ● otlaklar, ● pazarlama hizmet...vb
Yapılaşma türü	Tarımsal amaçlı yapılar, Yönetim, Pazarlama, Hizmet birimleri, Tarımsal entegre yapılar, Tarımsal İhtisas OSB	Tarımsal amaçlı yapılar, Yönetim, Pazarlama, Hizmet birimleri
Yapılaşma yeri	Marjinal tarım toprakları (Tarımsal amaçlı yapılar dışında)	Marjinal tarım toprakları (Tarımsal amaçlı yapılar dışında)

Tarımsal organize bölgeleri (TOB) ve Tarımsal alt bölgeler (TAB) olarak tanımlanan bu arazi kullanım kararlarının nasıl örgütleneceği ve nasıl yönetileceğine kimlerin bu bölgelerde yer alacağına plan raporunda açıklık getirilmemiştir. TOB içinde Tarımsal İhtisas OSB'leri statüsünde ortaya çıkması endişe yaratıcı olarak görülmektedir. Tarım organize bölgeleri bir anlamda sanayi olarak karşımıza çıkmakta I.,II. ve III. Sınıf tarım toprakları içerisinde ve tüm alt bölgeye yayılmış olan bir tarımsal sanayinin ileride ekolojik sisteme ne tür yükler getirip götüreceğine ilişkin bir model çalışması bulunmamaktadır.

Trakya'da Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren tarım ve hayvancılığı geliştirmek üzere kurulmuş olan Sarmısaklı, Türkgeldi, İnanlı devlet çiftliklerinde sıkıntılar yaşarken, 1/100.000 ölçekçi çevre düzeni revizyon planında bunlara destek vermeyip, Tarımsal organize bölgeleri ve tarımsal alt bölgeler kurulmaktadır. Tek elden yönetilen bu mekânsal oluşumun kimler için hazırlandığı net değildir.

5.5.2. 1/25000 Ölçekli Kırklareli Çevre Düzeni Planı Bağlamında Değerlendirilmesi

1/ 100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Revizyon Planı kapsamında 1/25.000 ölçekli Kırklareli Çevre Düzeni Planı hazırlanmaktadır. 1/25.000 ölçekli plan henüz hazırlık aşamasındadır. Plan taslakları incelendiğinde 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planına sadık kalındığı tespit edilmiştir. 1/25.000 ölçekli planda Sarmısaklı Çiftliği "*Tarımsal Niteliği I. Derece Korunacak Alanlar*" kapsamındadır. Plan notlarında Tarımsal Niteliği I. Öncelikli Korunacak Alanlar: Bu alanlar, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu ile tanımlanan ve Kırklareli Tarım İl Müdürlüğü tarafından sınırları belirlenen, yasal olarak korunması gereken tarımsal arazileri içerir. Bu alanlar, tarımsal özelliklerinin tanımlanabilmesi için, toprak özellikleri ve kullanım şekilleri dikkate alınarak; mutlak tarım arazisi, sulu mutlak tarım arazisi özel ürün arazisi ve dikili tarım arazisi olmak üzere dört grup altında sınıflandırılan araziler olarak tanımlanmıştır. Ancak 1/ 100.000 ölçekli planlarda olduğu gibi Sarmısaklı Çiftliği ve diğer devlet çiftliklerine mekansal olarak yer verilmemiştir (Şekil 5.33).

Şekil 5.33 1/25.000 Ölçekli Kırklareli Çevre Düzeni Taslak Planında Trakya'da varolan devlet çiftliklerinden biri olan Sarmısaklı Devlet Çiftliği

Tarımsal niteliği I. derece korunacak alanlara ilişkin plan notlarında bu alanlarda yer alacak tarımsal amaçlı yapılar için yapılaşma koşulları; Maksimum İnşaat Alanı Katsayısı EMSAL: 0.08, Tarımsal İşletme Amaçlı Silo vb. gibi Tesisler İçin Maksimum Yükseklik: 21m, Diğer Yapılar İçin Maksimum Yükseklik: 7.5 (2 kat), Çekme Mesafesi: yoldan en az 5 m., komşu parsellerden en az 3 m. olarak belirlenmiştir. Bir parselde birden fazla yapı yapılabilir ibaresi de plan notlarına eklenmiştir (Şekil 5.34).

Tarımsal Niteliği 1. Derece Korunacak Alanlar	
%92 Tarımsal Üretim Alanı	%8 Yapılaşma Alanı
(Hesaplama Sarmısaklı Çiftliği'nin toplam alanı baz alınmıştır.)	
0.08 Tarımsal Amaçlı Yapılaşma	
Toplam Alan X 0.08	
17.619.000 m ² X 0.08=1.409.520 m ² toplam inşaat alanı	

Şekil 5.34 Tarımsal Niteliği 1. Derece Korunacak Alanlarda yapılaşma koşulları

Sarmısaklı Çiftliği'nin üst ölçekli planlarda özel yapılaşma koşulları içerisinde yer almaması nedeniyle, Tarımsal Niteliği I. Derece Korunacak Alanlar'a ilişkin yapılaşma şartları uygulandığında yaklaşık 1.409.520 m² toplam inşaat alanı ortaya çıkacaktır. Parsellerde birden fazla yapı yapılabilir ifadesi ise bu yapılaşma koşullarının tamamının çiftlik üzerinde uygulanabileceğinin önünü açmaktadır. Verilen yapılaşma koşulları genel olarak sözü edilen

tarımsal etkinliklerin yeralmasında sıkıntı çıkaracağı gibi, genelde tarımsal amaçlı yapıların tek veya iki katlı olmaları nedeni ile yoğun bir yapı yoğunluğu oluşturacaktır. Oysa hâlihazırda çiftlik yaklaşık 31.000 m² toplam inşaat alanına sahiptir.

1/25.000 ölçekli Kırklareli çevre düzeni plan taslağında Sarmısaklı ve Türkgeldi çiftliklerine ilişkin plan notunda; “Devlet ya da özel sektör eliyle işletilen, Lüleburgaz İlçesi’ndeki Türkgeldi ve Sarımsaklı Tarımsal İşletmeleri benzeri büyük ölçekli tarımsal işletmelerin bütünlükleri korunacak ve işlevleri devam ettirilecektir.” denmiştir. Ancak bu plan notu yeterli değildir. Sarmısaklı Çiftliği’ne ilişkin üst ölçekli planlarda yapılaşma şartları özel hükümler olarak yer almalı, alana müdahale biçimleri ve aktörleri belirlenmelidir.

5.5.3. 1/5000 Ölçekli Başbakanlık Özelleştirme İdaresinin Hazırladığı Nazım İmar Planı Bağlamında Değerlendirilmesi

3194 sayılı İmar Kanununun 3. maddesinde yapılan değişiklik ile özelleştirilen devlet çiftlikleri üzerinde Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na her tür ölçekte plan yapma yetkisini vermiştir. Özelleştirme kapsamına alınan devlet işletmelerinin özelleştirildikten sonra kullanım fonksiyonları hakkında öngörüler yapılmaktadır. Bu öngörüler genellikle devlet işletmeleri üzerinde olumlu sonuçlar vermemektedir. Özelleştirme sürecinde yapılan plan çalışmalarının hangi amaçlar ve hangi aktörler ile fiziki çevre üzerindeki etkileri net değildir. Bu planların kime hazırlandığı belirsizdir. Yapılan plan çalışmaları genellikle özelleştirilen alandan rant elde edilmesini, yeni bir fiziksel mekan oluşturmayı amaçlayan kamu yararından uzak bir planlama yaklaşımıdır.

Özelleştirme idaresine verilen plan yapma yetkisini kullanarak, özelleştirme süreci içerisinde olan Sarmısaklı Çiftliği için 1/5000 ölçekli nazım imar planı hazırlanmış özelleştirme idaresince 02.05 2007 tarihinde onaylanmıştır. Yapılan planlama çalışmaları sonucunda çiftlik alanı içerisinde entegre tesis alanları ve tarımsal niteliği korunacak alanlar belirlenerek plan notları oluşturulmuştur.

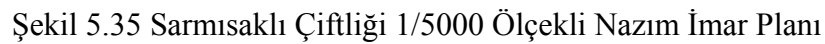
Planlama çalışması sürecince Devlet Su İşleri Müdürlüğü, Tredaş Lüleburgaz İşletme Müdürlüğü, Kırklareli Valiliği İl Özel İdaresi İmar ve Kentsel İyileştirme Müdürlüğü, Bayındırlık İskan Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, Kırklareli Valiliği Çevre ve Orman Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü, Ulaştırma ve Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaat Genel Müdürlüğü, Kırklareli Valiliği Pınarhisar Kadastro Müdürlüğü, Kırklareli Valiliği Tarım İl

Müdürlüğü, Kırklareli Valiliği Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü, TCDD Genel Müdürlüğü gibi kamu kuruluşlarından plan çalışmasına ilişkin kurum görüşleri alınmıştır.

1/5000 ölçekli plan çalışmasının amaçları aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

1. Mutlak tarım arazilerinin korunması, tarım dışı amaçlarla kullanılmaması,
2. Yörede yeni istihdam olanakları yaratarak ekonomiye katkı sağlaması,
3. Tarım arazilerinin küçük parçalara bölünmesinin engellenmesi,
4. Kırklareli tarım master planı 1. Alt bölge öneriler bölümünde yer aldığı üzere; tarımsal ürünleri desteklemek için tarımsal amaçlı tesislerin geliştirilmesi,
5. Ürün depolaması ve pazarlaması konusunda etkinliğin sağlanması,
6. Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi ve ekonomiye katkısı sağlanması amacıyla büyük ölçekli işletme oluşturulmasına olanak sağlanması,
7. Tarımsal entegre tesis alanında alanın bölünerek satışa konu edilmesinin engellenmesidir.

1/5000 Ölçekli planda mutlak tarım arazileri, tarımsal niteliği korunacak alan, özel ürün arazileri tarımsal niteliği korunacak özel mahsul alanı, çiftliğin merkezinde bulunan mekansal bölge ise tarımsal amaçlı entegre tesis alanı ve sosyal-teknik altyapı alanı, doğal niteliği korunacak ağaçlıklı alan olarak planlanmıştır. Arazideki ulaşım bağlantıları ise ana akslar 15 metre en kesitinde, diğer yollar ise 10 metre en kesitinde planlanmıştır (Şekil 5.35).

Çizelge 5.8 Sarmısaklı Çiftliği 1/5000 ölçekli nazım imar planı öneri alan kullanım dağılımı

Sarmisaklı Çiftliği'ne ilişkin özelleştirme idaresinin hazırladığı 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve plan notları gelecekte çiftlikte yaratılması istenilen fiziki mekan hakkında bize önemli ipuçları vermektedir. Bu nedenle plana ilişkin plan notları ve öngörülen yapılaşma

şartlarına kısaca değinmek gereklidir. 1/5000 ölçekli nazım imar planında Tarımsal Niteliği Korunacak Alan toplam planlama alanı içerisinde en büyük payı oluşturmaktadır. Tarımsal Niteliği Korunacak Alan için öngörülen plan notlarında; her türlü tarımsal faaliyet, 5403 sayılı kanun ve yönetmeliklerde tanımlanan tarımsal amaçlı yapılar, bağ ve sayfiye evleri yapılabileceği öngörülmüştür. Tarımsal amaçlı yapılar için yapılaşma koşulları, inşaat alanı kat sayısı 0.10, hmax ise 6.50 m'dir. Tarımsal niteliği korunacak alanlarda yapılacak konut (bağ ve sayfiye evleri) amaçlı yapılar için yapılaşma koşulları ise, inşaat alanı katsayısı 0.05, hmax 6.50 m.'dir. Bunun yanında, tarımsal niteliği korunacak alanlara ilişkin yola en az 25 m. cephesi bulunmak ve en az 20.000 m² parsel oluşturmak şartıyla ifraz yapılmasına izin verilmiştir. 1/5000 ölçekli nazım imar planında planlama alanının % 14.8'ini oluşturan Tarımsal Niteliği Korunacak Özel Mahsul Alanların ise bağ, sayfiye evleri ve tarımsal amaçlı yapıların yapımına izin verilmiş, yapılaşma şartları tarımsal niteliği korunacak alanlar için öngörülen yoğunluk kararları ile aynı kalmıştır. 1/5000 ölçekli nazım imar planında tarımsal amaçlı entegre tesis alanı olarak belirlenen kullanım kararı planın ana hedefini oluşturmaktadır. Tarımsal amaçlı entegre tesis alanları olarak belirlenen alanda; un fabrikaları, et ve süt ürünleri tesisleri, gıda, yem, yağ, makarna, fabrikaları, hububat ve bakliyat işletme tesisleri, soğuk hava depoları, şoklama tesislerinin yer alabileceği öngörülmüş, bu alanda inşaat alanı katsayısı 1.00 olarak belirlenmiştir. Doğal karakteri korunacak ağaçlık alan olarak belirlenen alanda ise tarımsal niteliği korunacak alanlar için getirilen koşullara uygun olarak bağ ve sayfiye evleri ile tarımsal amaçlı yapılara izin verilmiştir. Çiftliğin merkezinde yer alan rekreasyon alanlarında ise eğlence ve dinlenme ihtiyacının karşılanabileceği lokanta, gazino, kahvehane, çay bahçesi, büfe, otopark gibi kullanımlar ile tenis yüzme, mini golf, oto kros gibi sportif faaliyetlerin yapılması önerilmiştir.

Yukarıda 1/5000 ölçekli nazım imar planı öneri kullanım kararları ve yapılaşma koşullarına ilişkin genel bir bilgi verilmiştir. Bu bilgiler gelecekte çiftlik dokusunda oluşacak tahribatın kanıtı niteliğindedir. Öncelikle yapılan plan çalışması amaç ve temel ilkelerini belirlemiş ancak bunu fiziki mekâna doğru olarak yansıtamamıştır. Sarmısaklı Çiftliği Cumhuriyet döneminden günümüze tarihi belge niteliğinde Türkiye tarım ve hayvancılığına büyük katkılar sağlamış bir tarımsal yerleşkedir. Plan çalışmasında bölgenin geçmişine yönelik analiz çalışmaları yapılmamış yasada yer almasına rağmen demokratik katılımcı bir süreç izlenmeksizin sonuç ürünün sunulduğu, üst ölçekli bir plan çalışmasına dayandırılmadan parçacı planlama anlayışının izlendiği, tarihi dokusunu korumaya yönelik hiç bir kavram

içermeyen, alanın doğal ve tarihi değerlerini kapsamayan ülke için vizyonu olmayan bir plan çalışması sunulmuştur.

1/5000 ölçekli plan çalışmasın, çiftliğin sahip olduğu kimlik ele alınmamıştır. Yapılan plan çalışması, çiftlik dokusunun gelecekte kimliksizleştirmesinde büyük rol oynayacaktır. Yere özgü planlama anlayışından uzaktır. Bu nedenle Sarmısaklı Çiftliği için hazırlanan plan, Türkiye'nin her hangi kırsal bölgesinde hazırlanabilecek plan çalışması ile benzer nitelikler taşıyacağı kesindir.

Tarımsal işletmelerin en büyük özelliği büyük ölçekli üretim yapabilme kapasite sahip arazi stokunun bulunmasıdır. Ancak planda önerilen ulaşım şeması büyük ölçekli üretim yapabilecek tarım alanlarını parçalamıştır. Planda öneri kullanım kararlarından anlaşılacağı üzere tarımsal niteliği korunacak alanlar ve diğer tarımsal nitelikli alanlarda bağ ve sayfiye evleri yapılabilir öngörüsü, çiftlik dokusu için risk taşımaktadır. Bu kullanım kararı ileride her parselde tekil kullanıcıların kullanabileceği bir konut dokusu oluşturması kaçınılmazdır. Önerilen bağ ve sayfiye evlerinin kullanıcılarının kim olacağı, kimin için hazırlandığı plan notlarında ve plan açıklama raporunda netlik kazanmamıştır.

Devlet çiftlikleri yapılaşmış çevreden izole edilmiş, kendi içinde kapalı, ana ulaşım akslarının uzağında, ana ulaşım akslarına bağlantı yolları ile bağlanan, genellikle demir yolu yakınlarında yerleştiği saptanmıştır (Bkz. Bölüm 4). Ancak planda ana ulaşım aksları 15 metre en kesitinde önerilmiştir. Oysaki Sarmısaklı Çiftliği'nde yol enkesitleri 3-10 m. arasında değişiklik göstermektedir. Önerilen 15 m.'lik yolların çiftlik sınırları dışında hangi ulaşım akslarına bağlanacağı belirtilmemiştir. Üst ölçekli planlarda sadece ulaştırma bakanlığı tarafından hazırlanan uygulama projesi tamamlanan Edirne- Bulgaristan hududu yüksek teknoloji tren hattı ve Böylelikle Sarmısaklı Çiftliği için hazırlanan ulaşım şeması üst ölçekli bir ulaşım hiyerarşisine dayandırılmamış, çiftlik yerleşkesi ve yakın çevresini güçlü ulaşım bağlantıları ile yapılaşmış çevre tehdidi altına sokmuştur.

Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin yapılaşma şartlarına bakıldığında ise tarımsal amaçlı entegre tesis alanı için önerilen 1.00 emsal ve işleme tesisleri çiftlik dokusu üzerinde toplam 368.424 m² inşaat alanı yükü getirecektir. Çiftlik özelleştirilmeden önce yaklaşık 31.000 m² kapalı alana sahiptir. Her iki inşaat yoğunluğu karşılaştırıldığında öneri yapı yoğunluğu mevcut dokunun yaklaşık 10 katıdır. Önerilen 1.00 emsal ise çiftlik için kırsal yoğunluktan, kentsel yoğunluğa doğru geçişin kanıtıdır.

Diğer yandan planda ifraz koşulları belirlenmiştir. İfraz koşulları, planda öngörülen ulaşım şeması ile desteklenmektedir. Minimum ifraz şartı 20.000 m² olmasına karşın, büyük ölçekli

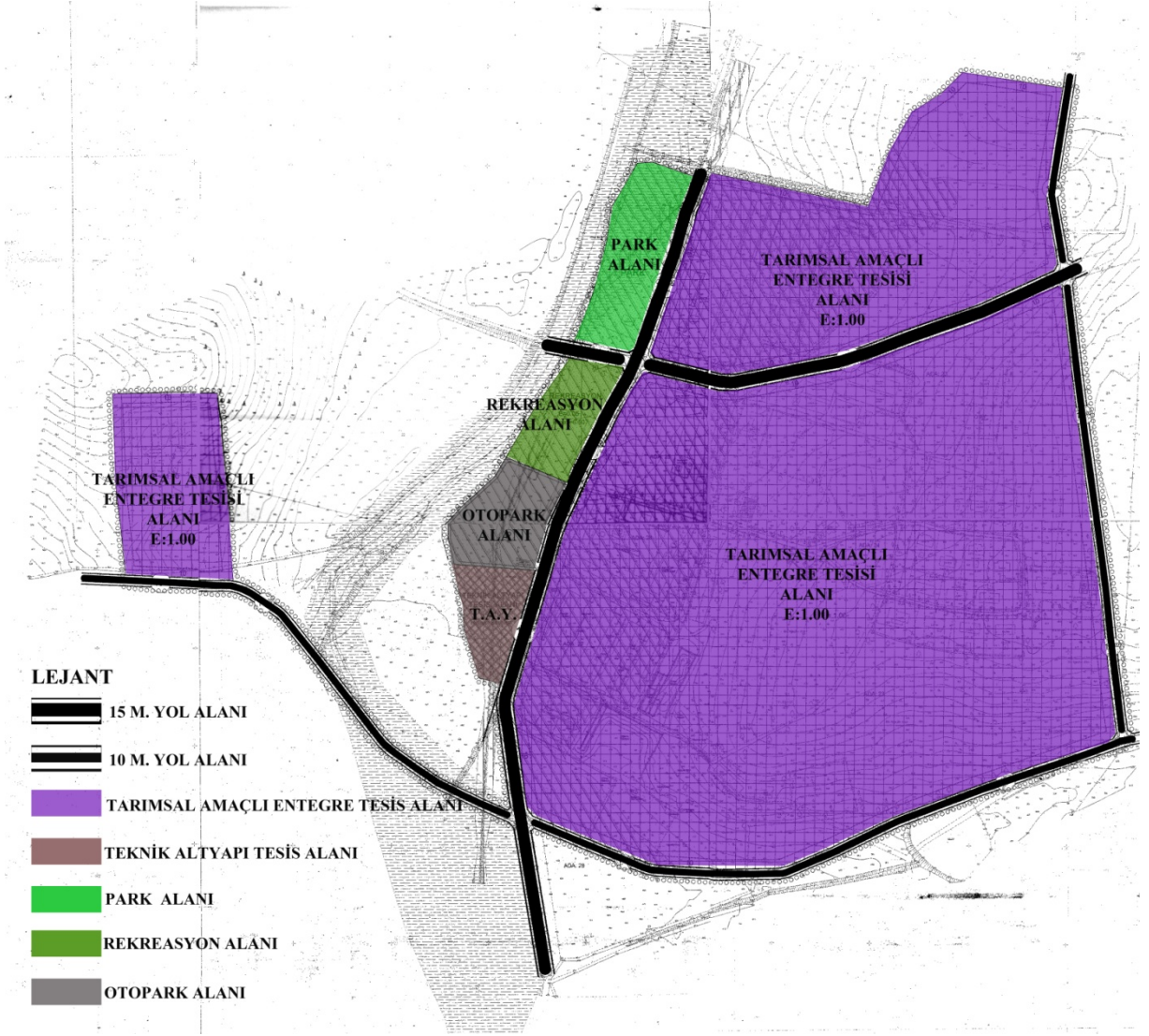
tarımsal üretimin yapıldığı çiftlikte, ifraz uygulaması ileride mevcut parsellerin parçalanmasına olanak sağlayacaktır.

Devlet çiftliklerinde tarımsal ürünün işletilmesine olanak veren tesisler bulunmaktadır. Ancak Özelleştirme idaresinde hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planında önerilen yoğunluğun ve ulaşım şemasının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Üst ölçekli planlarda ülke konumu içerisinde vizyonu ve misyonu belirlenerek yere özgü planlama anlayışı hâkim olan planlama anlayışı benimsenmelidir. Türkiye tarımına katkıda bulunan bu tür tarımsal yerleşkelerin planlama sürecinde yukarıdaki hedeflere ulaşmada, halkın katılımının sağlanması, sivil toplum kuruluşlarının katkı ve katılımlarının sağlanmasına yönelik “Katılımcı Planlama ve Uygulama” model ve programlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

5.5.4. 1/1000 Ölçekli Başbakanlık Özelleştirme İdaresinin Hazırladığı Uygulama İmar Planı Bağlamında Değerlendirilmesi

Özelleştirme idaresince hazırlanan 1/1000 ölçekli uygulama imar plan çalışması, 1/5000 ölçekli nazım imar planı ile birlikte 02.05 2007 tarihinde onaylanmıştır. 1/1000 ölçekli uygulama imar planı sınırı Sarmısaklı Çiftliği’nin merkez mekânından geçirilmiştir. Kırklareli İl Tarım Müdürlüğü tarafından yapılan tarımsal etüt raporunda binaların bulunduğu 42.ha.’lık alan tarımsal niteliğini yitirmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle tarımsal entegre tesis alanı olarak kullanım kararı getirildiği plan açıklama raporunda belirtilmiştir (Şekil 5.35).

Yapılan inceleme sonucunda tarımsal amaçlı entegre tesis alanı olarak belirlenen alanda yapılaşma yoğunluğu $E:1.00$ ve H_{max} = kullanılacak olan teknolojinin gerektirdiği yüksekliktir. Plana göre toplam inşaat alanı ise 368.424 m^2 ’dir. Öngörülen yoğunluk, planlama alanında yer alan tarımsal amaçlı entegre tesis alanı olarak belirlenen alanın, tarımsal bütünlüğün bozulmasına sebep olabileceği ve öngörülen tesis alanları ile sanayinin çevredeki diğer tarım alanlarına da yayılma baskısına sebep olabileceği tespit edilmiştir.

Şekil 5.35 Sarmısaklı Çiftliği 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı

Bir başka açıdan, önerilen yapılaşma yoğunluğunun uygun koşullarda sağlanabilmesi için çiftlik merkezinde bulunan birçok yapının yıkılması gerekir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görüş yazısında, Sarmısaklı Tarım İşletmesi'nin yer aldığı alanın 2863 sayılı kanun kapsamına giren özellikler taşımadığı belirtilmiştir. Ancak Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan süreçte tarımsal işletme özelliğini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Mevcut yapıların yıkılması o döneme ışık tutan mekanın yok olması demektir. Çiftlik yerleşkesi, yapıları, üretim alanları ile bir bütündür. Tarihe ışık tutan, o dönemin politikalarının mekâna yansıması olarak değerlendirilen çiftlik yerleşkesinde yapılan plan çalışmaları tarihi kimliğini yansıtmaması gerekmektedir. Sarmısaklı Çiftliği özelleştirildikten sonra tarımsal işletme görevini Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş. tarafından akıllıca yürütmektedir. Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş ile yapılan görüşmelerde bazı yapıların müze olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Bu yaklaşım doğru bir yaklaşımdır.

Özelleştirme idaresince onaylanan planlar Lüleburgaz Belediye'si tarafından 02.07.2007 tarihli dilekçe ile onaylanan planın 1/100.000 ölçekli Ergene Havzası-Trakya alt bölgesi çevre düzeni planı ve 16.08.1998 tarihli Lüleburgaz I. Bölge imar planı, 11.04.2001 tarihli Lüleburgaz genel revizyon planı, 05.06.2006 tarihli 3-A bölgesi planı ile uyumlu olmadığı, tarımsal amaçlı entegre tesis alanına ayrılan alanın mevcut planlar ile üst ölçekli planlarla bütünlük içermediği, kentin gelişme yönünün ve eğiliminin aksi yönde gelişmeye yönlendirildiği ileri sürülerek dava edilmiştir. Danıştay Altıncı Daire'de görüşülen dava neticesinde 2008 yılında yürütmeyi durdurma kararı almış, 07.06.2010 tarihinde de özelleştirme idaresi tarafından hazırlanan planlar iptal edilmiştir. Özelleştirme idaresince onaylanan planın yasal askı sürecini tamamlaması ve onaylandıktan sonra uygulamaya konması, bu nedenle hukuka uyarlılık bulunmaması gerekçesiyle iptal edilmiştir.

Özelleştirme İdaresi, Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmeliğin 12. maddesinde belirtilen *'Tarımsal üretimi teşvik etmek maksadıyla, alternatif alan bulunamaması halinde plan ve projeleri İl müdürlüğünce incelenip, tarımsal nitelikli olduğuna karar verilen, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili tesisler için ihtiyaç duyulan tarım arazileri, işletmenin toplam arazi varlığının 2/100'ini geçmeyecek şekilde, arazi sınıfına bakılmaksızın İl müdürlüğü tarafından tarım dışı kullanıma tahsis edilir.'* hükmünü kullanarak planın yönetmeliklere uygun olarak hazırlandığı ve hukuka aykırı bir yönünün bulunmadığı savunmaktadır.

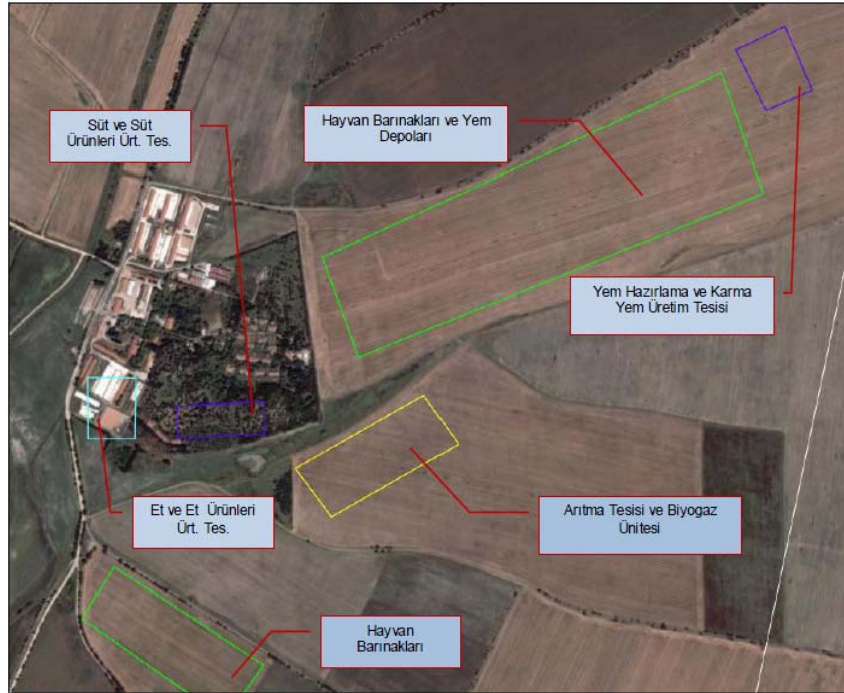
Ancak tarım arazilerinin korunması ve kullanılmasına dair yönetmelik 25/03/2005 yılında değişikliğe uğramıştır. Bir önceki yönetmelikte *"...tarımsal ürünlerin işlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili tesisler için ihtiyaç duyulan tarım arazileri, işletmenin toplam arazi varlığının 1/100'ünü geçmeyecek şekilde..."* olan sınırlama *'...işletmenin toplam arazi varlığının 2/100'ini geçmeyecek şekilde...'* yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme tarım alanlarının yapılaşmaya açılmasının yolunu genişletmiştir. Sivil toplum örgütleri ve meslek odaları tarafından tartışılan bu madde Özelleştirme İdaresi için hukuksal dayanak olmuştur. Ancak bu değişikliğin tarımsal alanları üzerinde ne gibi dönüşümlere yol açacağı henüz net değildir.

1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı doğrultusunda mülkiyeti Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş.'inde olan Sarmısaklı Çiftliği'nde yapılan görüşmelerde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, süt ve süt ürünleri ile et ve et ürünleri, un, yağ ve bakliyat üretim tesisi kurulması planlanmaktadır. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, süt ve süt ürünleri ile et ve et ürünleri üretim tesisinin projeleri yapılmış, ÇED raporları

hazırlanmıştır. Un, yağ ve bakliyat üretim tesisleri henüz düşünce aşamasındadır. Yerleşimi belli değildir.

Bu doğrultuda Sarmısaklı Çiftliği'nin 12.000 dekarlık alanında kaba ve kesif yem ziraatı yapılacak olup, 95.845 m² alan üzerine süt sığırcılığı, 27.600 m² alan üzerinde besi sığırcılığı, 17.340 m² alan üzerinde süt ve süt ürünleri üretim tesisi, 16.300 m² alan üzerinde kesimhane ve et işleme tesisi, 27.992 m² alan üzerinde gübre yönetimi, biyogaz ve arıtma tesisi, 8.000 m² alan üzerinde yem hazırlama ve depo tesisleri ve 6.900 m² alan üzerinde karantina ahırları inşa edilecektir. Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş.'nin aldığı karar doğrultusunda toplam 15.000 büyükbaş hayvanın proje dâhilinde yetiştirilmesi planlanmıştır.

Proje kapsamında kullanılacak olan Sarmısaklı Çiftliği içerisinde toplam 18.000 m² kapalı alan (yem depoları, idari ve sosyal tesisler) mevcutta tesisler bulunmaktadır. Söz konusu bu mevcut tesislerden halihazırda 4.000 m² si yıkılmış olup, 1.000 m² ise yıkılacaktır. Geri kalan 13.000 m²'lik alan ise revize edilerek tekrar kullanılacaktır (Şekil 5.37).

Şekil 5.37 Öneri entegre tesis alanı ile mevcut yapıların mekansal konumları

Planlanması öngörülen üretim tesisi mevcut dokunun aksine bir yönelim tercih etmiştir. Uygulanacak projede taban alan kullanımları artmış Sarmısaklı çiftlik merkez yerleşkesinin dışına çıkmıştır. Mevcutta tarım alanı olarak kullanılan alanlarda tarımsal amaçlı yapıların kullanılması önerilmiştir. Çiftlik yerleşkesinde mevcutta bulunan sosyalleşme mekanları ve konut dokusu sabit kalmıştır. Ancak proje kapsamında yapılması öngörülen entegre tesis yapıları tarım alanlarına zarar vermemesi için gerekli önlemler alınmıştır.

Planlanan entegre tesis alanı yörede tarımsal istihdam olanağı sağlamasına karşın, sosyal aktivitelerden yoksun bir doku, devlet çiftliklerinin sahip olduğu mekansal örgütlenme modeli ile ters düşmektedir. Planlanan projede yere özgü planlama anlayışının hakim olması gerekmektedir. Tarihi belge niteliğinde olan mekân organizasyonunu vurgulayan bir yaklaşım, hem mekanın geçmişine saygı duyulacak hem de özelleştirme sonrasında özel sektör eliyle işletilen örnek bir işletme modeli oluşmasına neden olacaktır.

5.6. Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında 1. Sanayi planı kapsamında Türkiye'nin şeker ithal eden ülke konumundan şeker üreten ülke konumuna dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de şeker yeni bir sanayi bitkisi olması nedeniyle Türk köylüsü tarafından ziraatı bilinmemektedir. Bu kapsamda Alpulu Şeker Fabrikası 11 ayda bitirilip üretime geçmiştir. Böylelikle ilk türk şekeri üretilmiştir. Sarmısaklı Çiftliği ise bir yıl sonra Alpulu'ya hammadde sağlamak amacıyla Atatürk'ün talimatları ile kurulmuştur. Yıllarca üretim yapan çiftlik Trakya tarımına büyük katkılar sağlamıştır.

Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının kırılma noktalarından birincil derecede etkilenen Sarmısaklı Çiftliği 2006 yılında özelleştirme kapsamına alınmış, 2007 yılında özelleştirilmiştir. Özelleştirme amacı ile yapılan planlamada tarım dışı kullanışları da içeren rant amaçlı yaklaşım yerine bugün doğru ellere geçerek çıkarılan bütün zorluklara karşın üretimine devam etmektedir.

Sarmısaklı Çiftliği; yerseçim kriterleri, ekonomik kalkınmadaki önemi, Türk köylüsünün tohumluk ve damızlık ihtiyacının karşılaması, sosyo-kültürel değerlerin birlikteliği konusunda Türkiye'de tarımsal ekolü tarifleyen devlet çiftliklerinden birisidir.

Özelleştirilme sürecinde Sarmısaklı Çiftliği'ne yapılan üst ölçekli ve alt ölçekli planlama yaklaşımları çiftlik yerleşkesi için tehdit edici niteliktedir. Devlet çiftliklerinin bilenen kırsal yerleşmeler bağlamında değerlendirilerek plan kararlarının üst ölçekli planlara yansıtılması doğru bir karar değildir. Sarmısaklı Çiftliği'ne ilişkin yapılan plan çalışmaları bunun yansımasıdır. Üst ölçekli planda, Trakya bölgesinin kimliği belirlenirken Trakya köylüsüne büyük katkılar sağlamış olan çiftlik yerleşkesi dikkate alınmamıştır.

Türkiye'de satış veya veraset yoluyla küçülen tarım toprakları için öngörülen plan kararları, 1761 ha. büyüklüğünde arazi varlığına sahip çiftlik yerleşkesi için de aynıdır. Bu çelişki üst ölçekli planlarda devlet çiftliklerinin ülke ekonomisi ve fiziki mekânındaki yerinin önemle altının çizilmemesinden kaynaklanmaktadır. Plan çalışmaları yere özgü plan çalışmasından

yoksundur. Oysa Sarmısaklı Çiftliği'nin sahip olduğu mekân stoku ile geçmişte toplumsal dönüşümün sağlandığı bir yerleşke olduğu unutulmamalıdır.

Özelleştirme sürecinde tarım toprağının değerlendirilmesi maksadı ile alt ölçekli planlar yapılmış, tarım dışı kullanımlar önerilmiştir. Önerilen yapılaşma şartları çiftliğin gelecekte başka bir kullanıma dönüşeceğinin işaretidir. Önerilen ulaşım şemaları çiftliğin bütünlüğünü bölecek üretim kapasitesini düşürecektir. Oysa Sarmısaklı Çiftliği üretim ilişkileri bağlamında Türkiye tarım verimliliği limitlerinin üzerindedir bugün bölgede şeker pancarı ziraatı yapılıyorsa bu çiftlik sayesinde.

Sarmısaklı Çiftliği örnek alanı aracılığıyla noktasal ölçekten üst ölçeğe kadar geniş perspektifte alana yapılacak her tür ve ölçekteki müdahaleden ülke bütününe nasıl etkileneceği ortaya konulmuştur. Tarım politikalarının mekânsal kimliğini ortaya koyan, bu mekânın algılanıp anlamlandırılmasında önemli potansiyele sahip olan Sarmısaklı Çiftliği ve diğer devlet çiftliklerinde gelecekte uygulanan politikalar, plan ve projeler için bir rehber olması düşünülmektedir.

Planlama yaklaşımlarında tarihi belge niteliği ile sahip olduğu mekânsal hiyerarşi, mülkiyet ilişkileri, oluşturduğu doku ve günümüz ekonomik koşulları ortak paydada birleştirilmelidir. Türkiye'de büyük ölçekli üretim alanlarının tarım dışı kullanımına izin veren, topraktan rant elde etmeyi planlayan bir yaklaşım olmamalıdır, buna izin verilmemelidir.

Bu çalışmanın en önemli bulgusu devlet çiftliklerinin farklı coğrafyalarda da olsa yerseçiminde, mekân organizasyonunda, sosyo-kültürel değerlerin dikkate alınması rolünde benzer eğilimlere sahip olduğudur.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Bir ülkede uygulanan ekonomik politikalar tüm sektörlerin benimsemesi gereken uygulama biçimini belirler. Ekonomisi tarıma bağlı ülkelerde tarım politikaları değişen ekonomik eğilimlerden etkilenecek tarımın kurumsal yapısını oluşturur. Her ülkenin tarım politikalarına yaklaşımı kendine özgüdür. Yaklaşım, ekonomik krizlerin ve siyasi iktidarların izlediği politikaların uygulama biçimini ortaya koyar. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren ekonomik ve siyasi iktidarların izledikleri politikaların tarım sektörü üzerinde en etkili biçimde yaşandığı ülkelerden biridir. Ekonomik ve sosyal anlamda hala merkezi bir yer işgal eden tarım sektörü, siyasal iktidarların izlediği politikalar nedeniyle bugün önemli bir bunalımla karşılaşıyordur. Bu nedenle Türkiye'nin ekonomik yapısının temelini oluşturan tarım politikaları, değişen mekânsal planlama yaklaşımları ile birlikte çözülmesi gereken önemli konular arasında yer almıştır.

Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınan ekonomik yapının yeniden canlandırılabilmesi için tarım sektörünün devlet eliyle örgütlenmesi gerekmektedir. Türkiye'de küçük ölçekli meta üreticiliği hâkimiyeti ve tarım topraklarının bölünerek üretim işlevini yitirmesi nedeniyle ülke genelinde bir örgütlenme modeline doğru bir yaklaşım zorunlu olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke genelinde sanayi yatırımlarının benimsenmesi ve tarımsal üretimde başarı için bölgelerin karakterine özgü, tarımsal sanayiye girdi sağlayan bir tarımsal örgütlenme modeli benimsenmiştir. “Ekonomik bağımsızlık ancak ülkenin kendine özgü toprak yapısını kullanmasından geçer” ilkesine dayandırılarak devlet yönetimi tarım alanlarında fiziki mekân olarak karşılığını bulan kamusal mekân modellerini geliştirmiştir. Tarım dört eksen üzerine oturan bütüncül bir anlayışla oluşturulmuştur. Buna göre topraksız köylü toprak sahibi yapılacak (toprak reformu), modern tarım teknikleri ve girdi kullanımını ve verimli üretim yollarını kamu çiftlikleri önderliğinde öğrenecek (devlet çiftlikleri), köylü ürettiğinin katma değerine sahip çıkacak (kooperatifler) ve (köy enstitüleri) aydınlanma projesinin unsurları olacaktır (Rütter ve Köylü, 2006).

Dört temel eksen üzerine oturan tarımsal yapı, tarihsel süreç içerisinde siyasi ve ekonomik kırılmalardan etkilenecek büyük çapta değişikliğe uğramıştır. 1950'li yıllarda Marshall Planı bağlamında tarımsal mekanizasyon sağlanmış ve tarım sektörü yeni bir döneme girmiştir. Tarımsal mekanizasyon tarımsal kesimde artı işgücünün açığa çıkması ile kırdan kente büyük çapta göçler başlamıştır. Bugün kentler o dönemin etkileri sonucunda ortaya çıkan bir

yapılanma içerisinde. Tarım sektöründe köklü değişikliklere neden olan bu süreç kentlerin durumunu anlamada yardımcı olacaktır.

1980’li yıllarda dünya ekonomisinin baskısı altında benimsenen neoliberal politikalar, tarım sektöründe önemli yapısal değişikliklere neden olmuştur. Serbestleşme politikaları Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan kurumsal düzenlemelerden biri olan devlet işletmelerinin tasfiyesini gündeme getirmiştir. Devlet işletmeleri zarar ettirilmiş, sahip olduğu mekan stoku ise kentsel toprağın rant kazanması nedeniyle baskı altında bırakılmıştır.

Tarımsal üretim ve gıda sanayiinde uluslararası sermayenin rolü büyümeye başlamıştır. Türkiye’nin önde gelen yerli sermayesi ile çok uluslu şirketlerle ortaklıklara giderek gıda sanayii, gıda pazarlaması, sebze ve meyve işletmeciliği gibi çok büyük ölçekli alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu ekonomik yaklaşım, aynı zamanda cumhuriyet dönemi kurulan devlet işletmelerinin çok uluslu veya yerli sermayeye satışını gündeme getirmiştir. Tarım politikaların tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları ekonomik ve siyasi eğilimlerin etkileri Cumhuriyet dönemi kurulan bağımsız ekonomik kalkınmayı savunan devletçilik ilkesine karşı ters düşmüştür.

Tez çalışması kapsamında tarımsal örgütlenmenin dört ekseninden biri olan devlet çiftliklerinin yerseçim kriterleri, ülke genelinde oluşturduğu yoğunluk haritası, ekonomik kalkınmaya olan etkileri ve günümüzdeki durumlarının belirlenmesi amaçlanarak tez çalışmasına başlanılmıştır. Yerseçim kriterleri ve ülke genelindeki dağılımları, tarım politikalarının yaşadığı kırılma noktaları ve çözüm önerileri kapsamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, günümüzde devlet çiftliklerinin kurumsal ve mekânsal yapısının belirlenmesinde tarım politikaları önem teşkil etmektedir.

Türkiye’de devlet çiftlikleri köylünün tohumluk ve damızlık ihtiyacını karşılayan ve modern tarım tekniklerini köylüye öğreten, ülkenin hemen hemen her bölgesinde mekânsal karşılığını bulan devlet işletmeleridir. Aynı zamanda barınma ve sosyalleşme mekânlarının var olması sadece üretim ilişkileri anlamında değil, sosyo-kültürel mekânda toplumsal dönüşümü sağlamıştır.

Tarımsal sanayiye girdi sağlayacak üretim ilişkileri ancak köylünün kendi toprağında modern tarım teknikleri öğrenerek verimliği arttırması yoluyla sağlanmaktadır. Bu tarımsal eğitim çalışmaları ise devlet çiftliklerinde gerçekleşmektedir. Devlet çiftlikleri Türkiye tarımı için gerekli olan AR-GE çalışmalarının yapılmasına imkân veren mekansal örgütlenme sayesinde tarım ve hayvancılık alanında yeni türlerin geliştirilmesine de katkıda bulunmaktadır.

Devlet çiftliklerinin yerseçim kriterleri, Türkiye'nin her bölgesinde eşit gelişiminin sağlanması amacı ile Cumhuriyet döneminin arazi seçim kriterleri benimsenmiştir. Bu doğrultuda çiftlikler Türkiye haritasında merkez başkent Ankara olacak şekilde konumlanmıştır. Yapılaşmış çevreden uzak noktalarda konumlanan büyük ölçekli tarımsal üretim gerekçesiyle büyük arazi varlığına sahip yerleşkeler kendi içerisinde kapalı bir mekânı tariflemiştir.

Değişen tarım politikaları eğilimleri nedeniyle Türkiye haritasında oluşturduğu yoğunluğunu gitgide kaybetmektedir. Günümüzde kent merkezinden uzak bölgelerde yerseçen çiftlikler hızlı nüfus artışı ile büyüyen kentlerde gelişim yönünün belirlenmemesi nedeniyle yapılaşmış çevrenin baskısı altındadır. Mülkiyetin devlete ait olması nedeniyle büyük arazi varlığına sahip yerleşkeler kentin kamusal mekan olarak tanımlanan alanlar haline gelmiş, kuruluş amaçları dışında rekreatif amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım türü çiftlik üzerinde kent baskısını daha da arttırmıştır.

Kentsel doku içerisinde kalan yerleşkeler kamu kurumları ve özel sektör yöneticileri tarafından istenmektedir. Kentsel toprağın değer kazanmaya başlaması ile birlikte bu alanlar spekülasyon amaçları doğrultusunda kullanılmak istenmektedir. Bunun yanında, 1980 sonrası uygulanan ekonomik politikalar nedeniyle siyasi iktidarlar yasa ve yönetmeliklerde değişikliklere gitmiş ve bu alanların arazi varlıklarının küçültülmesine destek vermiştir. Arazi varlığı küçülen çiftlik yerleşkeleri verimli üretimin yapılamadığı zarar eden işletmeler durumuna gelmiştir.

Değişen yasa ve yönetmelikler benimsenen serbestleşme politikalarına karşın devlet çiftliklerinin sahip olduğu potansiyeller henüz planlama çalışmalarında değerlendirilememektedir. Üst ve alt ölçekli planlarda çiftliklerin ülke ekonomisi içerisindeki yeri net değildir. Tarımsal sanayi sektörünün 1980 yılından itibaren artışa geçmesi nedeni ile tarımsal sanayiye girdi veren devlet çiftlikleri yerleşkelerinin koşullarının sağlaştırılması yerine yeni bölgelerde tarımsal sanayi bölgeleri ile tarımsal alt bölgeler kurulması gündeme gelmiştir. Bu oluşumun ne amaçla hazırlandığı belli değildir. Hollanda gibi ülkelerde devlet çiftliklerinin mülkiyetini köylüye devredilmektedir. Mülkiyeti hakları saklı kalacak şekilde köylüye devredilen alanlarda çiftlik kurma şeklinde şirketleşerek büyük ölçekli üretim yapılmaktadır. Bu uygulama tarımda istihdam olanağı yaratacak ve kırdan kente göçü önleyecek bir politikadır.

Üst ve alt ölçekli planlarda devlet çiftliklerine ilişkin müdahale ve koruma biçimleri hızla belirlenmelidir. Devlet çiftliklerinin için hazırlanan planlarda çiftliğin taşıdığı tarihi değer göz

önüne alınarak bu alanların parçalanması engellenmelidir. Sarmısaklı Çiftliği örnek alan çalışmasında tarım politikalarındaki kırılma noktalarını birebir yaşayan bir mekansal örgütlenmenin üst ölçekten alt ölçeğe çiftliğe ilişkin uygulamalarının ne tür mekansal etki yaratacağı ortaya çıkarılmıştır. Verimli tarım toprakları üzerinde kurulmuş olan çiftlik yerleşkesi için hazırlanan planların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Uygulanması öngörülen planların çiftlik içerisinde ileride bölünmelere neden olacağı kesindir. Sarmısaklı Çiftliği'nde uygulanacak plan çalışmaları diğer devlet çiftlikleri için de örnek olacaktır. Bu tür alanların korunması için yasa ve yönetmelikler hazırlanmalı ve tarımsal sit ilan edilmelidir. Sit ilanı ile tarım topraklarındaki verimli üretim kontrol altına alınmış olacaktır. Üst ve alt ölçekli planlarda ise sahip olduğu doku bağlamında kararların alınması gerekmektedir. Ayrıca Sarmısaklı örnek alan çalışması aracılığıyla gelecekte devlet çiftliklerine yapılacak müdahale biçimlerinin belirlenmesinde örnek kaynak teşkil etmesi hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, N., (1997), Türkiye’de tohumculuk ve tohumculuk politikaları (Seed sector and seed policies in Turkey), İzmir: E.Ü, Tarımsal Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın Bülteni 32
- Akşit, B., (1985), Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Altun, A., (2005), Fotoğraf Arşivi, Sarmısaklı Devlet Çiftliği
- Apaydın, T., (1967), Köy Enstitüsü Yılları, Ararat Yayınları, İstanbul.
- Aritan, Ö., (2004), “Kapitalist/Sosyalist Modernleşme Modellerinin Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının Biçimlenişine Etkileri - Sümerbank KİT Yerleşkeleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Aritan, Ö., (2008), “The Ideological Frame of The Republican Architecture and Agricultural Settlements”, 20. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi: Erk ve Mimarlık Bildiriler Kitabı, 19–23 Mart 2008, Bursa Mimarlar Odası, Bursa, 311-315.
- Aritan, Ö., (2008), “Modernleşme ve Cumhuriyet’in Kamusal Mekân Modelleri”, Mimarlık Dergisi, Sayı:342, ss.49-56.
- Asiliskender, B., (2008), “ Modernleşme ve Konut; Cumhuriyet’in Sanayi Yatırımları ile Kayseri’de Mekansal ve Toplumsal Değişim”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, B., M., (2007), Köy Enstitülerini Ve Toplum Kalkınması , Anı Yayıncılık
- Ayhan, E. D., (2006), “Workers’ Health And Architecture: A Reading On Eskisehir Sugar Factory Within Turkish Modernization”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aysu, A., (2001), Türkiye’de Tarım Politikaları, Özgün Yayınları, İstanbul.
- Bahadır, Z., (1994), “ Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi”, Doktora Tezi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Bakırcı, M., (2007), Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar, Nobel Yayıncılık, Ankara
- Balaban, A. ve Özbek, S., (1981), Atatürk ve Tarım, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Ankara
- Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (2007), Sümer Holding A.Ş. ‘ye Ait Sarmısaklı Taşınmazları Raporu, Ankara.
- Boratav, K., (2007), Türkiye İktisat Tarihi 1908–2005, İmge Kitap Evi, Ankara.
- Cengizkan, A., (2009), Fabrika’da Barınmak, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Çömlekçi, N., (1974), Karacabey Harasının İktisadi Kalkınmaya ve Türkiye Hayvancılığına Etkisi, Karacabey Harası Yayın No:5, Ankara.

- Demir, Ö. ve Acar, M., (1997), Sosyal bilimler sözlüğü. (2. Baskı). Vadi Yayınları, Ankara.
- Doğan,Ç.,E., (2009), nazilli basma fabrikası yerleşimi tarihçe ve yaşantı ,Fabrikalarda barınmak,Arkadaş yayınları, Ankara
- Dündar, C, (2004), Köy Enstitüleri, İmge Yayınevi, İstanbul.
- Erdost, M. İ., (2005), Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri, Onur Yayınları, Ankara.
- Gürbüz, M., (1989), “Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı’nın Tarihi Gelişimi”, TODAİ Uzmanlık Tezi, Ankara
- Hall, R.,H., (1994), Sociology of Work, A Sage Publications Company, California.
- İlkin, S. ve Tekeli, İ., (1982), Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu, ODTÜ Yayınları, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi Serisi, no:3, Ankara.
- İnci, O., (2010), Trakya İstanbul İşgaline Direniyor, Cumhuriyet Yayın Evi, İstanbul
- Kahl, J., A., (1967), “Some Social Concomitants of Industrialization and Urbanization”, Readings In Industrial Sociology, New Jersey.
- Kayıkçı, S., (2009), Türkiye’de Kırsal Alan Yönetimi, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Kazgan, G., (2003), Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kepenek, Y., (1990), Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç., (1990), Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. ve Tabak, F., (2009), Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, E. ve Gökşin, S., (2000) Atatürk Orman Çiftliği, TMMOB Harita Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara.
- Kirby, F., (1962), Türkiye’ de Köy Enstitüleri, Rüzgarlı Matbaa, Ankara.
- Koç, N., (2007), “ Türk Kültür Tarih İçinde Köy Enstitüleri”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Koraltürk, M., (2004), Türkiye’nin Ekonomi Tarihi Kronolojisi (1923–2003), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Köymen, O., (1999), “Köylü Sorunu Araştırmave Tartışmaları” 75 Yılda Köylerden Şehirlere,Tarih VakfıYayınları, İstanbul
- Lenin, V.I.; Çev., Güvenç, S., (1996), Tarımda Kapitalizm, Sol Yayınları, Ankara.
- Lenin, V.I.; Çev., Kaya, S., Yarkın, S., (1998), Tarım Sorunu Teorisi, İnter Yayınları, İstanbul.

- Mağden, R.Z., (1949), Zirai Kombinalar, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., Ankara.
- Mimarlık Dergisi, (2008). Mimarlar odası yayınları, Ankara
- Olgun, M., (2009), Tarımsal Yapılar, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara,
- Özbekistan Ülke Raporu, (2008), Konya Ticaret Odası, Etüd-Araştırma Servisi
- Özyaba, M., (1994), “Kırsal Alanda Kaynak Kullanımı ve Çevre Duyarlı Planlama Yaklaşımları”, 4. Ulusal Bölge Bilimi/ Bölge Planlaması Kongresi Bildiriler Kitabı, 16-17 Haziran 1994, KTÜ, Trabzon, 431-445.
- Pamuk, S. ve Toprak, Z. (Der.) (1988), Türkiye’de tarımsal yapılar (1923–2000).Ankara: Yurt Yayınları, No:18, Türkiye Araştırmaları Dizisi:17.
- Prof. Dr. Cemil Cangir ile yapılan söyleşi, 22 Ekim 2008, Namık Kemal Üniversitesi
- Quataert, D., (2008), Anadolu’da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Rütter,K. ve Köylü, K., (1962), Dünya Ziraat Tarihi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Sönmez, C., (1998), Atatürk ve Çevre, Ankara.
- Sönmez, M.,T., (1996), Toprak Mülkiyeti, Açıklamalı Sözlük, Yayımevi, Ankara.
- Şengül,H.,T., (2001) Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul
- T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, (1977), Türkiye Şeker Fabrikaları 1975 Yılı Raporu, Ankara.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, (2009), “1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı ve Plan Açıklama Raporu”, İMP, İstanbul.
- T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, (2004), Osmanlı’dan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Taraklı, D., (1996), “Ekonomik Kalkınmada Tarım ve Sanayi İlişkileri”, Kooperatif Dünyası Dergisi, Sayı: 305, Ankara
- Taygun, N., (1993), Türkşeker’in Öyküsü, Türkiye Şeker Fabrikaları Yayınlar No.217, Ankara.
- Tekand, B.E., (1972), Tarım Ekonomisi, Türkiye Şeker Fabrikaları Yayınlar No.174, Ankara
- Tekeli, İ ve İlkin, S. (1988), Devletçilik dönemi tarım politikaları, *Türkiye’de tarımsal yapılar (1923–2000)* içinde (37–89), Türk Sosyal Bilimler Derneği Yurt Yayınları, Ankara
- Tekeli, İ., (2009), Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tezel, Y., S., (1995), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950), Yurt Yayıncılık, Ankara.

Toprak, Z., (1987), Kent Yönetimi ve Politikası, DEU, İzmir.

Tümay, İ., (1998), Tarım ve köylü: Sizi ilgilendiriyor mu? Mürekkap (10–11) içinde(160-194).

Türkdoğan, O., (2006), Türkiye’de Köy Sosyolojisi, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (1999), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Türkoğlu, A., Çotuksöken, B., Eşme, İ. ve Türkoğlu, P., (2003) “ Kent Enstitüleri Projesi, Her Şey Yurttaş İçin”, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Yıldırım, S., (2000), “Atatürk Dönemi Tarım Politikalarına Bir Örnek: Silifke Atatürk Çiftliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şelçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, S., (2008), “Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri“, Mevzuat Dergisi, Sayı 129, Ankara

Yörür, N., (2008), “1980 Sonra Tarım Politikalarının Kırsal Alandaki Yapısal Dönüşüm Üzerine Etkileri; Aydın Dalaman Örneği”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [1] www.adtk.yildiz.edu.tr/makaleler/oergen_tarim.htm
- [2] www.aksiyon.com.tr
- [3] www.arkitera.com
- [4] www.cumhuriyetkoyu.org
- [5] www.ekolojistler.org
- [6] www.resmi-gazete.org
- [7] www.tarim.gov.tr
- [8] www.tigem.gov.tr
- [9] www.turkseker.gov.tr
- [10] www.wikipedia.org

EKLER

Ek-1 Mülakat Çalışması Örneği

Ek-2 Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı

Ek-3 Danıştay 6. Daire İmar Planlarını Durdurma Kararı

Ek-1 Mülakat Çalışması Örneği

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANA BİLİM DALI
KENTSEL MEKAN ORGANİZASYONU VE TASARIM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emre AYSU

SARMISAKLI DEVLET ÇİFTLİĞİ ÇALIŞANLARI İLE YAPILAN MÜLAKAT**GÖRÜŞMESİ****1. KİŞİSEL BİLGİLER****Mülakat No:****Tarih:**...../...../2010

Ad:	
Soyad:	
Yaş:	
Cinsiyet:	

1.1. EĞİTİM DURUMU

*Üniversite / Yüksek	
*Lise	
Ortaokul	
İlkokul	
Okuryazar	

*Ziraat ile ilgili eğitim gördüğünüz üniversite veya lise adını yazınız.

1.2. MESLEK DURUMU

*Meslek	
---------	--

*Sarmısaklı Çiftliği'nde ki görevinizi yazınız.

1.3. ÇALIŞMA DÖNEMİ

Soru-1	Çiftlikte hangi dönemler arasında çalıştınız? Hizmet sürenizi yazınız.
Cevap-1	

2. SARMISAKLI ÇİFTLİĞİ MEKAN ORGANİZASYONUNA İLİŞKİN SORULAR

***Tüm sorular çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ki dönemi kapsamaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışma döneminizi kapsamaması istenmektedir.**

Soru-1	Çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ailenizde kaç kişi vardı? Aynı evde oturan kişi sayısı nedir?
Cevap-1	

Soru-2	Çalıştığınız süre içerisinde çiftlikte mi yaşıyordunuz? *m ² büyüklüklerini yazınız.
Cevap-2	

Soru-3	Çiftlikteki konut yapıları sizce yeterli büyüklükte midir?
Cevap-3	

Soru-4	Barınma birimleri sizce tüm ihtiyacınızı karşılıyor mu?
--------	---

Cevap-4													
Soru-5	Yaşama birimlerin ile üretim alanlarınız arasındaki mesafe ve konum ilişkileri açısından uygun konumda mıdır?												
Cevap-5													
Soru-6	Yönetim birimleri ile konutlarınız arasındaki yakınlık,yaklaşık mesafe konum ilişkisi nedir?												
Cevap-6													
Soru-7	Sarmıslıklı Çiftliği'ni fiziki mekan bağlamında anlatırsanız hangi kelimeleri kullanırdınız?												
Cevap-7	<table border="1"> <tr> <td>Konforlu</td><td></td></tr> <tr> <td>Kullanışlı</td><td></td></tr> <tr> <td>Kent merkezinden uzak</td><td></td></tr> <tr> <td>Yapılar eski ve bakımsız</td><td></td></tr> <tr> <td>Tüm sosyo-kültürel ihtiyaçlarımız çiftlikten karşılıyoruz</td><td></td></tr> <tr> <td colspan="2">Tüm maddelere 1-5 arasında puan vermeniz istenmektedir. 1=en kötü , 5=en iyi</td></tr> </table>	Konforlu		Kullanışlı		Kent merkezinden uzak		Yapılar eski ve bakımsız		Tüm sosyo-kültürel ihtiyaçlarımız çiftlikten karşılıyoruz		Tüm maddelere 1-5 arasında puan vermeniz istenmektedir. 1=en kötü , 5=en iyi	
Konforlu													
Kullanışlı													
Kent merkezinden uzak													
Yapılar eski ve bakımsız													
Tüm sosyo-kültürel ihtiyaçlarımız çiftlikten karşılıyoruz													
Tüm maddelere 1-5 arasında puan vermeniz istenmektedir. 1=en kötü , 5=en iyi													

3. SOSYO- KÜLTÜREL YAŞAMA İLİŞKİN SORULAR

*Tüm sorular çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ki dönemi kapsamaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışma döneminizi kapsamalı istenmektedir.

Soru-1	Çiftlik içerisinde düzenlenen organizasyonlar ve katıldığınız organizasyonlar nelerdir?
Cevap-1	
Soru-2	Çiftlik'de boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?
Cevap-2	
Soru-3	Çocuklarınızın eğitim ihtiyaçlarını hangi merkezlerden karşılıyorsunuz?
Cevap-3	
Soru-4	Alışveriş, sağlık gibi hizmetleri almak için nereye gidersiniz?
Cevap-4	
Soru-5	Çiftlikte yaşadığınız süre içerisinde ailenizde şehir dışında yaşayan var mı? Hangi şehirde? Meslekleri nedir? Neden göç ettiler?
Cevap-5	
Soru-6	Yaşadığınız yerde öncelikli ihtiyaç duyduğunuz üç şey nedir?
Cevap-6	

4. ÜRETİM İLİŞKİLERİNE İLİŞKİN SORULAR

*Tüm sorular çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ki dönemi kapsamaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışma döneminizi kapsamalı istenmektedir.

Soru-1	Yetiştirilen ürünler nelerdir? Yetiştirilen ürünlerin Türkiye tarımına olan katkısı sizce nedir?
Cevap-1	
Soru-2	Ürünler kim tarafından hangi koşullarda üretiliyordu?
Cevap-2	

Soru-3	Üretim sonucunda ürünlerin dağıtımı nasıl sağlanmaktadır?
Cevap-3	
Soru-4	Üretim hangi yöreler tarafından kullanılıyordu?
Cevap-4	
Soru-5	Çiftlikte hayvancılık faaliyetleri nelerdir? Hangi cins hayvanlar yetiştirilmektedir? Çiftlikteki hayvancılık faaliyetlerinin Türkiye hayvancılığına olan katkısını kısaca anlatınız.
Cevap-5	
Soru-6	Tarımda karşılaştığınız belli başlı sorunlar hangileridir? Sorunlara nasıl çözüm buluyordunuz?
Cevap-6	
Soru-7	Hangi yasaların üretim ilişkilerini desteklediğini düşünüyorsunuz? Üretim yaparken kullandığınız yasa ve yönetmelikler nelerdir?
Cevap-7	
Soru-8	Değişen yasa ve yönetmelikler çiftlik üzerinde sizce ne gibi bir sorun ve engel teşkil etmektedir?
Cevap-8	
Soru-9	Teknolojik gelişmelerden yeterince yararlanıyor muydunuz? Üretim yaparken hangi hizmetlerden yeterince yararlanamıyorsunuz?
Cevap-9	
Soru-10	Çiftlikteki üretime ilişkin öncelikli çözülmesi gerekli sorunları anlatınız?
Cevap-10	

5. ÜRETİLEN ÜRÜNLERİN SANAYİ İLE İLİŞKİSİ HAKKINDA SORULAR

*Tüm sorular çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ki dönemi kapsamaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışma döneminizi kapsamaması istenmektedir.

Soru-1	Çiftlikteki üretimin sanayi ile ilişkisi nasıldır?
Cevap-1	
Soru-2	Ürünler sanayide kullanılıyor mu? Kullanılıyorsa hangi ürünleri kapsamaktadır? Hangi sanayi kolları tarafından kullanılmaktadır? Alpullu şeker fabrikası ile olan ilişkiler nasıldır?
Cevap-2	
Soru-3	Sarmısaklı çiftliği hangi bölgedeki sanayi birimleri ile ilişki içerisinde?
Cevap-3	

6. ÇİFTLİK VE MERKEZ İLİŞKİLERİNE İLİŞKİN SORULAR

*Tüm sorular çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ki dönemi kapsamaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışma döneminizi kapsamaması istenmektedir.

Soru-1	Kent merkezinde olan çiftlikte olmayan sosyal- kültürel olanaklar nelerdir? Sizce kent merkezide düzenlenen kültürel olanakların çiftlikte olmamasından dolayı şikayetçi misiniz?
Cevap-1	
Soru-2	Kent merkezi olarak nereyi kullanıyordunuz?
Cevap-2	
Soru-3	Kent merkezi ile hangi bağlamda ilişki içerisinde? (kurumsal, kişisel ihtiyaç, çeşitli

	aktivitelere katılım vb.) *Kent merkezine genellikle neden gittiğinizi yazınız.
Cevap-3	

7. MEKANA GELİŞ VE KULLANIM SIKLIĞINA İLİŞKİN SORULAR

***Tüm sorular çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ki dönemi kapsamaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışma döneminizi kapsamalı istenmektedir.**

Soru-1	Çiftliğe ulaşım olanaklarını nasıl buluyorsunuz? Ulaşım ve gerekli altyapı koşulları sağlanmış mıdır?
Cevap-1	

Soru-2	Çiftliği ziyaret eden insanlar hangi amaçlarla gelmektedir? Köylerden gelen köylüler genellikle hangi köylerden geliyorlardı?
Cevap-2	

Soru-3	Çiftlik sizce kolay ulaşılabilir konumda mıdır?
Cevap-3	

Soru-4	Gelen ziyaretçi sayıları hakkında günlük, haftalık veya aylık tahmini bir rakam verseniz ne derdiniz?
Cevap-4	

8. ÇİFTLİKTEKİ EĞİTİM YAPISINA İLİŞKİN SORULAR

***Tüm sorular çiftlikte çalıştığınız süre içerisinde ki dönemi kapsamaktadır. Vereceğiniz cevaplar çalışma döneminizi kapsamalı istenmektedir.**

Soru-1	Her yıl sürekli olarak düzenlenen eğitim programları var mıdır? Varsa nelerdir? Çiftlikte verilen eğitim türleri nelerdir. Çiftlikte nasıl bir eğitim verilmektedir? Çiftlik eğitimleri hangi dönemlerde, nerede ve nasıl yapılmaktadır?
Cevap-1	

Soru-2	Üniversiteler ile iş birliği içerisinde misiniz?, Hangi ziraat fakülteleri ile işbirliği içerisindesiniz? Üniversitelerden yaz stajına gelen var mıdır?
Cevap-2	

Soru-3	Çiftlikte özel olarak seminerler sempozyumlar toplantılar düzenlenmekte midir?
Cevap-3	

Soru-4	Yakın çevredeki köylerden çiftlik hakkında ve üretilen ürünler hakkında bilgi almak için gelen var mıdır? Hangi yöre ve köylerden hangi konular hakkında çiftliğe ziyarete gelmektedir?
Cevap-4	

Soru-5	Bölgenin kalkınması için yapılacak projeler olsa ne yapmalarını önerirdiniz?
Cevap-5	

Soru-6	Çiftliğin bölge kalkınmasına katkıda bulunacağını düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız sizce ne gibi yararlar sağlayabilir?
Cevap-6	

Soru-7	Çiftlikte verilen eğitim çalışmalarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünmüyorsanız hangi konularda eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?
Cevap-7	

Soru-8	Sizce bu Anket ve Tez çalışması Bölgenin kalkınması adına bir başlangıç olup, faydalı olacak mıdır?
Cevap-8	

Soru-9	Sizce çiftlikte verilen eğitim çalışmaları çalıştığınız süre içerisinde olumlu veya olumsuz ne gibi değişikliklere uğradı? Kısaca anlatır mısınız?
Cevap-9	

9. ÖZELLEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN SORULAR

Soru-1	Devlet çiftliklerinin özelleştirilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Çiftliğin özelleştirilmesinin sizce faydası yada zararları nelerdir?
Cevap-1	

Soru-2	Çiftlik yerel yönetim tarafından desteklenmekte midir? (belediye, sivil toplum örgütleri, köy ihtiyar heyeti vb.) destekleme yöntemleri nelerdir? Sizce ne gibi olumlu veya olumsuz etkileri vardır?
Cevap-2	

Soru-3	Sizce Çiftlik yeterli kapasitede çalışıyor muydu?
Cevap-3	

Soru-4	Çiftliğin maddi zarar ettiğini düşünüyor musunuz?
Cevap-4	

Soru-5	Çiftliğin devlete bağlı kurumsal yapısının sizce ne gibi yarar ve zararları vardır? Bu tür çiftlikler devlet yönetiminde bir yapıda olmalı mıdır?
Cevap-5	

Soru-6	Çiftlik için hazırlanan imar planından haberiniz var mı? Varsa sizce hazırlanan imar planı çiftlik için yarar mı zarar mı getirecektir? Nedenleri ile anlatınız?
Cevap-6	

Burcu ARACI - Şehir ve bölge plancısı

Ek-2 Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı

ÖZELLEŞTİRME YÜKSEK KURULU KARARI

Tarih : 01.05.2007

Karar No : 2007/26

Konu : Sarmısaklı Çiftliği İmar Planı

Özelleştirme Yüksek Kurulu'na;

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın (İdare) 18/04/2007 tarih ve 2538 sayılı yazısına istinaden;

Özelleştirme kapsamındaki Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye ait Sarmısaklı Tarım İşletmesinin kullanımında bulunan ve Kurulumuzun 01.12.2005 tarih ve 2005/133 sayılı kararı ile özelleştirme programına alındıktan sonra İdare tarafından mülkiyeti Sümer Holding A.Ş.'ye devredilen Kırklareli İli, Lüleburgaz İlçesi, Sarmısaklı Çiftliği mevkiindeki taşınmaz mallara yönelik "Tarımsal Amaçlı Entegre Tesis Alanı, Tarımsal Niteliği Korunacak Alan, Tarımsal Niteliği Korunacak Özel Mahsul Alanı, Doğal Karakteri Korunacak Ağaçlık Alan, Sosyal-Teknik Altyapı Alanları" kullanım kararı önerilmesine ilişkin Ek'te yer alan 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1.000 ölçekli Uygulama İmar Planının onaylanmasına,

karar verilmiştir.

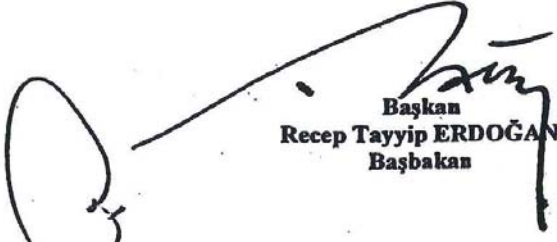
EKLER:

EK-1: Gerekçe (2 sayfa)

EK-2: 1/1.000 ölçekli Uygulama İmar Planı (6 pafta)

EK-3: 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı (8 pafta)

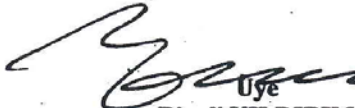
EK-4: İmar Planı Açıklama Raporu (18 sayfa)

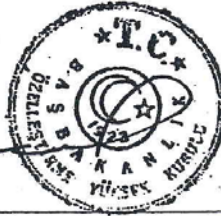

Başkan
Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

Üye
Ali BABACAN
Devlet Bakanı

Üye
Kemal UNAKITAN
Maliye Bakanı

Üye
Ali COŞKUN
Sanayi ve Ticaret Bakanı

Üye
Binali YILDIRIM
Ulaştırma Bakanı

Ek-3 Danıştay 6. Daire İmar Planlarını Durdurma Kararı

2814

T.C.
BAŞBAKANLIK
Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Sayı : B.02.1.ÖİB.0.15 S K003 / **5712 02.07.2010**
Konu : Kırklareli İli, Lüleburgaz İlçesi,
Sarmısaklı Çiftliği İmar Planı.

**LÜLEBURGAZ BELEDİYE BAŞKANLIĞINA
KIRKLARELİ**

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 01.12.2005 tarih ve 2005/133 sayılı kararı ile özelleştirme programına alındıktan sonra İdaremiz tarafından mülkiyeti Sümer Holding A.Ş.'ye devredilen Kırklareli İli, Lüleburgaz İlçesi, Sarmısaklı Çiftliği mevkiindeki taşınmaz mallara yönelik Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 01.05.2007 tarih ve 2007/26 sayılı Kararı ile onaylanan 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1.000 ölçekli Uygulama İmar Planının, iptali talebiyle İdaremiz aleyhine açılan ve Danıştay 6. Dairesinin 2008/2280 E. Sayılı dosyasında görülen davada, anılan Daire tarafından daha önce yürütmenin durdurulması kararı verilen imar planlarının iptaline karar verilmiştir.

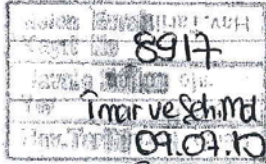
Danıştay 6 ncı Dairesinin 07.06.2010 tarih ve 2008/2280 E. 2010/5641 K. sayılı dava konusu işlemin iptaline ilişkin kararı yazımız ekinde yer almaktadır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Osman İLTER

Osman İLTER
Başkan a.
Başkan Yardımcısı

EKİ: Danıştay 6. Dairesinin 07.06.2010 tarih
ve 2008/2280 E., 2010/5641 K. sayılı kararı.

R

Y. Yılmaz
12.07.2010
[Signature]

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 12.06.1983

Doğum yeri Ankara

Lise 1998- 2001 Karamürsel Lisesi(Yabancı Dil Ağırlıklı Lise)

Lisans 2001- 2006 İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yüksek lisans 2007- 2010 Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel
Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı

Çalıştığı Kurum

2007-2010 Düzlem İmar Planlama Mimarlık Ltd.Sti.